

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

І. Р. ШИНКАРЕНКО, Г. О. СПИЦИНА,
І. І. ШИНКАРЕНКО, С. І. ПЕРЕПЕЛИЦЯ

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ
ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ
НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ
(РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Навчальний посібник

Харків
«Факт»
2022

УДК 343.123.12

Ш 55

Схвалено та рекомендовано до друку
вченою радою НАУ
імені М. Є. Жуковського (ХАІ)
23 червня 2022 р. (протокол №11)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Пиріг І. В. – доктор юридичних наук, професор, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;

Шендрик В. В. – доктор юридичних наук, професор, Харківський національний університет внутрішніх справ;

Федотенко А. В. – кандидат юридичних наук начальник відділу Управління стратегічних розслідувань в Київській області Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України

Шинкаренко І. Р., Спіцина Г. О., Шинкаренко І. І., Перепелиця С. І.

Ш 55 Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій : навчальний посібник / За заг. ред. проф. Шинкаренка І. Р. Харків : Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» ; «Факт», 2022. 347 с.

ISBN 978-617-8072-58-2

Посібник присвячено правовим та організаційним засадам проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час кримінального провадження. Окремий розділ присвячено контролю за законністю під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій. Посібник є виданням, у якому враховано зміни у чинному законодавстві, відповідає програмам дисциплін «Оперативно-розшукова діяльність», «Правові та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності», «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Правові засади здійснення негласних слідчих (розшукових) дій», що викладаються здобувачам вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» та 262 «Правоохоронна діяльність» ВЗО України.

Робота за рівнем узагальнення матеріалу зорієнтована на здобувачів вищої освіти за другим (магістерським) рівнем, науково-педагогічних працівників та практичних працівників у сфері правоохоронної діяльності.

УДК 343.123.12

ISBN 978-617-8072-58-2

© Шинкаренко І. Р., Спіцина Г. О.,
Шинкаренко І. І., Перепелиця С. І., 2022
© Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут», 2022

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА	7
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА МІСЦЕ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ВИРІШЕННІ ЗАДАЧ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	9
1.1. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ТА КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ	9
1.2. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	22
1.3. ЗАГАЛЬНІ ПІДСТАВИ ТА СУБ'ЄКТИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	25
1.4. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ТА ФІКСУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	37
КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ПЕРШОГО РОЗДІЛУ.....	45
ТЕСТИ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗАСВОЄННЯ МАТЕРІАЛІВ ПЕРШОГО РОЗДІЛУ.....	46
РОЗДІЛ 2. ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА МІСЦЕ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ВИРІШЕННІ ЗАДАЧ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	48
1.2. ПОНЯТТЯ ТА МІСЦЕ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У СИСТЕМИ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	48
2.2. СТРУКТУРА НС(Р)Д ТА ОБ'ЄКТИ ВІДНОСНО ЯКИХ МОЖЛИВО ПРОВОДИТИ НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ.....	54
2.3. СУБ'ЄКТИ ТА УЧАСНИКИ НС(Р)Д.....	58
КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ДРУГОГО РОЗДІЛУ	63
ТЕСТИ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗАСВОЄННЯ МАТЕРІАЛІВ ДРУГОГО РОЗДІЛУ	64
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:.....	66
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:	67
РОЗДІЛ 3. КЛАСИФІКАЦІЯ НС(Р)Д ЗА СТУПЕНЕМ ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУТАЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ	69
3.1. НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ, ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ ВТРУЧАННЯМ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ	69
3.2. ІНШІ НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ	75
3.3. КОНТРОЛЬ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ ЯК ВИД НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВА) ДІЇ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ФОРМИ.....	93
КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ.....	112
ТЕСТИ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ПОЛОЖЕНЬ ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ :	113
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:.....	116
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:	117
РОЗДІЛ 4. ПРАВОВА ОСНОВА ТА МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	118
4.1. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	118
4.2. МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	121

4.3. СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ОБМЕЖЕННЯМ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ НС(Р)Д.....	125
КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ ЧЕТВЕРТОГО РОЗДІЛУ	140
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:.....	140
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:.....	142
РОЗДІЛ 5. ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	143
5.1. МАТЕРІАЛЬНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ПІДСТАВИ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	143
5.2. ФОРМАЛЬНІ ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	159
5.3. ПРОЦЕДУРА ПРИЙНЯТОГО РІШЕННЯ НА ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	167
КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ П'ЯТОГО РОЗДІЛУ	169
ТЕСТИ ПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ ПОЛОЖЕНЬ П'ЯТОГО РОЗДІЛУ :	170
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:.....	171
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:.....	173
РОЗДІЛ 6. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	174
6.1. ЗАГАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	174
6.2. ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ НС(Р)Д.....	181
6.3. НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ДОКАЗУВАННІ ТА ВИРІШЕННІ ІНШИХ ЗАДАЧ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ	189
КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ ШОСТОГО РОЗДІЛУ	195
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:.....	195
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:.....	196
РОЗДІЛ 7. НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ ПОВ'ЯЗАНІ З ВТРУЧАННЯМ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ: ПОНЯТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ	198
7.1. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ВТРУЧАННЯМ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ	198
7.1.1. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЮ ОСОБИ...198	
7.1.2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ТРАНСПОРТНИХ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ.....	200
7.1.3.1. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ.....	204
7.1.4. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ АРЕШТУ, ОГЛЯДУ І ВИЇМКИ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ.....	210
7.2. ФІКСАЦІЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ІНФОРМАЦІЇ ЇЇ МАТЕРІАЛЬНИХ НОСІЇВ ТА ПРЕДМЕТІВ, ОТРИМАНИХ ПІД ЧАС НС(Р)Д З ВТРУЧАННЯМ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ.....	216

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ СЬОМОГО РОЗДІЛУ	218
ТЕСТИ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ПОЛОЖЕНЬ СЬОМОГО РОЗДІЛУ :	218
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:.....	221

РОЗДІЛ 8. ІНШІ НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: ТАКТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ

223

8.1. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОБСТЕЖЕННЯ ПУБЛІЧНО НЕДОСТУПНИХ МІСЦЬ, ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ (СТ. 267 КПК УКРАЇНИ)	223
8.2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ УСТАНОВЛЕННЯ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ РАДІООБЛАДНАННЯ (РАДІОЕЛЕКТРОННОГО ЗАСОБУ) (СТ. 268 КПК УКРАЇНИ)	228
8.3. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСОБОЮ, РІЧЧЮ АБО МІСЦЕМ (СТ. 269 КПК УКРАЇНИ)	232
8.4. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ МОНИТОРИНГУ БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ ПЕРЕДБАЧЕНИЙ СТ. 269-1 КПК УКРАЇНИ.....	235
8.5. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЯ МІСЦЯ (СТ. 270 КПК УКРАЇНИ).....	236
8.6. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ НС(Р)Д УКРАЇНИ ЩОДО НЕГЛАСНОГО ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ПОРІВНЯЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	236
8.7. ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ОФОРМЛЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ІНШИХ НС(Р)Д.....	238
КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ВОСЬМОГО РОЗДІЛУ	244
ТЕСТИ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ПОЛОЖЕНЬ ДЕВ'ЯТОГО РОЗДІЛУ:.....	244
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:.....	247

РОЗДІЛ 9. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

249

9.1. КОНТРОЛЬОВАНА ПОСТАВКА: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ.....	249
9.2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ТА КОНТРОЛЬОВАНОЇ ЗАКУПКИ	260
9.3. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ	262
9.4. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ІМІТУВАННЯ ОБСТАНОВКИ ЗЛОЧИНУ	265
9.5. ФІКСАЦІЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ІНФОРМАЦІЇ ІІ МАТЕРІАЛЬНИХ НОСІЇВ ТА ПРЕДМЕТІВ, ОТРИМАНИХ ПІД ЧАС КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ	268
ТЕСТИ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ПОЛОЖЕНЬ ДЕВ'ЯТОГО РОЗДІЛУ:	271
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:.....	273

РОЗДІЛ 10. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ ОСІБ, ЗАХОДІВ ТА ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НС(Р)Д У МЕЖАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....

275

10.1. ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗЛОЧИННОЇ СПІЛЬНОТИ В СИСТЕМІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	275
10.2. ТЕОРЕТИЧНІ, ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА З ІНШИМИ ОСОБАМИ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ЗАДАЧ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	281

10.3. ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	295
КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ДО ДЕСЯТОГО РОЗДІЛУ	301
ТЕСТИ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ПОЛОЖЕНЬ ДЕСЯТОГО РОЗДІЛУ:	302
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:.....	304
РОЗДІЛ 11. ПРОЦЕДУРНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФІКСАЦІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ІНФОРМАЦІЇ, ЇЇ МАТЕРІАЛЬНИХ НОСІЇВ ТА ПРЕДМЕТІВ ОТРИМАНИХ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НС(Р)Д	306
11.1. ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОТРИМАННЯ ТА ФІКСАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ, ЗРАЗКІВ ОБ'ЄКТІВ, РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НС(Р)Д	306
11.2. КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НС(Р)Д	312
КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ОДИНАДЦЯТОГО РОЗДІЛУ	315
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:.....	316
РОЗДІЛ 12. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ УБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ОТРИМАНОЇ ТА ПІД ЧАС НС(Р)Д ПРО ФАКТ ТА МЕТОДИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ	318
12.1. ЗВЕДЕННЯ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, ЯК СКЛАДОВА ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ	318
12.2. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСЕКРЕЧУВАННЯ ТА РОЗСЕКРЕЧУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ НОСІЇВ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	324
12.3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА ІНФОРМАЦІЮ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ СТОСОВНО НЕЇ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ(РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	333
КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ДВНАДЦЯТОГО РОЗДІЛУ	335
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:.....	336
ПІСЛЯМОВА	338
ГЛОСАРІЙ.....	339
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	344
ОСНОВНА:	344
ДОПОМІЖНА:.....	345
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:	346

ПЕРЕДМОВА

Досвід існування світової цивілізації свідчить, що основними ознаками правової держави є такі:

- верховенство закону;
- гарантія та забезпечення державою прав і свобод людини;
- встановлення та підтримання принципу взаємної відповідальності громадянина та держави.

Підвищення ефективності боротьби із злочинністю на сучасному етапі, яка набуває професіоналізму, організованості, транснаціоналізації, а також зміцнення гарантії забезпечення прав, свобод та законних інтересів особи в кримінальному судочинстві потребують удосконалення інструментарію отримання доказів у кримінальному процесі.

У листопаді 2012 року набув чинності новітній Кримінальний процесуальний кодекс України у якому надано перелік негласних слідчих (розшукові) дій статтями 246– 275 нового КПК.

Це призвело до перебудови усієї системи протидії злочинності та зміни стратегії негласного розслідування з реактивної на проактивну модель. У той же час досвід використання КПК та діяльність оперативних підрозділів відповідно до змін у Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає необхідність удосконалення навчально-методичної бази підготовки професійних кадрів для Національної поліції.

Особливо це стосується проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НС(Р)Д). Організаційні та тактичні засади НС(Р)Д не повністю розкрито у деяких навчальних посібниках.

У посібнику враховано вимоги чинного законодавства та положення відомих нормативних актів щодо організації проведення НС(Р)Д, що дозволило розкрити правові основи та організаційно-тактичні алгоритми здійснення негласних слідчих (розшукових) дій.

Зміст посібника логічно розкриває особливості організації здійснення негласних слідчих (розшукових) дій у межах кримінального провадження.

Він відповідає змісту курсів «Оперативно-розшукова діяльність» та «Кримінальний процес», «Негласні слідчі (розшукові) дії», «Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій» які викладаються у ВНЗ МВС України.

В той же час ефективне використання НС(Р)Д не можливе без з'ясування їх соціальної обумовленості та стандартів використання відносно можливого обмеження прав і свобод людини. З'ясуванню змісту НС(Р)Д, їх суб'єктів та об'єктів, правової організаційної та тактичної основ призначений наш посібник.

У тексті розкрито поняття, сутність, принципи, елементи й можливості отримання доказів злочинної діяльності під час НС(Р)Д. Визначено процедуру їх підготовки та організаційні особливості здійснення. У посібнику окремо розглянуто загальні психологічні основи здійснення негласних слідчих (розшукових) дій.

Побудова посібника полегшує засвоєння основних понять. При формуванні посібника враховувався досвід розробки аналогічних посібників інших авторів та зміст курсу «Правові засади здійснення негласних слідчих (розшукових) дій».

Особливістю посібника є надання матеріалів з загальних основ кримінального процесу та криміналістики щодо процесуальних та криміналістичних засад проведення С(Р)Д та НС(Р)Д. Означене визначає його корисність для представників оперативних підрозділів, які забезпечують технічне супроводження означених дій.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА МІСЦЕ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ВИРІШЕННІ ЗАДАЧ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

1.1. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ТА КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Протидія злочинності є важливим напрямом діяльності держави¹. В умовах зростання злочинності, підвищення рівня її організованості та латентності, активізації протидії досудовому розслідуванню виникає необхідність негайної розробки та впровадження у правоохоронну діяльність найновітніших і апробованих наукових методів для її подолання, насамперед, у діяльність оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції. У зв'язку з цим важливого значення набуває оперативно-розшукове і тактичне забезпечення протидії злочинності, розробка програм реалізації наукових досягнень, розширення можливостей їх використання при розкритті та розслідуванні злочинів.

У теорії та практиці діяльності правоохоронних органів вважається, що протидія злочинності розкривається через його складові:

- попередження, виявлення та припинення злочинів;
- об'єктивне та повне розслідування вчиненого злочину, його причин та умов;
- викриття злочинця, доказ перед судом його винності;
- визначення міри покарання;
- забезпечення умов виконання покарання;
- виявлення та усунення причин та умов злочинів.

У правоохоронній діяльності сьогодення на підставі модернізації кримінально-процесуального та оперативно-розшукового законодавства означені елементи охоплюються двома видами проваджень оперативно-розшукового та кримінального.

Оперативно-розшукове провадження здійснюється під час виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. Аналіз чинного законодавства

¹ Протидію злочинності необхідно розглядати як взаємну діяльність (взаємодія) держави, суспільства й злочинності. При цьому кожен з протидіючих суб'єктів застосовує свої, специфічні методи, які обумовлені його соціальною природою і цілями, що стоять перед ним. Див.: Ханькевич А.М. Протидія загально кримінальній злочинності в сільській місцевості: оперативно-розшуковий аспект (за матеріалами діяльності підрозділів карного розшуку Донецько-Придніпровського регіону України) [Текст. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. / НА СБУ. – К., 2013. – 280 с., с.20

регламентуюче ОРД та діяльність правоохоронних органів, що мають у своїй структурі оперативні підрозділи дозволяє визначити основні завдання цієї діяльності, є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння:

- окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України;
- розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства;
- отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Враховуючі полісуб'єктність ОРД можемо поділити завдання окремих оперативних підрозділів правоохоронних органів на наступні групи:

1. Пошук і фіксація фактичних даних з метою:

- забезпечення прав і свобод людини, захисту безпеки суспільства та держави;
- запобігання, виявлення і припинення злочинів;
- розшуку осіб, які вчинили злочин;
- встановлення місцезнаходження безвісно зниклих осіб;
- встановлення особистості невпізнаних осіб;
- протидії розвідувально-підривній діяльності спецслужб іноземних держав;
- підтримання режиму виконання покарань;
- убезпечення діяльності правоохоронних органів та осіб, які сприяють ОРД.

2. Отримання інформації щодо:

- правопорушень некримінального характеру, встановлення яких сприяє вирішенню завдань протидії злочинності;
- фактів та обставин, що не мають ознак злочинів, проте відповідно до чинного законодавства потребують перевірки спеціальними заходами.

Враховуючі те, що ОРД здійснюється на принципах верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини, законодавець визначив наступні підстави проведення оперативно-розшукової діяльності щодо вирішення завдань протидії злочинності:

1. Наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

- кримінальні правопорушення, що готуються;
- осіб, які готують вчинення кримінального правопорушення;
- осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;
- осіб безвісно відсутніх;

- розвідувально-підривної діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України;

- реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності

2. Запити повноважних державних органів, установ та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці і до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках, а також осіб, яким надається дозвіл на перебування без супроводу в контрольованих та стерильних зонах, зонах обмеженого доступу, що охороняються, та критичних частинах таких зон аеропортів.

3. Наявність узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, отриманих в установленому законом порядку

Оперативно-розшукове провадження – негласне здійснення комплексу оперативно-розшукових заходів стосовно особи або групи осіб (у тому числі невстановлених), що обґрунтовано підозрюються у підготовці до скоєння злочину, з метою його попередження, або з метою розшуку злочинця, що переховується від слідства і суду, коли іншим шляхом досягти зазначених цілей неможливо або вкрай важко. Оперативно-розшукове провадження є складовою оперативно-розшукової діяльності.

Оперативно-розшукова діяльність поділяється на стадії – форми:

- а) отримання оперативно-розшукової інформації;
- б) перевірка оперативно-розшукової інформації;
- в) провадження оперативно-розшукових справ.

За наявності достатньої оперативно-розшукової інформації, отриманої у встановленому законодавством України порядку, оперативний працівник виносить постанову про заведення оперативно-розшукової справи та здійснює оперативно-розшукове провадження.

Оперативно-розшукове провадження, з одного боку, розглядається як форма пізнання, а з другого – як організаційна форма розстановки і використання сил, засобів і методів оперативно-розшукової діяльності.

Оперативно-розшукове провадження сприяє отриманню інформації спрямованої на забезпечення вирішення задач попередження, виявлення припинення та встановлення причин та умов вчинення злочинів.

Оперативно-розшукове провадження базується на закономірності, яка полягає в тому, що інформаційні відносини мають об'єктивний характер. Це обумовлено об'єктивністю соціальної природи інформаційних процесів. Вчинки людей об'єктивно породжують інформацію, а тому при провадженні оперативно-розшукових справ створюється система її одержання та фіксації. Підрозділи Національної поліції залежно від поставленої мети можуть використовувати найбільш об'єктивні та доступні джерела інформації, які можна розділити на дві групи.

До першої належать джерела, інформація з яких надходить безпосередньо до правоохоронних органів, – листи і заяви громадян про підготовку та вчинені злочини, повідомлення громадських і посадових осіб, публікації в пресі тощо. До другої – джерела, що містять інформацію переважно негласного характеру від фізичних, документальних та віртуальних джерел.

Для практичної діяльності актуальною є проблема повного отримання цінної інформації, прогностичного підходу до інформаційних сигналів, складання досить повної картини про всі елементи явищ, які вивчаються.

На особу, яка підозрюється в підготовці до вчинення злочину, переховується від органів досудового розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання, безвісти зникла, ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа.

Без заведення оперативно-розшукової справи проведення оперативно-розшукових заходів здійснюється під час перевірки осіб у зв'язку з допуском їх до державної таємниці, до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках, у зв'язку з призначенням на посади в розвідувальних органах України або залученням до конфіденційного співробітництва з такими органами, доступом осіб до розвідувальної таємниці, а також осіб, яким надається дозвіл на перебування без супроводу в контрольованих та стерильних зонах, зонах обмеженого доступу, що охороняються, та критичних частинах таких зон аеропортів, оперативно-розшукова справа не заводиться. Така перевірка повинна тривати не більш як два місяці.

Про заведення оперативно-розшукової справи виноситься постанова, яка затверджується начальником або уповноваженим заступником начальника органу Національної поліції або начальником відокремленого підрозділу територіального органу Національної поліції, підрозділу Національного антикорупційного бюро України, органу Служби безпеки України, Директором Державного бюро розслідувань або його уповноваженим заступником, керівником територіального органу або його уповноваженим заступником, Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони України, розвідувального органу Міністерства оборони України, Служби зовнішньої розвідки України, Директором Бюро економічної безпеки України або його уповноваженим заступником, керівником територіального

органу або його уповноваженим заступником, органу або установи виконання покарань чи слідчого ізолятора.

У постанові зазначаються місце та час її складання, посада особи, яка виносить постанову, її прізвище, підстава та мета заведення оперативно-розшукової справи. Про заведення оперативно-розшукової справи протягом доби письмово повідомляється прокурор.

В межах ОРС оперативно-розшукове провадження проводиться планово. Працівники оперативних підрозділів у ході оперативного розроблення планують і застосовують комплекс оперативно-розшукових заходів.

Ведення оперативно-розшукових справ здійснюється:

1) щодо нестановлених осіб, які готують вчинення кримінального правопорушення, а також осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, – до їх встановлення або розшуку, але не більше строків давності притягнення до кримінальної відповідальності чи строків давності виконання обвинувального вироку;

2) щодо осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, у тому числі у зв'язку зі збройним конфліктом, воєнними діями, заворушеннями всередині держави або у зв'язку з надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру або іншими подіями, що можуть спричинити масову загибель людей, – до встановлення їх місця перебування, місця поховання чи місцезнаходження останків;

3) щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення кримінального правопорушення, – до встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбаче Кримінальним кодексом України, але не більше шести місяців;

4) щодо осіб, стосовно яких є дані про їх участь або причетність до терористичної діяльності, терористичної групи чи терористичної організації, а так само до матеріального, організаційного чи іншого сприяння створенню терористичної групи чи терористичної організації, – до 5 років.

Оперативно-розшукове провадження в межах ОРС – це процес установлення, накопичення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, які готують учинення злочину, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочину, установлення місцезнаходження осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісти зниклих.

Під час оперативно – розшукового провадження в межах ОРС, забезпечується виявлення та документальна фіксація з метою подальшого використання під час досудового слідства інформації про:

- причетність особи або групи осіб до підготовки чи вчинення злочину;

Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій

- місцезнаходження знарядь злочину, здобутого злочинним шляхом майна, товарно-матеріальних цінностей, грошей тощо;
- місця приховування викрадених документів, майна, предметів, речовин тощо;
- розмір шкоди, заподіяної злочином;
- інші обставини, що мають значення для попередження і припинення злочину, а також розшуку особи, яка переховується від органів розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання.

Під час оперативно-розшукового провадження:

- встановлюються особи, які можуть стати свідками в кримінальному провадженні, проводиться їх опитування;
- негласно виявляються документи, предмети, речі та речовини, що можуть містити інформацію про ознаки злочинного діяння, забезпечується їх цілісність для визнання доказами в кримінальному провадженні;
- із застосуванням технічних засобів негласно фіксуються дії особи або групи осіб, відносно яких заводилася справа;
- негласно отримуються сліди пальців рук та інші сліди особи;
- проводяться дослідження із залученням спеціалістів для пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України.

В межах оперативно-розшукового провадження за ОРС використовується весь арсенал оперативно-розшукових заходів. Законність яких визначається нормами законодавства, що визначають права та обов'язки оперативних підрозділів. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» надав наступні права оперативним підрозділам щодо вирішення завдань ОРД:

- 1) опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу;
- 2) проводити контрольовану поставку та контрольовану і оперативну закупку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупок здійснюється згідно з положеннями статті 271 Кримінального процесуального кодексу України у порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, Бюро економічної безпеки України, Служби безпеки України, погодженими з Офісом Генерального прокурора та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України;
- 3) порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь в їх проведенні;

4) ознайомлюватися з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, вивчати їх, за рахунок коштів, що виділяються на утримання підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виготовляти копії з таких документів, на вимогу керівників підприємств, установ та організацій – виключно на території таких підприємств, установ та організацій, а з дозволу слідчого судді в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, – витребувати документи та дані, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні кримінального правопорушення, джерело та розміри їх доходів, із залишенням копій таких документів та опису вилучених документів особам, в яких вони витребувані, та забезпеченням їх збереження і повернення в установленому порядку. Вилучення оригіналів первинних фінансово-господарських документів забороняється, крім випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України;

5) проводити операції із захоплення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, припинення кримінальних правопорушень, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб;

6) відвідувати жилі та інші приміщення за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин злочину, що готується, а також збирати відомості про протиправну діяльність осіб, щодо яких провадиться перевірка;

7) негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, у тому числі шляхом проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи згідно з положеннями статті 267 Кримінального процесуального кодексу України;

8) з метою виявлення та фіксації діянь, передбачених статтями 305, 307, 309, 311, 318, 321, 364¹, 365², 368, 368³, 368⁴, 369, 369⁵

² Кримінального кодексу України, проводити операції з контрольованого вчинення корупційного діяння визначаються

9) виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями статті 272 Кримінального процесуального кодексу України;

10) здійснювати аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж згідно з положеннями статей 260, 263-265 Кримінального процесуального кодексу України;

11) накладати арешт на кореспонденцію, здійснювати її огляд та виїмку згідно з положеннями статей 261, 262 Кримінального процесуального кодексу України;

12) здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця згідно з положеннями статей 269, 270 Кримінального процесуального кодексу України;

13) здійснювати установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу згідно з положеннями статті 268 Кримінального процесуального кодексу України;

14) мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників;

15) використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями статті 275 Кримінального процесуального кодексу України;

16) отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про кримінальні правопорушення, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави;

17) використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб – житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать;

18) створювати та використовувати заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби згідно з положеннями статті 273 Кримінального процесуального кодексу України;

19) створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи;

20) застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю на підставах і в порядку, встановлених законами про Національну поліцію, Службу безпеки України, Державну прикордонну службу України, державну охорону органів державної влади України та посадових осіб, Митним кодексом України;

21) звертатися у межах своїх повноважень із запитами до правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна;

22) безпосередньо проводити або ініціювати проведення кримінального аналізу.

Враховуючи означене, думки науковців та норми інших законодавчих актів та стан відомчого нормативного регулювання протидії злочинності різноманітними суб'єктами правоохоронної діяльності у особі їх оперативних підрозділів, можемо визначити перелік оперативно-розшукових заходів та надати їх класифікацію:

I. Оперативно-розшукові заходи.

1. Контрольована поставка та контрольована і оперативна закупка товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності проводиться з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь.

2. Візуальне спостереження за особою.
3. Візуальне спостереження за річчю або місцем.

4. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації – це комплекс оперативно-розшукових, оперативно-технічних та пошукових заходів, який проводиться відповідно до вимог положень Закону України “Про організаційно-правові засади боротьби з організованою злочинністю” та статті 272 КПК України і полягає у використанні штатних та позаштатних негласних працівників, які короткостроково (тактично) упроваджуються під легендою прикриття в організовані групи та злочинні організації.

II. Оперативно-технічні заходи.

1. Аудіоконтроль особи.

2. Негласне зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – різновид втручання у приватне спілкування, яке здійснюється шляхом:

- контролю за телефонними розмовами;
- зняття інформації з каналів зв’язку.

3. Огляд кореспонденції.

4. Негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи.

5. Відеоконтроль особи.

6. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу.

7. Зняття інформації з електронних інформаційних мереж (систем).

8. Аудіоконтроль місця.

9. Відеоконтроль місця.

III. Заходи, що здійснюються під час оперативного (ініціативного) пошуку.

1. Кримінальний аналіз:

- отримання довідково-аналітичної інформації;
- інформаційно-аналітичне прогнозування.

2. Легендована оренда житла або іншого володіння особи.

3. Оперативне маркування предметів та речовин.

4. Оперативне ототожнення осіб, предметів та речовин.

5. Оперативне опитування.

6. Профілактично-пошуковий захід.

7. Оперативний огляд житла та інших приміщень, ділянок місцевості та транспортних засобів, а також інших об’єктів.

8. Оперативна установка.

9. Особистий пошук.

10. Радіотехнічна розвідка.

11. Поліграфне опитування.

12. Створення об’єктів пасток.

За рівнем санкціонування всі означені ОРЗ можливо поділити на декілька груп:

Оперативно-розшукові заходи, що не потребують санкціонування

1. Кримінальний аналіз:

- отримання довідково-аналітичної інформації;
- інформаційно-аналітичне прогнозування.

2. Оперативне опитування осіб.

2. Оперативний огляд житла та інших приміщень, ділянок місцевості та транспортних засобів, а також інших об'єктів за згодою власника або особи, яка їх орендує.

3. Оперативне ототожнення осіб, предметів та речовин.

4. Особистий пошук.

Оперативно-розшукові заходи, що потребують санкціонування

Заходи, що здійснюються на підставі мотивованого рапорту:

1. Легендована оренда житла або іншого володіння особи.

2. Оперативне маркування предметів та речовин.

3. Профілактично-пошуковий захід.

4. Радіотехнічна розвідка.

5. Поліграфне опитування.

6. Створення об'єктів пасток.

Заходи, що здійснюються на підставі завдання, постанови уповноваженого оперативного підрозділу з дозволу керівника органу та погоджуються з прокурором:

1. Оперативна установка (завдання уповноваженого оперативного підрозділу).

2. Візуальне спостереження за річчю або місцем (завдання уповноваженого оперативного підрозділу з дозволу керівника органу).

3. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації – це комплекс оперативно-розшукових, оперативно-технічних та пошукових заходів, який проводиться відповідно до вимог положень Закону України “Про організаційно-правові засади боротьби з організованою злочинністю” та статті 272 КПК України і полягає у використанні штатних та позаштатних негласних працівників, які короткостроково (тактично) упроваджуються під легендою прикриття в організовані групи та злочинні організації.

4. Контрольована поставка та контрольована і оперативна закупка товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності проводиться з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь.

Оперативно-розшукові заходи, що потребують ухвали слідчого судді та проводяться за завданням підрозділу-ініціатора:

1. Візуальне спостереження за особою.

2. Аудіо-, відео-контроль особи.
3. Зняття інформації електронних комунікаційних мереж – різновид втручання у приватне спілкування, яке здійснюється шляхом:
 - контролю за телефонними розмовами;
 - зняття інформації з каналів зв'язку.
4. Огляд кореспонденції.
5. Негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи.
6. Відеоконтроль особи.
7. Установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу).
8. Зняття інформації з електронних інформаційних систем.
9. Аудіоконтроль місця.
10. Відеоконтроль місця.

Оперативні підрозділи правоохоронних органів в цілому та Національної поліції відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого з урахуванням особливостей, встановлених положеннями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України, щодо мети їх проведення, суб'єкта ініціювання цих дій, обґрунтування клопотання про їх проведення та підстав для його задоволення слідчим суддею, використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій та інших питань, обумовлених специфікою мети їх проведення.

У кримінальному провадженні важливе місце належить досудовому розслідуванню.

Досудове розслідування характеризується безпосередніми завданнями, що впливають із загальних завдань кримінального судочинства, суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності, предметом і засобами пізнання події, приводами й підставами для початку провадження, підсумковими рішеннями.

Основними рисами риси досудового розслідування під час кримінального провадження є:

- здійснення діяльності спеціально уповноваженими суб'єктами органів досудового слідства;
- чітке нормативне регулювання кримінально-процесуальної діяльності;
- здійснення діяльності в умовах протидії досудовому розслідуванню;
- суворо визначене коло засобів доказування;
- тактичне забезпечення провадження слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій;

Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій

- здійснення діяльності для розв'язання завдань кримінального судочинства.

Отже, під досудовим розслідуванням слід розуміти, діяльність спеціально-уповноважених осіб органів досудового слідства, здійснювану в досудових стадіях і спрямовану на розв'язання завдань кримінального судочинства.

В той же час може стверджувати про наявність так званого гібридного провадження здійснення за дорученням слідчого СРД та НСРД оперативними працівниками.

На сьогодні оперативні працівники паралельно з кримінальним провадженням з використанням оперативно-розшукових заходів та засобів здійснюють:

- проведення процесуальних дій (С(Р)Д) відповідно до доручень слідчого, прокурора та згідно з положеннями КПК України;
- заходів, передбачених оперативним (ініціативним) пошуком;
- проведення НС(Р)Д та застосування оперативно-технічних засобів:

- фото-, відеозйомки для фіксування протиправних дій осіб, які підозрюються в підготовці або вчиненні кримінальних правопорушень, їх зустрічей із співучасниками або іншими особами, причетними до протиправних учинків, негласного (зашифрованого) огляду слідів, документів та інших предметів, що можуть бути знищені, замінені, підроблені, а також для негласного одержання розпізнавальних знімків осіб, які підозрюються в підготовці до вчинення або вчиненні злочинів, поміщення їх до відповідних інформаційно-пошукових баз даних;

- магнітний, цифровий або оптичний запис для одержання та зберігання даних про протиправну діяльність окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочинів, які переховують розшукуваного злочинця або знають місцезнаходження його чи особи, що зникла безвісти, знають про місця зберігання зброї, викраденого майна, небезпечних та отруйних речовин, про засоби вчинення кримінальних правопорушень та інше;

- пошукові прилади для виявлення слідів і знарядь злочину, місць захоронення трупів, схованок та інших місць приховування предметів, що мають відношення до злочину;

- спеціальні технічні засоби для спостереження, телевідеоапаратура й оптичні прилади для спостереження і фіксації дій осіб, підозрюваних у підготовці та вчиненні злочинів, стеження за їх пересуванням, відвідуванням ними певних місць тощо;

- засоби сигналізації та радіоприлади для дистанційного виявлення і контролю дій осіб, які розробляються у зв'язку з підготовкою до вчинення особливо тяжкого або тяжкого злочину, осіб, стосовно яких уживаються заходи безпеки, у тому числі учасників кримінального процесу;

- спеціальні хімічні речовини для виявлення і закріплення слідів кримінального правопорушення, надання певним об'єктам (предметам, речам, речовинам, документам) специфічних ознак, що дозволяють виділити їх серед групи однорідних об'єктів, з метою встановлення шляхів їх пересування або переміщення, полегшення розшуку й затримання осіб, які вчинили протиправні дії.

В той же час досудове розслідування має совою специфіку, яка обумовлюється обставинами вчинення злочину та конкретними умовами проведення слідчих (розшукових) дій. Загалом, обстановка, у якій триває досудове розслідування має специфічний характер, оскільки формується під впливом низки об'єктивних та суб'єктивних факторів.

До об'єктивних факторів можна віднести: механізм учинення злочину, слідову його картину, наявність доказів, місце й час проведення розслідування. Суб'єктивними факторами виступають рівень професійної підготовки слідчого, поведінка учасників, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Отже, результативність роботи правоохоронних органів щодо протидії злочинності під час оперативно-розшукового та кримінального провадження залежить від рівня та якості її забезпечення науковими засобами, методами та їх комплексами, що забезпечують гнучкість і виборність тактичних засобів під час провадження слідчих (розшукових) дій.

До однієї з таких категорій можна віднести криміналістичну та оперативно – розшукову тактику.

Тактику оперативно – розшукового провадження необхідно розглядати, як результат розумового пошуку, який склався в певній оперативно-тактичній ситуації, в якій оперативний працівник приймає рішення та обирає певну послідовність дій, в процесі яких визначаються засоби і способи досягнення певних результатів щодо фіксації дій злочинців.

На сьогодні тактика досудового розслідування формується в умовах жорсткої протидії. Зважаючи на це, для якісної реалізації завдань кримінального судочинства тактика розслідування злочинів повинна постійно забезпечуватися новітніми засобами та методами, що ґрунтуються на використанні досягнень як самої науки криміналістики, так і інших галузей знань для подолання такої протидії.

Забезпечення досудового розслідування передбачає створення необхідних умов для досягнення бажаного результату і має за своїм змістом низку аспектів, зокрема, нормативно-правовий, організаційний, інформаційний, тактичний, аналітичний, психологічний, матеріально-технічний, кадровий та інші.

Основним змістом цих аспектів є процесуальні дії двох видів С(Р)Д та НС(Р)Д. Підґрунтям їх виокремлення, є ступень секретності інформації про факт, методи, тактику, особливості організації їх проведення та порядку

використання отриманих матеріалів під час досудового розслідування та судового розгляду.

1.2. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Багаторічний досвід формування теорії кримінального процесу та практична діяльність у сфері кримінального процесу сформували особливу систему процесуальних дій, що використовуються слідчими, дізнавачами, прокурорами та спрямованих на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Законодавець визнав їх слідчими (розшуковими) діями (С(Р)Д).

Методологічне підгрунття С(Р)Д як будь яких дій становлять загальнонаукові, спеціальні та приватні методи пізнання: візуальне спостереження, опитування, сприйняття, пошук, порівняння (ідентифікація), відтворення, дослідження, які супроводжуються закріпленням (фіксацією та засвідченням) одержаної доказової інформації чи висновків дослідження у відповідних процесуальних документах.

Таким чином передбачений законом для певних випадків метод пізнання втілюється в практичній діяльності слідчого з провадження С(Р)Д, а хід і результати пізнання відображаються в протоколі С(Р)Д (процесуальному документі).

Сучасним законодавством визначено такі види С(Р)Д:

- 1) допит, зокрема одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (ст. 224–226 КПК), допит у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (ст. 232 КПК);
- 2) пред'явлення для впізнання: особи (ст. 228 КПК), речей (ст. 229 КПК), трупа (ст. 230 КПК), впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (ст. 232 КПК);
- 3) обшук (ст. 233–236 КПК);
- 4) огляд: місцевості, приміщень, речей та документів (ст. 237 КПК), трупа (ст. 238 КПК), огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 239 КПК);
- 5) ексгумація трупа (ст. 239 КПК);
- 6) слідчий експеримент (ст. 240 КПК);
- 7) освідчування особи (ст. 241 КПК);
- 8) залучення експерта та проведення експертизи (ст. 242–243 КПК);
- 9) отримання зразків для експертизи (ст. 245 КПК). Послідовність проведення слідчих (розшукових) дій залежить від конкретної слідчої ситуації і встановлюється слідчим самостійно.

Відповідно до сучасного етапу розвитку науки, практики та чинному законодавству, підгрунттям розподілу С(Р)Д на групи можуть бути цілі,

об'єкти, методи вирішення завдань С(Р)Д, час і правила провадження конкретних С(Р)Д, а також інші критерії.

Виходячи з цих критеріїв С(Р)Д можливо поділити на:

1. Основні та додаткові. Якщо після провадження С(Р)Д обрана мета досягнута неповністю, проводиться додаткова С(Р)Д (наприклад: після першого допиту свідка-очевидця, проводиться додатковий допит із метою з'ясування окремих обставин вчинення злочину).

2. Первинні та повторні. Повторні – це певні С(Р)Д, які проводяться знову в повному обсязі. Після першого допиту, огляду, обшуку тощо ту ж дію проводять ще раз повністю. Коли висновок експерта буде визнано необґрунтованим або його правильність викликає сумніви, може бути призначена повторна експертиза.

3. Невідкладні (негайні, екстрені) та інші. Невідкладність проведення слідчої (розшукових) дії може виникнути не тільки на початковому етапі розслідування, а й під час подальшого його провадження. Наприклад, достатні підстави для проведення обшуку у квартирі знайомої підозрюваного виникли лише після допиту підозрюваного.

4. Обов'язкові та необов'язкові.

Обов'язковість С(Р)Д може визначатись прямою вказівкою в законі: обов'язкове призначення судово-медичної експертизи для встановлення причин смерті; призначення судово-психіатричної експертизи для з'ясування психічного стану підозрюваного чи обвинуваченого; допит підозрюваного після його затримання.

Окрім того, обов'язковість С(Р)Д може визначатись вказівкою начальника слідчого відділу або прокурора. Необов'язковість слідчої (розшукових) дії, як правило, визначається межами доказування у конкретному кримінальному провадженні. Якщо одні й ті ж обставини вчинення злочину одночасно спостерігали на стадіоні численні громадяни, то не обов'язково їх усіх допитувати.

5. За метою проведення розрізняють слідчі (розшукові) дії, спрямовані на: – збирання доказів;

– перевірку доказів;

– збирання та перевірку доказів;

6. За місцем проведення: – у кабінеті слідчого; – на місці події; – за місцем перебування допитуваного (СІЗО, лікарня тощо).

7. Залежно від використання науково-технічних засобів: – із використанням звукозапису; – із використанням відеозапису; – із використанням науково-технічних засобів для проведення С(Р)Д у режимі відеоконференції; – із використанням інших науково-технічних засобів.

8. Залежно від методів, які використовуються під час проведення слідчих (розшукових) дій щодо отримання фактичних даних та доказів, останні бувають:

Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій

– вербальними (допит, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб);

– невербальними (огляд, обшук);

– змішаними (пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент).

9) за віковими особливостями учасників С(Р)Д:

– за участю малолітньої особи;

– за участю неповнолітньої особи; – за участю дорослого.

10) за підставою С(Р)Д можна поділити на ті, які провадяться:

а) без ухвали слідчого судді, а також без винесення слідчим або прокурором постанови (допит, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, пред'явлення особи, речей або трупа для впізнання, огляд, слідчий експеримент);

б) за постановою прокурора проводяться:

– огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією;

– освідкування особи;

– відібрання біологічних зразків у особи для експертизи;

в) за постановою слідчого, прокурора проводяться:

- допит, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування;

- проведення експертизи;

г) за ухвалою слідчого судді (обшук, огляд житла чи іншого володіння особи, слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування, проведення експертизи, примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи, отримання зразків для експертизи в порядку ч. 3 ст. 245 КПК України (примусове відбирання біологічних зразків);

11) за участю понятих:

– з обов'язковим залученням понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксації (обшук або огляд житла чи іншого володіння особи);

– з обов'язковим залученням понятих, окрім випадків застосування безперервного відеозапису перебігу їх проведення (пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляд трупа, серед іншого пов'язаного з ексгумацією, слідчий експеримент, освідкування особи);

– без залучення понятих або із їх залученням за ініціативи слідчого, прокурора (допит, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, отримання зразків для експертизи).

Аналіз кримінально-процесуального законодавства та теоретичних праць дозволяє визначити основні ознаки С(Р)Д:

- є заходами (діями) для досягнення конкретної мети та мають активний характер(замірювання, вивчення, опитування, моделювання тощо);

- передбачені та регламентовані КПК;
- є частиною процесуальних дій, що мають пошуково-пізнавальний характер та здійснюються з метою перевірки доказів у формі встановленій кримінально-процесуальним законом;
- можуть здійснюватися лише уповноваженими суб'єктами: слідчим, дізнавачем, прокурором, керівником органу досудового розслідування, за дорученням слідчого, дізнавача співробітниками оперативного підрозділу, які при цьому користуються повноваженнями слідчого(ч.1., ст. 41 КПК України);
- їх хід та результати фіксується у відповідних процесуальних документах (протоколах), на технічних носіях інформації;
- вони забезпечуються силою процесуального примусу;
- проводяться з метою виявлення й закріплення фактичних даних і відомостей про їх джерела отримання доказів у кримінальному провадженні або перевірки цих доказів.

1.3. ЗАГАЛЬНІ ПІДСТАВИ ТА СУБ'ЄКТИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Одним з основних принципів проведення С(Р)Д є законність. Реалізація означеного принципу полягає в тому, що С(Р)Д повинна проводитися тільки на підставах визначених чинним кримінально-процесуальним законодавством та суб'єктами компетенція на проведення таких дій визнана кримінально-процесуальним законодавством.

Чинне законодавство визначає, що підставами проведення С(Р)Д, є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети (ч. 2 ст. 223 КПК).

Їх можна умовно класифікувати на:

- *фактичні підстави* – це наявність достатніх відомостей, які свідчать про необхідність виконання конкретних дій в інтересах встановлення істини;
- *правові підстави* – це сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом умов, що дають право слідчому, прокурору чи працівнику оперативного підрозділу, проводити ту або іншу С(Р)Д.

Досвід проведення С(Р)Д в умовах полісуб'єктності свідчить, що підґрунтям ефективного вирішення завдань кримінального провадження, є чітке відповідно до слідчої ситуації визначення мети проведення конкретної С(Р)Д відповідно до передбачених в нормах КПК (наприклад, мета огляду – виявлення та фіксація відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення).

Таким чином сутність конкретної С(Р)Д обумовлена її пізнавальною і нормативною стороною.

Пізнавальна сторона С(Р)Д характеризується загальнонауковими та спеціальними методами пізнання, які складають зміст С(Р)Д: аналіз, абстрагування, дедукція, індукція, моделювання, аналогія, спостереження, опис, вимірювання, порівняння та ін.

Нормативна сторона С(Р)Д – регламентація нормами кримінального процесуального законодавства правил і умов їх проведення.

До основних правил та умов відноситься те, що:

- слідчий, дізнавач, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення С(Р)Д осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені;

- перед проведенням С(Р)Д особам, які беруть у ній участь, роз'яснюють їх права і обов'язки, передбачені КПК, процесуальний порядок проведення С(Р)Д, а також відповідальність, встановлену законом, про що вручається відповідна пам'ятка.

Зокрема, права та обов'язки підозрюваного, обвинувачуваного закріплені в ст. 42 КПК; законного представника підозрюваного, обвинувачуваного – у ст. 44 КПК; захисника – у ст.ст. 46, 47, ч. 3 ст. 53 КПК; потерпілого – у ст.ст. 56, 57 КПК, його представника – у ст. 58 КПК; цивільного позивача – у ст. 61 КПК; цивільного відповідача – у ст. 62 КПК; представника цивільного позивача та цивільного відповідача – у ст. 63 КПК; свідка – у статтях 66, 67 КПК; перекладача – у ст. 68 КПК; експерта – у ст.ст. 69, 70 КПК; спеціаліста – у ст.ст. 71, 72 КПК; понятого – у ч. 7 ст. 223 КПК.

Важливе значення для ефективного здійснення кримінального провадження, є знання правоохоронцями прав та обов'язків ініціаторів, суб'єктів та учасників С(Р)Д.

Уповноважені особи на проведення С(Р)Д.

Законодавець до означеної категорії відносить наступних осіб: слідчий, дізнавач, прокурор або за їх дорученням працівники оперативних підрозділів.

Особливість правового статусу прокурору, керівника органу досудового розслідування, слідчого, дізнавача, оперативних підрозділів є те, що вони належать до сторони обвинувачення.

Прокурор, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення прокурора (ст. 36 КПК).

Прокурор щодо провадження С(Р)Д, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений:

Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій

1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК;

2) мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування;

3) доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування;

4) доручати слідчому, дізнавачу, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк С(Р)Д, НС(Р)Д, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а у необхідних випадках – особисто проводити С(Р)Д та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК;

5) доручати проведення слідчих (р) дій та негласних слідчих (р) дій відповідним оперативним підрозділам;

6) погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого, дізнавача до слідчого судді про проведення С(Р)Д, негласних слідчих (р) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених цим Кодексом, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання;

7) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК. Органами досудового розслідування (органами, що проводять дізнання і досудове слідство) є слідчі підрозділи: органів національної поліції; органів безпеки; бюро економічної безпеки; органів державного бюро розслідувань, НАБУ.

Відповідно до ст. 39 КПК *керівник органу досудового розслідування* щодо провадження С(Р)Д уповноважений:

- ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора;

- погоджувати проведення слідчих (р) дій та продовжувати строк їх проведення у випадках, передбачених КПК;

здійснювати досудове розслідування, користуючись у такому разі повноваженнями слідчого.

Слідчий – це особа, яка одноособово чи у групі з іншими слідчими (слідчою групою) здійснює досудове розслідування та несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій. Він, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого. 16

Відповідно до ст. 40 КПК, *слідчий, дізнавач* щодо провадження С(Р)Д уповноважений:

- 1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК;
- 2) проводити С(Р)Д та НС(Р)Д у випадках, встановлених КПК;
- 3) доручати проведення С(Р)Д та НС(Р)Д відповідним уповноваженим оперативним підрозділам;
- 4) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення С(Р)Д та НС(Р)Д і т. ін.

У разі відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого, до слідчого судді про проведення С(Р)Д та НС(Р)Д слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який упродовж трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні.

Слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі. Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому КПК, тягне передбачену законом відповідальність.

Дізнавач – службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу (бюро) економічної безпеки, органу Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, у випадках, установлених цим Кодексом, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків;

Дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого. Дізнавач несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення дізнання.

Дізнавач уповноважений:

- 1) починати дізнання за наявності підстав, передбачених цим Кодексом;
- 2) проводити огляд місця події, обшук затриманої особи, опитувати осіб, вилучати знаряддя і засоби вчинення правопорушення, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку або виявлені під час затримання, а також проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених КПК;
- 3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, установлених цим Кодексом, відповідним оперативним підрозділам;
- 4) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;

5) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;

б) за результатами розслідування скласти обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;

7) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 КПК.

Дізнавач зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі.

Оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, органів Державного бюро розслідувань, органів Бюро економічної безпеки України, органів Державної прикордонної служби України, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, дізнавача, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (ст. 41 КПК України).

Такі доручення є обов'язковими для виконання і, виконуючи їх, співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. (ст. 41 КПК України).

Таким чином слідчий, дізнавач, прокурор можуть бути не тільки суб'єктом проведення С(Р)Д, а також ініціювати їх проведення.

Законодавець виокремлює інші категорії осіб – *учасників С(Р)Д*.

Незаінтересовані особи (поняті). Відповідно до ч. 7 ст. 223 КПК України слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, зокрема й пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідчування особи.

Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису перебігу проведення відповідної С(Р)Д. Понятих можна запросити для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме за доцільне.

Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи також здійснюються за обов'язкової участі не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної С(Р)Д.

Законодавець визначив, що не можуть бути понятими потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження. В той же час у чинному КПК не конкретизовано перелік правоохоронних органів та його визначення.

На законодавчому рівні це поняття визначено у Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». Отже, відповідно до цього Закону понятими не можуть бути співробітники органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції..

У КПК передбачено, що понятих можна допитати під час судового розгляду як свідків проведення відповідної С(Р)Д. Особа, яку залучають до проведення процесуальних дій під час досудового розслідування як понятого, зобов'язана на вимогу слідчого, прокурора не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії. Незаконне розголошення відомостей досудового розслідування тягне кримінальну відповідальність, установлену законом (ст. 222 КПК).

Підозрюваний. Підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276–279 КПК, повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 42 КПК). Підозрюваний стосовно провадження слідчих (р) дій має право:

- збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази;
- брати участь у проведенні процесуальних дій;
- під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які вносяться до протоколу;
- застосовувати з додержанням вимог цього Кодексу технічні засоби під час проведення процесуальних дій, в яких він бере участь.
- заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо;
- ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 221 КПК, та вимагати відкриття матеріалів згідно зі ст. 290 КПК;
- одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення.

Законний представник підозрюваного. Якщо підозрюваним є неповнолітній або особа, визнана у встановленому законом порядку

недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з ним залучають його законного представника.

Як законні представники можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний. Законний представник під час проведення С(Р)Д користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, і не може бути доручена представнику (ст. 44 КПК).

Захисник. Відповідно до ст. 45 КПК ним є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

Захисник має право брати участь у проведенні допиту та інших С(Р)Д, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого, до першого допиту підозрюваного мати з ним конфіденційне побачення без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту – такі ж побачення без обмеження кількості та тривалості. Такі зустрічі можуть відбуватися під візуальним контролем уповноваженої службової особи, але в умовах, за яких неможливе прослуховування чи підслуховування (ст. 46 КПК).

Обов'язки захисника, зазначені у ст. 47 КПК. Він зобов'язаний використовувати засоби захисту, передбачені КПК та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого.

Захисник зобов'язаний прибувати для участі у виконанні процесуальних дій за участю підозрюваного, обвинуваченого. У разі неможливості прибути в призначений строк захисник зобов'язаний завчасно повідомити про таку неможливість та її причини слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд, а у разі, якщо він призначений органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правової допомоги, – також і цей орган (установу).

Неприбуття захисника для участі у проведенні певної процесуальної дії, якщо захисник був завчасно попереджений про її проведення, і за умови, що підозрюваний, обвинувачений не заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, не може бути підставою для визнання цієї процесуальної дії незаконною, крім випадків, коли участь захисника є обов'язковою.

Якщо підозрюваний, обвинувачений заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, проведення процесуальної дії відкладається або для її проведення залучається захисник у порядку, передбаченому статтею 53 КПК. Захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів, передбачених статтею 50 КПК, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду.

Потерпілий. Відповідно до ст. 55 КПК ним у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення.

Права потерпілого стосовно його участі у провадженні С(Р)Д:

- 1) бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені КПК;
- 2) подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду;
- 3) заявляти відводи та клопотання;
- 4) давати пояснення, показання або відмовитися їх давати;
- 5) оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому КПК;
- 6) застосовувати з додержанням вимог КПК технічні засоби під час проведення процесуальних дій, в яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд вправі заборонити потерпілому застосовувати технічні засоби під час проведення окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення даних, які містять таємницю, що охороняється законом чи стосується інтимних сторін життя людини, про що виноситься вмотивована постанова (ухвала);
- 7) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення у випадках, передбачених КПК;
- 8) брати участь у С(Р)Д та інших процесуальних діях, під час проведення яких ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами С(Р)Д та інших процесуальних дій, виконаних за його участі.

Потерпілий зобов'язаний:

- 1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

2) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;

3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю (ст. 57 КПК).

Представник потерпілого. Згідно з ст. 58 КПК потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником. Представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику. Законний представник потерпілого. Якщо потерпілим є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з нею залучається її законний представник (ст. 59 КПК).

Законний представник під час проведення С(Р)Д користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена представнику (ст. 44 КПК). Свідок. Стаття 65 КПК регламентує, що свідок – це фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яку викликали для давання показань.

Права свідка стосовно його участі у С(Р)Д:

1) знати, у зв'язку з чим і в якому кримінальному провадженні він допитується;

2) користуватися правовою допомогою у процесі давання показань;

3) відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення, а також показання щодо відомостей, які згідно з положенням статті 65 КПК не підлягають розголошенню;

4) давати показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача;

5) користуватися нотатками і документами під час надання показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших відомостей, які йому важко тримати в пам'яті;

б) на відшкодування витрат, пов'язаних із викликом для надання показань;

7) ознайомлюватися з протоколом допиту та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, а також власноручно робити такі доповнення і зауваження;

8) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;

9) заявляти відвід перекладачу.

Свідок зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду;

2) давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду;

3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі свідку у зв'язку з виконанням його обов'язків (ст. 66 КПК).

Перекладач. У разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача).

Під час залучення до провадження слідчої (р) дії перекладач має права:

1) ставити запитання з метою уточнень для правильного перекладу;

2) знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;

3) одержати винагороду за виконаний переклад та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження;

4) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

Перекладач зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду;

2) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених КПК;

3) здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом;

4) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі перекладачу у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Перед початком процесуальної дії сторона кримінального провадження, яка залучила перекладача, чи суд пересвідчуються в особі і компетентності перекладача, з'ясовують його стосунки з підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, свідком і роз'яснюють його права і обов'язки. За завідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладач несе відповідальність, передбачену законом (ст. 68 КПК).

Експерт. Експерт у кримінальному провадженні – це особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що

містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань. Не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження, потерпілого (ст. 69 КПК). Експерт має право:

- 1) знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження;
- 2) заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи;
- 3) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження;
- 4) викладати у висновку експертизи виявлені у процесі її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання;
- 5) ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні;
- 6) одержати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом для надання пояснень чи показань, у разі, якщо проведення експертизи не є службовим обов'язком особи, яка залучена як експерт;
- 7) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;
- 8) користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про судову експертизу».

Експерт зобов'язаний:

- 1) особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання, а в разі необхідності – роз'яснити його;
- 2) прибути до слідчого, прокурора, суду і дати відповіді на запитання під час допиту;
- 3) забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт повинен одержати на це дозвіл від особи, яка залучила експерта;
- 4) не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім особи, яка його залучила, чи суду про хід проведення експертизи та її результати;
- 5) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених КПК (ст. 69 КПК).

Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи. Якщо поданих матеріалів недостатньо для виконання

покладених зобов'язань, то він може відмовитися від давання висновку, склавши мотивовану заяву. Якщо у експерта відсутні необхідні знання або потрібно додатково для проведення експертизи залучити інших експертів, він повинен невідкладно повідомити про це особу, яка його залучила, чи суд, що доручив проведення експертизи.

Спеціаліст. Спеціаліст у кримінальному провадженні – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліста можуть залучати для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо) сторони кримінального провадження під час досудового розслідування і суд під час судового розгляду (ст. 71 КПК).

Права спеціаліста під час залучення його до С(Р)Д:

1) ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду;

2) користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням;

3) зосередити увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів;

4) знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;

5) одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження;

6) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

Спеціаліст зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, суду і мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади;

2) виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду та давати пояснення з поставлених запитань;

3) не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі спеціалісту у зв'язку з виконанням його обов'язків;

4) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених КПК (ст. 71 КПК). Під час проведення С(Р)Д за участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечується участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. У такому разі до початку С(Р)Д педагогу, психологу, законному представнику або лікарю роз'яснюється їхнє право за дозволом ставити уточнюючі запитання малолітній або неповнолітній особі.

У виняткових випадках, коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам малолітнього або неповнолітнього свідка,

потерпілого, слідчий, прокурор за клопотанням малолітнього або неповнолітнього чи за власною ініціативою має право обмежити участь законного представника у виконанні окремих С(Р)Д або усунути його від участі у кримінальному провадженні і залучити замість нього іншого законного представника (ст. 227 КПК).

Місце і час проведення слідчих (розшукових) дій. Як правило, С(Р)Д провадяться там, де визнає за необхідне слідчий чи прокурор. Найчастіше це їх службовий кабінет. Деякі С(Р)Д не можуть проводитись у кабінеті і відповідно проводяться за місцем події. Іноді С(Р)Д слідчий провадить за місцем перебування особи (потерпілого – у лікарні, підозрюваного – у слідчому ізоляторі). Тривалість С(Р)Д залежить від характеру слідчої дії, умов, у яких вона провадиться.

Проведення С(Р)Д у нічний час (з 22 до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли їх затримка може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного. Під невідкладними випадками розуміють ситуації, коли затримка в проведенні С(Р)Д може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного. Неможливість відкласти проведення С(Р)Д до закінчення нічного часу визначається слідчим у кожному випадку окремо залежно від конкретних обставин кримінального провадження. Обґрунтування проведення С(Р)Д у нічний час обов'язково повинно бути зазначене у протоколі відповідної С(Р)Д.

1.4. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ТА ФІКСУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Закон покладає на прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого обов'язок всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити обставини, що викривають і що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити ухвалення законних і неупереджених процесуальних рішень (ч. 2 ст. 9 КПК).

Саме ці загальні положення, які є складовими принципу законності, є підґрунтям вимоги кримінального процесуального закону, відповідно до якої у разі отримання під час проведення С(Р)Д доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний провести відповідну С(Р)Д у повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у разі звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Така вимога закону є основою всебічного, повного і неупередженого проведення досудового розслідування спрямовує слідчими, дізнавачами за процесуальним керівництвом прокурорів.

Важливе значення при прийнятті рішення про проведення С(Р)Д має слідча ситуація. Відповідно до сучасних наукових поглядів у криміналістиці склалася думка, що *слідча ситуація* – це, характеристика положення розслідування злочину у межах кримінального провадження, що визначається наявністю (відсутністю) доказової та оперативної інформації про обставини предмету доказу та компоненти криміналістичної характеристики, які обумовлюють безпосередні завдання та напрямки розслідування.

Слідчу ситуацію можливо розглядати з декількох позицій, як:

- сукупність фактичних даних, які відображають подію, що розслідується;
- інформаційну модель, динамічну інформаційну систему, що містить ознаки, які мають значення у кримінальному провадженні;
- сукупність даних, за яких слідчий повинен діяти;
- обстановка, картина розслідування, яка склалася на певний момент розслідування, тобто сума значущої інформації;
- сукупність умов, в яких на даний момент здійснюється розслідування, тобто обстановка, в якій проходить процес розслідування.

Таким чином ефективність досудового розслідування кримінального провадження взагалі та проведення окремих С(Р)Д залежить від правильної побудови інформаційної моделі стану розслідування – слідчої ситуації.

При побудові слідчої ситуації слідчий враховує фактори:

- 1) інформаційного характеру стосовно події злочину;
- 2) процесуального і тактичного характеру;
- 3) психологічного характеру;
- 4) організаційного характеру.

Важливе значення для швидкого, повного та об'єктивного розслідування має правильне визначення виду та змісту слідчої ситуації на підґрунті: об'єктивності, наявності конфліктного характеру, динамічності, повторюємості.

Виходячи з означеного слідчі ситуації поділяються на:

- прості та складні ситуації;
- - проблемні та конфліктні;
- - типові та специфічні;
- - закриті та відкриті;
- - одноелементні та багатоелементні (комплексні);
- - суворого суперництва та несуворого суперництва.

Викладене вище дає підстави виділити такі основні види слідчих ситуацій:

- - сприятливі та несприятливі;
- - конфліктні та безконфліктні;
- - типові та специфічні (нетипові);
- - початкові, проміжні, кінцеві.

Означене є передумовою вибору відповідної моделі організаційного забезпечення проведення С(Р)Д. Організаційне забезпечення проведення С(Р)Д обумовлює інтеграцію отриманих даних в єдину систему і створює необхідні передумови для ефективного вирішення тактичного завдання кримінального провадження в умовах конкретної слідчої ситуації. Організація проведення С(Р)Д включає комплекс заходів організаційного характеру: аналіз і оцінку слідчої ситуації, ухвалення рішення і планування, створення умов для використання спеціальних технічних засобів, документальне оформлення отриманих результатів.

Схема. 1.3.1. Організація провадження С(Р)Д

Підготовка проведення будь-якої С(Р)Д повинна починатися з аналізу слідчої ситуації (схема 1.3.1), в ході якого вивчаються початкові дані, що є підставою для її проведення, проводиться перевірка отриманих даних по наявних інформаційних масивах для встановлення додаткових відомостей про джерела доказів, перевірки їх достовірності і повноти. Отримана інформація повинна оцінюватися з точки зору наявності приводів і підстав для методики розслідування та тактики проведення конкретної С(Р)Д.

Інформацію, що використовується під час підготовки та здійснення С(Р)Д, можна класифікувати по наступних підставах і ознаках:

1. По функціях і призначенню:

- інформація про правове поле, у якому буде здійснюватися С(Р)Д;
 - інформація, що визначає цілі, задачі, напрямки, способи здійснення С(З)Д;
 - інформація про осіб, у відношенні до яких будуть проводитися різні С(Р)Д із метою вирішення задач кримінального провадження;
2. За формою подачі інформації. Це можуть бути:
- матеріальні носії інформації: документи, вироби то що;
 - усна інформація.
3. По типу зв'язків у системі ОРД і зв'язків з зовнішнім середовищем. Такі зв'язки можуть бути прямими і зворотними. По каналах прямого зв'язку надходить інформація, що є підставою для проведення С(Р)Д. По каналах зворотного зв'язку до суб'єкта управління надходить інформація про ефективність проведених С(Р)Д.
4. По природі утворення (вироблена колегіально або індивідуально). Однак, стосовно до С(Р)Д слід зазначити, що більшість рішень по її здійсненню і проведенню приймається колегіально. Індивідуальні рішення приймаються в ході проведення С(Р)Д.
5. За часом і періодичністю виникнення й обробки. Це може бути інформація, що має значення для оперативного прийняття рішення, вибору тактики проведення окремих С(Р)Д та вирішення стратегічного завдання розслідування.
6. По можливості використання (разова або багаторазова).
7. По ступеню перевіреності даних, що містяться в інформації, перед їх використанням.
8. По ступеню комплектності. Інформація може бути повної або часткової.
9. По способу одержання: одержання вихідної інформації про ознаки або факти підготовки здійснення кримінальних правопорушень, одержання нових фактів у процесі перевірки останніх, одержання інформації в результаті проведення її аналізу та логічних висновків, тобто інформація представлена у виді гіпотези.
- Діяльність щодо збору інформації під час підготовки та проведення С(Р)Д вирішує наступні задачі:
- аналіз і систематизація значущої для розслідування інформації, на основі якої можливо сформулювати відповідну модель проведення С(Р)Д;
 - визначення тактики проведення С(Р)Д;
 - розробку відповідної системи забезпечення безпеки суб'єктів (учасників) С(Р)Д;

- визначення способів використання фактичних даних та матеріальних доказів у кримінальний процес.

Умовно процес здійснення С(Р)Д можна поділити на такі етапи (схема 1.3.2):

Схема 1.3.2. Етапи здійснення С(Р)Д

Кожен з етапів складається з низки стадій. Найскладнішим є другий етап. Він має такі стадії (схема 1.3.3.):

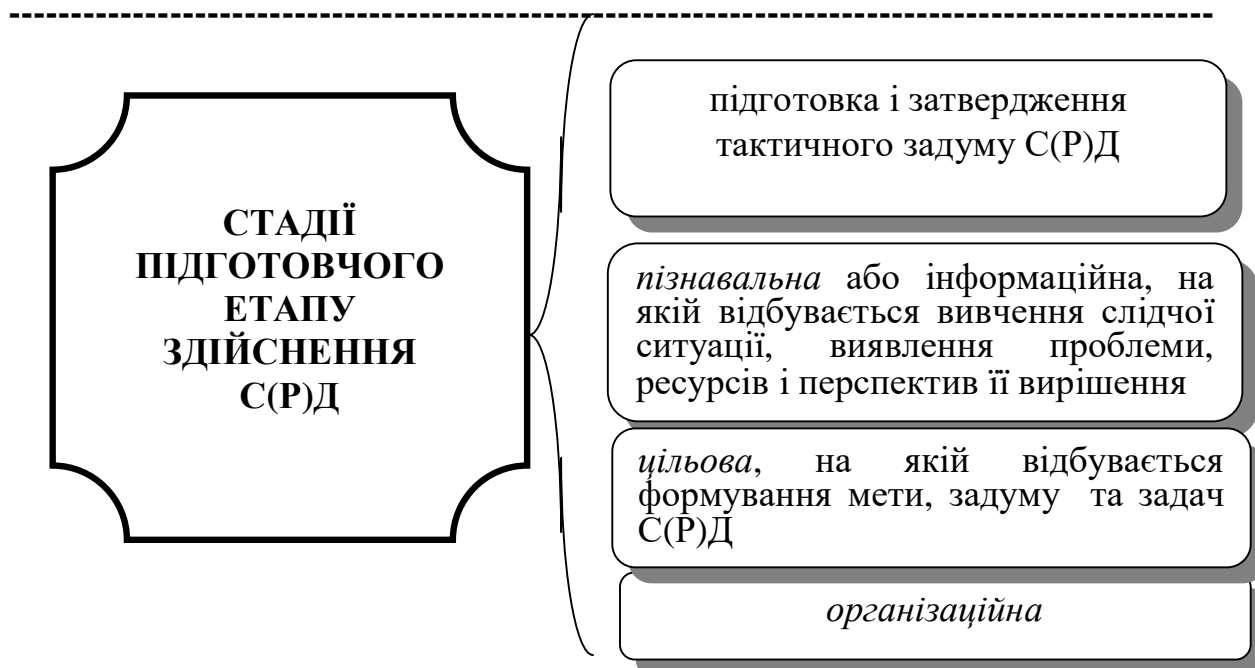

Схема 1.3.3. Зміст підготовчого етапу здійснення С(Р)Д

У свою чергу, організаційна стадія складається з таких елементів (рис. 3.1.4):

- оцінка можливих негативних наслідків і підготовка заходів для їхньої локалізації;
- здійснення заходів щодо матеріального забезпечення легенди та інсценування НІЗ, технічними та транспортними засобами.

Під час здійснення другого етапу слід враховувати важливість планування заходу (схема 1.3.4):

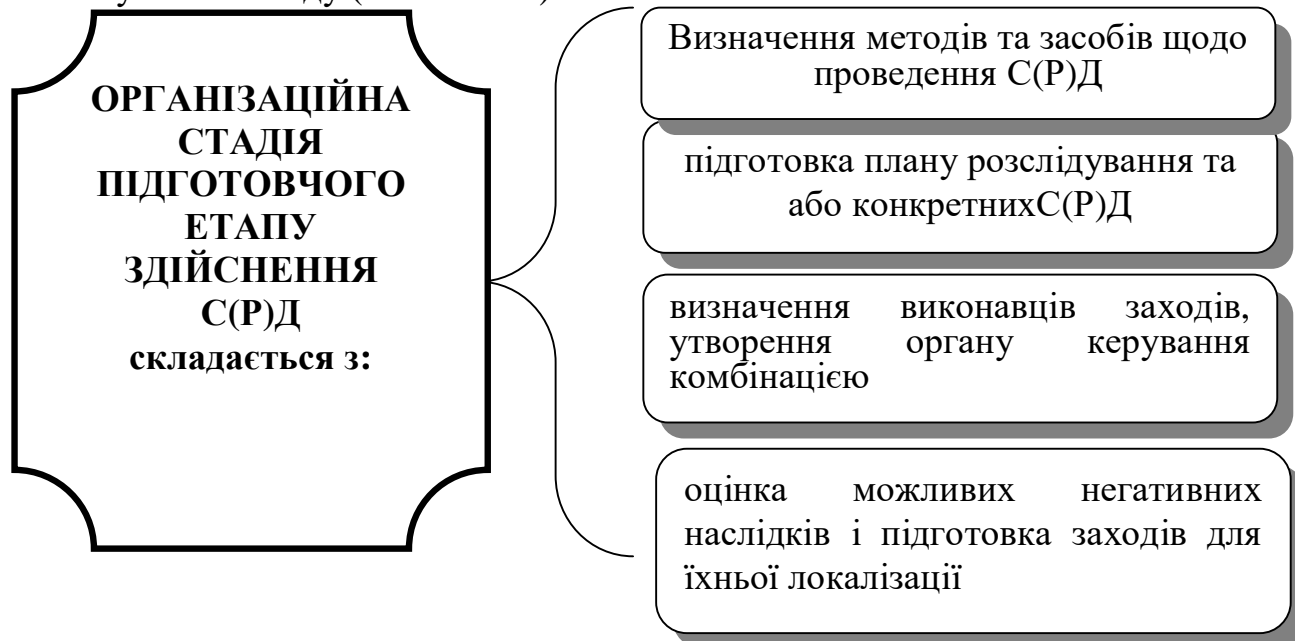

Схема 1.3.4. Зміст організаційної стадії підготовчого етапу здійснення С(Р)Д

У свою чергу, план повинен містити такі елементи:

- обґрунтування мети проведення С(Р)Д;

- *задачі, які необхідно вирішити у процесі проведення С(Р)Д;*
- визначення необхідних сил і засобів, що дають можливість вирішити конкретні задачі розслідування;
- передбачено заходи на забезпечення проведення конкретних С(Р)Д;
- перелік засобів спостереження та фіксації, що потрібні для проведення та фіксації результатів С(Р)Д;
- визначення, дій з підтримки С(Р)Д та убезпечення її суб'єктів(учасників);
- перелік способів проведення С(Р)Д;
- технічне і матеріальне забезпечення С(Р)Д;
- способи контролю виконання запланованих заходів.

Наведена модель організаційного забезпечення, є типовою для всіх С(Р)Д.

С(Р)Д, що здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, її захисника чи представника, крім випадків, коли у зв'язку зі специфікою С(Р)Д це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

Отже, підозрюваний, обвинувачений і їх законний представник та захисник як сторона захисту (ст.ст. 42, 44, 45, 46, 93 КПК), а також потерпілий (ст.ст. 56, 93 КПК) мають право заявити клопотання про проведення процесуальних дій і бути ініціатором проведення С(Р)Д.

Згідно зі загальними положеннями кримінального процесуального судочинства такі ж права мають представник та законний представник потерпілого (ст.ст. 58, 59 КПК), які користуються процесуальними правами останнього, хоча ці учасники судочинства в ст. 223 КПК не вказані. У разі ухвалення рішення про здійснення С(Р)Д за клопотанням зазначених осіб вона має проводитися за участю відповідної особи-ініціатора та (або) її захисника чи представника, проте організовує й проводить таку С(Р)Д не ініціатор, а слідчий, дізнавач, прокурор, який здійснює кримінальне провадження.

Клопотання ініціатора про проведення С(Р)Д повинно бути оформленим окремою заявою на ім'я слідчого чи прокурора або занесеним до протоколу допиту, відповідно, підозрюваного, потерпілого з викладенням обґрунтованих належним чином мотивів такого клопотання. Відмова ініціатора від участі в проведенні С(Р)Д також потребує письмового викладення причин та мотивів небажання брати участі у С(Р)Д і мотивів заявленої відмови. Проте окремі С(Р)Д мають певну специфіку, котра зумовлює можливість участі в їх проведенні лише обмеженого і викликаного особливостями змісту або ж тактичними міркуваннями учасників.

Особи, що ініціювали проведення С(Р)Д і присутні під час її проведення, повинні дотримуватися відповідних процесуальних вимог; виконувати законні вказівки й розпорядження слідчого, прокурора, який проводить С(Р)Д і лише з його дозволу ставити запитання, а в разі незгоди з рішеннями особи, яка

проводить С(Р)Д, висловлювати власні пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення відповідної С(Р)Д, факт та зміст яких підлягає обов'язковому занесенню до протоколу, незалежно від задоволення чи відмови у задоволенні слідчого, прокурора або особи, яка проводить таку дію за його дорученням.

С(Р)Д не можуть проводитися після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду у випадках, передбачених частиною третьою статті 333 КПК. Будь-які С(Р)Д або С(Р)Д, проведені з порушенням цього правила, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими.

Відповідно до ст. 103 КПК процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися:

- 1) у протоколі;
- 2) на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії;
- 3) у журналі судового засідання.

Про факт проведення будь-якої С(Р)Д складають протокол з відповідними додатками.

Додатками до протоколу можуть бути:

- 1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;
- 2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;
- 3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;
- 4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Факт долучення додатків до протоколу обов'язково зазначають у протоколі. Додатки до протоколів потрібно належним чином виготовити, упакувати задля надійного збереження, а також засвідчити підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

У разі фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це потрібно зазначити у протоколі.

Протокол під час досудового розслідування складається письмово від руки чи друкується слідчим або прокурором, які проводять відповідну процесуальну дію, під час її проведення або безпосередньо після її закінчення. До складу слідчої (р) дії входять також дії щодо відповідного упакування речей і документів та інші дії, що мають значення для перевірки результатів процесуальної дії.

Протокол складається з:

- 1) вступної частини, яка повинна містити відомості про:
– місце, час проведення та назву процесуальної дії;

– особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посаду);

– всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання);

– інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються під час проведення процесуальної дії, умови та порядок їх застосування;

2) описової частини, яка повинна містити відомості про:

– послідовність дій;

– отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, зокрема виявлені та/або надані речі і документи;

3) заключної частини, яка повинна містити відомості про:

– вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації;

– спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу;

– зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії надається можливість ознайомитися із текстом протоколу.

Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії. Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою.

Якщо особа, яка брала участь у проведенні процесуальної дії, відмовилася підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які вносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності – понятих (ст. 104 КПК).

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

1. Поняття та значення слідчої (розшукової) дії щодо кримінального провадження за фактами вчинення кримінальних правопорушень
2. Підстави для проведення С(Р)Д.
3. Види С(Р)Д.
4. Уповноважені особи на проведення С(Р)Д.

5. Місце і час проведення С(Р)Д.
6. Особливості залучення незаінтересованих осіб (понятих) для проведення С(Р)Д.
7. Хто не може бути понятим?
8. Права і обов'язки спеціаліста під час залучення його до С(Р)Д.
9. Особливості застосування науково-технічних засобів під час проведення С(Р)Д.
10. Способи фіксації С(Р)Д.

ТЕСТИ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗАСВОЄННЯ МАТЕРІАЛІВ ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

1. Слідчі (розшукові) дії – це:

- а) дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні;
- б) дії, спрямовані на збирання та документування доказової інформації;
- в) дії, спрямовані на збирання речових доказів;
- г) дії, спрямовані на те щоб довести чи спростувати те чи інше твердження під час здійснення досудового розслідування.

2. Що є підставами для проведення С(Р)Д:

- а) наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети;
- б) необхідність задокументувати доказову інформацію;
- в) клопотання сторони кримінального провадження;
- г) матеріали здійснення оперативно-розшукової діяльності.

3. Якої слідчої (розшукової) дії згідно з КПК не існує:

- а) обшук;
- б) очна ставка;
- в) слідчий експеримент;
- г) пред'явлення для впізнання.

4. Чи зобов'язаний вжити належних заходів слідчий, прокурор для забезпечення присутності під час проведення С(Р)Д осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені:

- а) так, зобов'язаний під час проведення обшуку;
- б) так, зобов'язаний під час проведення освідування особи;
- в) так, зобов'язаний під час проведення допиту;
- г) усі відповіді є правильними.

5. Відповідно до ч. 4 ст. 223 КПК України нічним є час у період:

- а) з 21 до 07 години;
- б) з 22 до 06 години;
- в) з 00 до 08 години;
- г) з 03 до 09 години.

6. Ініціатором проведення С(Р)Д може бути:

- а) керівник органу досудового розслідування;
- б) сторона захисту;
- в) слідчий, прокурор;
- г) усі відповіді є правильними.

7. Уповноваженими особами на проведення С(Р)Д можуть бути:

- а) слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, працівники оперативних підрозділів;
- б) слідчий, дізнавач, прокурор, керівник органу досудового розслідування, працівники оперативних підрозділів;
- в) слідчий, прокурор, начальник поліції, працівники оперативних підрозділів;
- д) слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя.

8. Понятими не можуть бути:

- а) таксисти;
- б) родичі підозрюваного;
- в) працівники органів місцевого самоврядування;
- г) медичні працівники.

9. Під час проведення якої слідчої (розшукової) дії є обов'язкова участь двох понятих, незалежно від застосування безперервного відеозапису:

- а) пред'явлення для впізнання;
- б) допит;
- в) слідчий експеримент;
- г) всі відповіді є неправильними.

10. С(Р)Д під час досудового розслідування фіксуються:

- а) у постанові прокурора;
- б) в ухвалі слідчого судді;
- в) у протоколі;
- г) у клопотанні слідчого.
- г) під час проведення пред'явлення для впізнання.

РОЗДІЛ 2.

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА МІСЦЕ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ВИРІШЕННІ ЗАДАЧ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

1.2. ПОНЯТТЯ ТА МІСЦЕ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У СИСТЕМІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.

Негласні слідчі (розшукові) дії законодавець визначив як різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (ч. 1 ст. 246) (схема 2.1.1).

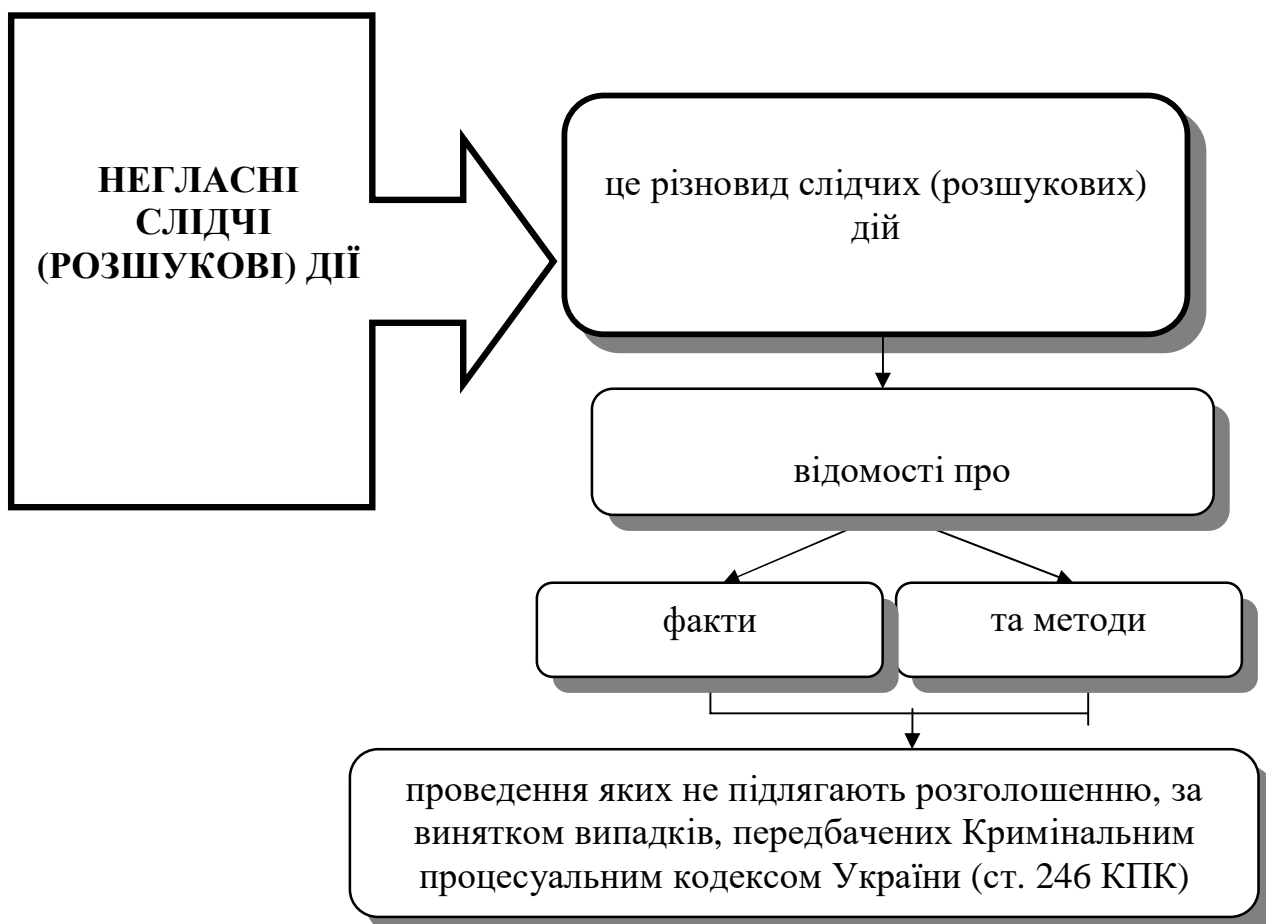

Схема 2.1.1 Поняття негласної слідчої (розшукової) дії

Означене визначення не розкриває всього змісту НС(Р)Д як у теоретичному та діяльному сенсі.

Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій

Аналіз кримінально-процесуального законодавства та теоретичних праць дозволяє визначити їх основні ознаки:

- є заходами (діями) для досягнення конкретної мети та мають активний характер(замірювання, вивчення, опитування, моделювання то що);
- передбачені та регламентовані КПК;
- є частиною процесуальних дій, що мають пошуково-пізнавальний характер та здійснюються з метою перевірки доказів у формі встановленій кримінально-процесуальним законом;
- можуть здійснюватися лише уповноваженими суб'єктами: слідчим, прокурором, керівником органу досудового розслідування, за дорученням слідчого співробітниками оперативного підрозділу, які при цьому користуються повноваженнями слідчого(ч.1, ст. 41 КПК України);
- їх хід та результати фіксується у відповідних процесуальних документах (протоколах), технічних носіях інформації;
- вони забезпечуються силою процесуального примусу;
- проводяться з метою виявлення й закріплення фактичних Даниних і відомостей про їх джерела отримання доказів у кримінальному провадженні або перевірки цих доказів.

До негласних слідчих (розшукових) дій законодавець відносить:

- аудіо -, відео контроль особи (ст. 260 КПК);
- накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК);
- огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК);
- зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК);
- зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК);
- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК);
- установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) (ст. 268 КПК);
- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК);
- моніторинг банківських рахунків (стаття 269⁻¹)
- аудіо -, відео контроль місця (ст. 270 КПК);
- контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК);
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК);
- засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 273КПК);
- негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК);
- використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК).

До окремих особливостей означених НС(Р)Д, які фактично визначають особливості їх змісту відносно НС(Р)Д слід віднести негласність. Негласність в свою чергу торкається не тільки таємності методів проведення НС(Р)Д, не підлягають розголошенню факти застосування під час НС(Р)Д загальнонаукових методів пізнання, що не віднесені то таємних, але сприяють отриманню інформації та фізичних об'єктів, які можливо використовувати під час перевірки та планування слідчих версій та у якості доказів готування та вчинення злочинів (схема 2.1.2).

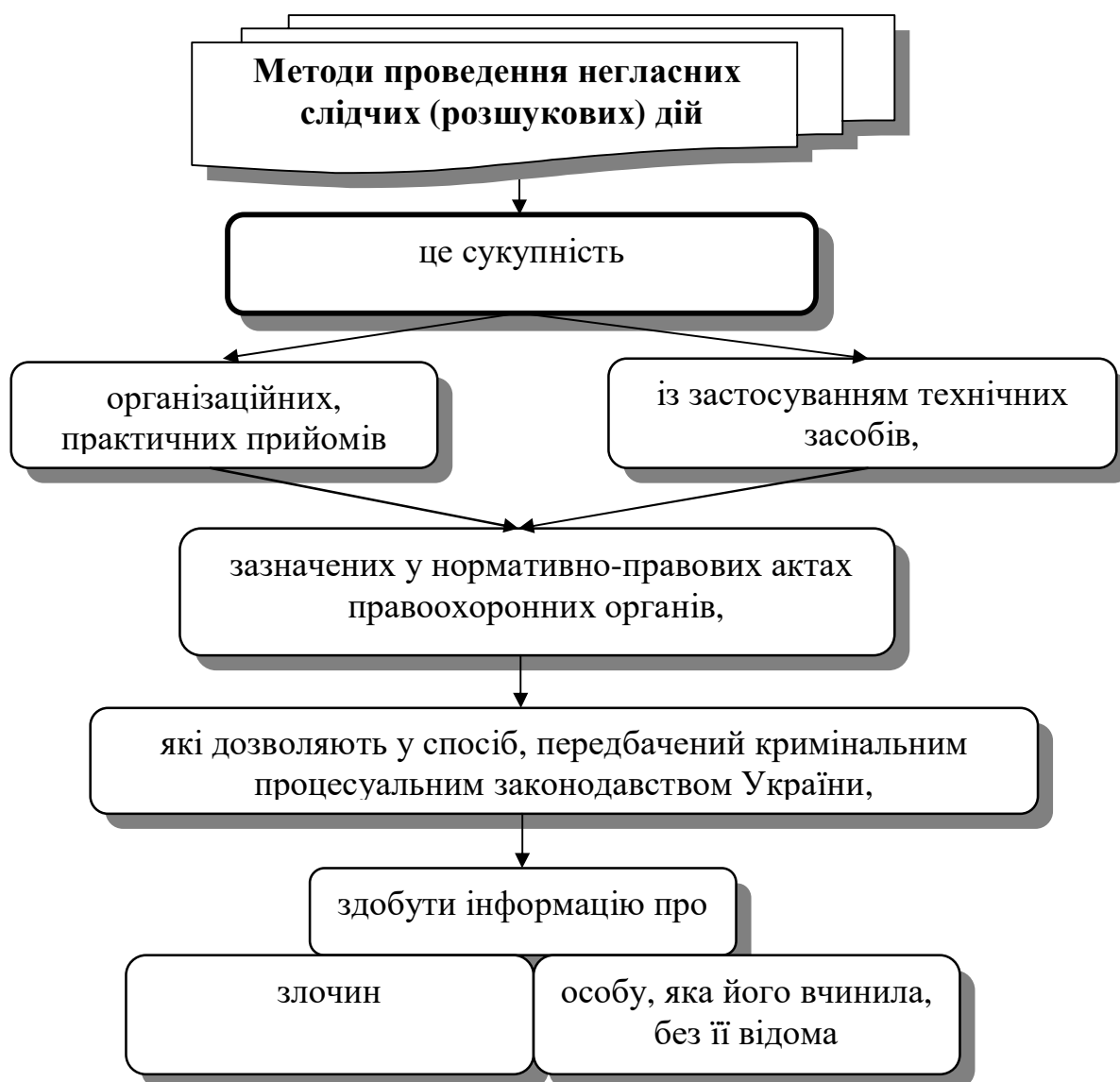

Схема 2.1.2. Методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій

Зі змісту та процесуального порядку проведення НС(Р)Д слід погодитися з законодавцем про їх віднесення до різновиду С(Р)Д оскільки сутнісні ознаки останні притаманні й НС(Р)Д, а саме:

- а) вони є заходами (діями) або засобами для досягнення чогось, що мають активний діяльнісний характер;
- б) передбачені та регламентовані нормами КПК України;
- в) є частиною процесуальних дій, що мають пошуково-розшуковий, пізнавальний та посвідчувальний характер;
- г) можуть здійснюватися лише уповноваженими суб'єктами;
- г) їх хід та результати фіксуються у відповідних процесуальних документах;
- д) вони забезпечуються силою процесуального примусу; критерії співвідношення НС(Р)Д та ОРЗ.

Важливе значення для визначення організаційно – тактичної моделі проведення тої чи іншої НС(Р)Д є їх класифікація. Вона може здійснюватися за наступними критеріями:

В залежності від можливості втручання у приватне спілкування:

- НС(Р)Д під час яких здійснюється втручання у приватне спілкування (ч. 2, Гл.21КПК України);
- НС(Р)Д не пов'язані з втручанням у приватне спілкування (ч. 3, Гл.21КПК України);

В залежності від тяжкості злочину:

- *НС(Р)Д які виключно проводяться у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів:* аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України; накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України; огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); **зняття** інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача (ст. 264 КПК України); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України); спостереження за особою (ст. 269 КПК України; аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України); спостереження за річчю або місцем (ст. 269 КПК України; моніторинг банківських рахунків (Стаття 269¹ КПК); контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України), у формах: контрольована поставка, контрольована закупка, оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, (ст. 272 КПК України);

НС(Р)Д які виключно проводяться у кримінальному провадженні щодо злочинів будь якої тяжкості: Зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК України); Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України);

В залежності від посадової особи, яка надає дозвіл чи санкціонує їх проведення:

- *НС(Р)Д, дозвіл на проведення яких дає слідчий суддя за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором:*

- *НС(Р)Д з втручання у приватне спілкування (ч. 2, Гл.21КПК України), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України); спостереження за особою (ст. 269 КПК України); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України); моніторинг банківських рахунків (Стаття 269¹ КПК); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України); спостереження за річчю або місцем (ст. 269 КПК України);*

- *НС(Р)Д, дозвіл на проведення яких дає прокурор або слідчий за погодженням з керівником органу досудового розслідування: виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи організації (ст. 272 КПК України);*

- *НС(Р)Д, дозвіл на проведення яких дає прокурор або слідчий: зняття інформації з електронних інформаційних систем доступ до яких обмежується її власником (ст. 264 КПК України)*

- *НС(Р)Д, дозвіл на проведення якої виключно дає прокурор: контроль за вчиненням злочину(ст. 271 КПК України);*

В залежності від виду результатів, що можуть бути отримані внаслідок їх проведення:

- *НС(Р)Д, під час яких отримується інформація вербального походження: аудіо-, відеоконтроль особи та місця, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж;*

- *НС(Р)Д, під час яких отримується інформація предметно-документального походження: накладення арешту на кореспонденцію особи та її огляд і виїмка; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою, річчю або місцем; контроль за вчиненням злочину; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи організації;*

В залежності від можливості (та доцільності) використання конфіденційного співробітництва в ході їх проведення:

- *НС(Р)Д, участь конфідента у яких не передбачена чинним законодавством: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи;*

- *НС(Р)Д, участь конфідента у яких є доцільною за технологією їх проведення: накладення арешту на кореспонденцію особи та її огляд і виїмка;*

зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем;

- *НС(Р)Д, до проведення яких можуть залучатися конфіденти:* контроль за вчиненням злочину; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи організації; спостереження за особою, річчю або місцем; відео контроль місця та особи;

В залежності від виду доказів, що можуть бути отримані в результаті їх проведення тощо:

- *НС(Р)Д, під час яких можливо отримати такий вид доказів як документи:* накладення арешту на кореспонденцію особи та її огляд і виїмка; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; моніторинг банківських рахунків та інших видів НС(Р)Д;

- *НС(Р)Д, під час яких можливо отримати такий речовий вид доказів;*

З викладеного можемо констатувати, що:

1. НС(Р)Д можемо розглядати як С(Р)Д, що складаються з сукупності пошуково-розшукових, пізнавальних, та посвідчувальних прийомів, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, проводяться уповноваженим кримінальним процесуальним законом суб'єктом з метою виявлення й закріплення фактичних даних та їх джерел для отримання доказів у кримінальному провадженні.

2. Основними відмінними ознаками НС(Р)Д від інших С(Р)Д є:

- таємність (негласність) їх проведення від об'єктів відносно яких вони здійснюються та їх оточення;

- законодавча закріпленість НС(Р)Д;

- можливість їх проведення тільки спеціально уповноваженими суб'єктами;

- спеціальний порядок прийняття рішення та порядок санкціонування НС(Р)Д;

- організація та тактика проведення НС(Р)Д регламентується відомчими нормативними актами нормативно-правовими актами з грифом обмеженого користування;

- застосування переважно негласних засобів та методів.

3. Важливе значення для визначення організаційно – тактичної моделі проведення тої чи іншої НС(Р)Д є їх класифікація. Підставами якої може бути завдання, ступень втручання у права та свободи, об'єкти та суб'єкти їх провадження то що.

2.2. СТРУКТУРА НС(Р)Д ТА ОБ'ЄКТИ ВІДНОСНО ЯКИХ МОЖЛИВО ПРОВОДИТИ НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ

Враховуючи метод системно-структурного аналізу НС(Р)Д можливо поділити на складові частини (елементи). Кожна НС(Р)Д має свою структуру, яка складається з об'єкта, мети (завдання), змістовної частини, суб'єкта, організаційного і технічного забезпечення.

Важливе місце серед елементів структури НС(Р)Д мають їх об'єкти та суб'єкти. Вони визначають особливості організаційно-тактичної моделі та алгоритму здійснення означених заходів.

Об'єкт будь-якого НС(Р)Д складається із суспільних відносин, захист яких здійснюється під час кримінального провадження. Об'єкти НС(Р)Д можливо поділити на такі:

- загальний об'єкт (суспільні відносини);
- конкретний об'єкт НС(Р)Д.

Конкретний об'єкт НС(Р)Д є те, на що спрямований конкретна дія, стосовно кого або чого при його проведенні здійснюється збір інформації або отримання матеріальних об'єктів. Згідно з положеннями Кримінального процесуального кодексу України негласні слідчі (розшукові) дії, залежно від їх виду і конкретної мети, проводяться не тільки щодо підозрюваного, але й щодо іншої особи, якщо лише в результаті їх проведення є можливість отримати відомості про злочин і особу, яка його вчинила, чи обставини, які мають значення для досудового розслідування (про події, речі і документи, які мають істотне значення для досудового розслідування) (ст.ст. 246, 253, 261) (схема 1.2.1).

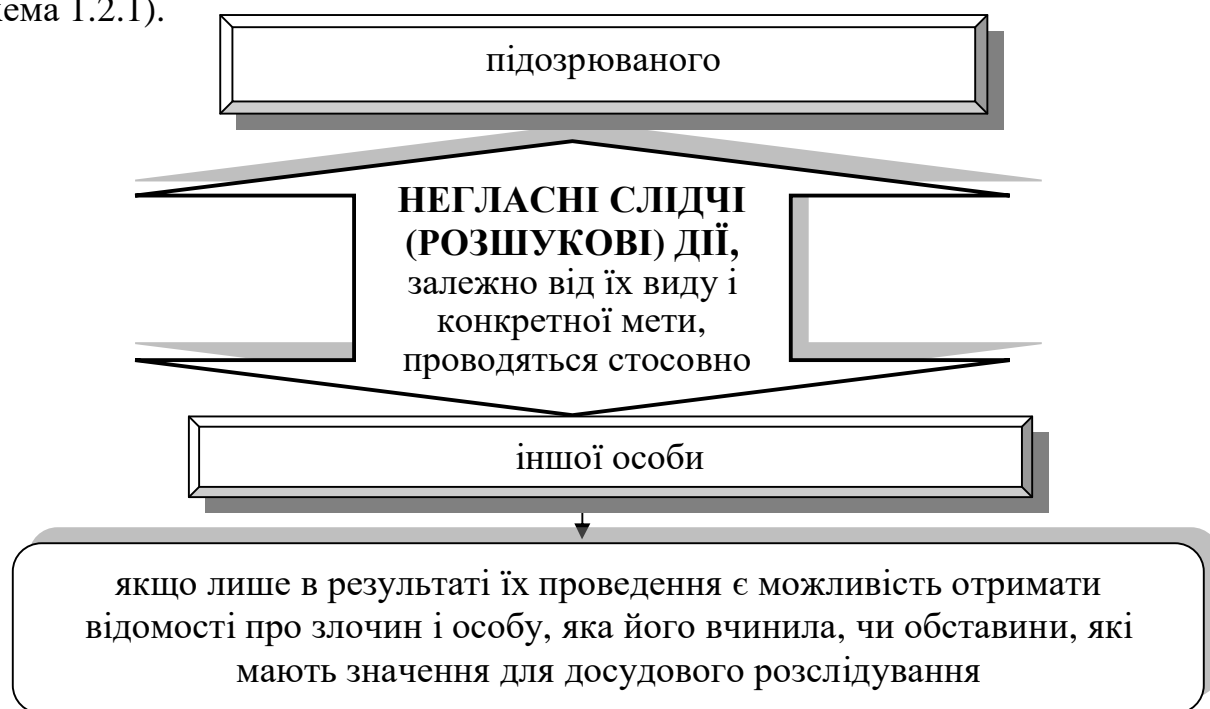

Схема 2.2.1. Об'єкти проведення негласних слідчих (розшукових) дій

Таким чином до об'єктів НС(Р)Д, можуть належать кримінально активні особи, причетні до злочинної діяльності, а також громадяни, що володіють інформацією про злочинну діяльність. Крім того, до основних об'єктів НС(Р)Д, можна віднести місця виготовлення та зберігання предметів та речовин з особливим режимом обігу, імовірного збуту викраденого і концентрації криміногенного контингенту (клуби, дискотеки, розважальні центри), а також господарські підприємства і комерційні організації, що складають економічну інфраструктуру злочинності, здійснення НС(Р)Д в яких дозволить отримати докази злочинної діяльності у кримінальному провадженні.

Цілі НС(Р)Д, можна розділити на загальні і конкретні. Спільною метою переважної більшості НС(Р)Д, є отримання інформації про ознаки злочинної діяльності, кримінальної поведінки осіб, кримінальні факти й інші об'єкти НС(Р)Д. Виняток складає лише збір зразків для порівняльного дослідження, метою якого виступає отримання в розпорядження досудового слідства зразків, предметів і речовин, що вимагають свого дослідження. За допомогою НС(Р)Д забезпечується збір доказів.

Конкретна мета НС(Р)Д визначається тим тактичним завданням, яке передбачається вирішити з його допомогою. Так, наприклад, для вирішення завдання перевірки причетності конкретної особи до злочинної діяльності та отримання доказів може бути поставлена мета встановлення тотожності його зовнішності з наявними у свідченнях очевидців прикметами особи, що вчинила злочин.

Кожне НС(Р)Д має свої специфічні пізнавальні можливості, тому залежно від існуючих завдань вибираються ті або інші заходи, за допомогою яких вони можуть бути вирішені. В той же час одні й ті самі завдання залежно від ситуації, що складається, можуть бути вирішені за допомогою різних НС(Р)Д. Так, відомості про злочинні зв'язки особи, що перевіряється, можуть бути отримані в результаті прослуховування її телефонних переговорів або встановлення за нею спостереження, або здійсненням аудіо-, відео – контролю.

Конкретна мета НС(Р)Д може бути спрямована не на отримання нових відомостей про її об'єкт, а на створення умов, необхідних для наступного проведення інших заходів, або на реалізацію вже наявних даних. В якості прикладу можна назвати мету затримання відомої особи на місці здійсненого злочину під час проведення спостереження та інших НС(Р)Д або проведення спостереження за особами під час встановлення оперативно-технічних засобів у приміщеннях, що належать об'єкту НС(Р)Д.

В якості конкретної мети НС(Р)Д може бути виявлення вилучення предметів та речовин, обіг яких обмежений, що знаходяться в нелегальному обігу, а також отримання доказів матеріального (речового) та документального характеру. Досягнення конкретної мети сприяє виконанню одного з основних завдань кримінального провадження – захист особи, суспільства та держави

від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Окрім того проведення НС(Р)Д може здійснюватися з метою створення умов для проведення інших С(Р)Д та НС(Р)Д, а також забезпечення безпеки учасників конкретних С(Р)Д.

Змістовна частина НС(Р)Д є найважливішим елементом його структури. Зміст будь-якого НС(Р)Д є поєднанням певних дій і прийомів, спрямованих на досягнення основної мети дії – отримання доказів злочинної діяльності та встановлення об'єктивної істини.

Розглядаючи досудове слідство під час кримінального провадження як процес пізнання прихованих від правоохоронних органів кримінальних подій, слід зазначити, що суть НС(Р)Д полягає у використанні суб'єктами кримінального провадження певних прийомів і методів, властивих цьому процесу. Змістовна частина НС(Р)Д складається з такого:

- види;
- форма та спосіб проведення;
- місце і термін проведення.

Зміст НС(Р)Д визначається завданням, прийомами та засобами пізнання об'єктивної дійсності. Загальна методологія пізнання припускає діалектичну єдність використання прийомів чуттєвого і раціонального пізнання. В основі НС(Р)Д лежать такі відомі прийоми чуттєвого пізнання, як спостереження, огляд, порівняння, моделювання і експеримент. Ці прийоми, як правило, поєднуються з використанням методів раціонального пізнання (логічного мислення): аналізу і синтезу, індукції і дедукції, узагальнення і конкретизації, абстрагування і т. ін.

НС(Р)Д отримати певні чуттєві враження від сприйняття встановлених ним різноманітних фактів і подій. В основі кожного з числа вказаних у законі НС(Р)Д лежать певні окремі методи пізнання або їх комбінації.

Разом з цим прийоми пізнання, використовувані при проведенні НС(Р)Д, мають ряд специфічних рис, обумовлених особливостями сфери його застосування. Наприклад, такий оперативно-розшуковий захід, як спостереження за особою, може застосовуватися в умовах активної протидії об'єкту спостереження щодо укриття своїх злочинних контактів та дій, тому використовуваний тут окремий метод пізнання збагачується прийомами, спрямованими на подолання або нейтралізацію можливої протидії. Для цього суб'єкти НС(Р)Д можуть маскувати свою приналежність до органів досудового слідства або приховувати справжні цілі НС(Р)Д. Такими

тактичними прийомами збагачуються усі методи пізнання, використовувани при проведенні НС(Р)Д. Звідси можна зробити висновок, що змістовна частина НС(Р)Д, окрім пізнавальних прийомів, включає зашифрування і тактичні прийоми конспірації, легендування і подолання протидії кримінального середовища, а також відповідність дій ступеню небезпеки злочинного діяння.

Завдання, що вирішуються за допомогою НС(Р)Д:

- виявлення фактів злочинних намірів окремих осіб що готують вчинення злочинів;
- встановлення фактів вчинення злочинів конкретними особами;
- встановлення фактичних даних та матеріальних об'єктів, що можуть бути доказами злочинної діяльності;
- своєчасне отримання інформації про протидію з боку злочинного середовища досудовому розслідуванню з метою вживання заходів щодо їх нейтралізації;
- забезпечення прав та інтересів громадян, державних і громадських організацій шляхом виявлення і вилучення майна, отриманого та відмитого з використанням інфраструктури ОЗУ;
- отримання інформації, необхідної для аналізу та оцінки слідчої ситуації та визначення слідчих версій, а також оптимізації тактики інших С(Р)Д.

Практика використання НС(Р)Д для вирішення завдань досудового розслідування під час кримінального провадження свідчить, що вони використовуються для :

- забезпечення проведення інших С(Р)Д та НС(Р)Д;
- для перевірки отриманої від інших джерел інформації або доказів у кримінальному процесі;
- забезпечення реалізації загальних завдань кримінального провадження;
- отримання доказів за конкретним кримінальним провадженням;
- визначення тактики здійснення конкретних С(Р)Д та НС(Р);
- убезпечення суб'єктів та учасників конкретного С(Р)Д або НС(Р)Д;
- коректування методики досудового розслідування у межах конкретного кримінального провадження і т. ін.;
- створення умов для ефективного досудового розслідування у межах конкретного кримінального провадження.

З означеного можемо констатувати, що:

1. До об'єктів НС(Р)Д, можуть належать кримінально активні особи, причетні до злочинної діяльності, а також громадяни, що володіють інформацією про злочинну діяльність.

2. Мету НС(Р)Д, можна розділити на загальні і конкретні. Спільною метою переважної більшості НС(Р)Д, є отримання інформації про ознаки

злочинної діяльності, кримінальної поведінки осіб, кримінальні факти й інші об'єкти НС(Р)Д. Загальна мета НС(Р)Д реалізується під час виконання конкретних завдань.

3. Ефективність здійснення НС(Р)Д під час кримінального провадження залежить від знання його змісту, завдань структури, об'єктів на доказування злочинної діяльності спрямовані дії суб'єктів НС(Р)Д. Змістовна частина нс(р)д є найважливішим елементом його структури. зміст будь-якого нс(р)д є поєднанням певних дій і прийомів, спрямованих на досягнення основної мети дії – отримання доказів злочинної діяльності та встановлення об'єктивної істини.

4. Зміст НС(Р)Д визначається прийомами та засобами пізнання об'єктивної дійсності. загальна методологія пізнання припускає діалектичну єдність використання прийомів чуттєвого і раціонального пізнання.

5. В основі кожного з числа вказаних у законі НС(Р)Д лежать певні окремі методи пізнання або їх комбінації.

6. Конкретна мета НС(Р)Д може бути спрямована не тільки на отримання відомостей, що доказують злочинну діяльність об'єкту НС(Р)Д, а й на створення умов, необхідних для наступного проведення інших С(Р)Д та НС(Р)Д.

2.3. СУБ'ЄКТИ ТА УЧАСНИКИ НС(Р)Д

В Україні відповідно до чинного законодавства визначено, що рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених КПК, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати. Прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Законодавець визначає, що суб'єктами, уповноваженими на проведення негласних слідчих (розшукових) дій є: слідчий, який здійснює досудове розслідування кримінального правопорушення, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, органів Державного бюро розслідувань, органів Бюро економічної безпеки України, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи (схема 2.3.1).

Науковці вважають, що уповноважений оперативний підрозділ – це оперативний підрозділ, який входить до складу державного органу, визначеного у

статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», залучений за рішенням керівництва органу до участі у проведенні негласної слідчої (розшукової) дії. Уповноважений оперативний підрозділ для виконання доручення слідчого, прокурора, з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення НС(Р)Д, залучає на підставі свого завдання відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи Національної поліції України.

У кримінальному провадженні під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітники уповноваженого оперативного підрозділу не мають права здійснювати процесуальні дії за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора (схема 2.3.2).

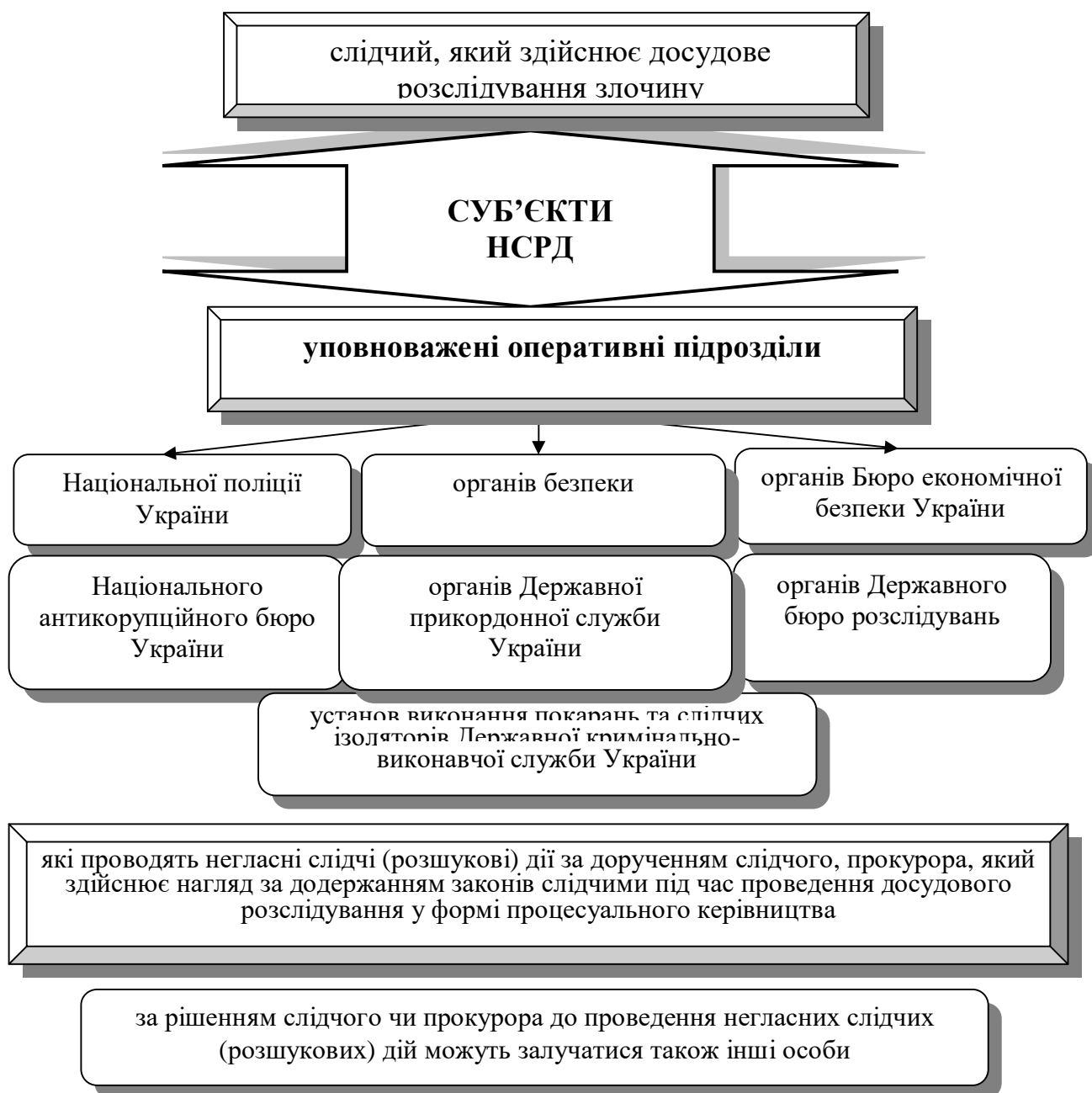

Схема 2.3.1. Суб'єкти, уповноважені на проведення НС(Р)Д

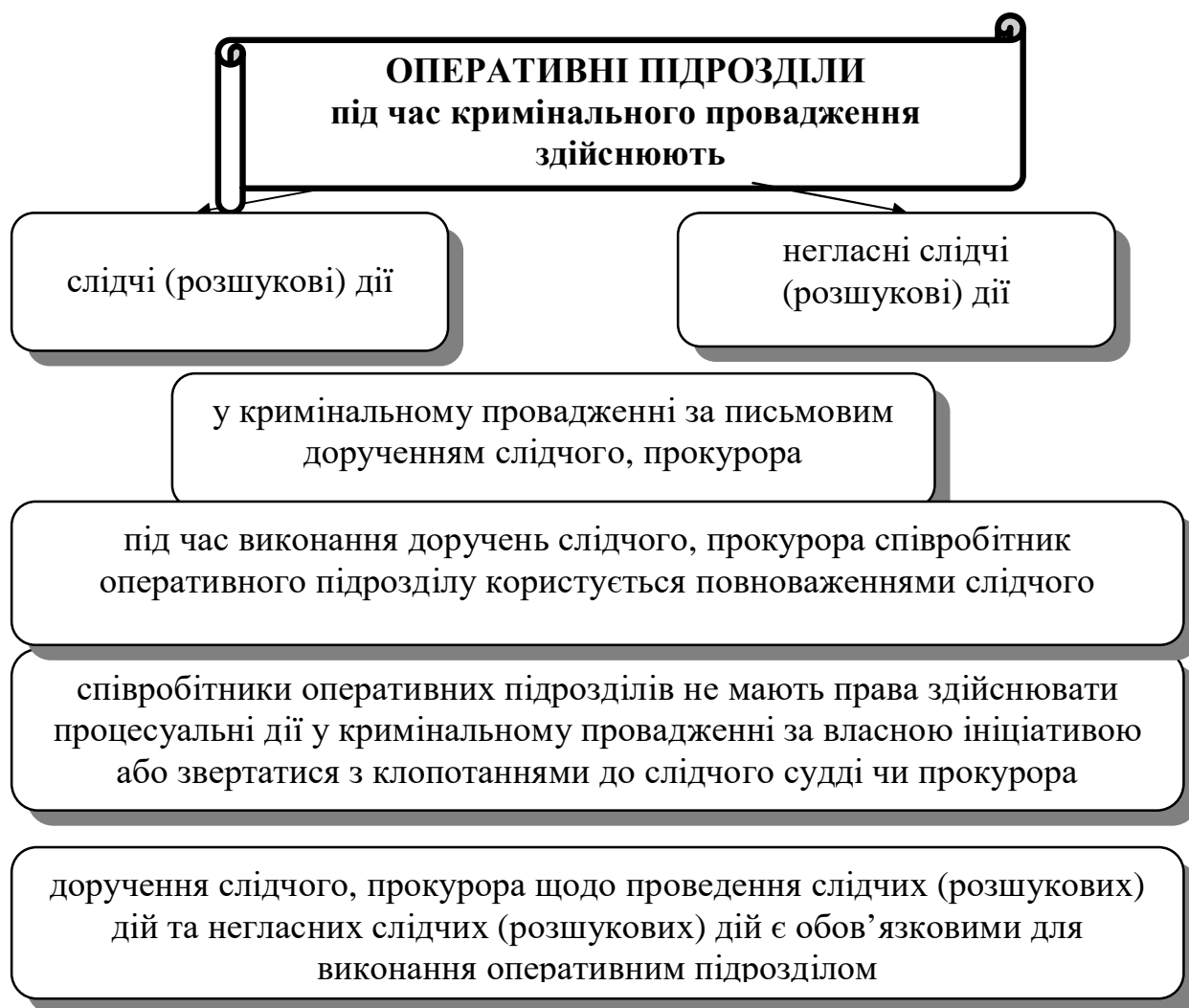

Схема 2.3.2. Процесуальний статус уповноважених оперативних підрозділів

При чому виключно на уповноважені оперативні підрозділи органів Національної поліції, Бюро економічної безпеки України, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань та органів безпеки покладається зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК).

Таким чином рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених КПКУ, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором (схема 2.3.3).

Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати. Прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій. У законодавстві та

Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій

відомчих нормативних актах існує також категорія: уповноважена особа на проведення НС(Р)Д:

- працівник уповноваженого оперативного підрозділу, залучений за рішенням керівника до проведення НС(Р)Д;
- інші особи, залучені за рішенням слідчого, прокурора оперативного підрозділу до проведення НС(Р)Д у тому числі особи, які на конфіденційній основі співробітничать з уповноваженими оперативними підрозділами.

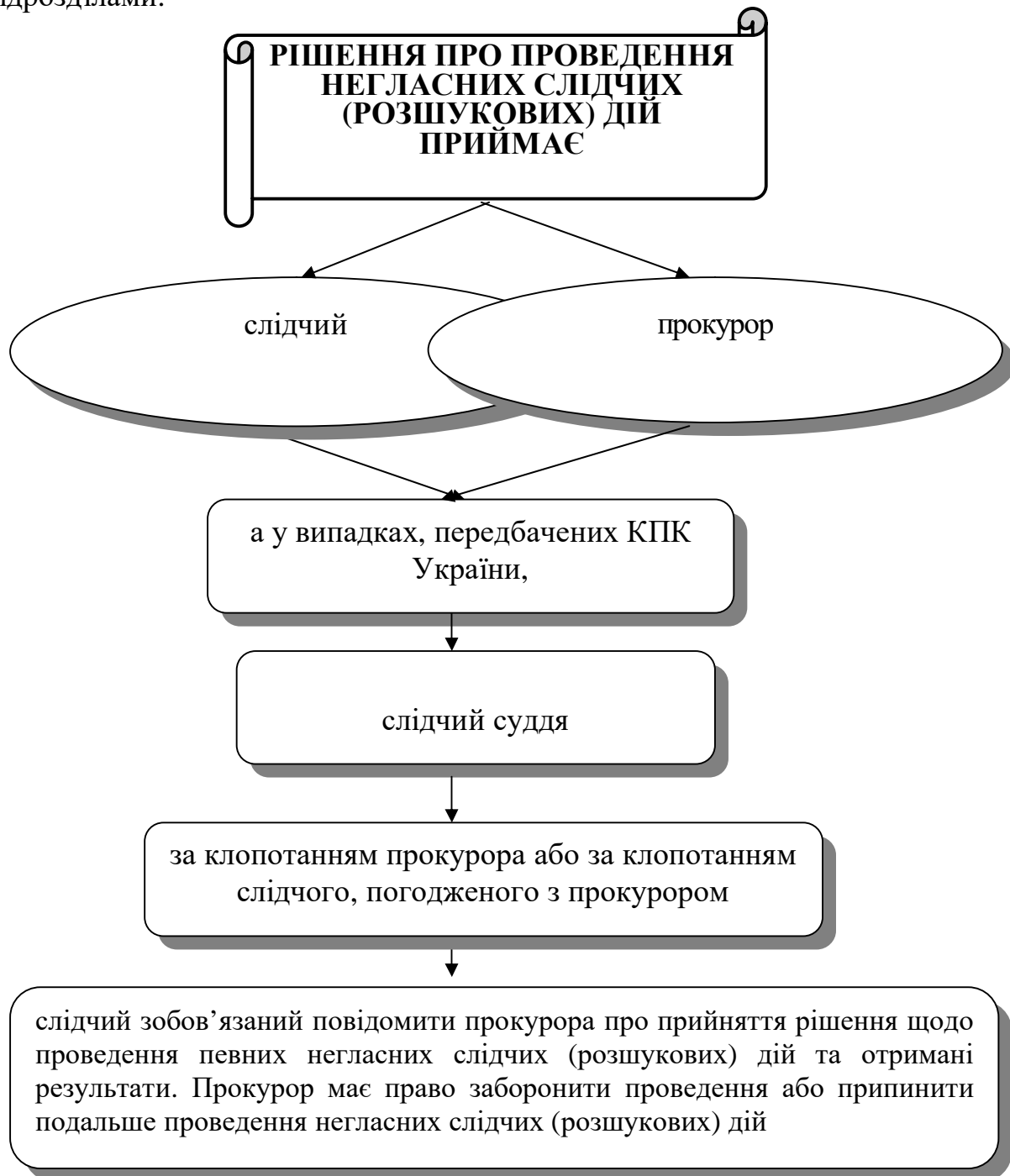

Схема 2.3.3. Суб'єкти прийняття рішення про проведення НС(Р)Д

Таким чином, суб'єкти НС(Р)Д – це особи, що приймають рішення, санкціонують, організують та безпосередньо проводять НС(Р)Д визначені у чинному законодавстві.

До додаткових суб'єктів або учасників НС(Р)Д слід відносити посадовців підрозділів правоохоронних органів, а також посадовців інших державних і недержавних органів, чиї повноваження і професійні навички можуть бути корисними при проведенні окремих НС(Р)Д. До цієї категорії учасників належать також фахівці, що мають наукові, технічні й інші спеціальні знання.

Окремою категорією додаткових учасників є громадяни, що сприяють правоохоронним органам на конфіденційній основі.

Додаткові суб'єкти, на відміну від основних, беруть участь в НС(Р)Д, як правило, в добровільному порядку. Вони можуть діяти лише в межах тих завдань або доручень, які їм дали оперативні працівники, і при цьому не несуть відповідальності за свої дії, якщо не вийшли за вказані їм рамки поведінки.

Отже суб'єктами негласних слідчих (розшукових) дій, які безпосередньо їх проводять, є:

1. Слідчі особисто (зняття інформації з електронних інформаційних систем або їх частин, доступ до яких не обмежується її власником – ч. 2 ст. 264 КПК України, негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження – ст. 274 КПК України тощо). Протокол про хід і результати проведення складає слідчий.

2. Слідчі спільно з уповноваженими оперативними підрозділами (зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – ст. 263 КПК України тощо). Слідчий не приймає участі на певних етапах проведення негласної слідчої (розшукової) дії, наприклад, не здійснює технічне зняття інформації. Проте отримує рапорти, довідки-меморандуми від залучених до спільного проведення оперативних або оперативно-технічних підрозділів та на підставі їх дослідження складає протокол.

3. Уповноважені оперативні підрозділи на підставі доручення слідчого, прокурора (установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу – ст. 268 КПК України, контроль за вчиненням злочину – ст. 271 КПК України тощо). Працівник оперативного або оперативно-технічного підрозділу складає протокол про хід та результати проведеної ним особисто (можливо спільно з іншими оперативними працівниками) негласної слідчої (розшукової) дії, користуючись при цьому повноваженнями слідчого.

4. Відповідний оперативний або оперативно-технічний підрозділ на підставі завдання уповноваженого оперативного підрозділу (зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – ст. 263 КПК України тощо).

5. Протокол про хід і результати негласної слідчої (розшукової) дії складає:

1) уповноважений працівник оперативного підрозділу, керуючись при цьому повноваженнями слідчого на підставі рапортів, довідок-меморандумів тощо, наданих відповідним оперативним або оперативно-технічним підрозділом, що безпосередньо здійснював захід;

2) слідчий, що давав доручення уповноваженому оперативному підрозділу.

Будь-який із перерахованих вище суб'єктів безпосереднього проведення негласних слідчих (розшукових) дій може залучати до їх проведення інших осіб (ч. 6 ст. 246 КПК України). Так, до проведення накладення арешту на кореспонденцію залучаються працівники установи зв'язку, до "інших осіб" можна віднести потерпілого, свідка, залученого до дослідження інформації, знятої з телекомунікаційних мереж, зокрема, з метою роз'яснення ними змісту певних розмов між ним і, наприклад, підозрюваним. Іншою особою, що залучається до проведення негласної слідчої (розшукової) дії є також власник, володілець місця, у якому здійснюється аудіо-, відеоконтроль у випадку, якщо слідчого цікавлять поведінка, розмови у цьому місці інших осіб, а розкриття форм і методів Здійснення контролю власнику, володільцю є тактично доцільним щодо.

До числа "інших осіб" відносяться також особи, з якими встановлене конфіденційне співробітництво (ст. 275 КПК України).

7. Під час здійснення С(Р)Д та НС(Р)Д уповноважені слідчі підрозділи мають правовий статус слідчих щодо здійснення дій.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ДРУГОГО РОЗДІЛУ

1. Які завдання під час кримінального провадження вирішують підрозділи, що мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність?
2. У чому полягає сутність поняття «негласна слідча (розшукова) дія»?
3. Що складає правову основу проведення негласних слідчих (розшукових) дій?
4. У чому полягають умови проведення негласних слідчих (розшукових) дій?
5. Хто відноситься до суб'єктів НС(Р)Д?
6. Хто є суб'єктами прийняття рішення та проведення негласних слідчих (розшукових) дій?
7. Що належить до об'єктів негласних слідчих (розшукових) дій?
8. У чому полягає зміст методів проведення негласних слідчих (розшукових) дій?
9. Які нормативні акти складають правову основу проведення НС(Р)Д?
10. Хто відноситься до додаткових учасників НС(Р)Д?

ТЕСТИ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗАСВОЄННЯ МАТЕРІАЛІВ ДРУГОГО РОЗДІЛУ

1. Негласні слідчі (розшукові) дії – це:

- а) різновид оперативно-розшукових заходів, що здійснюється за дорученням слідчого у межах кримінального провадження;
- б) різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України;
- в) різновид слідчих (розшукових) дій, що здійснюється з використанням технічних засобів;
- г) різновид оперативно-розшукових заходів, що здійснюється з використанням спеціальної техніки у межах кримінального провадження.

2. В чому полягає негласність проведення НС(Р)Д:

- а) в тому, що вони здійснюються приховано не лише від осіб, злочинна діяльність яких документується, але й від начальника слідчого відділу обласного управління поліції;
- б) в тому, що вони здійснюються приховано не лише від осіб, злочинна діяльність яких документується, але й від усіх інших суб'єктів, що не беруть безпосередньої участі в їх провадженні;
- в) в тому, що вони здійснюються приховано не лише від осіб, злочинна діяльність яких документується, але й від усіх інших, окрім прокурора області;
- г) в тому, що вони здійснюються приховано не лише від осіб, злочинна діяльність яких документується, але й від усіх інших суб'єктів, що беруть участь в провадженні.

3. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках:

- а) якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб;
- б) якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, отримано частково;
- в) якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати шляхом допиту та слідчого експерименту;
- г) якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати під час оперативно-розшукових заходів.

4. Хто приймає рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час проведення досудового розслідування :

- а) слідчий, прокурор, слідчий суддя
- б) тільки слідчий та слідчий суддя;
- в) виключно слідчий суддя
- г) виключно прокурор.

5. Хто з наданих категорій посадових осіб, виключно має право проводити негласні слідчі (розшукові) дії:

- а) слідчий, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи;
- б) тільки слідчий;
- в) слідчий та прокурор, або за їх дорученням – уповноважені оперативні підрозділи;
- г) тільки прокурор.

6. Проведення яких НС(Р)Д здійснюється за рішенням слідчого судді з метою розслідування всіх злочинів, незалежно від ступеня тяжкості:

- а) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи;
- б) зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача;
- в) аудіо-, відеоконтроль особи;
- г) зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу

7. Уповноважена особа що приймає рішення про припинення проведення НС(Р)Д:

- а) слідчий суддя;
- б) слідчий;
- в) начальник слідчого підрозділу;
- г) прокурор.

8. Які групи НС(Р)Д відповідно до ступеня втручання у права і свободи людини визначені чинним КПК України:

- а) НСРД з втручання у приватне спілкування, інші НС(Р)Д;
- в) контроль за приватним життям;
- г) НС(Р)Д з втручання у особисте життя;
- д) НС(Р)Д за пересуванням особи.

9. Які з наведених законодавчих актів не складають правову основу проведення НС(Р)Д:

- а) Конституція України;
- б) Кримінальний процесуальний кодекс України;
- в) Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»;
- г) Цивільний кодекс України;

10. Що з наведеного не відноситься до ознак НС(Р)Д як окремого виду С(Р)Д:

- а) негласність проведення;
- б) законодавча закріпленість;
- в) спеціальний порядок прийняття рішення;
- г) публічність;

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30(з наступними змінами).
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 // Юридический вестник. – 1998. – №4. – С.5.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 // Голос України. – 2001. – 10 січ.
4. . Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності / Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. – ИАЦ Ліга бізнесінформ, 2006.
5. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – №25-26. – Ст.131 (з наступними змінами та доповненнями).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України // ВВР України. – 2012. – №3-4. – Ст.21.
7. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України {Із змінами, внесеними згідно із Законом № 5083-VI від 05.07.2012} (ч.12)/Верховна Рада України; Закон від 13.04.2012 № 4652-VI – режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4652-17/page>
8. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні / Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від «16» листопада 2012 року №№ 114/1042/516/936/16875/5
9. Зразки процесуальних документів (досудове розслідування): наук.-3-89 практ. посіб. / О. І. Перепелиця, С. Є. Кучерина, В. В. Федосєєв та ін. – Х.: Право, 2015. – 632 с.
10. Негласні слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / Д. Й. Никифорчук, О. . Тарасенко, Є. В. Лизогубенко ; ред. Д. Й. Никифорчук ; рец.: О. В. Копан, В. О. Глушков, М. С. Цуцкірідзе ; Національна академія внутрішніх справ. – К. : НАВС, 2015 (Бровари). – 240 с. 100 экз.
11. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ : навч.-практич. посіб. / Б. І. Бараненко, О. В. Бочковий, К. А. Гусєва та ін. ; рец.: К. В. Антонов, С. М. Дікій ; Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014 (Луганськ). – 416 с. 300 экз.
12. Проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні (Текст): практичний посібник-коментар. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 168 с.

13. Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення : науково-практичний посібник / В. А. Колесник; Академія адвокатури України. – К. : Прецедент, 2014. – 135 с.

14. Процесуальне керівництво прокурором негласними слідчими (розшуковими) діями : наук.-практ. посіб. / (Є. М. Блажівський, І. М. Козьяков, В. В. Мухін, О. В. Геселев, Л. В. Вигівська, О. І. Назарук, С. М. Скрипниченко, А. П. Слободзян, А. О. Штанько). – К. : Національна академія прокуратури України, 2014. – 304 с.

15. Шинкаренко І.Р., Шинкаренко І.О., Кириченко О.В. Правові та організаційні основи здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) підрозділами кримінальної поліції: навчальний посібник / Іза ред. професора І.Р. Шинкаренка. Д. : ДДУВС, 2016.– 224 с.

16. Правові та організаційні основи використання спеціальної техніки у протидії злочинності : навч. посібник / (Д.Б. Санакоев, І.Р. Шинкаренко] / за заг. ред. проф. І.Р. Шинкаренка. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 260 с.

17. Шинкаренко І.Р. Організаційно-тактичні особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій : навчальний посібник. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2017. 264 с.

18. Особливості підготовки матеріалів для призначення судових експертиз : навч. наочн. посіб. для працівників правоохоронних органів / Укладачі: О.П. Угровецький, В.В. Аброськін, І.Р. Шинкаренко та ін. / Міністерство юстиції України; Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса. Харків: ХНДІСЕ, Прміль, 2019. 180 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:

1. Верховна Рада України. URL : <https://www.rada.gov.ua/>
2. Президент України. URL : <https://www.president.gov.ua/ru>
3. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/perelik_sprav/
3. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/index.html>
5. Національна академія правових наук України. URL: <http://www.aprnu.kharkiv.org/>
4. Конституційний Суд України. URL : <https://ccu.gov.ua/>
5. Газета "Урядовий кур'єр" URL :<http://ukurier.gov.ua/uk/>
6. Газета "Юридична практика" URL: <http://presa.ua/juridicheskajapraktika.html>
7. Міністерство внутрішніх справ України. URL : <https://mvs.gov.ua/uk/contacts/ministry-internal-affairs>.

8. Міністерства Юстиції України www.gdo.kiev.ua
9. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/>
10. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
11. Бібліотечно-бібліографічні ресурси Верховної Ради України. URL : <http://lib.rada.gov.ua/static/about/welcome.html>
12. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL : <https://nlu.org.ua/>
13. Науково-технічна бібліотека Національного аерокосмічного університету ім. М.Є Жуковського (ХАІ). URL : <https://library.khai.edu/>
14. Website of the Budapest Convention. URL : <https://www.coe.int/en/web/cybercrime/home>
15. Cybercrime Convention Committee (T-CY) – Negotiations of a draft Second Additional Protocol to the Convention on Cybercrime. URL : <https://www.coe.int/en/web/cybercrime/t-cy-drafting-group>
16. Directorate General Human Rights and Rule of Law – Cybercrime Convention Committee (T-CY). URL : <https://www.coe.int/en/web/cybercrime/tcy>
17. Directorate General Human Rights and Rule of Law – European Committee on Crime Problems (CDPC). URL : <https://www.coe.int/en/web/cdpc/home>.

РОЗДІЛ 3. КЛАСИФІКАЦІЯ НС(Р)Д ЗА СТУПЕНЕМ ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУТАЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

3.1. НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ, ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ ВТРУЧАННЯМ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Як нами встановлено у попередніх розділах важливе значення для формування організаційно – тактичної моделі проведення тої чи іншої НС(Р)Д має їх класифікація особливо за критеріями втручання у права і свободи людини.

Законодавець виокремив групу НС(Р)Д пов'язану з втручанням у приватне спілкування. Витоки правових основ особливого порядку використання НС(Р)Д – втручання у приватне спілкування містяться у міжнародному праві, у статті 12 Загальної декларації прав людини 1948 року встановлено, що ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємницю його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист законом від такого втручання або таких посягань.

У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року визначено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції; органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб (стаття 8).

Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 року встановлено, що ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємницю його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію (пункт 1 статті 17).

Зокрема, Парламентська Асамблея Ради Європи в Резолюції № 1165 зазначила, що право кожної людини на приватність і право на свободу вираження поглядів є основою демократичного суспільства; ці права не є абсолютними і не мають ієрархічного характеру, оскільки мають однакову цінність (пункт 11).

Виходячи з цього право на приватність, закріплене у статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, повинне захищати приватне життя особи не лише від втручання влади, а й від подібних

дій з боку інших осіб чи інститутів, зокрема засобів масової інформації (пункт 12).

Приватність в українському праві:

Важливо звернути увагу на той факт, що офіційне тлумачення положень статті 32 Основного Закону України надано в Рішенні Конституційного Суду № 2-рп/2012 від 20.01.2012.

Перш за все, Конституційний Суд України встановив, що неможливо визначити абсолютно всі види поведінки фізичної особи у сферах особистого та сімейного життя, оскільки особисті та сімейні стосунки є основними, що захищає держава.

З означеного Законодавцем передбачений особливий порядок втручання у приватне спілкування. Для з'ясування змісту НС(Р)Д втручання у приватне спілкування перш за все уточнити зміст понять спілкування та приватне спілкування.

Законодавство визнає що спілкуванням є передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу. Спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб.

Практика показує, що фізичними умовами, що можуть забезпечувати захист від втручання в спілкування є обрані особами місце та час його здійснення, форма спілкування (вербальна, конклюдентна, письмова, графічна), форма обміну інформацією (безпосередня або опосередкована (листами, бандеролями, посылками, поштовими контейнерами, переказами, телеграмами, іншими матеріальними носіями передання інформації між особами)), технічні засоби дротового та бездротового зв'язку та засоби писемності, створення графічних зображень, кодування інформації та її збереження тощо. Юридичними умовами, що забезпечують приватність спілкування, є гарантоване приписами Конституції України та інших нормативно-правових актів право будь якої особи на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, невтручання у її особисте та сімейне життя.

Законодавцем встановлено пряму заборону втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим, незалежно від приводів та мотивів такого втручання з боку будь-кого.

Відповідно до ст. 64 Конституції України, конституційні права і свободи людини й громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Конституцією і законами України також передбачено можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина,

закріплених ст. ст. 30, 31, 32 Конституції України, під час проведення оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового слідства. Підстави й порядок здійснення заходів, пов'язаних із тимчасовим обмеженням конституційних прав і свобод людини й громадянина, визначені ККта КПК України, Законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про державне бюро розслідувань», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про бюро економічної безпеки України», «Про Національну поліцію України», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».

Відповідно до означених норм Конституції, КПК передбачено можливість застосування таких обмежень зазначених конституційних прав і свобод людини й громадянина під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК);, та можливість обмеження цих прав лише за рішенням суду (зокрема, ст. 31, 32 Конституції України, п. 7 ч.1 ст. 7, ст. 14, 15, ч. 1, 5 ст. 258, 260, 261, 263, 264 КПК України, ст. 9 Закону України «Про телекомунікації», ст. 6 Закону України «Про поштовий зв'язок»), та укладення угоди між особою та юридичною особою, що надає послуги телекомунікаційного, поштового зв'язку на території України для забезпечення її приватного спілкування.

Враховуючи, що нами у попередніх розділах визначено, що НС(Р)Д, є слідчою(розшуковою) дією відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню та використовуючи метод системно-структурного аналізу НС(Р)Д можливо поділити на складові частини (елементи) та визначити основну відмінність втручання у приватне спілкування як укриття факту його проведення. Кожна НС(Р)Д має свою структуру, яка складається з об'єкта, мети (завдання), змістовної частини, суб'єкта, організаційного і технічного забезпечення.

Важливе місце серед елементів структури НС(Р)Д – втручання у приватне спілкування мають їх об'єкти та суб'єкти. Вони визначають особливості організаційно-тактичної моделі та алгоритму здійснення означених заходів.

Об'єкт будь-якого різновиду НС(Р)Д – втручання у приватне спілкування складається із суспільних відносин, захист яких здійснюється з використанням оперативно-розшукової діяльності. Об'єкти НС(Р)Д з втручанням у приватне спілкування можливо поділити на:

- загальний об'єкт (суспільні відносини) – приватність спілкування ;
- конкретний об'єкт різновидів НС(Р)Д – втручання у приватне спілкування.

Відповідно до вимог Конституції та ЄСПЛ Законодавець визначив чотирьохступеневу класифікацію видів НС(Р)Д з втручання у приватне спілкування (схема 3.1.1).

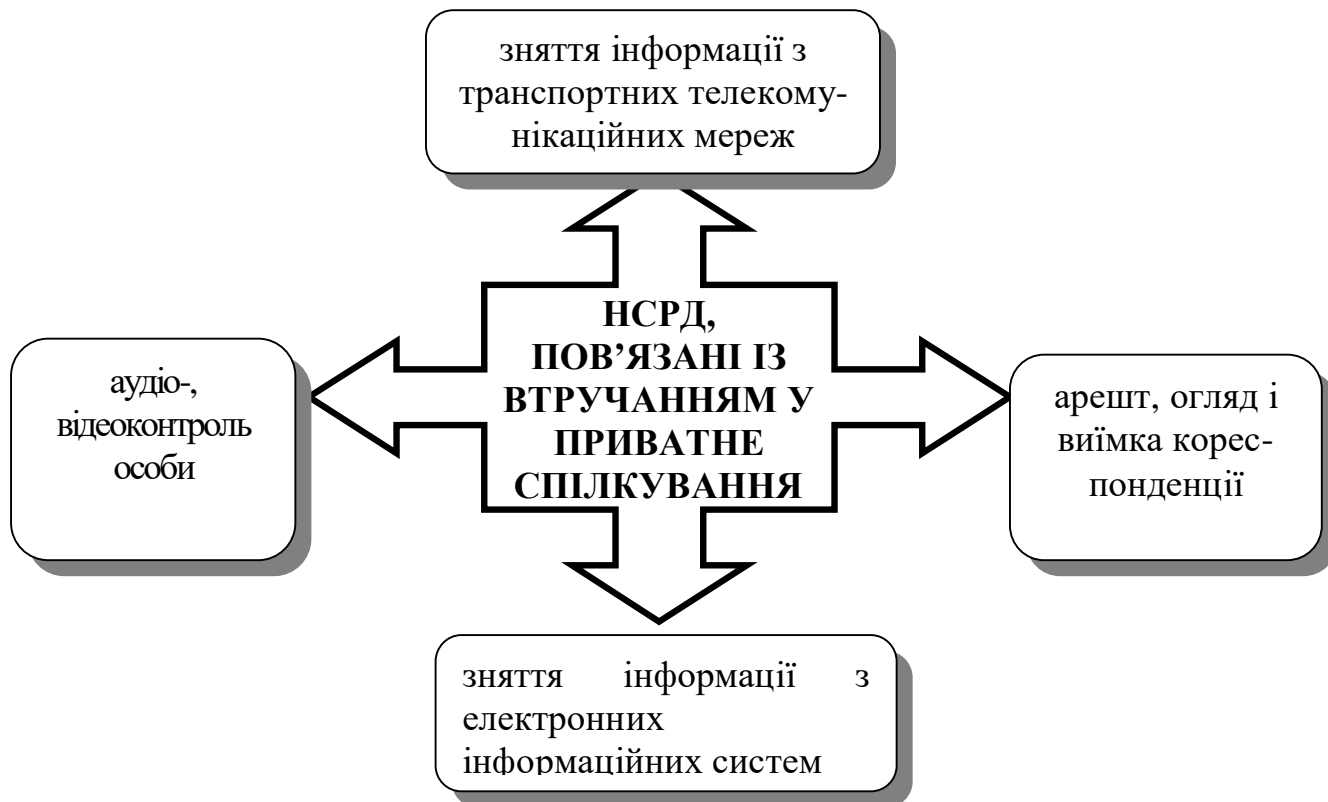

Схема 3.1.1. НС(Р)Д, пов'язані із втручанням у приватне спілкування

Відповідно до наведеного можемо визначити конкретні об'єкти означених НС(Р)Д:

- 1) аудіо-, відеоконтроль особи – особисте і сімейне життя;
- 2) арешт, огляд і виїмка кореспонденції – таємниця листування, телеграфної та іншої кореспонденції;
- 3) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – таємниця телефонних розмов,
- 4) зняття інформації з електронних інформаційних систем – таємниця листування, іншої кореспонденції;

До об'єктів – осіб НС(Р)Д – втручання у приватне спілкування, належать кримінально активні особи, причетні до злочинної діяльності, а також громадяни, що володіють інформацією про злочинну діяльність.

Цілі НС(Р)Д, можна розділити на загальні і конкретні. Спільною метою переважної більшості НС(Р)Д, є отримання інформації про ознаки злочинної діяльності, кримінальної поведінки осіб, кримінальні факти й інші об'єкти НС(Р)Д. Виняток складає лише збір зразків для порівняльного дослідження,

метою якого виступає отримання в розпорядження досудового слідства зразків, предметів і речовин, що вимагають свого дослідження. За допомогою НС(Р)Д забезпечується збір доказів.

Конкретна мета втручання у приватне спілкування визначається тим тактичним завданням, яке передбачається вирішити з його допомогою. Так, наприклад, для вирішення завдання перевірки причетності конкретної особи до злочинної діяльності та отримання доказів може бути поставлена мета встановлення тотожності його зовнішності та голосу з наявними у свідченнях очевидців прикметами особи, що вчинила злочин, для цього здійснюється аудіо-, відео контроль особи.

Кожне НС(Р)Д має свої специфічні пізнавальні можливості, тому залежно від існуючих завдань вибираються ті або інші заходи, за допомогою яких вони можуть бути вирішені. В той же час одні й ті самі завдання залежно від ситуації, що складається, можуть бути вирішені за допомогою різних НС(Р)Д. Так, відомості про злочинні зв'язки особи, що перевіряється, можуть бути отримані в результаті зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та її різновиду прослуховування її телефонних переговорів або здійсненням аудіо-, відео – контролю.

Конкретна мета втручання у приватне спілкування може бути спрямована не на отримання нових відомостей про її об'єкт, а на створення умов, необхідних для наступного проведення інших заходів, або на реалізацію вже наявних даних. В якості прикладу можна назвати мету виявлення місць зберігання викраденого та затримання відомої особи на місці здійсненого злочину в наслідок проведення контролю телефонних розмов та аудіо-, відео контролю особи та інших НС(Р)Д, або зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.

Досягнення конкретної мети сприяє виконанню одного з основних завдань кримінального провадження – захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Окрім того проведення НС(Р)Д може здійснюватися з метою створення умов для проведення інших С(Р)Д та НС(Р)Д, а також забезпечення безпеки учасників конкретних С(Р)Д. В цьому випадку інформація отримана під час втручання у приватне спілкування є підставою для подальшого планування досудового слідства та прийняття рішення про проведення інших дій.

Розглядаючи досудове слідство під час кримінального провадження як процес пізнання прихованих від правоохоронних органів кримінальних подій, слід зазначити, що суть втручання у приватне спілкування полягає у використанні суб'єктами кримінального провадження певних прийомів і методів, властивих цьому процесу з метою отримання інформації про фактичні дані про обставини вчинення злочину. Окрім того змістовна частина втручання у приватне спілкування, окрім пізнавальних прийомів, включає зашифрування і тактичні прийоми конспірації, легендування факту проведення заходів, а також відповідність дій ступеню небезпеки злочинного діяння. Виконання особливого порядку прийняття рішення та підстав проведення втручання у приватне спілкування.

Всі підстави проведення втручання у приватне спілкування можливо поділити на:

1) Інформаційні – фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, що розмови особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю або місцем перебування, поштово-телеграфна кореспонденція певної особи іншим особам або інших осіб їй, певна електронна інформаційна система можуть містити відомості про обставини, які мають значення для досудового розслідування, або речі і документи, що мають істотне значення для досудового розслідування;

2) матеріальні – можливість отримання відомостей про зміст приватного спілкування тільки шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що включають втручання у приватне спілкування;

3) формальні – клопотанням про дозвіл на втручання у приватне спілкування в порядку, передбаченому ст. 246, 248, 249 КПК України та отримана на його ухвала слідчого судді про дозвіл на втручання у приватне спілкування виступає в якості юридичної підстави його проведення слідчим; доручення уповноваженим оперативним підрозділам на проведення різновидів втручання у приватне спілкування; завдання уповноваженого оперативного підрозділу ОТП на проведення конкретного різновиду НС(Р)Д – втручання у приватне спілкування.

Наступним елементом структури втручання у приватне спілкування є його суб'єкти. Яких можливо поділити на:

- суб'єкти, що приймають рішення про проведення втручання у приватне спілкування: прокурора, слідчого за погодженням з прокурором;

- суб'єкти, що дають ухвалу на проведення втручання у приватне спілкування: слідчий суддя;

- суб'єкти, що організують та здійснюють втручання у приватне спілкування: слідчий; за його доручення уповноважений оперативний підрозділ; на підставі завдання уповноваженого оперативного підрозділу оперативно – відповідні підрозділи правоохоронних органів.

Умовою відмови надання ухвали на використання втручання у приватне спілкування є спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим.

Однією з особливостей втручання у приватне спілкування є фіксація значний об'єм інформації, який потребує свого опрацювання та визначення які саме відомості мають доказове значення, а які ні. Таке опрацювання та визначення здійснюється слідчим в ході дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів, в порядку, передбаченому ст. 266 КПК України, про що складається протокол (див. коментар до ст. 266 КПК України). На виконання вимог ч. 3 ст. 252 КПК України слідчий протягом двадцяти чотирьох годин передає його прокурору для прийняття ним рішення про використання як доказ інформації, отриманої в наслідок втручання в приватне спілкування, в цілому або певного її фрагменту.

Для забезпечення безпосереднього дослідження судом отриманої під час втручання в приватне спілкування інформації, оцінки її доказового значення законодавець передбачає обов'язок прокурора зберегти всю інформацію, незалежно від того чи вся зафіксована на технічному носії інформація визначена прокурором для використання як доказ, чи тільки її певний фрагмент. Збереження інформації, отриманої в наслідок втручання у приватне спілкування, забезпечується прокурором з дотриманням вимог ст. 100 КПК України або ним складається доручення слідчому щодо забезпечення збереження цієї інформації в порядку, визначеному ст. 100 КПК України та Кабінетом Міністрів України.

Таким чином:

1. Втручання у приватне спілкування відноситься до НС(Р)Д стандарти проведення якого визначені ЄСПЛ.
2. Основними вимогами до проведення втручання у приватне спілкування є наявність інформації про підготовку або факт вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.
3. Всі підстави проведення втручання у приватне спілкування можливо поділити на: Інформаційні, матеріальні, формальні.

3.2. ІНШІ НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Законодавець передбачив окремий вид НС(Р)Д – інші НС(Р)Д (ч. 3, Гл.21КПК України): обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України); моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК України); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України); контроль за вчиненням злочину

(ст. 271 КПК України); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України) (схема 3.2.1).

Схема 3.2.1. Класифікація інших негласних слідчих (розшукових) дій

Як вбачається зі змісту означених заходів умовою та підставою їх виокремлення в окрему групу є відсутність втручання у приватне спілкування

В той же час НС(Р)Д – обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України) порушує таке право як недоторканість житла, яка полягає у таємному проникненні, в тому числі з використанням технічних засобів, до публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (схема 3.2.2).

При використанні означеного НС(Р)Д слід враховувати, що під публічно недоступним вважається місце, до якого неможливо увійти або в якому неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб. Приміщення, які спеціально призначені для тимчасового утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону, мають статус публічно доступних.

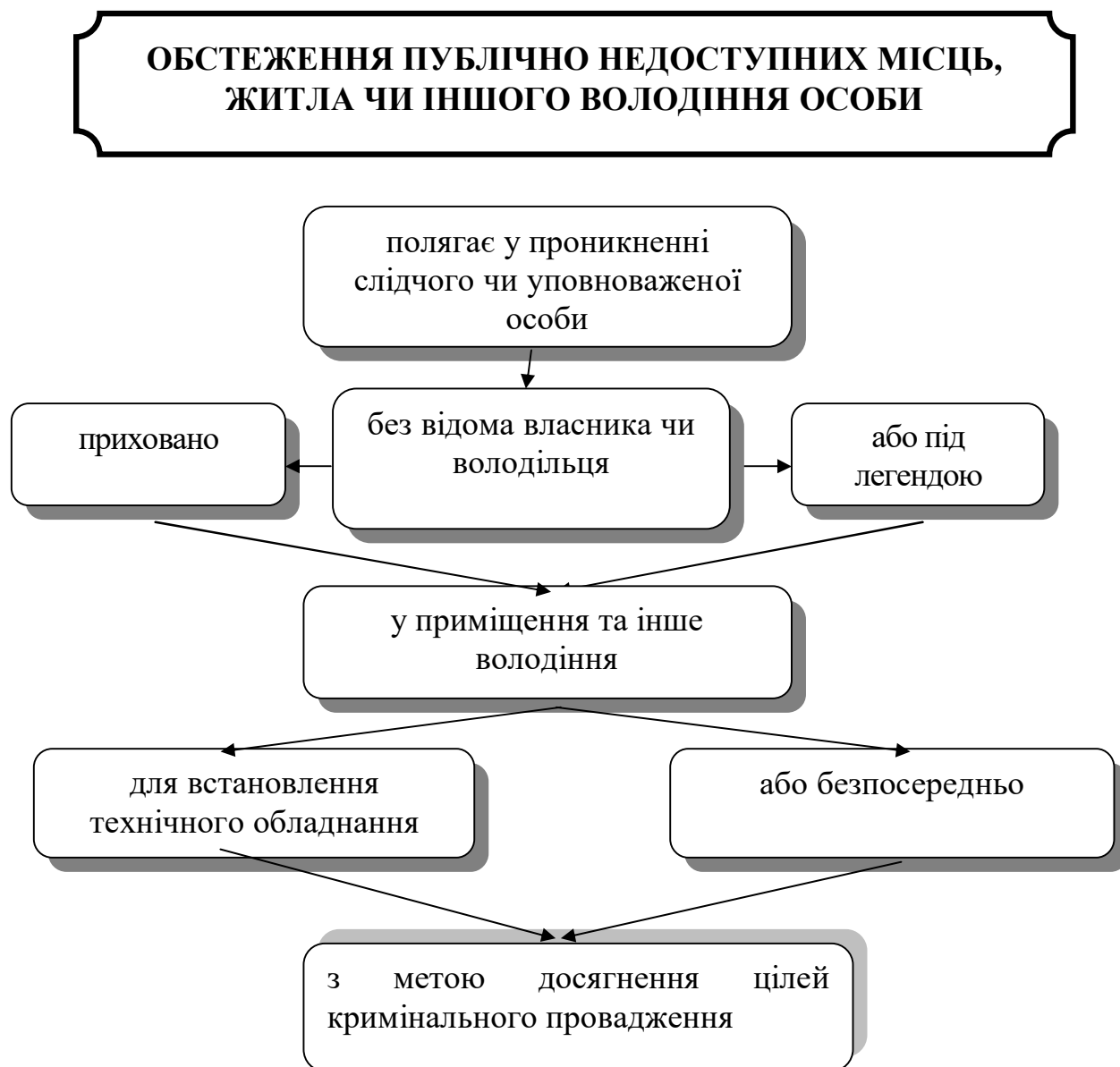

Схема 3.2.2. Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи

Метою обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи є:

- виявлення і фіксації слідів вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, речей і документів, що мають значення для їх досудового розслідування;
- виготовлення копій чи зразків зазначених речей і документів;
- виявлення та вилучення зразків для дослідження під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину;
- виявлення осіб, які розшукуються;
- встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи (схема 3.2.3).

Схема 3.2.3. Мета обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи

Підставами для проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи є відомості, що в конкретному публічно недоступному місці, житлі чи іншому володінні особи, можуть знаходитися сліди вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, речі і документи або можуть бути виготовлені з них копії, чи отримані зразки, особи, що розшукуються, за вчинення цих злочинів, або особа, аудіо- та відеоконтроль розмов, звуків, рухів якої, дій, пов'язаних з її діяльністю, у цих місцях, може містити відомості, які мають значення для досудового розслідування тяжких чи особливо тяжких злочинів.

Матеріальною підставою означеного НС(Р)Д є не можливість іншим шляхом отримати ці відомості є неможливим, або іншим чином не можна здійснити дії по виготовленню копій чи зразків речей, документів або інших

матеріальних об'єктів, виявити осіб, які розшукуються, або встановити технічні засоби аудіо-, відеоконтролю особи в публічно недоступному місці, житлі чи іншому володінні особи. Окрім того необхідна наявність наступних умов (схема 3.2.4):

Схема 3.2.4. Застосування обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи у випадках

За наявності хоча б однієї з перелічених підстав, прокурор або слідчий вносить клопотання, узгоджене з прокурором, до слідчого судді про дозвіл на проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи. Це клопотання повинно бути укладеним відповідно до вимог ч. 2 ст. 248 КПК України, також до клопотання додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання.

Ухвала про обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи повинна бути постановлена слідчим суддею в порядку, передбаченому статтями 246, 248, 249 КПК України.

Специфіка методів та засобів обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи зумовлює необхідність, після отримання прокурором або слідчим ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення цієї

негласної слідчої (розшукової) дії, її письмового доручення на підставі ст. 41, ч. 6 ст. 246 КПК України уповноваженому оперативному підрозділу.

Таким чином суб'єктами негласного обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи є слідчі, співробітниками уповноваженого оперативного підрозділу відкрито, але під виглядом інших посадових осіб і з використанням документів, що зашифровують їх справжню особу. Окрім того у Національній поліції при таємному проникненні на об'єкти використовуються можливості оперативно-технічних підрозділів.

Об'єктами негласного обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи є : житло, промислові приміщення, транспортні засоби інші місця доступ, до яких неможливо без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб.

Задачами проведення негласного обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння осіб під час кримінального провадження можуть бути:

- встановлення слідів злочинної чи іншої кримінально караної діяльності;
- виявлення предметів і документів, які можуть стати доказами в кримінальному провадженні;
- отримання інформації про особу злочинця, його місцезнаходження, зв'язки;
- виявлення місць приховування викраденого майна, забезпечення збереження об'єктів, які можуть бути визнані доказами, шляхом їх фотографічної чи відеофіксації, виготовлення копій;
- створення умов для додаткового слідоутворення за допомогою розроблених спеціальних криміналістичних засобів;
- застосування заходів із запобігання вчиненню злочину шляхом приведення в непридатний стан зброї та інших знарядь злочину;
- забезпечення проведення інших С(Р)Д та НС(Р)Д тощо.

В залежності від ступеня прихованості від володарів або користувачів публічно недоступних місць означене НС(Р)Д поділяють на :

Перший вид – негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи з використанням легендової мети. Для цього можуть бути використані різноманітні офіційні приводи, а саме здійснення обстеження об'єктів під виглядом перевірки їх протипожежного чи санітарно-технічного стану, обстеження транспортних засобів під приводом їх технічного огляду тощо.

Другий вид – негласне та приховане від власників чи користувачів обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи здійснюється з дотриманням порядку, правил та з використанням відповідних сил і засобів, передбачених відомчими нормативними документами.

Одним з основних правил використання негласного обстеження публічно недоступних об'єктів, під час його проведення повинна бути забезпечена збереженість первинної речової обстановки і разом, а також можливим вилученням, повною або частковою заміною окремих виявлених предметів, речовин чи їх частин, фіксація виявлених слідів чи інших предметів, речей, документів, виготовлення їх копій, що підлягає обов'язковому відображенню в протоколі.

Наступне НС(Р)Д – установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) (ст. 268 КПК України є негласною слідчою (розшуковою) дією, яка полягає в застосуванні технічних засобів для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу систем зв'язку, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження (схема 3.2.5). Фактично не обмежує права людини та фактично не пов'язано з тяжкістю протиправного діяння, вона дозволяє встановити, які радіоелектронні заходи знаходяться у окремому районі або де знаходиться конкретний засіб.

Проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії дає змогу вирішити завдання із установлення факту лише знаходження у певному місці та в певний час певної особи, якій належить та/або є на час проведення негласної слідчої (розшукової) дії у користуванні радіоелектронний засіб чи інший пристрій з радіовипромінюванням, активований у мережі оператора рухомого (мобільного) зв'язку. Фактично в результаті таких дій може бути встановлене місцезнаходження активованого технічного радіоелектронного пристрою, але за мету ставиться встановлення місця знаходження особи, у якої в користуванні є цей пристрій. Таким чином об'єктом означеної НС(Р)Д може бути особа, яка потрапила в сферу зору органів досудового розслідування під час конкретного кримінального провадження. У конкретному кримінальному провадженні це можуть бути підозрювані у вчиненні кримінального правопорушення, свідки, потерпілі чи інші учасники кримінального процесу для з'ясування істини по кримінальній справі.

Дії та пересування яких ним контролюються, або ж інша особа, причетність якої до кримінального провадження не встановлена і дії якої можуть не мати жодного відношення до кримінального провадження якому здійснюється досудове розслідування.

До суб'єктів проведення НС(Р)Д установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу відносяться прокурор, слідчий, уповноважені оперативні підрозділи. В залежності від поставлених завдань перед уповноваженим оперативним підрозділом з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення означеного НС(Р)Д уповноважений

оперативний підрозділ залучає на підставі свого завдання відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи Національної поліції України.

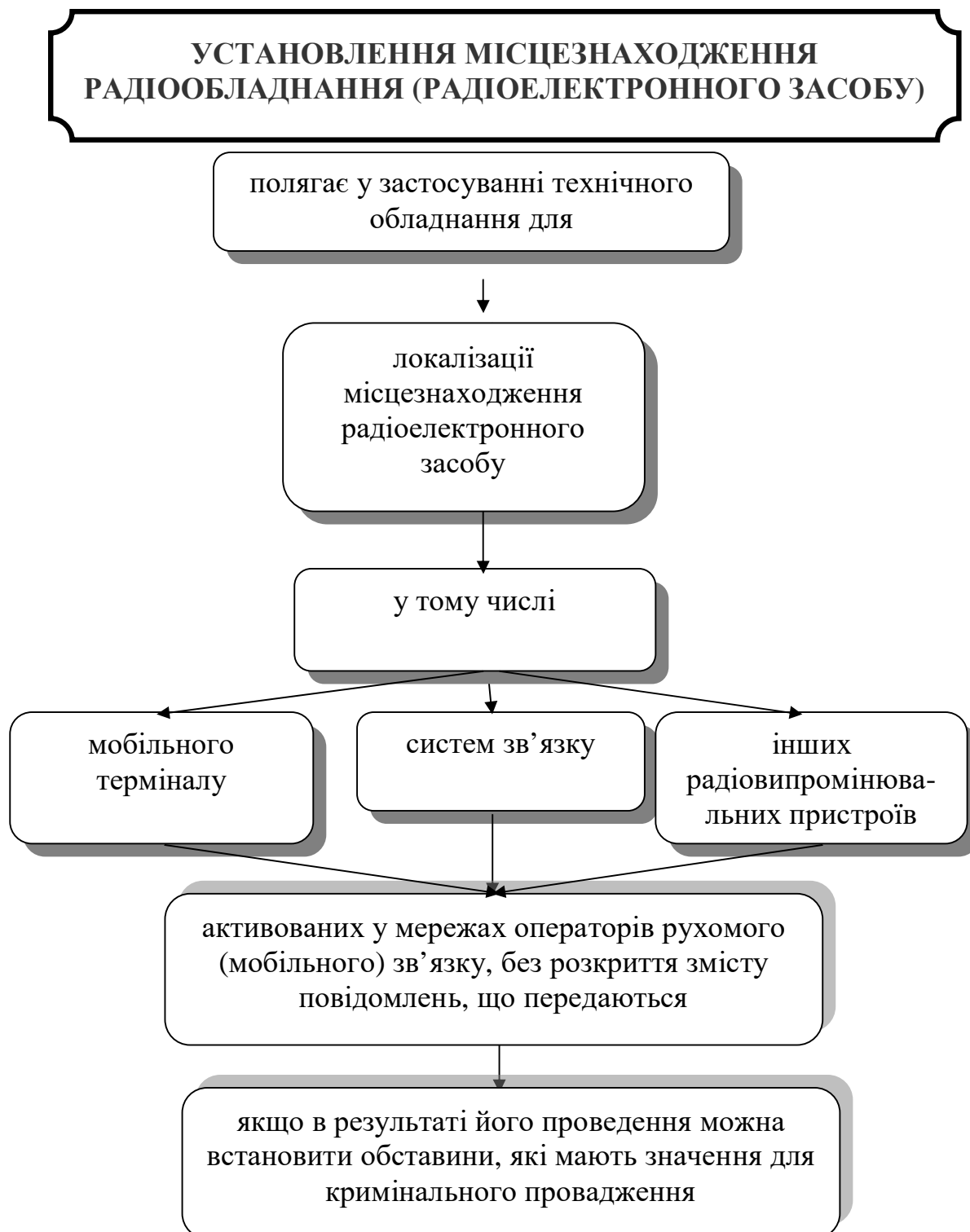

Схема 3.2.5. Установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу)

Безпосередньо технічні дії з використанням стаціонарних комплексів із безпосереднього встановлення місця, в якому перебуває активований радіоелектронний засіб, здійснюється за сприяння операторів мобільного зв'язку співробітниками уповноважених оперативних підрозділів, які зобов'язані повідомити слідчого чи співробітника уповноваженого оперативного підрозділу, від якого отримали завдання, про результати здійсненого пошуку.

Не завжди кінцевою метою НС(Р)Д є тільки встановлення місця знаходження об'єкту, цей етап може бути складовою більш широкої тактичної комбінації в ході якої відносно об'єкту буде здійснюватися НС(Р)Д спостереження за особою для подальшої фіксації доказів, що не можуть бути встановлені та зафіксовані іншим шляхом.

Ухвала слідчого судді про дозвіл на встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу може бути постановлена лише за клопотанням прокурора або клопотанням слідчого погодженим з прокурором, що здійснює нагляд за додержанням законів у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Протокол складається особою, уповноваженою на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, без розкриття в ньому змісту повідомлень, що передавалися під час встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу навіть якщо зміст таких повідомлень став відомим співробітникам оперативно-технічних підрозділів та операторам мобільного зв'язку.

Стаття 269 КПК України передбачає НС(Р)Д – *спостереження за особою, річчю або місцем*. Означене НС(Р)Д здійснюється у публічно доступних місцях. *Спостереження за особою здійснюється* візуально та зовні з можливою фіксацією зв'язків та контактів без фіксації розмов. Спостереження за особою (ст. 269 КПК України) полягає у візуальному спостереженні за особою для фіксації її пересування, контактів, поведінки, перебування у певному місці тощо або застосуванні з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження (схема 3.2.6).

Спостереження за особою в межах кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому статтями 246, 248–250 КПК України.

У випадках, передбачених ст. 250 КПК України, – постанови слідчого, прокурора за дорученням слідчого, прокурора або за завданнями уповноважених оперативних підрозділів.

З урахуванням положень ч. 2 та 3 ст. 267 КК України під публічно доступним місцем можна визначити місця, до яких можливо увійти або в яких можливо перебувати на законних підставах без отримання на це згоди власника, користувача, або уповноважених ними осіб. Приміщення, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання осіб у зв'язку відбуттям

покарання, затримання, взяттям під варту тощо), мають статус публічно доступних при проведенні в них негласних слідчих (розшукових) дій.

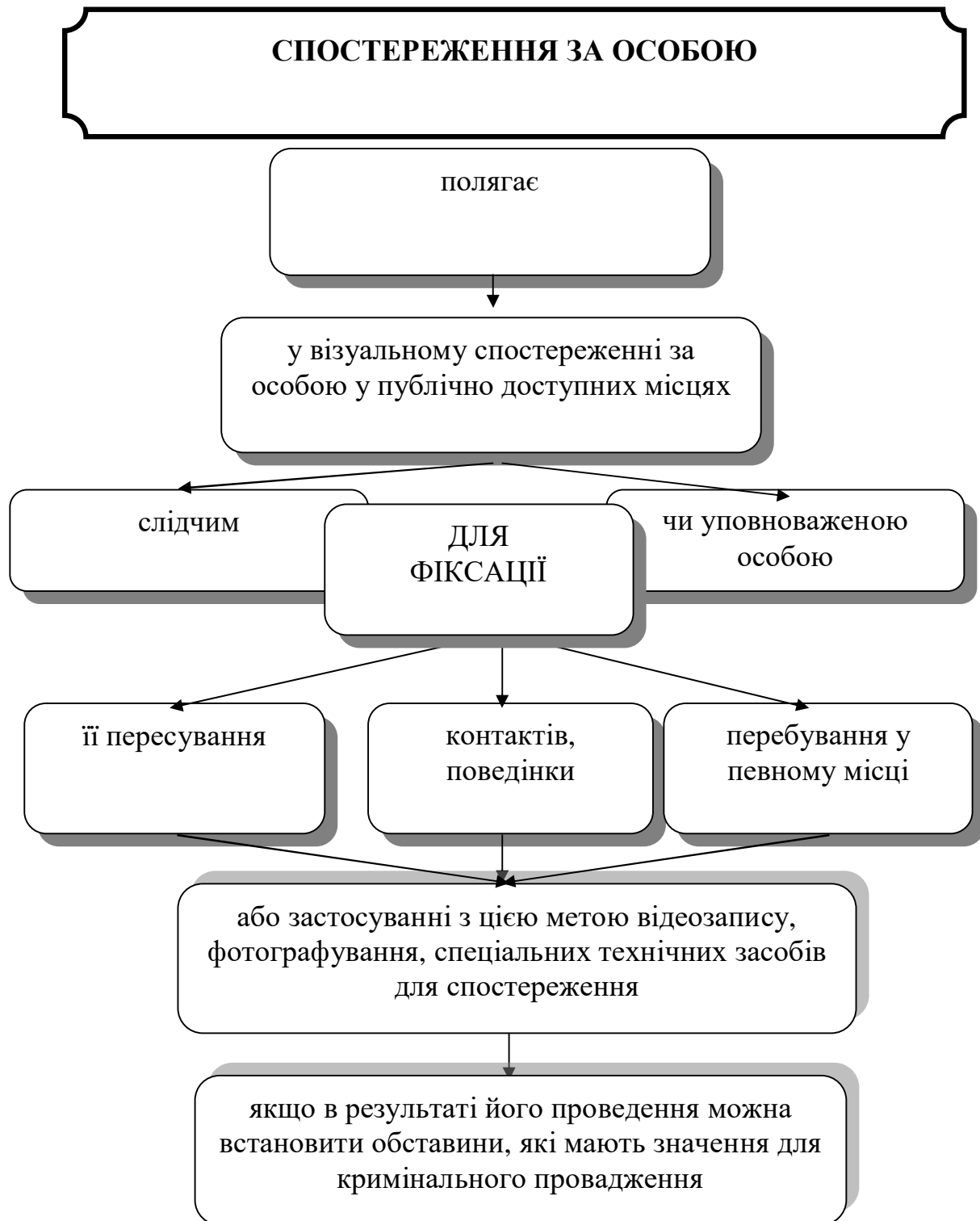

Схема 3.2.6. Спостереження за особою

Спостереження за річчю або місцем (ст. 269 КПК України) полягає в (схема 3.2.7]:

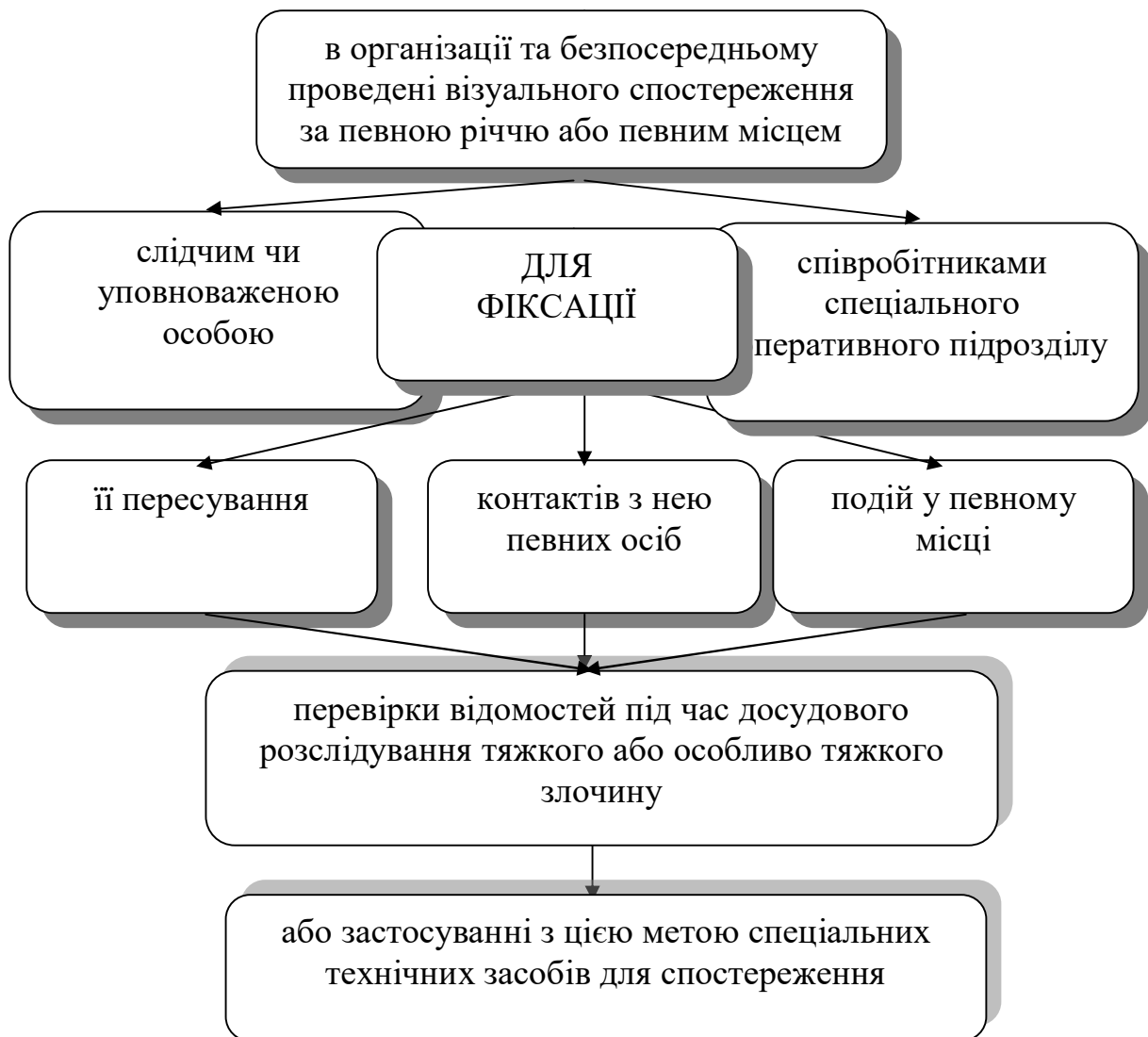

Схема 3.2.7. Спостереження за річчю або місцем

Спостереження за річчю або місцем не потребує ухвали слідчого судді. Воно здійснюється на підставі постанови слідчого, прокурора за дорученням слідчого, прокурора або за завданнями уповноважених оперативних підрозділів.

Законодавець передбачив проведення спостереження безпосереднього або опосередкованого, за допомогою технічних засобів відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів, візуального спостереження.

Таким чином завданнями спостереження за особою, річчю або певним місцем є (схема 3.2.8]:

Схема 3.2.8. Завдання спостереження під час кримінального провадження

Крім того, спостереження може проводитись для :

- забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб;

- забезпечення безпеки під час проведення інших ОРЗ або НСРД передбачених статтями 267, 271, 272 та 274 КПК України, а саме: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; контроль за вчиненням злочину (у формі контрольованого постачання, оперативної

закупки, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки злочину), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження.

Суб'єктами спостереження за особою, річчю або місцем є:

- слідчий, прокурор;
- уповноважений оперативний підрозділ.

У випадках коли необхідно використовувати кваліфіковане спостереження силами спеціального оперативного підрозділу, воно здійснюється за завданням уповноваженого оперативного підрозділу.

Об'єкти спостереження за особою:

- особи, відносно яких є інформація про вчинення злочинів;
- громадяни, які володіють інформацією про підготовлені або вчинені злочини;
- родичі та знайомі злочинців, яких розшукують, якщо є підстави вважати, що спостереження за ними надасть можливість відшукати злочинця або дізнатися про його місцезнаходження інші особи;

Об'єкти спостереження за річчю або місцем : певні місця або речі (мікрорайони, вокзали, базари, гральні заклади, ресторани, бари, речі, здобуті злочинним шляхом, тощо), спостереження за якими допоможе отримати відомості, що сприятимуть попередженню, розкриттю злочинів, розшуку зниклих злочинців чи громадян, які пропали безвісти. Окрім того об'єктами можуть бути, наприклад: місця, де може з'явитись підозрюваний, злочинці-гастролери, які не мають постійного місця проживання і роботи, розшукуваний злочинець, місце, де зберігається викрадене або знаходяться знаряддя злочину, а також певні речі, які здобуті злочинним шляхом та спостереження за якими дозволить встановити усіх співучасників вчиненого злочину. Таким чином, спостереження надає можливість слідчим виявити інформацію, що цікавить органи розслідування про осіб, які становлять інтерес для кримінального судочинства, і на основі цього організувати проведення подальших заходів, зокрема з метою їх затримання, тощо.

Наступним НС(Р)Д є *моніторинг банківських рахунків* передбачений статтею 269-1 КПК України. Законодавець передбачив, що за наявності обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку, або з метою розшуку чи ідентифікації майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації, у кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, прокурор може звернутися до слідчого судді в порядку, передбаченому статтями 246, 248, 249 цього Кодексу, для винесення ухвали про моніторинг банківських рахунків.

Моніторинг банківських рахунків полягає в надані банком правоохоронним органам у поточному режимі інформації про операції, що

здійснюються на одному або декількох банківських рахунках. Він дозволяє встановити:

- злочинні дії конкретних осіб з використанням банківських рахунків;
- переведення коштів на рахунки інших осіб у тому числі в інших банках (кількість коштів та вид валюти);
- персональні дані осіб отримувачів коштів при отриманні інформації про операції, що здійснюються на одному або декількох банківських рахунках
- відомості про офшори;

Спеціальними об'єктами моніторингу банківських рахунків :

- а) особа, яку є підстави підозрювати у відмиванні грошей або фінансуванні тероризму;
- б) особа, яка підозрюється в наданні допомоги або участі в операціях чи угодах особи, яку є підстави підозрювати у корупційній діяльності;
- в) особа , яка підозрюється у причетності до економічної інфраструктури організованої злочинності та наданні допомоги або участі в операціях з відмивання грошей отриманих у результаті діяльності ОЗУ.

Окрім того *підставою для моніторингу* може стати запит іноземного органу (в більшості випадків правоохоронних органів), і такий же запит може бути направлено будь-якому іноземному органу.

Моніторинг банківських рахунків здійснюється згідно з ухвалою слідчого судді у кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України. Слідчий суддя в ухвалі про моніторинг банківських рахунків повідомляє керівника банківської установи про обов'язок нерозголошення інформації про проведення цієї слідчої дії і про відповідну кримінальну відповідальність. На підставі ухвали слідчого судді керівник банківської установи зобов'язаний письмово попередити усіх її працівників, залучених до моніторингу банківських рахунків, про обов'язок нерозголошення інформації про проведення цієї слідчої дії і про відповідну кримінальну відповідальність.

Основу проведення моніторингу банківських рахунків складають основні принципи його реалізації. Здійснення ефективного моніторингу банківської діяльності забезпечується за умови дотримання таких принципів:

- наукового обґрунтування методик, які застосовуються в процесі моніторингу банківських рахунків , що вимагає постійного вдосконалення методичної бази моніторингу;
- обмеженої цілеспрямованості формулювання загальної мети, що полягає в регулярному спостереженні і визначенні моменту переходу в граничний стан до порушень;
- безперервності спостереження – передбачає регулярність й постійність спостережень у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинними шляхом на всіх етапах реалізації відповідних фінансових операцій, що виключає його випадковий характер;

- оперативності – вимагає швидкого проведення аналітичного дослідження, своєчасного інформування, формування чітких висновків, що виступають основою для своєчасного реагування та зупинення сумнівних фінансових операцій та мінімізації обсягів тіньових процесів;

- зіставності показників моніторингу банківських рахунків в часі.

Аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК).

Аудіоконтроль місця (умовне найменування НСРД № 9) – полягає у здійсненні прихованої фіксації відомостей за допомогою аудіозапису всередині публічно доступних місць, без відома їх власника або присутніх у цьому місці осіб, за наявності відомостей про те, що розмови і поведінка осіб у цьому місці, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має значення для вирішення завдань кримінального провадження.

Відеоконтроль місця (умовне найменування НСРД № 10) – полягає у здійсненні прихованої фіксації відомостей за допомогою відеозапису всередині публічно доступних місць, без відома їх власника або присутніх у цьому місці осіб, за наявності відомостей про те, що розмови і поведінка осіб у цьому місці, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має значення для вирішення завдань кримінального провадження.

Зміст означених НС(Р)Д, полягає в отриманні аудіо або відеоінформації про події всередині публічно доступних місць, без відома їх власника, володільця або присутніх у цьому місці осіб, шляхом прихованої фіксації відомостей за допомогою аудіо- та відеозаписуючих технічних засобів, за наявності відомостей про те, що розмови і поведінка осіб у цьому місці, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має значення для кримінального провадження (схема 3.2.9). З урахуванням положень ч. 2 та 3 ст. 267 КК України публічно доступне місце можна визначити як місце, до якого можна увійти або в якому можна перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача, або уповноважених ними осіб.

Приміщення, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання осіб у зв'язку відбуттям покарання, затримання, взяттям під варту тощо), мають статус публічно доступних для проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії.

Метою означених НС(Р)Д є прихована фіксація за допомогою аудіо-, відеозапису відомостей (розмов, поведінки осіб, інших подій, що відбуваються в певному місці), які мають значення для кримінального провадження, без відома присутніх на цьому публічно доступному місці осіб зокрема й тих, які не мають відношення до кримінального провадження і з приводу перевірки яких слідчим суддею надано дозвіл на проведену негласної слідчої (розшукової) дії.

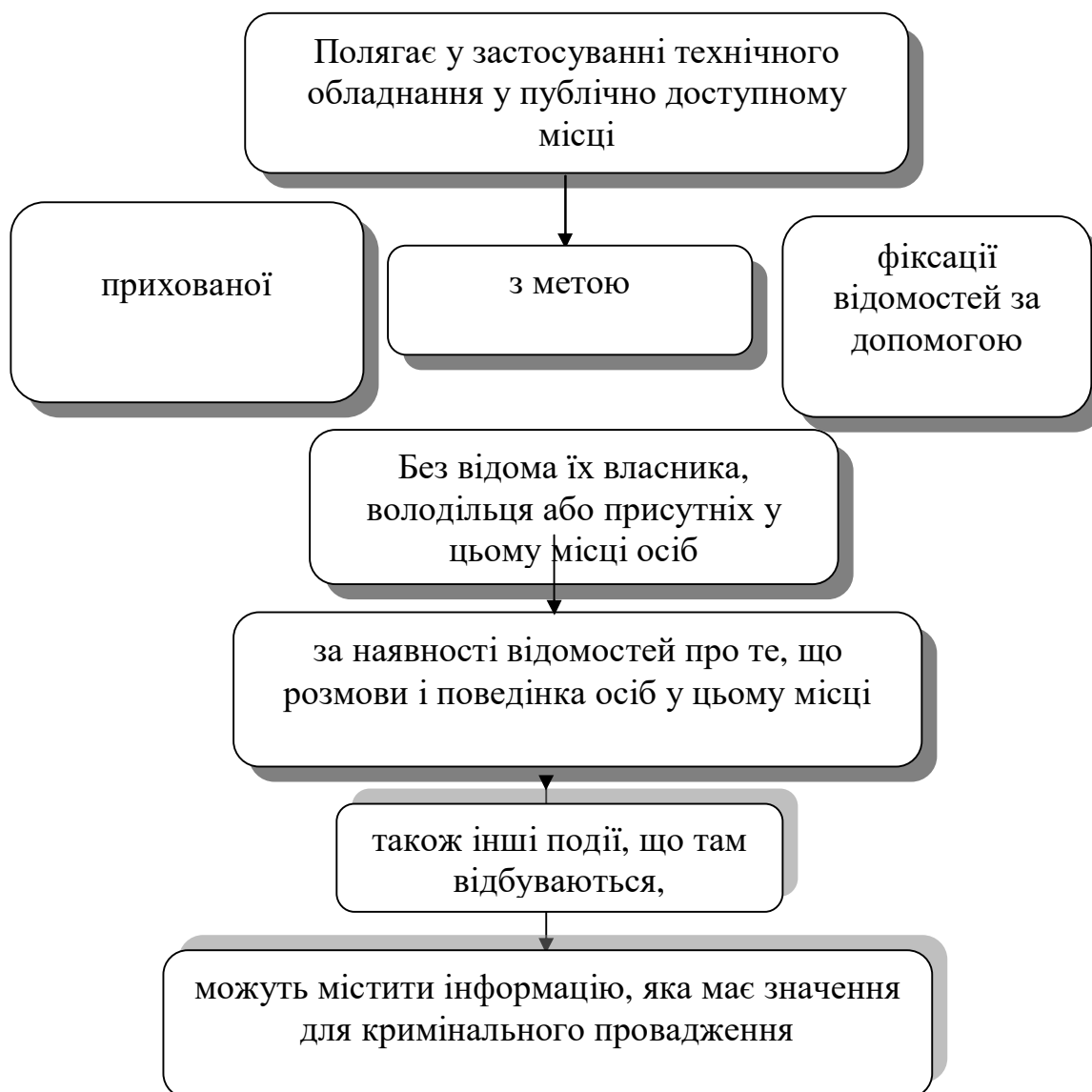

Схема 3.2.9. Аудіо-, відеоконтроль місця

Суб'єктами аудіо-, відеоконтролю місця є :

- слідчим особисто;
- за його чи прокурора дорученням співробітниками уповноважених оперативних підрозділів;
- на підставі завдання уповноважених оперативних підрозділів працівники оперативно-технічних підрозділів.

Виходячи зі змісту ст. 270 КПК України аудіо-, відеоконтроль місця проводиться тільки за рішенням слідчого судді.

Відповідно до вимог ст. 246, 248-250, 270 КПК України слідчий за наявності відомостей про те, що розмови і поведінка осіб у конкретному місці, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має

значення для кримінального провадження, складає клопотання про дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю місця до суду, узгоджує його з прокурором та отримує ухвалу слідчого судді про аудіо-, відеоконтроль місця або про відмову в наданні дозволу на його проведення. Таке клопотання повинно бути укладеним відповідно до вимог ч. 2 ст. 248 КПК України, також до клопотання додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання.

Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України). Теорія та практика здійснення НС(Р)Д, визначає, що негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження полягає Спільної Інструкції полягає у діях слідчого чи уповноваженої особи, що дозволяють без відома власника чи володільця отримати зразки матеріалів, сировини, виробів тощо, у тому числі у публічно недоступних місцях (схема 3.2.10).

Умовою застосування означеної НС(Р)Д є неможливість без завдання значної шкоди для кримінального провадження здійснити офіційне отримання зразків. Таким чином, збір зразків для порівняльного дослідження може відбуватися у випадках, коли проведення експертизи не можливе з міркувань забезпечення конспіративності ведення досудового розслідування та може негативно вплинути на його хід.

Метою негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, є негласне дослідження виявлених у процесі обстеження публічно доступних місць, проникнення у приміщення, транспортні засоби, на земельні ділянки документів, предметів чи речовин, для встановлення їх групової (видової) належності та/або індивідуально-конкретної totoжності, зумовлених завданнями досудового розслідування злочину.

Завдання цієї дії – отримання зразків, якість і кількість яких даватимуть змогу спеціалісту або експерту провести порівняльне дослідження.

Якщо отримання зразків пов'язане з проникненням у публічно недоступне місце, воно здійснюється у межах обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи у порядку ст. 267 КПК України. Отримати зразки можна також під час проведення огляду затриманої кореспонденції, на яку накладено арешт (ст. 262 КПК України). У зазначених випадках вилучення зразків не потребує отримання окремого дозволу слідчого судді і відображається у протоколі відповідної НСРД як її елемент.

За формою проведення збір зразків для порівняльного дослідження, є тільки негласним, без розголошення власне факту відбору зразка або мети проведення НСРД.

Об'єктами зразків для порівняльного дослідження, можуть бути будь-які предмети матеріального світу, що містять у собі доказову інформацію, яка надалі може бути використана для ідентифікації або встановлення родової чи групової приналежності об'єктів, що стосуються злочину, який розслідується,

а також для встановлення інших обставин, що суттєво впливають на оптимізацію процесу розслідування злочинів.

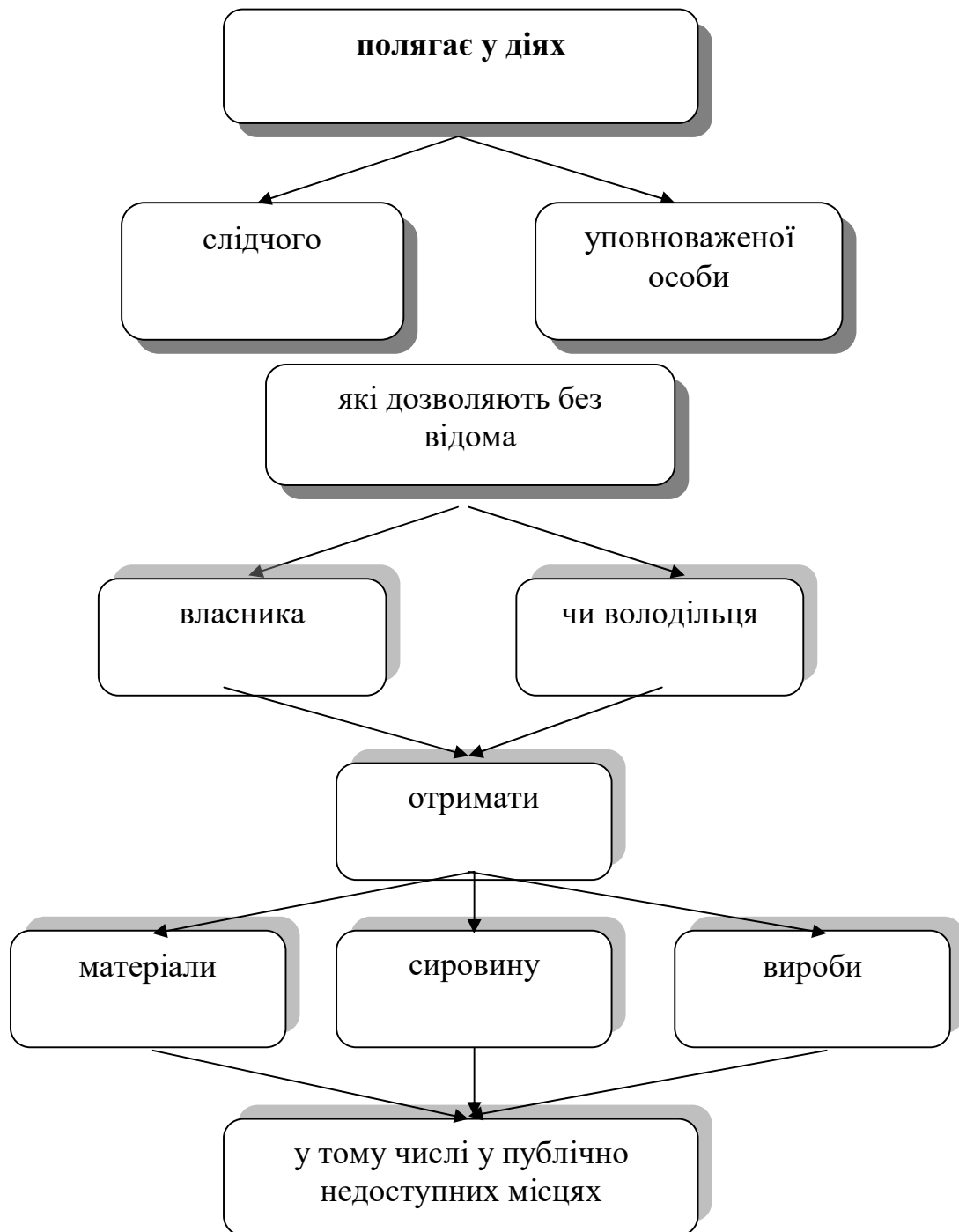

Схема 3.2.10. Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження

Суб`єктами негласного отримання зразків необхідних для порівняльного дослідження є: слідчий або за його дорученням чи дорученням прокурора працівники уповноваженого оперативного підрозділу; відповідні спеціалісти;

інші особи, які співпрацюють із правоохоронними органами на конфіденційній основі.

Умовою неможливості здійснення негласного отримання зразків є, якщо вилучення вказаних зразків створює загрозу здоров'ю громадян чи безпеці оточуючого природного середовища, принижує честь і гідність громадян, суттєво обмежує реалізацію ними своїх конституційних прав, утруднює взагалі або тимчасово нормальне функціонування установ, підприємств або організацій. В той же час слід враховувати вимогу достатності залишку зразків для подальшої експертизи.

Таким чином у межах групи – інші НС(Р)Д спостерігається дві групи, що мають суттєві ознаки та особливості втручання у права і свободи особи:

НС(Р)Д, що можуть здійснюватися як тільки по фактам вчинення тяжких злочинів: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України); спостереження за особою (ст. 269 КПК України; аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України); спостереження за річчю або місцем (ст. 269 КПК України); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, (ст. 272 КПК України).

НС(Р)Д, що можуть здійснюватися за фактами вчинення злочинів будь якої тяжкості: Зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК України); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України).

Застосування окремих видів інших НС(Р)Д не потребує ухвали слідчого суддя.

3.3. КОНТРОЛЬ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ ЯК ВИД НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВА) ДІЇ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ФОРМИ

Стаття 271. КПК України визначає, що контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться в таких формах:

- 1) контрольована поставка;
- 2) контрольована та оперативна закупка;
- 3) спеціальний слідчий експеримент;
- 4) імітування обстановки злочину (схема 3.3.1).

Схема 3.3.1. Контроль за вчиненням злочину

Сутність цієї НС(Р)Д полягає у спостереженні (контролі) за протиправними діями особи (осіб) з метою збирання або перевірки доказів у кримінальному провадженні.

Таким чином, *контроль за вчиненням злочину* – негласна слідча (розшукова) дія, яка полягає у спостереженні (контролі) за протиправними діями особи (осіб), проводиться з метою отримання і перевірки доказів у формі контрольованої поставки, оперативної і контрольованої закупки, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки злочину та забезпечується шляхом проведення інших слідчих (розшукових) дій.

Форми контролю за вчиненням злочину, як контрольована поставка, контрольована й оперативна закупки, можуть проводитись й у кримінальному провадженні, і в оперативно-розшуковій діяльності як оперативно-розшукові заходи. Спеціальний слідчий експеримент та імітування обстановки злочину можуть проводитися виключно у кримінальному провадженні.

Нормативна основа контролю за вчиненням злочину є дворівневою, та включає законодавчі та підзаконні нормативні акти. Перший рівень правового регулювання контролю за вчиненням злочину утворюють Конституція України, міжнародні нормативні акти, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК України та інші законодавчі акти, що застосовуються з урахуванням практики Європейського Суду з прав людини. Конституція України закріплює права людини і громадянина, які під час здійснення контролю за вчиненням злочину можуть тимчасово обмежуватися. Наголошено, Конвенція Організації Об'єднаних Націй «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин» містить

засадничі положення щодо проведення контрольованої поставки. Основу правового регулювання контролю за вчиненням злочину становить Кримінальний процесуальний кодекс України, у статті 271 якого наведено основні положення, що визначають підстави та порядок його здійснення у кримінальному провадженні. Важливе значення у системі правового регулювання контролю за вчиненням злочину відіграють підзаконні нормативні акти, які умовно поділяються на дві групи: міжвідомчого та відомчого рівня – Зокрема, Інструкція «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерством фінансів України, Адміністрацією ДПС України та Міністерством юстиції України № 114/1042/516/1199/936/1681/51 від 16 листопада 2012 року закріплює визначення окремих форм контролю за вчиненням злочину, регламентує підстави та порядок отримання дозволу на проведення контролю за вчиненням злочину, його організацію та здійснення, фіксацію результатів, деталізуючи при цьому відповідні норми КПК України. Міжвідомчі Інструкції визначають порядок проведення відповідних НСРД у кримінальному провадженні.

Гарантіями дотримання прав людини під час проведення контролю за вчиненням злочину є правові норми, що визначають підстави та процедуру його проведення, порядок доступу до публічно недоступних місць у ході кримінального провадження. Гарантії дотримання прав людини при провадженні контролю за вчиненням злочину становлять законодавчі положення, які встановлюють процесуальне керівництво прокурора щодо здійснення означеного НС(Р)Д, судовий контроль за їх здійсненням; визначають коло суб'єктів уповноважених на його проведення; закріплюють порядок фіксації та використання отриманих за ними результатів, збереження та знищення інформації, отриманої в результаті контролю за вчиненням злочину, одержаних внаслідок його проведення речей та документів; передбачають порядок повідомлення осіб, щодо яких проводився контроль за вчиненням злочину тощо.

Відповідно до чинного законодавства контроль за вчиненням злочину не проводиться, якщо внаслідок таких дій неможливо повністю запобігти: посяганням на життя або заподіянням особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень; поширенню речовин, небезпечних для життя багатьох людей; втечі осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини; екологічній або техногенній катастрофі. Контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин (схема 3.3.2). До форм контролю за вчиненням злочину законодавець відносить контрольовану та оперативну закупку.

Схема 3.3.2. Умови неможливості застосування контролю за вчиненням злочину

Під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, як би слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем (схема 3.3.3). Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.

Суб'єкти контролю за вчиненням злочину у Національній поліції:

- прокурор, слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину;
- за дорученням слідчого – органи та підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність (далі — уповноважені підрозділи);
- підрозділи оперативної служби та оперативно-технічні підрозділи з метою здійснення НС(Р)Д що забезпечують фіксацію ходу контролю за вчиненням злочину та убезпечення учасників дії.

Схема 3.3.3. Обмеження дій під час підготовки застосування контролю за вчиненням злочину

Рішення про проведення контролю за вчинення злочину приймає виключно прокурор. Воно оформлюється постановою, в якій крім відомостей, передбачених статтею 251 цього Кодексу та доручення його проведення слідчому та уповноваженому оперативному підрозділу, зобов'язаний:

- 1) викласти обставини, які свідчать про відсутність під час негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину;
- 2) зазначити про застосування спеціальних імітаційних засобів (схема 3.3.4).

Однією із форм контролю за вчиненням злочину є контрольована поставка. *Контрольована поставка* – полягає в організації слідчим та оперативним підрозділом, а також здійсненні контролю оперативним підрозділом за переміщенням (увезенням, вивезенням, транзитом) територією України товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення злочину та осіб, які його вчинили.

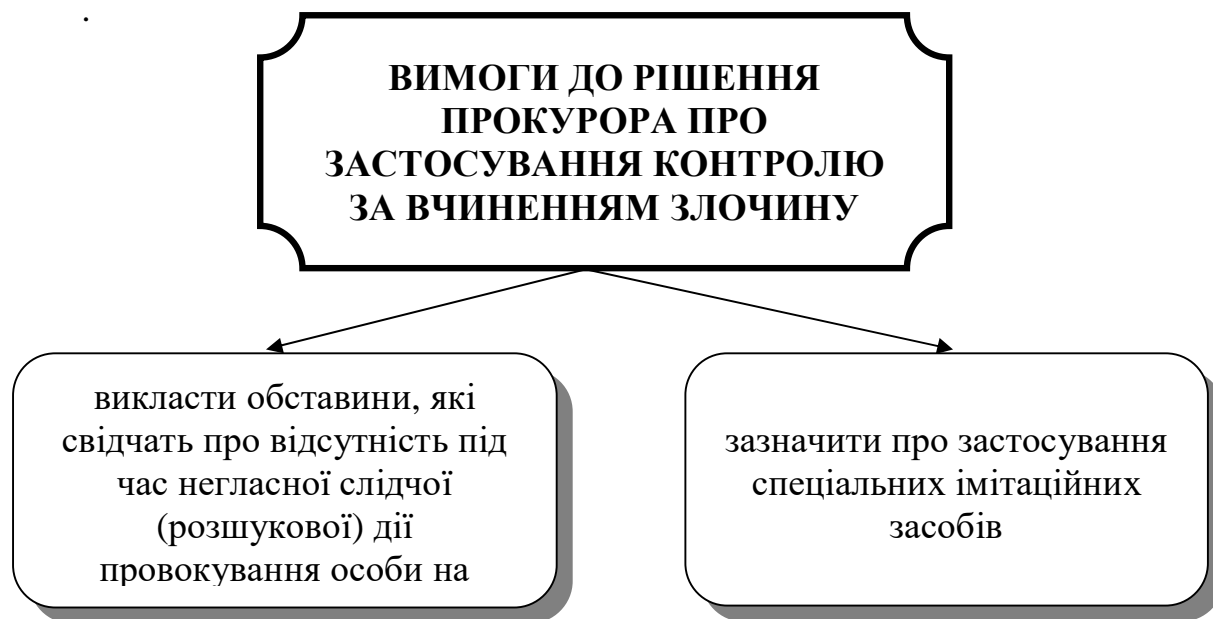

Схема 3.3.4. Рішення прокурора про застосування контролю за вчиненням злочину

Контрольована поставка має ряд спільних рис із іншими НС(Р)Д. Водночас контрольована поставка має тільки їй притаманні риси:

- наявність спеціального суб'єкта, об'єкта та предмета;
- є комплексною НС(Р)Д, що спирається на елементи загальнонаукових методів пізнання (спостереження, вивчення документів, контроль);
- контроль за предметом поставки здійснюється візуально або за допомогою спеціальних технічних приладів;
- негласний характер дії: приховування факту контролю за предметом, що переміщується;
- здійснюється зовні без посереднього контакту з предметом;
- потребує тісного співробітництва всіх учасників НС(Р)Д, а також ретельного планування і неухильного виконання.

Враховуючи, що контрольована поставка є НС(Р)Д, який використовуються з метою протидії злочинній діяльності, а також її багатосуб'єктність: слідчі органи, уповноважені оперативні підрозділи НП, СБУ, ДПСУ, зовнішня розвідка, військова розвідка, Бюро економічної безпеки, ДБР, НАБУ), прокурори, завдання, що вона вирішує, можна поділити на певні групи.

Загальні (стратегічні): вирішення завдань кримінального провадження під час яких здійснюється: забезпечення прав і свобод людини; протидія загрозам національній безпеці України; підтримка національних інтересів і державної політики України в економічній, політичній, воєнній, військово-технічній, екологічній та інформаційній сферах, зміцнення обороноздатності,

економічного і науково-технічного розвитку, захисту та охорони державного кордону; забезпечення кримінального судочинства.

– *Спеціальні (оперативні)*: отримання доказів злочинної діяльності; виявлення причин та умов вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом засобів, речовин, предметів тощо; з'ясування системи інфраструктури злочинності; виявлення й викриття замовників і організаторів торгівлі забороненими предметами, речовинами чи дозволеними для вільного обігу об'єктами, які використовуються злочинцями для отримання незаконних доходів; перекриття каналів нелегального постачання й обігу заборонених для вільного обігу предметів, речовин; виявлення та вилучення предметів поставки, заміна їх частково або повністю легальним вантажем; виявлення джерел придбання і місць незаконного виготовлення, зберігання заборонених об'єктів, які використовуються в незаконному обігу або з метою отримання незаконних доходів; виявлення корумпованих осіб у правоохоронних та інших державних органах, які сприяють незаконному обігу заборонених предметів, речовин, отриманню злочинцями незаконних доходів; вилучення коштів, що були предметом злочинної діяльності.

Об'єкти та предмети контрольованої поставки. Важливе значення для усвідомлення сутності контрольованої поставки має об'єкт поставки. *Об'єкт* контрольованої поставки формувався протягом 20–30 років. Уперше в практиці діяльності правоохоронних підрозділів контрольована поставка була використана у сфері протидії незаконного обігу наркотичних засобів, на чому наголошувала Віденська Конвенція ООН по боротьбі з незаконним обігом наркотиків 1988 року. Це обумовило те, що об'єктом контрольованої поставки у 90-ті роки ХХ століття були суспільні відносини, що склалися у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Після підписання 12 грудня 2000 року Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності були внесені зміни до чинного українського законодавства. З прийняттям 271 статті КПК України, об'єкт контрольованої поставки було остаточно розповсюджено на суспільні відносини, які складаються у сфері обігу всіх товарів, предметів і речовин, якщо це пов'язано зі злочинною діяльністю.

Вибір оптимальної тактичної моделі проведення контрольованої поставки залежить від її предметів. Практика використання контрольованої поставки для вирішення завдань протидії злочинності дозволяє *до її предметів віднести*:

- наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори;
- вогнепальну зброю, набої, вибухові речовини;
- культурні цінності, коштовне каміння, дорогоцінні метали, гроші, валюту, матеріальні цінності;
- документи різного змісту;

- предмети, товари та речовини, щодо обігу або реалізації яких встановлено певні державні вимоги: наявність ліцензії, контрольних марок, кодів та устаткування для виробництва контрафактної продукції;
 - донорські органи;
- устаткування, лабораторне обладнання;
- транспортні засоби та запчастини до них;
- живий товар (особи, які вивозяться за кордон у сексуальне або інші види рабства);
- знаряддя злочину або устаткування для їх виготовлення;
- предмети, які заборонені для використання на режимних об'єктах та установах виконання покарань тощо.

Всі предмети контрольованої поставки можна умовно класифікувати на певні групи.

Залежно від режиму обігу:

- предмети і речовини, вільний обіг і реалізація яких обмежені або заборонені;

- предмети та інші фізичні об'єкти, контроль за якими дозволить вирішити завдання ліквідації каналів незаконного постачання та нейтралізації злочинної діяльності;

- предмети, товари та речовини, щодо обігу або реалізації яких встановлені певні державні вимоги: наявність ліцензії, контрольних марок, кодів та ін. (сильнодіючі лікарські препарати, донорські органи).

Залежно від ступеня ставлення до злочинної діяльності:

- засоби і знаряддя вчинення та маскування злочинів;
- устаткування для виготовлення знарядь злочинів та предметів і речовин, у тому числі вільний обіг яких обмежений;
- предмети, які придбані за рахунок незаконного бізнесу;
- предмети, які мають на собі сліди скоєння злочину, та ін.

Суб'єкти контрольованої поставки.

Практика використання контрольованої поставки показує, що її суб'єкти можна поділити на такі групи:

Суб'єкти-організатори контрольованої поставки

- слідчі, прокурори;

Уповноважені оперативні підрозділи та їх оперативні працівники оперативних підрозділів.

Суб'єкти-учасники контрольованої поставки

- підрозділи оперативної служби та їх оперативні працівники;
- оперативно-технічні підрозділи
- штатні негласні оперативні працівники основних та допоміжних оперативних підрозділів правоохоронних органів, офіцери-нелегали;

– негласні співробітники оперативних підрозділів правоохоронних органів (агенти, інформатори, резиденти, утримувачі конспіративних і явочних квартир, інформатори);

– гласні оперативні працівники оперативних підрозділів правоохоронних органів, які короткочасно впроваджуються у злочинні групи для вирішення окремих оперативно-розшукових завдань;

– особи, поінформовані про протиправний характер переміщення контрольованих предметів і усвідомлюють це;

– особи, не поінформовані про протиправний характер переміщення, використані злочинцями «в темну».

Приводами для проведення контрольованого постачання є: а) факти виявлення правоохоронними або іншими органами (установами) предметів і речовин, вільний обіг яких заборонено, в транспортних засобах, вантажах, багажі або поштових відправленнях; б) інформація компетентних органів інших держав про проходження подібних вантажів або поштових відправлень через їхню територію.

До форм контролю за вчиненням злочину законодавець відносить *контрольовану та оперативну закупку*. Проведення контрольованої та оперативної закупок здійснюється згідно з положеннями статті 271 Кримінального процесуального кодексу України у порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, фіскальної служби, Державної податкової служби України, Служби безпеки України, Державної митної служби України, НАБУ погодженими з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України.

Відповідно до частини 4 ст. 246 КПК України «Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій», виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення контрольованої та оперативної закупки.

Відповідно до частини 5 ст. 246 КПК у рішенні про проведення контрольованої та оперативної закупки зазначається строк її проведення. Строк їх проведення може бути продовжений: – прокурором, якщо дані негласні слідчі (розшукові) дії проводилися за його рішенням – до вісімнадцяти місяців.

Сутність оперативної закупки полягає в здійсненні уявної угоди купівлі-продажу з особою, яка підозрюється в торгівлі забороненими для легального обігу предметами, товарами та речовинами (наприклад, наркотичними засобами, радіоактивними речовинами, зброєю тощо).

Таким чином *оперативна закупка* – полягає в імітації придбання у фізичних чи юридичних осіб, незалежно від форм власності товарів, предметів, речовин, у тому числі заборонених до обігу, послуг покупцем (покупцями), у ролі якого виступає слідчий чи уповноважена особа, з метою виявлення злочину та осіб, які його вчинили, запобігання збуту наркотичних

засобів, зброї, радіоактивних речовин, торгівлі людьми тощо, вилучення із обігу інших предметів, речовин, заборонених до обігу (схема 3.3.5).

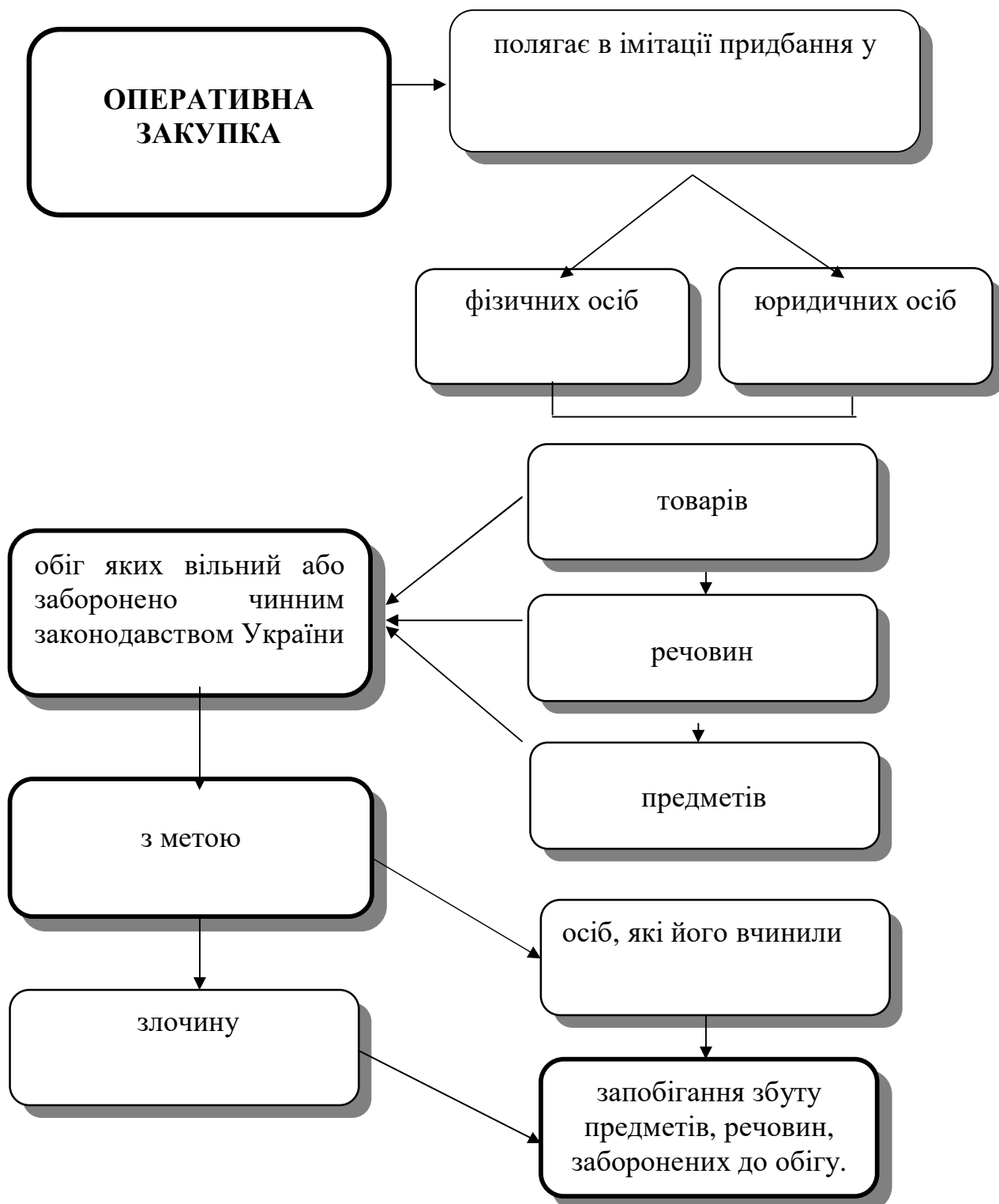

Схема 3.3.5. Поняття оперативної закупки

Метою проведення оперативної закупки є викриття злочинної діяльності спрямованої на збут наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, якщо іншим шляхом їх виявлення неможливе.

Таким чином, завданнями оперативної закупки є: 1) перевірка інформації про збут предметів і речовин вільний обіг яких обмежено чинним законодавством України; 2) негайне затримання підозрюваного після отримання «покупцем товару»; 3) з'ясування системи інфраструктури злочинності у сфері незаконного обігу предметів і речовин вільний обіг яких обмежено чинним законодавством України; 4) встановлення та знешкодження системи постачання предметів і речовин вільний обіг яких обмежено чинним законодавством України; 5) встановлення всього протиправного механізму постачання та збуту предметів і речовин вільний обіг яких обмежено чинним законодавством України в, а також роздрібних розповсюджувачів; 6) встановлення пунктів зберігання, виготовлення, переробки, упаковки та збуту предметів і речовин вільний обіг яких обмежено чинним законодавством України; 7) виявлення місць та кубел вживання наркотичних засобів та психотропних речовин, інших місць збору наркозалежних; 8) вилучення коштів, що були предметом злочинної діяльності; 9) забезпечення отримання доказів злочинної діяльності, тобто створення умов, при яких сліди вчинення злочину відображаються та закріплюються в кримінально-процесуальних законодавчих джерелах.

Об'єкти та предмети оперативної закупки

Об'єкт оперативної закупки містить суспільні відносини, які складаються у сфері незаконного обігу всіх товарів, предметів і речовин, у тому числі обіг яких визначено чинним законодавством України.

Для конкретизації предмета оперативної закупки слід враховувати Перелік видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України, затвердженого постановою Верховної Ради України від 17 червня 1992 року № 2471-ХІІ. До означеного Переліку, включено :

1. Зброя, боєприпаси (крім мисливської і пневматичної зброї та боєприпасів до неї, а також спортивної зброї і боєприпасів до неї, що придбаваються громадськими об'єднаннями з дозволу органів внутрішніх справ), бойова і спеціальна військова техніка, ракетно-космічні комплекси;
2. Вибухові речовини й засоби вибуху. Усі види ракетного палива, а також спеціальні матеріали та обладнання для його виробництва;
3. Бойові отруйні речовини;
4. Наркотичні, психотропні, сильнодіючі отруйні лікарські засоби (за винятком отримуваних громадянами за призначенням лікаря);
5. Протиградові установки;
6. Державні еталони одиниць фізичних величин;

7. Спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації;

8. Електрошокові пристрої та спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами, крім газових пістолетів і револьверів та патронів до них, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії.

У Переліку також зазначено, що означені засоби не можуть також перебувати у власності юридичних осіб недержавних форм власності.

Таким чином предметом оперативної закупки можуть бути товари, речі і предмети, у тому числі обіг яких визначено чинним законодавством України, а саме:

- наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори;
- вогнепальна зброя, набої, вибухові речовини;
- культурні цінності, коштовне каміння, дорогоцінні метали, гроші, валюта, матеріальні цінності;
- історичні документи різного змісту;
- предмети, товари та речовини, щодо обігу або реалізації яких встановлено певні державні вимоги: наявність ліцензії, контрольних марок, кодів та устаткування для виробництва контрафактної продукції;
 - донорські органи;
- устаткування, лабораторне обладнання;
- транспортні засоби та запчастини до них;
- живий товар (особи, які вивозяться за кордон у сексуальне або інші види рабства);
- знаряддя злочину або устаткування для їх виготовлення;
- предмети, які заборонені для користування на режимних об'єктах та установах виконання покарань тощо.

Особами, відносно яких використовується оперативна закупка, можуть бути: 1) особи, що відповідно до матеріалів кримінального провадження підозрюються у співпраці з організованими злочинними угрупованнями; 2) виявлені оптові та роздрібні збувальники предметів, речовин, вільний обіг яких заборонено чинним законодавством України та сировини для їх виготовлення; 3) інші особи, причетні до незаконних операцій з об'єктами вільний обіг яких заборонено чинним законодавством України.

Суб'єкти оперативної закупки

Практика використання оперативної закупки показує, що її суб'єктами можуть бути такі особи:

- *суб'єкти організатори* : прокурор, слідчий
- *суб'єкти учасники* : гласні оперативні працівники, які легендують свою приналежність до оперативних підрозділів; штатні негласні оперативні працівники оперативних підрозділів правоохоронних органів, офіцери-нелегали; негласні співробітники оперативних підрозділів правоохоронних органів (агенти, довірені особи, резиденти, утримувачі конспіративних квартир); гласні оперативні працівники оперативних підрозділів

правоохоронних органів, які короткочасно впроваджуються в злочинні групи для вирішення окремих оперативно-розшукових завдань; інші особи, які діють за дорученням правоохоронних органів.

Оперативна закупка товару проводиться у межах і в строки кримінального провадження за наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин.

Стосовно *контрольованої закупки*, відомчі нормативні актах визначено, що вона полягає в організації слідчим та оперативним підрозділом і здійсненні контролю оперативним підрозділом за придбанням, відчуженням, обміном фізичною особою матеріальних об'єктів.

Таким чином, за своїм змістом контрольована закупка як форма контролю за вчиненням злочину полягає у здійсненні угоди купівлі-продажу слідчим або працівником уповноваженого оперативного підрозділу, з особою, підозрюваною у порушенні законодавства яке регулює фінансову, господарську, підприємницьку та торгівельну діяльність, з метою виявлення протизаконної діяльності (схема 3.3.6).

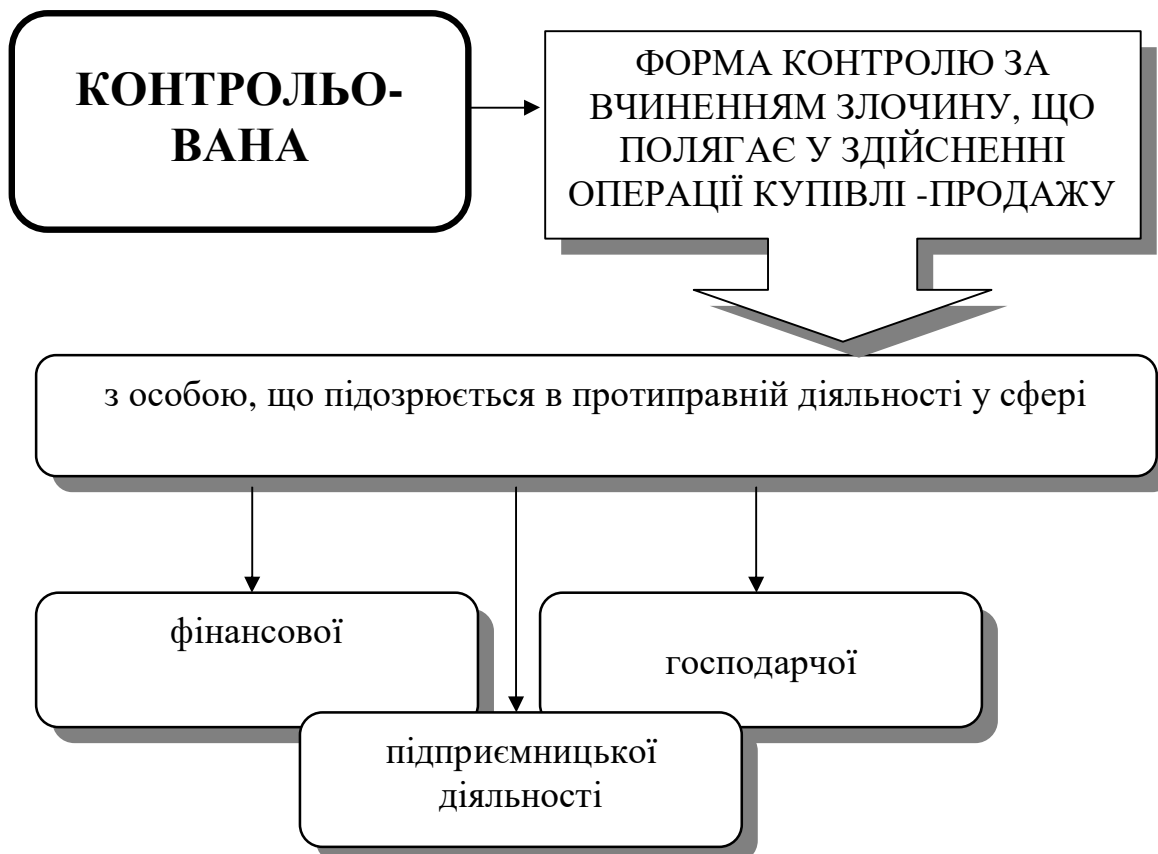

Схема 3.3.6. Поняття контрольованої закупки

Загальним завданням контрольної закупки є отримання доказів та фактичних даних про можливу злочинну діяльність. Означену інформацію отримують встановленням якості та ціни товарів, їх походження та призначення, особливостей обігу.

Предметом контрольованої закупки можуть бути речі і предмети, що знаходяться у вільному обігу. Контрольована закупка здійснюється на підставі рішення прокурора з обґрунтуванням необхідності її проведення і пропонувані витрат.

Суб'єкти контрольованої закупки. Контрольована закупка може бути проведена слідчим, працівниками уповноваженого оперативного підрозділу або будь-якою іншою особою, що діє за його дорученням, на підставі постанови прокурора.

Види контрольованої закупки. Контрольована закупка може бути гласною та негласною.

Гласна контрольована закупка легалізується, як правило, негайно після завершення операції купівлі-продажу. Отримавши товар, особа, яка здійснила контрольовану закупку, оголошує продавцеві про мету своїх дій з пред'явленням документів, що засвідчують її посадове положення, і у присутності понятих проводить контрольний огляд та зважування. Результати гласної контрольованої закупки оформляються актом з дотриманням вимог, встановлених відомчими нормативними актами контролюючих органів.

Негласна контрольована закупка, на відміну від гласної, має на меті фіксацію злочинних дій осіб, що є фігурантами конкретного кримінального провадження.

Відповідно до п. 3 ч 1 ст. 271 КПК України, однією із форм контролю за вчиненням злочину є *спеціальний слідчий експеримент*.

Експеримент (від лат. слова experimentum – іспит, дослідження) – це штучна систематична зміна умов явища, що перебуває під наглядом, та його зв'язки з іншими явищами.

Експеримент — це цілеспрямована діяльність, основу якої становить дослідне відтворення в спеціально створених умовах явища, що пізнається, події, речі. Відтворення дозволяє поставити досліджуваний об'єкт за волею людини в штучні умови і тим самим виключити вплив причин, що важко спостерігаються, на кінцеві результати досліду. Експеримент дає можливість вичленувати з існуючого різноманіття причинних зв'язків конкретну залежність або закономірність і досліджувати її в «чистому» вигляді.

У фундаментальних науках об'єктами експериментального дослідження є сама природа, її закономірності і прояви, а в прикладних—творіння рук людини, її взаємостосунки і взаємодії між людьми, їх вчинки і дії в різних сферах дійсності, зокрема при вчиненні злочинів, сутність і існування котрих необхідно довести при розслідуванні.

Спеціальний слідчий експеримент як форма контролю за вчиненням злочину полягає в одержанні слідчим або працівником оперативного підрозділу інформації шляхом штучного створення відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, для перевірки спрямованості намірів особи, в діях якої наявні ознаки вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів та спостереження за її поведінкою (схема 3.3.7).

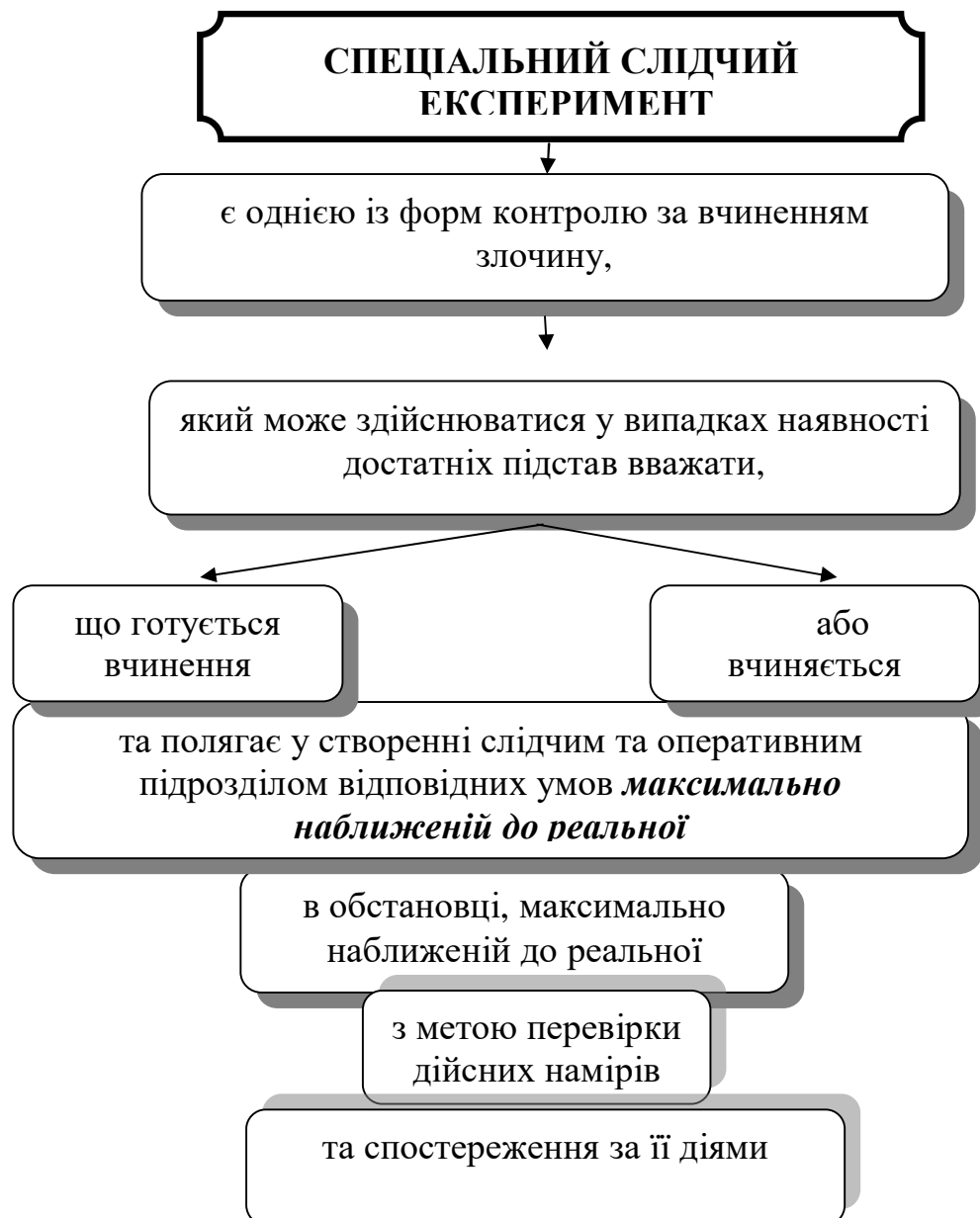

Схема 3.3.7. Спеціальний слідчий експеримент

Спеціальний слідчий експеримент має власні відмінні риси:

- 1) його застосування потребує певних процесуальних умов;
- 2) він відтворює явище не повністю, а лише деякі умови, за яких відбувалися події або мали місце факти, що цікавлять слідчого та оперативного працівника (схема 3.3.8).

Спеціальний слідчий експеримент відрізняється від слідчого експерименту який є самостійною слідчою (розшуковою) дією.

У частині 1 ст. 230 «Слідчий експеримент» КПК України зазначається, що «з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань».

Схема 3.3.8. Риси спеціального слідчого експерименту

Завданнями спеціального слідчого експерименту є : перевірка слідчих версій; перевірка та уточнення даних про причетність конкретної особи до тієї чи іншої противної події; забезпечення затримання особи під час скоєння тяжкого злочину або особливо тяжкого злочину (схема 3.3.9).

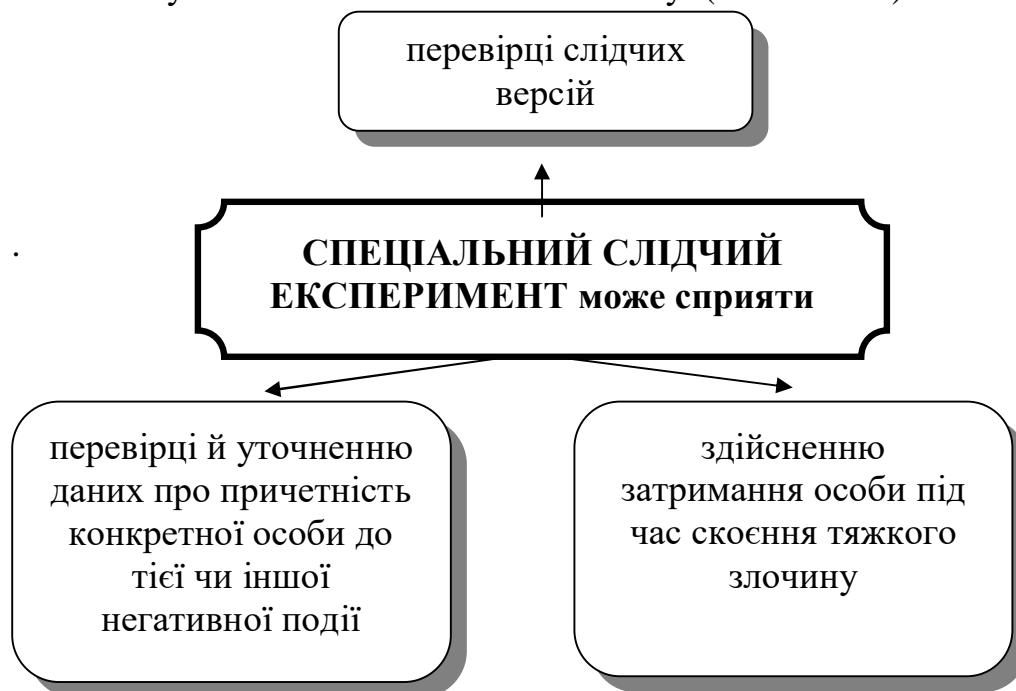

Схема 3.3.9. Завдання спеціального слідчого експерименту

Спеціальний слідчий експеримент проводиться без участі понятих, свідків, підозрюваних та обвинувачених, тоді як слідчий експеримент проводиться в присутності понятих.

Неприпустимо проведення експериментів, які:

- 1) понижують гідність людини;
- 2) загрожують життю або здоров'ю учасників експерименту або інших осіб;
- 3) загрожують майну або можуть призвести до значних матеріальних збитків.

До ознак, властивих спеціальному слідчому експерименту слід віднести:

- метою його проведення, є перевірка дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішення щодо вчинення злочину.
- *об'єктом* пізнання, виступає сам злочинець у відповідних умовах;
- умови (обстановка), у яких він проходить : природні (звичайні) умови під час його проведення; штучна обстановка, або штучні умови;
- він не повинен містити ознак «провокації»;
- його проведення не впливає на мотивацію дій особи, щодо якої він проводиться, оскільки дії такої особи є самостійними;
- під час спеціального слідчого експерименту є можливість контролю за створеною ситуацією та керування нею з метою розкриття механізму підготовки або вчинення злочину ;
- його висока результативність, тобто можливість затримання об'єкта експерименту на місці вчинення злочину в момент його вчинення.

Суб'єктами спеціального слідчого експерименту є: прокурор, слідчий як організатори та процесуальні керівники НС(Р)Д; гласні та негласні штатні тоа позаштатні працівники уповноважених оперативних підрозділів; інші особи з якими встановлено конфіденційне співробітництво.

Основними складовими елементами спеціального слідчого експерименту є: створення і контроль штучних умов близьких до природних ситуацій; сприяння прояву злочинних намірів; активне спостереження за особою, що вивчається з метою перевірки її намірів та дій ; отримання інформації, яка дозволяє перевірити та уточнити данні про можливу підготовку та скоєння злочину (схема 3.3.10).

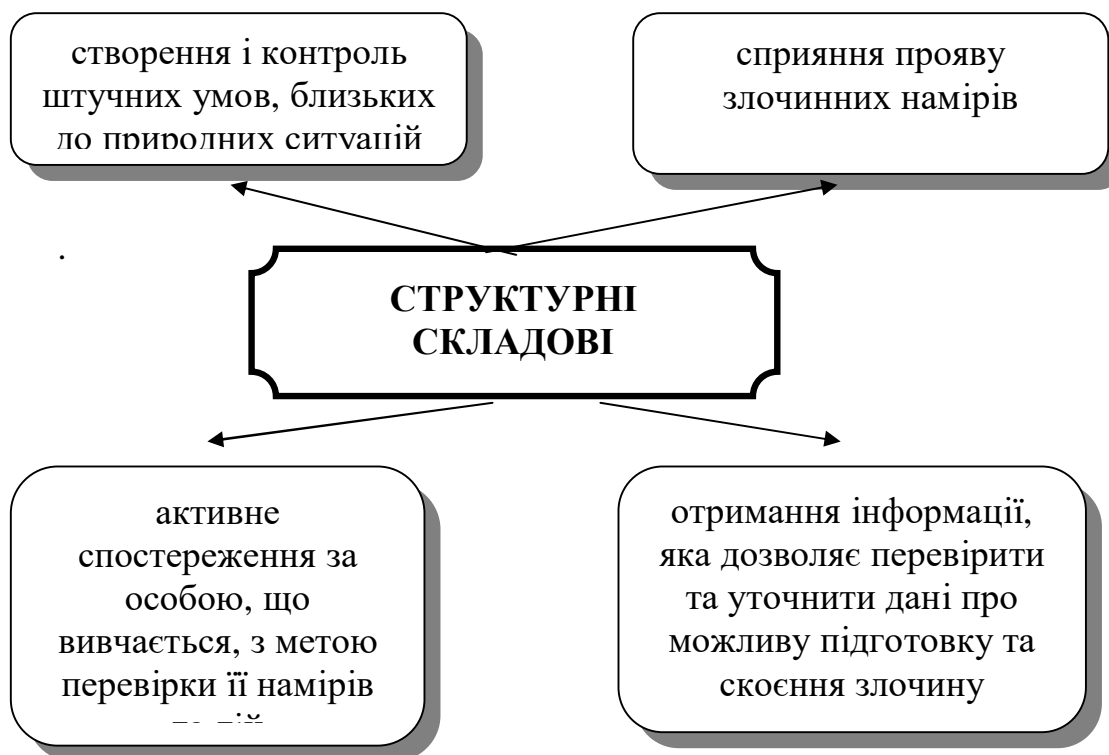

Схема 3.3.10. Структура спеціального слідчого експерименту

Наступною формою контролю за вчиненням злочину є *імітування обстановки злочину* – дії слідчого, уповноваженої особи з використанням імітаційних засобів, що створюють у оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала або замовляла його вчинення (схема 3.3.11).

Імітування обстановки злочину відповідно до пункту 4 частини першої ст. 271 КПК України є формою контролю за вчиненням злочину.

Імітація від лат. *imitatio* – наслідування, переймання. 1) відтворення; наслідування; 2) підроблення; 3) спосіб маскування, здійснюваний за допомогою імітаційних засобів...

Імітувати від лат. *imitare* – наслідувати. 1) точно наслідувати кого – небудь, відтворювати що-небудь; 2) підробляти під що-небудь.

З означеного можемо визначити, що імітування обстановки злочину як діяльнісна категорія це сукупність здійснюваних за єдиним замислом (планом) заходів, з використанням спеціальних імітаційних засобів, з метою створення відповідних умов щодо спонукання особи (чи групи осіб), яка готує вчинення або вчиняє злочинні дії, до поведінки, що охоплюється її умислом і одночасно дозволяє запобігти, попередити чи розслідувати тяжкі та особливо тяжкі злочини проти особи, суспільства та держави.

Отже, *метою* імітування обстановки злочину є попередження, припинення й розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів.

Схема 3.3.11. Імітування обстановки злочину

Завданнями імітування обстановки злочину можуть бути: виявлення конкретних осіб, які обґрунтовано підозрюються у злочинній діяльності (одержання хабарів, торгівля зброєю, вчинення вбивств на замовлення, операції з наркотиками та інше); виявлення намірів невідомих осіб, які вчиняють серійні, резонансні злочини, шляхом використання різних спеціальних імітаційних засобів (спеціальних підприємств, установ, організацій, "пасток", маскування, інсценувань та інше).

Субjekтами спеціального слідчого експерименту є: прокурор (приймає рішення на проведення НС(Р)Д), слідчий та уповноважені особи: гласні та негласні штатні та поза штатні працівники уповноважених оперативних підрозділів; інші особи з якими встановлено конфіденційне співробітництво.

Здійснюючи дану форму контролю за вчиненням злочину слідчі та оперативні працівники повинні обов'язково дотримуватися наступних вимог:

- не підбурювати та не провокувати особу до здійснення протиправних дій;
- не ставити особу в умови, що утрудняють задоволення її потреб законним способом;
- не принижувати честь і гідність осіб, які беруть участь в імітації обстановки злочину та оточуючих;
- не створювати небезпеку для здоров'я осіб.

Імітування обстановки злочину відбувається із застосуванням технічних засобів фіксації поведінки контрольованої особи. Для вирішення завдань цієї НСРД виключно у порядку, передбаченому ст. 273 КПК України, можуть бути виготовлені та використані ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби, спеціально виготовлені фотографії, відеозаписи, предмети і документи, імітовані „сліди” злочину, поширена несправжня інформація у засобах масової інформації, Інтернет-мережі тощо.

За необхідності також можуть використовуватись документи, що зашифровують особу чи відомчу належність співробітників уповноважених оперативних підрозділів, приміщень і транспортних засобів оперативних підрозділів. Імітування обстановки злочину може бути поєднано із вчиненням інших видів НСРД (зокрема, з передбаченим ст. 272 КПК України виконанням спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації тощо).

Таким чином контроль за вчиненням злочину є НС(Р)Д під час якого здійснюється спостереження за:

- за протиправними діями особи (осіб);
- за переміщення предметів злочину.

Метою НС(Р)Д контроль за вчиненням злочину є отримання і перевірки доказів. Формами контролю за вчиненням злочину є :контрольована поставка, оперативна і контрольована закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину. Забезпечується шляхом проведення інших слідчих (розшукових) дій для здійснення яких уповноваженим оперативним підрозділом Національної поліції залучаються підрозділи оперативної служби та оперативно-технічні підрозділи.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ

1. В чому полягає втручання у приватне спілкування?
2. Які є види НС(Р)Д щодо втручання у приватне спілкування?
3. У чому полягає організація здійснення НС(Р)Д щодо втручання у приватне спілкування?
4. Які НС(Р)Д відносяться до дій з втручання у приватне спілкування?
5. У чому полягає сутність та організаційно-тактичні особливості НС(Р)Д обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України)?

6. У яких формах здійснюється НСРД контроль за вчиненням злочину?
7. Хто є об'єктами НС(Р)Д моніторинг банківських рахунків?
8. Дайте поняття НС(Р)Д: проведення арешту, огляду і виїмки кореспонденції?
9. Дайте поняття НС(Р)Д аудіо- контроль особи.
10. Розкрийте зміст НС(Р)Д виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

ТЕСТИ ПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ ПОЛОЖЕНЬ ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ :

1. Втручанням у приватне спілкування є:

- а) доступ та фіксування спілкування, що є приватним;
- б) доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним;
- в) фіксація фактів зустрічі з конкретними особами під час візуального спостереження;
- г) фіксування фактів знаходження конкретних осіб у місці за яким здійснюється спостереження;

2. Різновиди втручання у приватне спілкування згідно КПК України:

- а) аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції;
- б) аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з електронних інформаційних систем;
- в) аудіо-, відеоконтроль особи; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем;
- г) аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем.

3. Відносно кого заборонено НС(Р)Д втручання у приватне спілкування:

- а) захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим;
- б) захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим;
- в) священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим;
- г) захисника з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим.

4. НС(Р)Д «Аудіо-, відео контроль особи» полягає у:

- а) застосуванні технічного обладнання у публічно доступному місці з метою фіксації відомостей (розмов, поведінки осіб, інших подій), які мають значення для кримінального провадження, без відома присутніх у ньому осіб;
- б) застосуванні технічного обладнання, яке дає змогу без відома особи, приховано отримувати і фіксувати інформацію про обстановку, у якій вона перебуває, про її контакти, розмови та дії.

в) застосуванні технічного обладнання, яке дає змогу зафіксувати факт контакту особи зі злочинними зв'язками;

г) візуальному спостереженні зі застосуванням спеціальних технічних засобів.

5. НС(Р)Д «Накладання арешту на кореспонденцію», полягає у :

а) організації слідчим та оперативним підрозділом контролю за переміщенням кореспонденції;

б) застосуванні технічного обладнання для одержання інформації, яка міститься в в кореспонденції;

в) обстеженні поштової кореспонденції, з метою виявлення та фіксації відомостей, що містяться у кореспонденції, стосовно обставин вчинення кримінального правопорушення, за наявності підстав – фізичного вилучення, затримання матеріальних об'єктів;

г) забороні на підставі ухвали слідчого судді, постанови слідчого, прокурора установам зв'язку та фінансовим установам вручення без їх відома кореспонденції адресату.

6. НС(Р)Д «Зняття інформації з комунікаційних мереж», полягає у :

а) полягає у застосуванні технічних засобів для отримання інформації;

б) полягає у проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою та має значення для досудового розслідування, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку.

в) застосуванні технічного обладнання, яке дає змогу зафіксувати факт контакту у мережі, а також аудіовізуально сприймати, фіксувати та відтворювати інформацію, що передавалась цим каналом зв'язку, у тому числі її зміст;

г) виявленні у інформаційному просторі і фіксації даних, що мають значення для їх досудового розслідування.

7. НС(Р)Д «Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи», полягає у :

а) обстеженні службових приміщень з метою виявлення ознак злочинної діяльності;

б) проведенні оперативно-розшукових заходів на публічно недоступних об'єктах;

в) проникненні слідчого чи уповноваженої особи без відома власника чи володільця, приховано або під легендою, у приміщення та інше володіння для встановлення технічного обладнання або безпосередньо з метою виявлення і фіксації слідів злочину, проведення огляду, виявлення документів, речей, що мають значення для досудового розслідування, виготовлення копій чи їх зразків, виявлення осіб, що переховуються від органів розслідування, або з іншою метою для досягнення цілей кримінального провадження;

г) проведенні будь яких заходів з обстеження режимних об'єктів.

8. НС(Р)Д «Спостереження за особою», полягає у:

а) візуальному спостереженні за особою, річчю або місцем слідчим чи уповноваженою особою для фіксації її пересування, контактів, поведінки, перебування у певному місці тощо або застосуванні з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження.;

б) організації та непосредньому проведенні візуального спостереження за певною річчю або певним місцем слідчим чи уповноваженою особою, а також співробітниками спеціального оперативного підрозділу для фіксації її пересування, контактів з нею певних осіб, подій у певному місці для перевірки відомостей під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину або застосуванні з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження;

в) організації слідчим та оперативним підрозділом, а також здійсненні контролю оперативним підрозділом за переміщенням конкретних осіб;

г) створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи.

9. НС(Р)Д «Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження», полягає у:

а) діях слідчого чи уповноваженої особи, які дозволяють без відома власника чи володільця отримати зразки матеріалів, сировини, виробів, у тому числі у публічно недоступних місцях;

б) діях будь якої особи, які дозволяють вилучити зразки різноманітних об'єктів;

в) діях працівника оперативного підрозділу з метою вилучення об'єктів матеріального світу;

г) діях інших осіб з метою отримання зразків матеріальних об'єктів.

10. НС(Р)Д «Установлення місцезнаходження радіобладнання (радіоелектронного засобу)» полягає у:

а) застосуванні спеціальних технічних засобів, що забезпечують дистанційну локалізацію місцезнаходження пристрою системи радіозв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються;

б) застосуванні спеціальних технічних засобів, що забезпечують дистанційну локалізацію місцезнаходження пристрою системи радіозв'язку, з розкриттям змісту повідомлень, що передаються;

в) застосуванні спеціальних технічних засобів, що забезпечують дистанційну локалізацію місцезнаходження пристрою системи радіозв'язку, з частковим розкриттям змісту повідомлень, що передаються, на розсуд прокурора;

г) застосуванні спеціальних технічних засобів, що забезпечують дистанційну локалізацію місцезнаходження пристрою системи радіозв'язку, з частковим розкриттям змісту повідомлень, що передаються, на розсуд слідчого судді.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30(з наступними змінами).
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 // Юридический вестник. – 1998. – №4. – С.5.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 // Голос України. – 2001. – 10 січ.
4. . Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності / Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. – ИАЦ Ліга бізнесінформ, 2006.
5. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – №25-26. – Ст.131 (з наступними змінами та доповненнями).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України // ВВР України. – 2012. – №3-4. – Ст.21.
7. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України {Із змінами, внесеними згідно із Законом № 5083-VI від 05.07.2012} (ч.12)/Верховна Рада України; Закон від 13.04.2012 № 4652-VI – режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4652-17/page>
8. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні / Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від «16» листопада 2012 року №№ 114/1042/516/936/16875/5
9. Зразки процесуальних документів (досудове розслідування): наук.-3-89 практ. посіб. / О. І. Перепелиця, С. Є. Кучерина, В. В. Федосєєв та ін. – Х.: Право, 2015. – 632 с.
10. Негласні слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / Д. Й. Никифорчук, О. . Тарасенко, Є. В. Лизогубенко ; ред. Д. Й. Никифорчук ; рец.: О. В. Копан, В. О. Глушков, М. С. Цуцкірідзе ; Національна академія внутрішніх справ. – К. : НАВС, 2015 (Бровари). – 240 с. 100 экз.
11. Проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні (Текст): практичний посібник-коментар. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 168 с.
12. Процесуальне керівництво прокурором негласними слідчими (розшуковими) діями : наук.-практ. посіб. / (Є. М. Блажівський, І. М. Козьяков, В. В. Мухін, О. В. Геселев, Л. В. Вигівська, О. І. Назарук, С. М. Скрипниченко, А. П. Слободзян, А. О. Штанько). – К. : Національна академія прокуратури України, 2014. – 304 с.

13. Шинкаренко І.Р., Шинкаренко І.О., Кириченко О.В. Правові та організаційні основи здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) підрозділами кримінальної поліції: навчальний посібник / Іза ред. професора І.Р. Шинкаренка. Д. : ДДУВС, 2017. 224 с.

14. Правові та організаційні основи використання спеціальної техніки у протидії злочинності : навч. посібник / (Д.Б. Санакоев, І.Р. Шинкаренко] / за заг. ред. проф. І.Р. Шинкаренка. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 260 с.

15. Шинкаренко І.Р. Організаційно-тактичні особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій : навчальний посібник. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2017. 264 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:

1. Верховна Рада України. URL : <https://www.rada.gov.ua/>
2. Президент України. URL : <https://www.president.gov.ua/ru>
3. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/perelik_sprav/
3. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/index.html>
5. Національна академія правових наук України. URL: <http://www.aprnu.kharkiv.org/>
4. Конституційний Суд України. URL : <https://ccu.gov.ua/>
5. Газета "Урядовий кур'єр" URL : <http://ukurier.gov.ua/uk/>
6. Газета "Юридична практика" URL: <http://presa.ua/juridicheskajapraktika.html>
7. Міністерство внутрішніх справ України. URL : <https://mvs.gov.ua/uk/contacts/ministry-internal-affairs>.
8. Міністерства Юстиції України www.gdo.kiev.ua
9. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/>
10. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
11. Бібліотечно-бібліографічні ресурси Верховної Ради України. URL : <http://lib.rada.gov.ua/static/about/wellcome.html>
12. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL : <https://nlu.org.ua/>
13. Науково-технічна бібліотека Національного аерокосмічного університету ім. М.Є Жуковського (ХАІ). URL : <https://library.khai.edu/>

РОЗДІЛ 4. ПРАВОВА ОСНОВА ТА МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

4.1. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Вимогами ЄСПЛ до національних систем законодавства з використання НС(Р)Д (ССМП), що обмежують права та свободи людини на сьогодні є те, що в них в них повинно бути:

- визначено конкретний список, а не класифікація злочинів, підготовка або вчинення, яких може привести до проведення конкретних видів НС(Р)Д, що обмежують права і свободи людини;

- визначено категорії осіб, відносно яких можуть бути використані конкретні види ССМП-НС(Р)Д, що обмежують права і свободи людини;

- передбачено види та механізми судового, адміністративного, цивільного та парламентського контролю за проведенням НС(Р)Д та використанням результатів у кримінальному провадженні, що обмежують права і свободи людини;

- НС(Р)Д, які обмежують права і свободи людини не можуть здійснюватися по первинній інформації, а тільки на підставі перевірених фактичних даних про підозру особи у підготовці або здійсненні тяжкого злочину уже виявлені іншими засобами;

- отримання дозволу на проведення НС(Р)Д дається тільки після одержання санкції суду(слідчого судді);

- передбачено обмеження на тривалість НСР(Р)Д: повинний бути зазначений період, протягом якого санкція на конкретний захід дійсна;

- визначено правила та процедура подання та публікація звітів, які містять матеріали НС(Р)Д, що обмежують права і свободи людини;

- передбачено запобіжні заходи під час обміну матеріалами з результатами НС(Р)Д, що обмежують права і свободи людини, між різними державними органами;

- визначено обставини, за якими матеріали НС(Р)Д, що обмежують права і свободи людини, можна розсекретити чи необхідно знищити;

- встановлено порядок зберігання та знищення копій, первинних матеріалів, якщо не буде отримано підтверджень злочинної діяльності.

Відповідно до означених вимог формується у всіх країнах Європи правова система регулювання використання ССМП-НС(Р)Д.

Це стало підґрунтям формування національної правової бази проведення НС(Р)Д під час кримінального провадження. У міжвідомчій Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні визначено, що правову основу

проведення негласних слідчих (розшукових) дій, захисту інформації при проведенні цих слідчих дій становлять Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Закони України «Про прокуратуру», «Про державну таємницю», «Про оперативно-розшукову діяльність», Звід відомостей, що становлять державну таємницю (затверджений наказом Служби безпеки України від 23.12.2020 № 383 і зареєстрований в Міністерстві юстиції України 14.01.2021 за № 52/35674).

Однак перерахованими законодавчими та відомчими нормативними актами не обмежується все коло правової основи здійснення НС(Р)Д у межах кримінального провадження та правове регулювання організації їх використання.

Всі нормативні акти можливо поділити на дві окремі групи (схема 5.1.1):

До першої групи відносяться законодавчі та нормативні акти, що регламентують проведення негласних слідчих (розшукових) дій:

1. Конституція України.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України,
3. Кримінальний кодекс України,
4. Закони України «Про прокуратуру», «Про державну таємницю», «Про оперативно-розшукову діяльність» та ін.

Схема 4.1.1. Правова основа проведення НС(Р)Д.

Конституція визначає фундаментальні принципи взаємин особи і держави, проголошуються в главі 1 Конституції України "Загальні засади" і главі 2 "Права, свободи та обов'язки людини і громадянина". У їх числі: визнання і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави: обов'язок держави дотримувати і захищати права і свободи людини і громадянина; визнання прав і свобод людини і громадянина критерієм діяльності державної влади і основою змісту застосування законодавства; визнання безпосереднього характеру прав і свобод людини і громадянина їх невідчужуваність та непорушність; визнання і гарантованість прав і свобод людини і громадянина відповідно до загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права; неприпустимість звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Звідси витікає, що використання інституту обмеження прав і свобод під час НС(Р)Д та ОРД як правомірного вторгнення в цю область вимагає особливого режиму: дотримання умов, наявність підстав, передбачених законом, наявність механізму судового контролю (з визначенням межі та переліку його суб'єктів), прокурорського нагляду відомчого контролю за законністю і обґрунтованістю обмежень, а також надання особі, права і свободи якого обмежені, права на судовий захист. Вище названі принципи обумовлюють зміст, сенс і застосування норм Конституції, що стосуються С(Р)Д.

Конституція України на пряму регламентує "обмеження" прав людини лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ст. 30-32 Конституції України). Так у Ст. 31 вказано, що кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істини під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Кримінальний процесуальний кодекс України запровадив новітню 21 Главу «Негласні слідчі(розшукові) дії. У якій визначено поняття, завдання, перелік та порядок їх проведення, порядок розсекречування та використання отриманих результатів.

З означеного правову основу здійснення НС(Р)Д, складають:

1. Національні законодавчі акти, що складають правову базу кримінального провадження:

а) законодавчі акти, що визначають правову базу діяльності всіх державних органів у сфері правоохоронної діяльності – Конституція України, Закон України «Про основи національної безпеки України», Укази Президента, що стосуються загальних питань боротьби із злочинністю, постанови Верховної Ради України);

б) законодавчі акти, що визначають правові умови здійснення НС(Р)Д, права суб'єктів судочинства, а також порядок використання отриманих результатів (КК України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Податковий та Митний кодекси України, закони України про прокуратуру, Національну поліцію, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, Службу безпеки, Державну прикордонну службу України, Державну кримінально-виконавчу службу України та ін.);

2. Міжнародні угоди, договори і конвенції, членами яких є Україна.

3. Відомчі нормативні акти, які визначають основи тактики та організації НС(Р)Д:

а) нормативні акти, що визначають загальні положення діяльності правоохоронних органів з реєстрації та реагування на факти вчинення кримінальних правопорушень;

б) нормативні акти, що безпосередньо визначають організацію і тактику проведення НС(Р)Д.

II. На міждержавному рівні до правових основ здійснення НС(Р)Д, входять правові норми, які містяться в Конвенції ООН, Міжнародних угодах про здійснення правової допомоги, а також положеннях міждержавних, міжурядових і міжвідомчих угод щодо взаємодії в боротьбі зі злочинністю.

4.2. МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

В умовах незалежності Україна зобов'язалася привести своє національне законодавство у відповідність до загально визнаних стандартів, передбачених Європейською конвенцією про захист прав і основних свобод людини. Фактичною підставою було запровадження інституту НС(Р)Д та інституту судового контролю за забезпеченням прав і свобод людини. КПК 2012 року закріпив сформовану у світовому суспільстві та сучасній теорії ОРД та кримінального процесу теоретичної моделі механізму забезпечення прав людини під час проведення НС(Р)Д.

Враховуючи той факт, що поняття механізму забезпечення прав людини під час проведення НС(Р)Д та його структурні елементи не визначені в законодавстві, науковці розглядають його як:

- явище правової системи, що включає в себе певні підсистеми, елементи, складові конструкції;

- систему взаємопов'язаних конституційних норм, які закріплюють основні права та свободи громадян і встановлюють гарантії їх реалізації, а також систему органів державної влади, місцевого самоврядування, інших інституцій держави, які забезпечують, охороняють і захищають основні права та свободи громадян;

- систему необхідних умов, які обумовлюють «рух» прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, тобто переводять їх з декларативного, «мертвого» стану в реальний;

- єдину систему взаємодіючих правових засобів, з допомогою яких держава здійснює юридичний вплив на правовідносини між суб'єктами права з метою визнання, дотримання та реалізації основних прав людини і громадянина;

- систему заходів по створенню умов здійснення основних прав і свобод людини, завданням якої є охорона, захист, відновлення порушених прав, а також формування загальної і правової культури населення;

- систему засобів і чинників, за допомогою яких здійснюється реалізація прав і свобод особи та їх охорона відповідними зобов'язаними суб'єктами державної влади, а у разі порушення – їх захист і відновлення;

- певну систему засобів і факторів, що забезпечують необхідні умови поваги всіх прав і основних свобод людини, які впливають із гідності, властивої людській особистості, та є істотними для її вільного і повного;

- систему певних соціальних інститутів, правових норм, засобів захисту (судових, адміністративних, цивільно-правових, кримінальних-правових та інших), що забезпечують найбільш повний і ефективний захист прав і свобод людини і громадянина.

Окрім того у сучасному науковому середовищі розглядається механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження, зміст якого різними групами науковців трактується як:

- внутрішню узгоджену систему державних органів, які проводять провадження по справі,

- систему суспільних та державних організацій, установ і підприємств, задіяних в сферу кримінального судочинства і які впливають на його хід та результати;

- систему суб'єктів процесу і інших громадян, що беруть участь в досудовому розслідуванні кримінального провадження та судовому розгляді.

У сучасній правовій науці панує думка щодо розгляду механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження як динамічної системи правових засобів, що реалізуються завдяки діяльності державних органів, посадових осіб, які здійснюють кримінальне судочинство або залучаються до нього.

Слід погодитися з думкою А.А. Коваль², що механізм забезпечення прав особи має наступні основні ознаки:

1) це певна система, що включає процесуально-правові елементи, засоби, способи і методи, юридичні процедури та процесуальні права, певні державні

² Коваль А.А. Забезпечення прав людини при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій : монографія / А. А. Коваль. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. – 264 с. с. 164

органи та уповноважені суб'єкти кримінального процесу, правову регламентацію процесуального статусу всіх учасників кримінального провадження;

2) зазначена система реалізується завдяки діяльності державних органів та уповноважених суб'єктів кримінального процесу;

3) зазначена система спрямована на реалізацію прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, їх охорону та захист у кримінальному провадженні.

В той же час, на наш погляд, для розуміння сутності механізму забезпечення прав людини під час проведення НС(Р)Д слід його розглядати як систему декількох рівнів:

Перший рівень складають наступні елементи:

1) кримінальні процесуальні норми, тобто загальнообов'язкові правила поведінки суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, які закріплені державою та формально визначені в кримінальному процесуальному законодавстві, та регулюють підстави, порядок та використання результатів проведення НС(Р)Д з метою унеможливлення випадків порушення прав людини і громадянина під час проведення аналізованих слідчих дій.

2) права і свободи людини і громадянина, в тому числі і ті, що пов'язані із проведенням НС(Р)Д, зокрема: конституційні права людини і права, що передбачені кримінальним процесуальним законодавством, а також обов'язки окремих суб'єктів кримінального провадження.

3) нормативно-правові акти, в тому числі і міжнародні, які закріплюють права і свободи людини та громадянина у сфері кримінального судочинства як форми вираження правових норм, а також процедури їх реалізації, що у сукупності утворюють національне законодавство у сфері проведення НС(Р)Д.

4) визначена кримінальним процесуальним законодавством процедура (процесуальна форма) проведення НС(Р)Д, завдяки якій здійснюється забезпечення прав і свобод людини і громадянина при проведенні НС(Р)Д, що включає: підстави, умови, строки, порядок прийняття процесуальних рішень про проведення НС(Р)Д, порядок проведення окремої НС(Р)Д – послідовність і порядок дій суб'єктів, котрі мають право проведення НС(Р)Д, порядок фіксації результатів проведення НС(Р)Д, порядок використання результатів проведення НС(Р)Д.

5) законність, головними критеріями якої слугують рівень і стан оцінки правового життя суспільства загалом і його громадян.

6) юридичні факти, завдяки яким виникають, змінюються або припиняються правовідносини у сфері проведення НС(Р)Д і які є підставою для приведення досліджуваного механізму в дію;

7) правові відносини у сфері проведення НСРД, через які реалізуються кримінальні процесуальні норми, що регулюють процедуру проведення НСРД.

8) рівень правової культури суб'єкта кримінального провадження.

Суб'єкти кримінального провадження, що мають право ініціювати та проводити НС(Р)Д, створюють умови для забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи при проведенні НС(Р)Д наступними діями:

1) розтлумачення учасникам кримінального провадження їх конституційних та процесуальних прав у зв'язку із проведенням НС(Р)Д, а також порядку їх реалізації (наприклад, обов'язок слідчого розтлумачити підозрюваному право подавати скарги на дії і рішення слідчого та прокурора);

2) додержання конституційних та процесуальних прав людини і громадянина, по відношенню до якої проводилися НС(Р)Д (наприклад, повідомлення прокурором власника речей або документів, отриманих у результаті проведення означених дій, якщо останній може бути зацікавлений у їх поверненні, про наявність таких речей або документів у розпорядженні прокурора та з'ясування прокурором, чи бажає він їх повернути);

3) непорушення прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина суб'єктами кримінального провадження, що проводять НС(Р)Д (заборона втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим);

4) надання особі, щодо якої проводились НСРД, можливості для реалізації своїх прав та законних інтересів (наприклад, обов'язок прокурора або слідчого за його дорученням повідомити підозрюваному, його захиснику про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування, в тому числі і до матеріалів, пов'язаних із проведенням НСРД);

5) надання особі, щодо якої проводились НСРД, правової допомоги у реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів (наприклад, під час судового розгляду справи захисник обвинуваченого у відповідності зі ст. 86 КПК України заявляє клопотання про визнання очевидно недопустимим доказом протоколу, складеного за результатами НСРД).

Наступним рівнем механізму забезпечення прав людини під час проведення НС(Р)Д є **методологічний**, що включає застосування суб'єктами кримінального провадження, які відповідно до кримінального процесуального законодавства наділені повноваженнями здійснювати проведення НС(Р)Д, вироблених теорією (наукою) і практикою заходів, методів, спеціальних технічних засобів провадження НСРД з дотриманням принципів гуманізму, поваги до честі і гідності людини, доцільності, обґрунтованості тощо.

Наступним рівнем механізму забезпечення прав людини під час проведення НС(Р)Д є **відновлюваний**. Зазначений рівень містить елементи, які характеризують діяльність визначених законодавством суб'єктів кримінального провадження по відновленню прав, свобод та законних інтересів, що були порушені в ході проведення НС(Р)Д.

До елементів зазначеного рівня належать:

1) повідомлення особи, конституційні права якої були тимчасово обмежені, підозрюваного, його захисника про те, що по відношенню до неї проводилися НСРД;

2) відновлення порушених прав, що направлене на повну реабілітацію прав особи відповідно до КПК України у зв'язку зі смертю особи, відносно якої проводилися НСРД (п.п. 1, 2, ч. 1. ч. 7 ст. 284, ч. 3 ст. 314, ч. 1 ст. 373, ч. 4 ст. 374, ч. 5 ст. 447, ст. 525). Інших передбачених законодавством механізмів відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина, щодо яких проводилися НСРД, сьогодні немає;

3) відшкодування та компенсація державою шкоди завданої особі незаконними діями органу, що здійснює досудове розслідування, прокуратури або суду за рахунок Державного бюджету України в порядку, передбаченому законодавством;

4) оскарження незаконних дій та рішень суб'єктів владних повноважень у кримінальному провадженні (слідчого, прокурора, співробітників оперативних підрозділів).

Усі рівні та елементи механізму забезпечення прав людини під час проведення НС(Р)Д характеризуються системним характером, відсутність будь-якого із них може привести до порушення чи стану «незабезпечення» прав і свобод людини під час проведення НС(Р)Д.

Водночас, виокремлення у механізмі забезпечення прав людини під час проведення НС(Р)Д юридичного, інституційного, методологічного, організаційного та відновлювального рівнів обумовлено наявністю різної мети, що повинна бути реалізована під час проведення НС(Р)Д для здійснення прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, та, відповідно, застосуванням відмінних засобів для досягнення цієї мети. Це сприятиме усвідомленню цільової направленості механізму забезпечення прав людини під час проведення НС(Р)Д.

4.3. СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ОБМЕЖЕННЯМ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ НС(Р)Д

Чинне законодавство країн світу, пройшло розвиток від абсолютизації ролі негласних заходів боротьби зі злочинністю до констатації повної несумісності негласної частини дізнання та розслідування з основними принципами правової держави, до її диференційованого використання особливо у боротьбі з організованими формами злочинності пов'язаними з тероризмом особливо після 11 вересня 2001 р. Аналогічна трансформація спостерігається в Україні. Означене призвело до формування поняття та системи судового контролю за здійсненням НС(Р)Д, що обмежують права і свободи людини, яку необхідно розглядати на ґрунті реформації їх переліку у різних країнах та відповідності їх ступеню небезпеки для суспільства та стандартам ЄСПЛ (схема 4.3.1; схема 4.3.2).

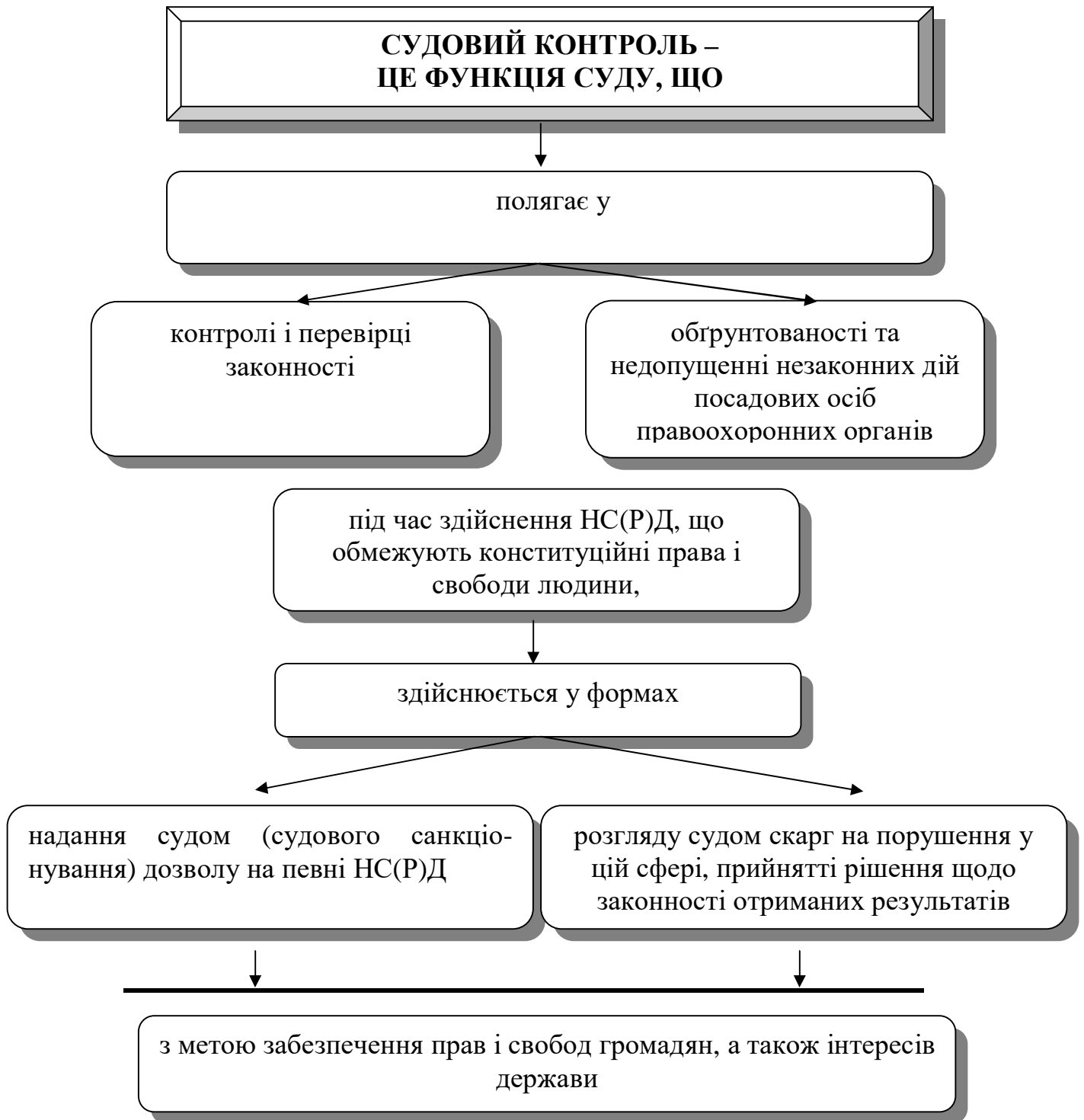

Схема 4.3.1. Поняття судового контролю за обмеженням прав і свобод людини під час здійснення НС(Р)Д

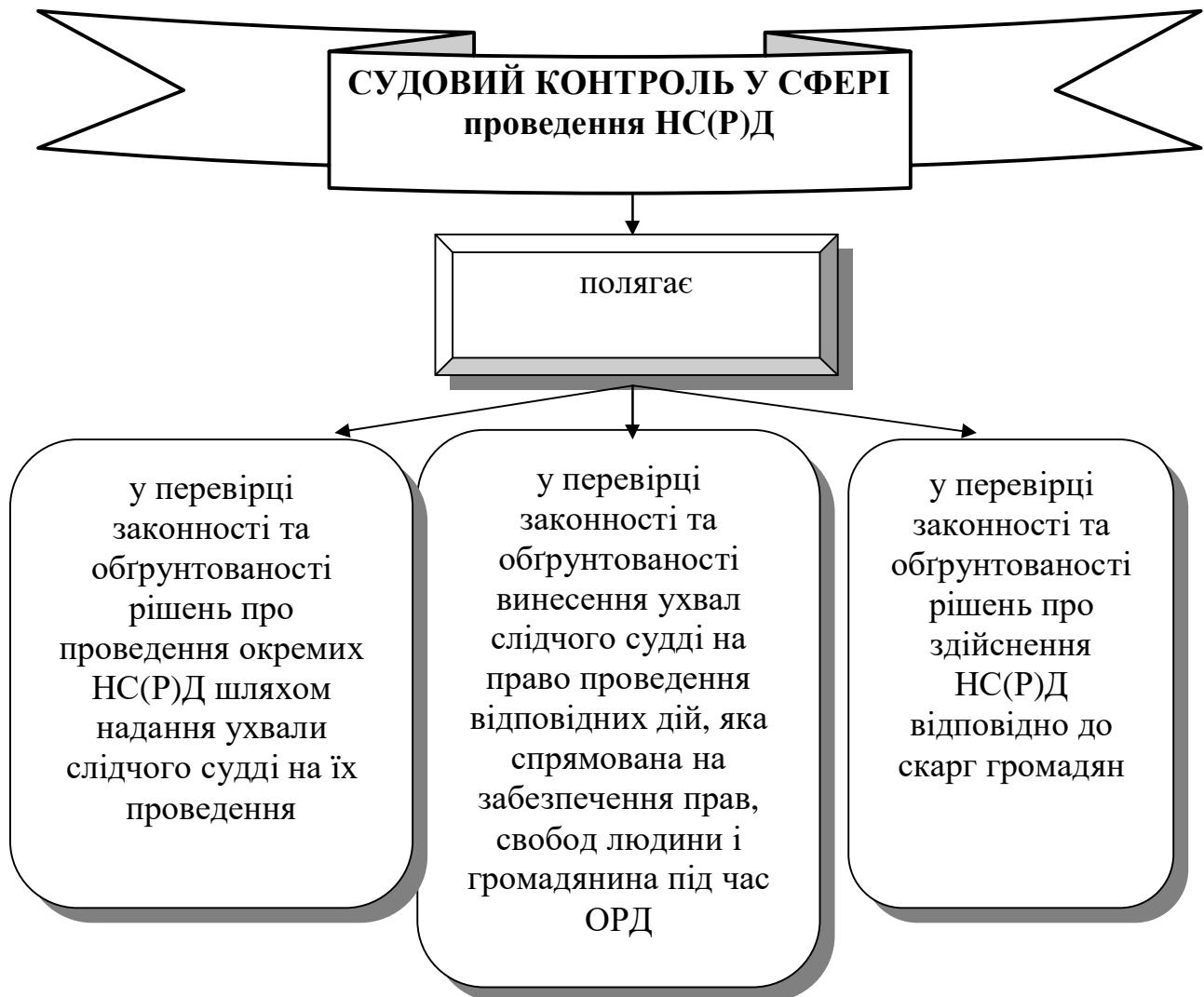

Схема 4.3.2. Зміст судового контролю за обмеженням прав і свобод людини під час проведення НС(Р)Д.

На підґрунті світової практики, наукової думки сформовано правове підґрунтя стандартів законності використання НС(Р)Д, що обмежують права і свободи громадян:

- будь-яке несанкціоноване судовою владою вторгнення органів розслідування в сферу приватного життя є незаконним;
- умовою законності проведення НС(Р)Д, є розгалуджена система судового контролю за здійсненням та використанням результатів НС(Р)Д;
- обмеження кола посадовців, що мають право візувати подання на НС(Р)Д;
- обмеження терміну заходу;
- НС(Р)Д, що обмежують права і свободи громадян здійснюються по стандартній процедурі;
- обмеження кола використання результатів НС(Р)Д.

Важливе місце у формуванні механізму судового контролю за обмеженням конституційних прав і свобод людини під час здійснення НС(Р)Д має інформаційне узагальнення наступних чинників:

- наявність інформаційної моделі різних видів НС(Р)Д: формальних і матеріальних підстав визначаючих законність їх здійснення ;
- доцільність, алгоритмізації судового контролю;
- наявність уже сформованих, в судовій практиці, рекомендацій щодо організації здійснення судового контролю.

Враховуючі аналіз робіт науковців та проведені дослідження думок практичних працівників суду, прокуратури, працівників органів досудового розслідування правоохоронних органів, необхідно зазначити, що на формування відповідного алгоритму конкретної форми судового контролю впливає:

- наявність формальних підстав для здійснення кримінального провадження в цілому та проведення конкретних НС(Р)Д зокрема;
- існування звернень до суду щодо порушення прав і свобод людини під час НС(Р)Д;
- виконання умов світових стандартів здійснення НС(Р)Д, що обмежують права і свободи людини тільки після вичерпання інших можливостей;
- виконання вимоги, що під час проведення НС(Р)Д можуть бути отримані дані, які самостійно або в сукупності з іншими можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин підготовки та вчинення кримінального правопорушення та сприяти його попередженню, виявленню припиненню та досудовому розслідуванню, або встановлення осіб, які його готують;
- наявність кваліфікованих суддів, що можуть виконувати обов'язки слідчого судді;
- конкретне завдання, яке необхідно вирішити слідчому судді, що реалізується у відповідній ухвалі прийнятої за відповідним алгоритмом.

Практика виокремлює наступні структурні елементи узагальненого алгоритму судового контролю за обмеженням прав і свобод людини під час НС(Р)Д:

- сукупність правил – вимог організації здійснення конкретної форми контролю;
- сукупність правил – вимог, що визначають послідовність дій судді під час контролю;
- послідовність перевірки узагальнених матеріалів кримінального провадження;
- послідовність перевірки довідок про здійснені інші заходи;
- послідовність перевірки обґрунтованості плануємого заходу виходячи з матеріальної та формальної підстави (схема 5.3.3).

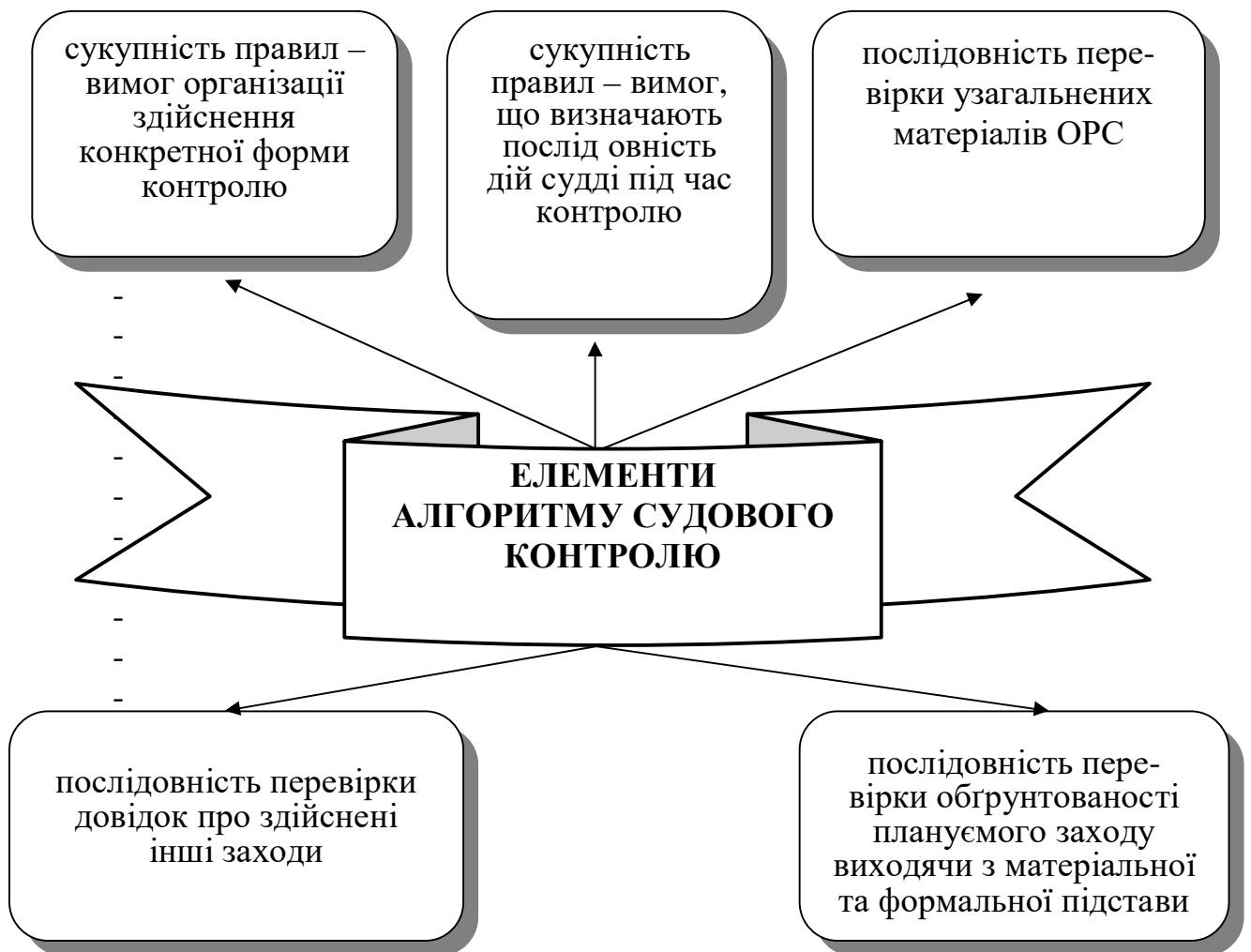

Схема 4.3.3. Елементи узагальненого алгоритму судового контролю за обмеженням прав і свобод людини під час проведення НС(Р)Д

Таким чином основним правилом формування алгоритму судового контролю за обмеженням прав і свобод людини під час НС(Р)Д є його універсальність до різних видів судового контролю, спрямованість на вирішення конкретної задачі як послідовність дій слідчого судді з конкретикою результату та підстави кожної дії.

Сучасна практика та наукова думка виокремлює наступні види судового контролю за використанням інституту обмеження конституційних прав і свобод людини під час НС(Р)Д (схема 5.3.4.).

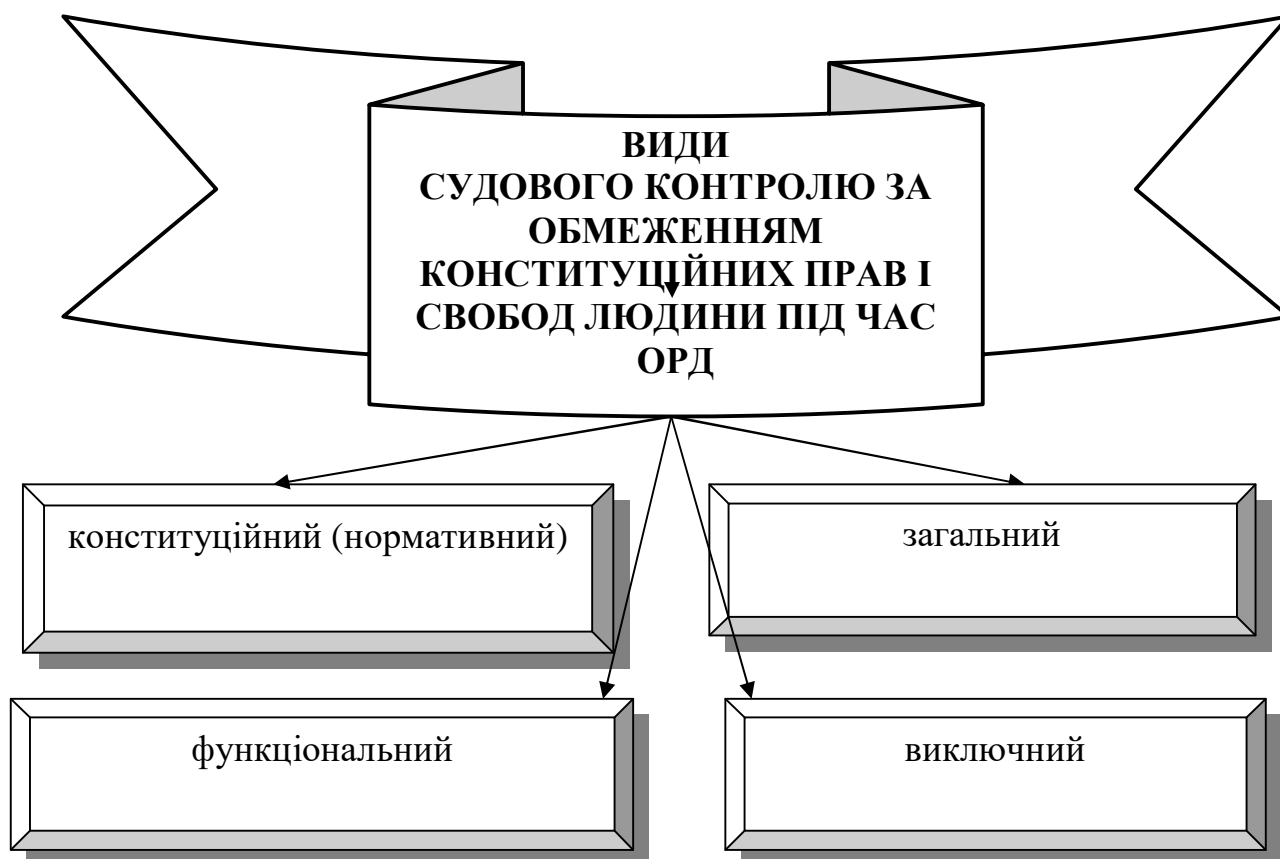

Схема 4.3.4. Види судового контролю за обмеженням прав і свобод людини під час проведення НС(Р)Д

Кожний з означених видів судового контролю має свої задачі щодо забезпечення прав і свобод людини під час проведення НС(Р)Д у межах кримінального провадження:

1. Конституційний (нормативний) – полягає у перевірці відповідності законів та інших правових актів Конституції України і світовим стандартам забезпечення прав і свобод людини під час проведення НС(Р)Д щодо використання заходів, що обмежують конституційні права і свободи людини (схема 4.3.5).

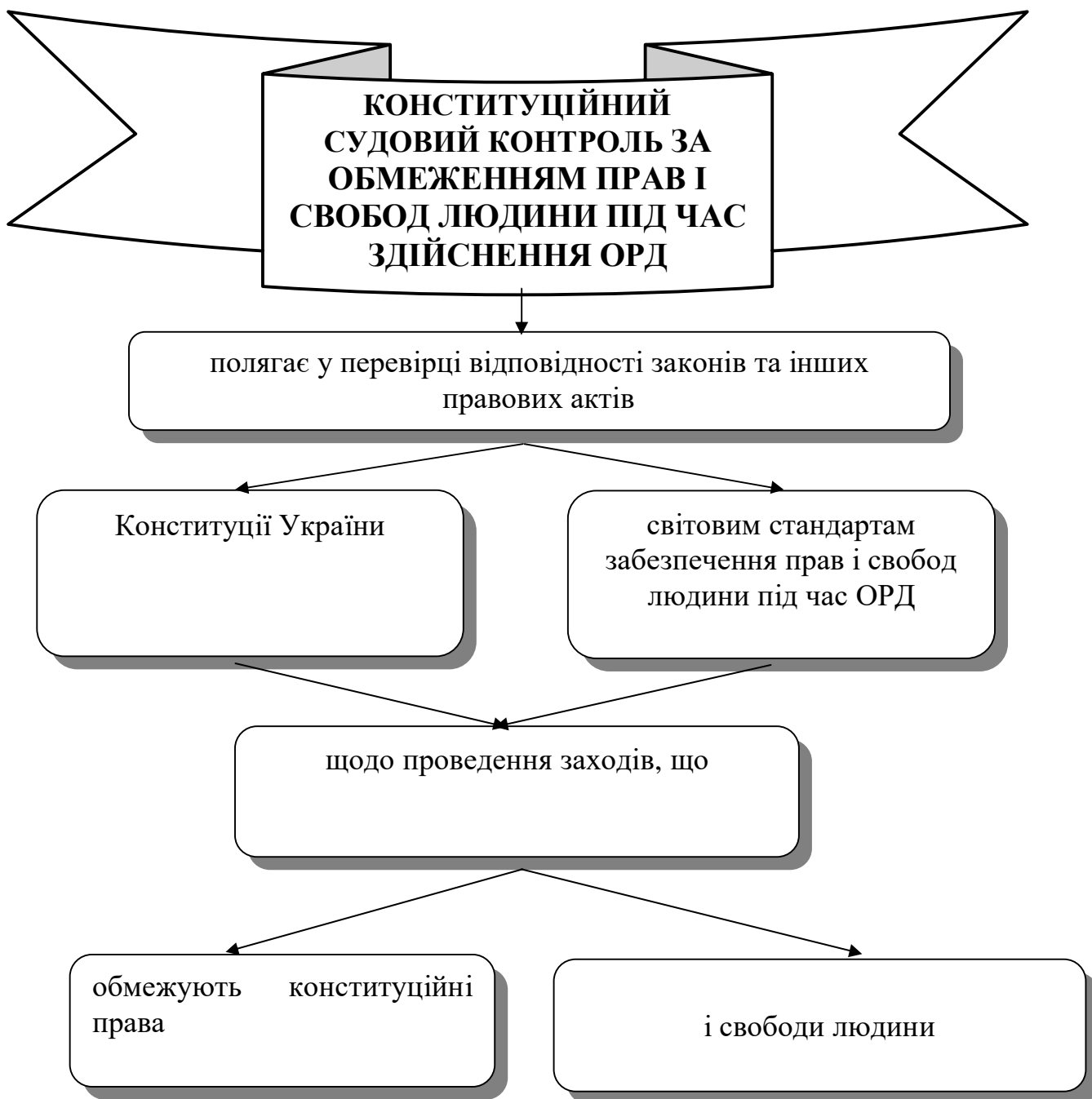

Схема 4.3.5. Поняття конституційного судового контролю за обмеженням прав і свобод людини під час здійснення оперативно-розшукової діяльності

2. Загальний, який полягає в контролі за законністю й обґрунтованістю початку кримінального провадження та обґрунтованості здійснення конкретного НС(Р)Д(схема 4.3.6.).

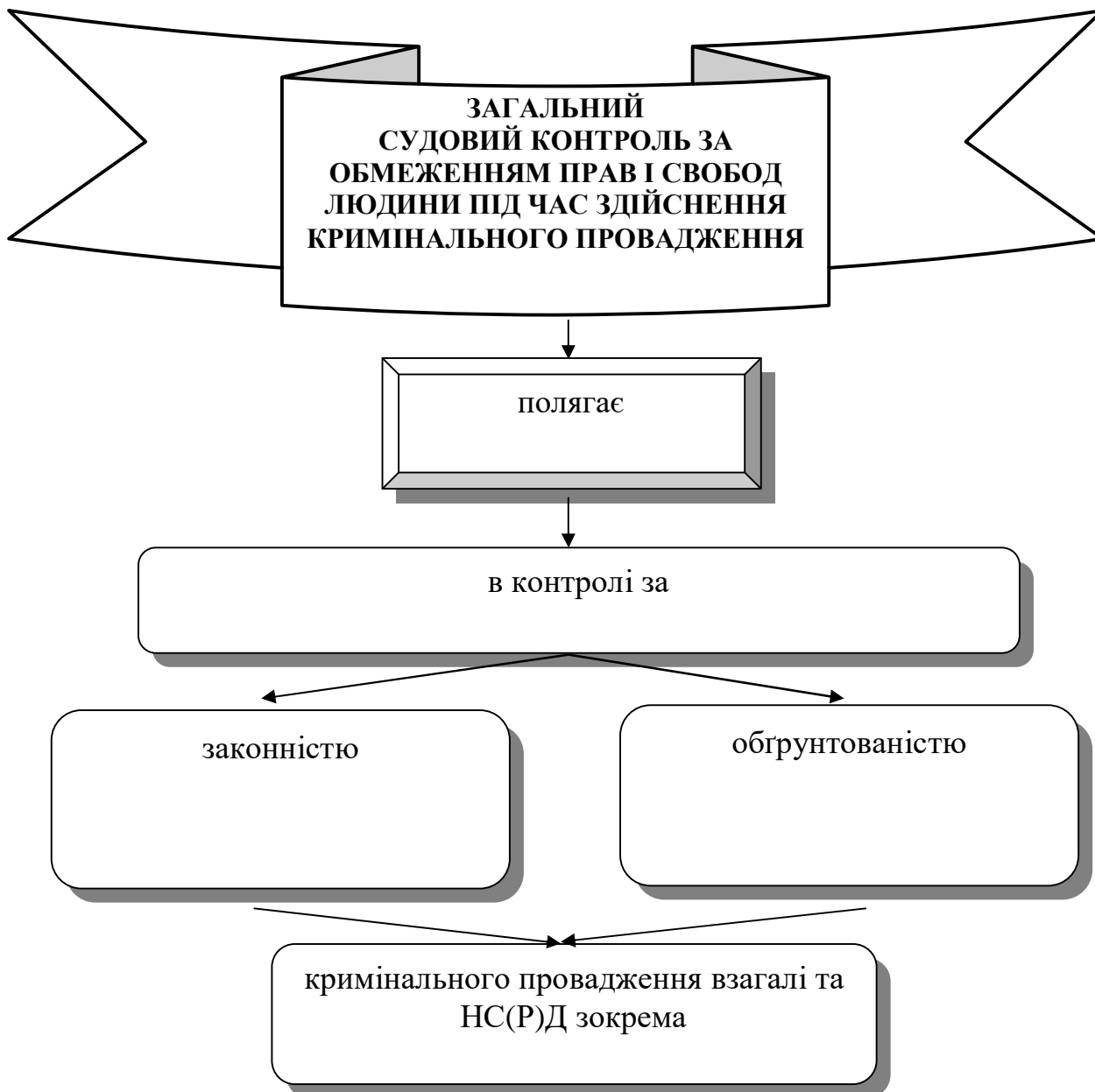

Схема 4.3.6. Поняття загального судового контролю за обмеженням прав і свобод людини під час здійснення оперативно-розшукової діяльності

3. Функціональний – полягає у наданні ухвали на здійснення НС(Р)Д, який є способом запобігання порушенням і необґрунтованим обмеженням конституційних прав і свобод людини та здійснюється лише за наявності

мотивованого рішення про проведення НС(Р)Д та за відповідним алгоритмом (схема 4.3.7; схема 4.3.8).

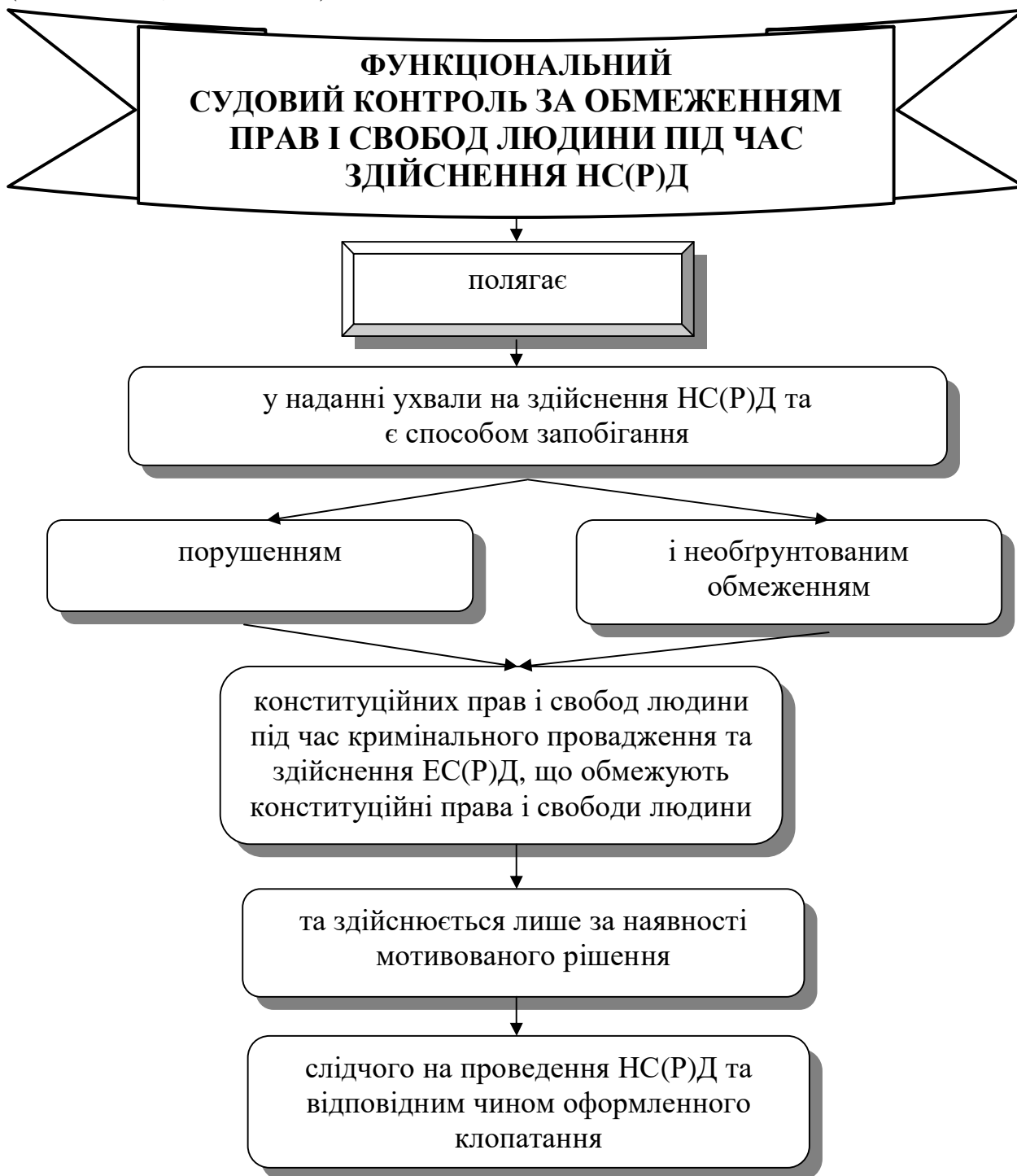

Схема 4.3.7. Поняття функціонального судового контролю за обмеженням прав і свобод людини під час здійснення НС(Р)Д.

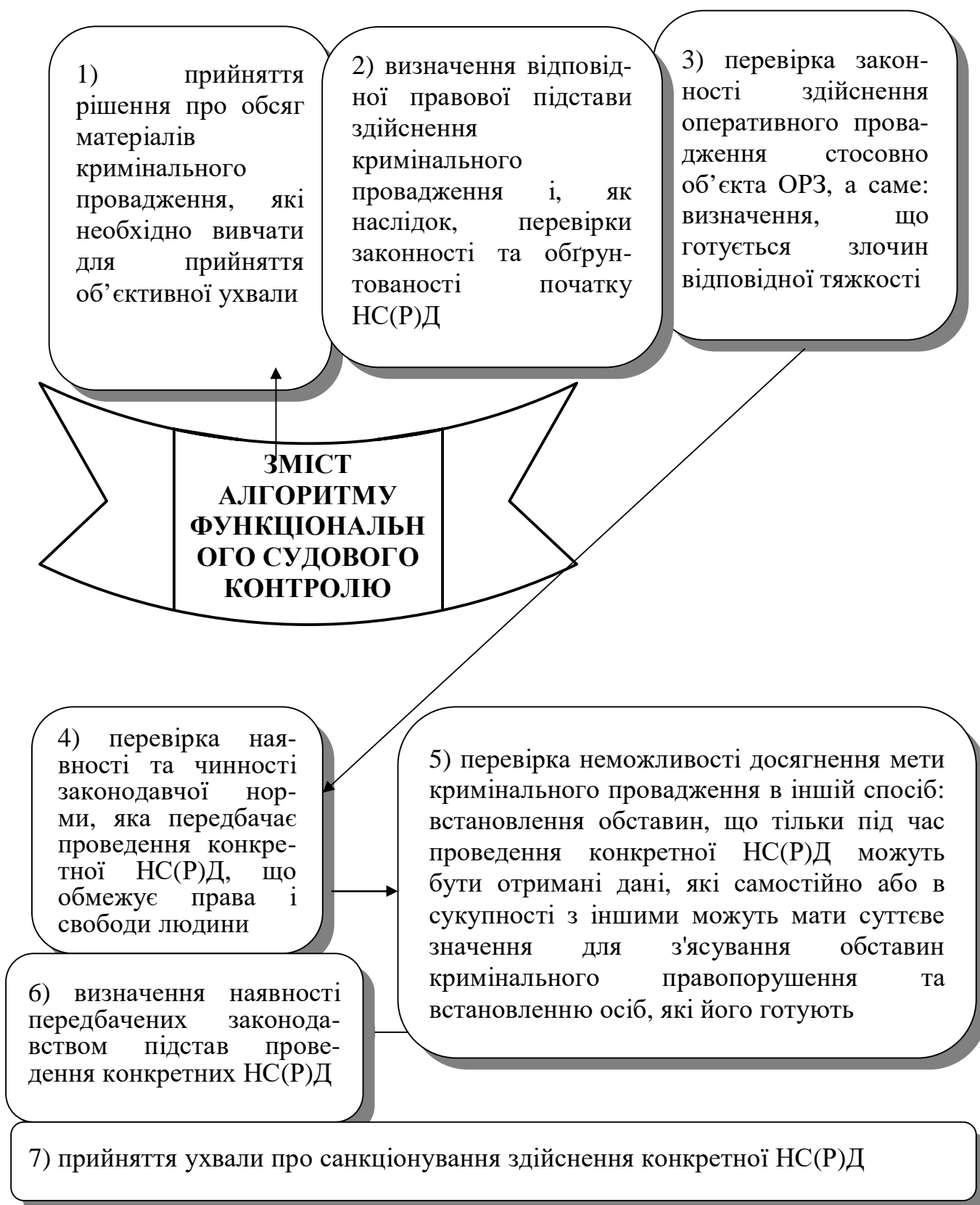

Схема 4.3.8. Алгоритм дій з прийняття рішення слідчого судді про здійснення НС(Р)Д

4. Виключний – полягає у розгляді судом скарг осіб, які були об’єктами НС(Р)Д, що обмежують їх права і свободи під час кримінального провадження (схема 4.3.9).

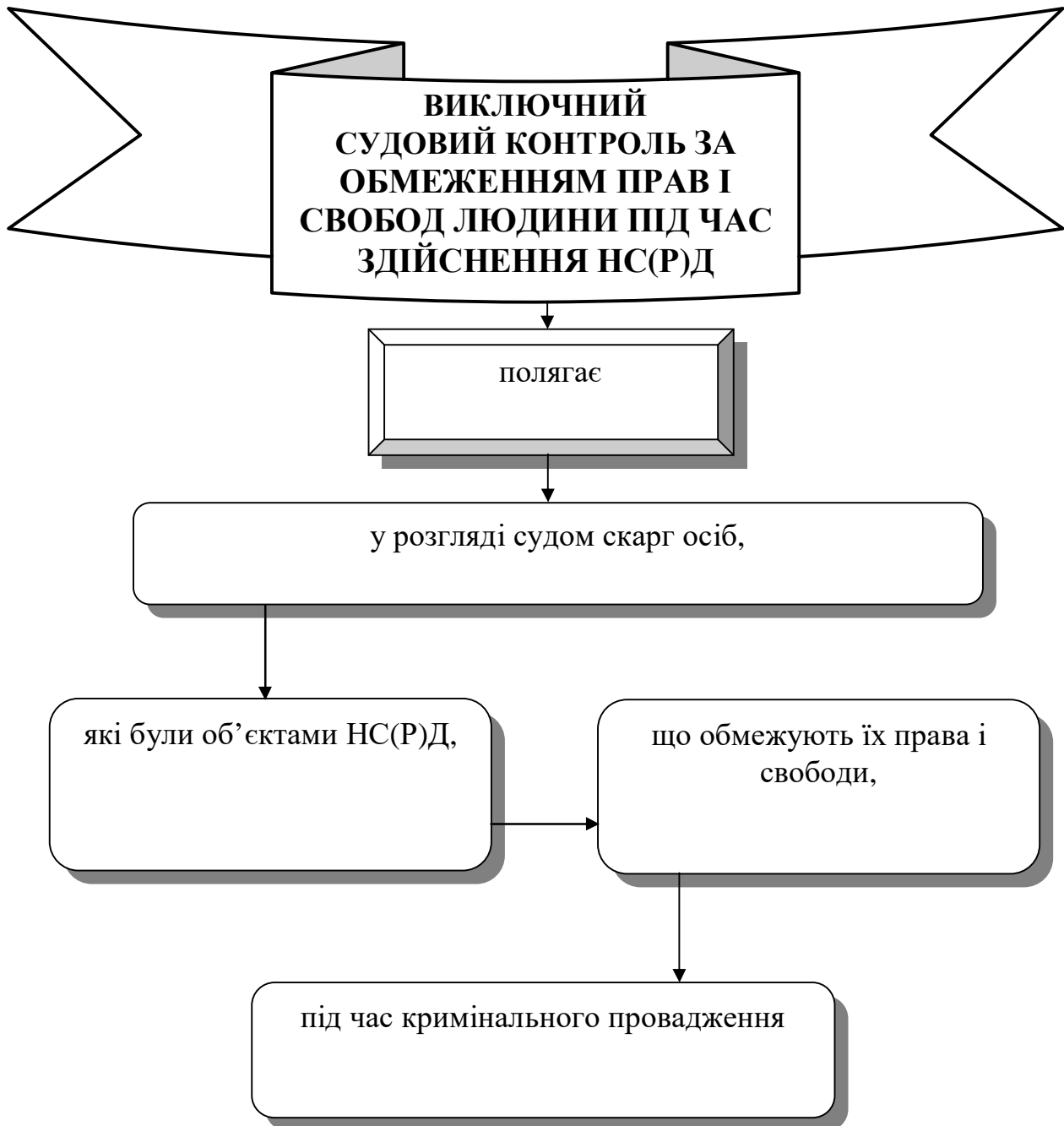

Схема 4.3.9. Поняття виключного судового контролю за обмеженням прав і свобод людини під час здійснення оперативно-розшукової діяльності

Виключний контроль здійснюється за відповідним алгоритмом (схема 4.3.10):

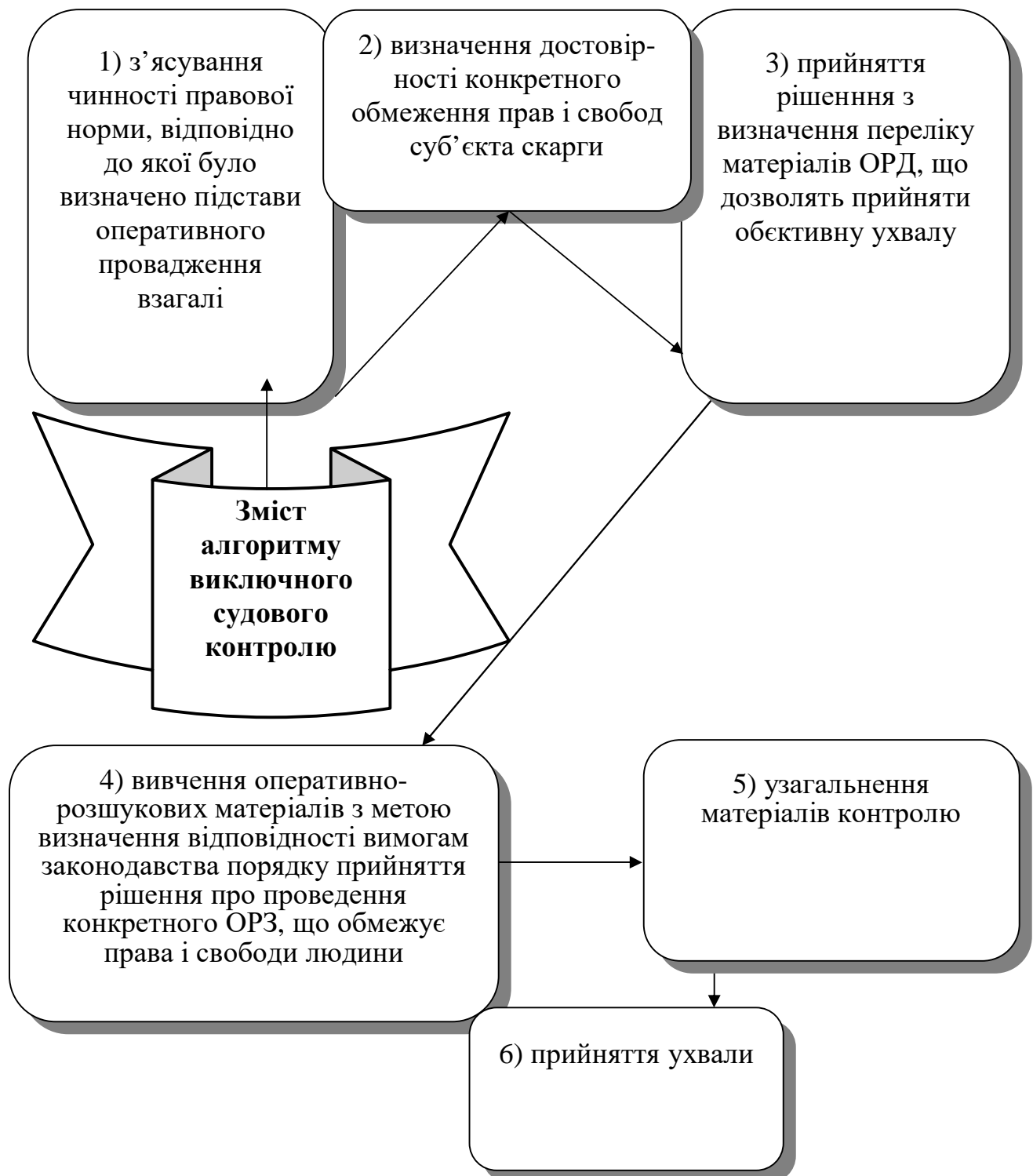

Схема 4.3.10. Алгоритм розгляду скарг (виключний судовий контроль) осіб, які були об'єктами ОРЗ, що обмежували їх права і свободи, під час проведення НС(Р)Д

Кожному з означених видів судового контролю відповідає свій суб'єкт контролю. Згідно загальної теорії управління до суб'єкта відноситься особа суддя відповідної категорії. Перший здійснює Конституційний суд. Другий, третій та четвертий вид судового контролю здійснює слідчий суддя.

Виходячи з означеного алгоритм судового контролю у загальному вигляді повинен відповідати наступним вимогам (схема 4.3.11):

Схема 4.3.11. Вимоги, яким повинні відповідати алгоритму судового контролю за обмеженням прав і свобод людини під час проведення НС(Р)Д

Таким чином організація судового контролю за обмеженням прав і свобод людини під час кримінального провадження є складовою організацій діяльності суду. Теоретичним підґрунтям судового контролю є теорія контролю у правоохоронній сфері (схема 4.3.12).

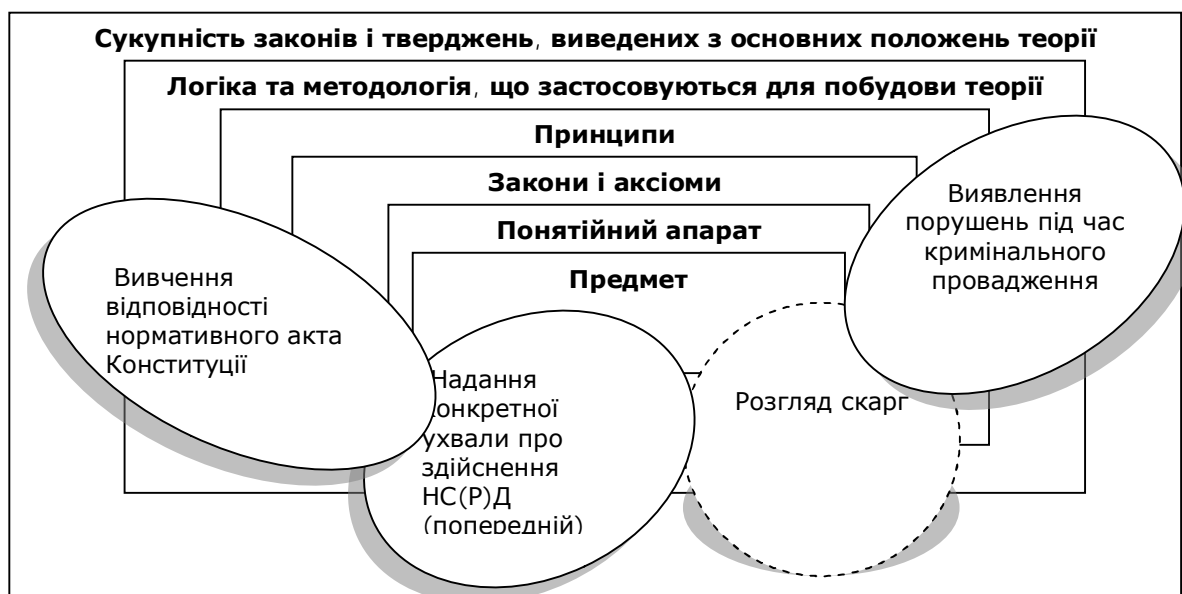

Схема. 4.3.12. Реалізація теорії контролю під час кримінального провадження

Реалізація теоретичних положень судового контролю здійснюється завдяки реалізації його принципів, що поділяються на наступні групи (схема 4.3.13):

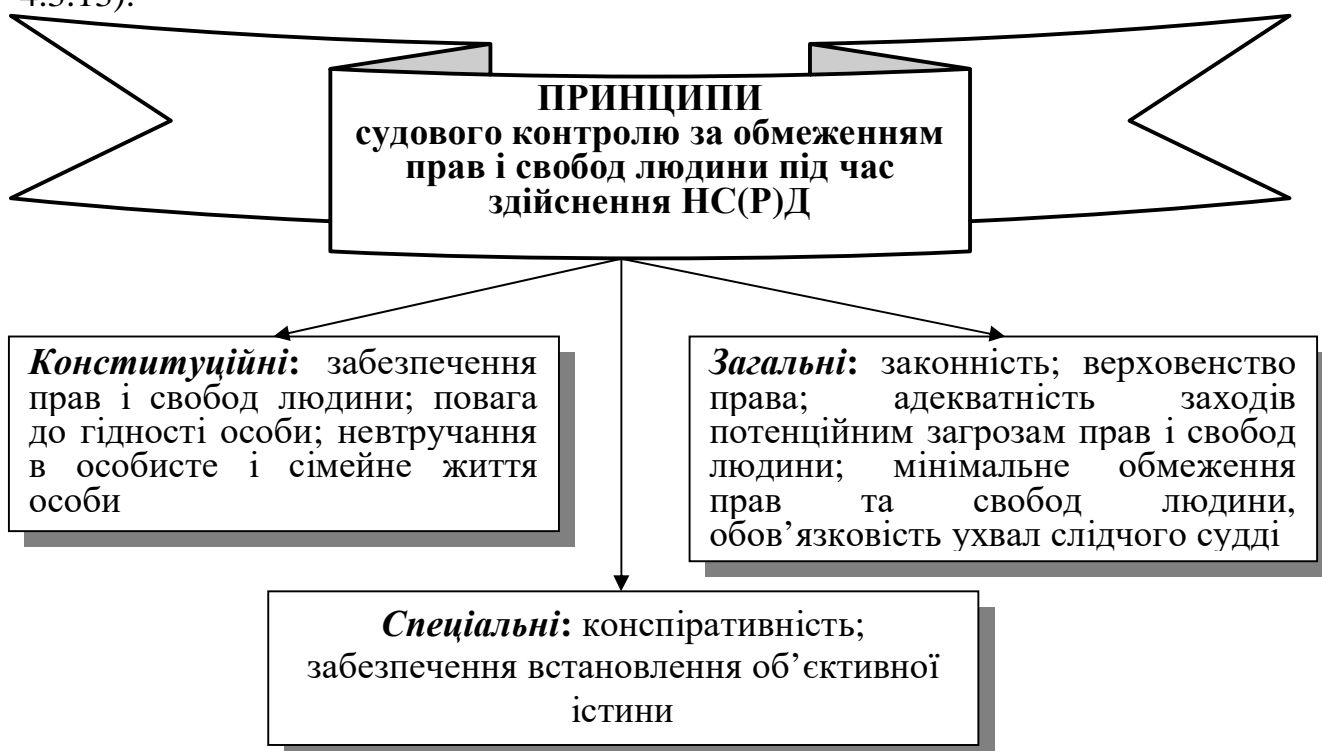

Схема 4.3.13. Принципи судового контролю за обмеженням прав і свобод людини під час здійснення НС(Р)Д

Враховуючі класифікації форм контролю в залежності від розподілу його предмету у вузькому та широкому сенсі, можливо виокремити наступні його алгоритми:

Алгоритм перевірки законності прийняття рішення щодо здійснення НС(Р)Д, що обмежують права і свободи громадян під час наданні ухвали на його проведення:

- прийняття рішення щодо обсягу матеріалів кримінального провадження, що необхідно вивчати для прийняття об'єктивної ухвали;
- визначення відповідної правової підстави здійснення НС(Р)Д і як наслідок перевірки законності й обґрунтованістю початку кримінального провадження;
- перевірка законності здійснення кримінального провадження відносно об'єкта НС(Р)Д, а саме: визначення, що вчинено або готується злочин відповідної тяжкості;
- перевірка наявності та чинності законодавчої норми, що передбачає проведення конкретного НС(Р)Д, що обмежує права і свободи людини;
- визначення наявності передбачених законодавством підстав проведення конкретних НС(Р)Д;
- перевірка неможливості досягнення мети кримінального провадження в іншій спосіб: встановлення обставин, що тільки під час проведення конкретного НС(Р)Д можуть бути отримані данні, які самостійно або в сукупності з іншими можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин підготовки та вчинення кримінального провадження та сприяти попередженню, виявленню та припиненню злочину, або встановлення осіб, які його готують;
- прийняття ухвали про дозвіл здійснення конкретного ОРЗ або відмову у дозволі.

Алгоритм розгляду скарг осіб, які були об'єктами НС(Р)Д, що обмежували їх права і свободи в ході кримінального провадження:

- визначення чинності правової норми, відповідно до якої було визначено підстави оперативного провадження взагалі;
- визначення достовірності конкретного обмеження прав і свобод суб'єкта скарги;
- прийняття рішення щодо визначення переліку матеріалів НС(Р)Д, що дозволять прийняти об'єктивну ухвалу;
- вивчення оперативно – розшукових матеріалів з метою визначення відповідності вимогам законодавства порядку прийняття рішення про проведення конкретного НС(Р)Д, що обмежує права і свободи людини;
- узагальнення матеріалів контролю;
- прийняття ухвали..

Означені алгоритми формалізації дій та визначення їх послідовності можуть змінюватися в залежності від виду контролю та заходу, що планується.

Практична реалізація судового контролю здійснюється в формуванні на стратегічному та тактичному рівні систем підготовки та організаційно – правового забезпечення судового контролю, а також реалізації технологічного підходу до цієї діяльності на ґрунті формування науково – обґрунтованих алгоритмів дій слідчого судді щодо судового контролю за обмеженням прав і свобод людини під час кримінального провадження.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ЧЕТВЕРТОГО РОЗДІЛУ

1. Вимогами ЄСПЛ до національних систем законодавства з використання НС(Р)Д.
2. На які групи поділяються законодавчі акти, що регламентують проведення НС(Р)Д.
3. Правову основу здійснення НС(Р)Д, складають.
4. Відомчі нормативні акти, які визначають основи тактики та організації НС(Р)Д.
5. Поняття механізму забезпечення прав людини під час проведення НСРД.
6. Рівні механізму забезпечення прав людини під час проведення НС(Р)Д.
7. Поняття судового контролю за забезпеченням прав лбпід час проведення НСРД.
8. Підстави класифікації судового контролю за забезпеченням прав лбпід час проведення НСРД.
9. Елементи алгоритму судового контролю за забезпеченням прав людини під час проведення НСРД.
10. Поняття загального судового контролю за обмеженням прав і свобод людини під час здійснення НС(Р)Д.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30(з наступними змінами).
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 // Юридический вестник. – 1998. – №4. – С.5.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 // Голос України. – 2001. – 10 січ.
4. . Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності / Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. – ИАЦ Ліга бізнесінформ, 2006.

5. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – №25-26. – Ст.131 (з наступними змінами та доповненнями).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України // ВВР України. – 2012. – №3-4. – Ст.21.
7. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України {Із змінами, внесеними згідно із Законом № 5083-VI від 05.07.2012} (ч.12)/Верховна Рада України; Закон від 13.04.2012 № 4652-VI – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4652-17/page>
8. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні / Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від «16» листопада 2012 року №№ 114/1042/516/936/16875/5
9. Зразки процесуальних документів (досудове розслідування): наук.-3-89 практ. посіб. / О. І. Перепелиця, С. Є. Кучерина, В. В. Федосєєв та ін. – Х.: Право, 2015. – 632 с.
10. Негласні слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / Д. Й. Никифорчук, О. . Тарасенко, Є. В. Лизогубенко ; ред. Д. Й. Никифорчук ; рец.: О. В. Копан, В. О. Глушков, М. С. Цуцкірідзе ; Національна академія внутрішніх справ. – К. : НАВС, 2015 (Бровари). – 240 с. 100 экз.
11. Проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні (Текст): практичний посібник-коментар. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 168 с.
12. Процесуальне керівництво прокурором негласними слідчими (розшуковими) діями : наук.-практ. посіб. / (Є. М. Блажівський, І. М. Козьяков, В. В. Мухін, О. В. Геселев, Л. В. Вигівська, О. І. Назарук, С. М. Скрипниченко, А. П. Слободзян, А. О. Штанько). – К. : Національна академія прокуратури України, 2014. – 304 с.
13. Шинкаренко І.Р., Шинкаренко І.О., Кириченко О.В. Правові та організаційні основи здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) підрозділами кримінальної поліції: навчальний посібник / Іза ред. професора І.Р. Шинкаренка. Д. : ДДУВС, 2017. 224 с.
14. Правові та організаційні основи використання спеціальної техніки у протидії злочинності : навч. посібник / (Д.Б. Санакоєв, І.Р. Шинкаренко] / за заг. ред. проф. І.Р. Шинкаренка. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 260 с.
15. Шинкаренко І.Р. Організаційно-тактичні особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій : навчальний посібник. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2017. 264 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:

1. Верховна Рада України. URL : <https://www.rada.gov.ua/>
2. Президент України. URL : <https://www.president.gov.ua/ru>
3. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/perelik_sprav/
3. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/index.html>
5. Національна академія правових наук України. URL: <http://www.aprnu.kharkiv.org/>
4. Конституційний Суд України. URL : <https://ccu.gov.ua/>
5. Газета "Урядовий кур'єр" URL : <http://ukurier.gov.ua/uk/>
6. Газета "Юридична практика" URL: <http://presa.ua/juridicheskajapraktika.html>
7. Міністерство внутрішніх справ України. URL : <https://mvs.gov.ua/uk/contacts/ministry-internal-affairs>.
8. Міністерства Юстиції України www.gdo.kiev.ua
9. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/>
10. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
11. Бібліотечно-бібліографічні ресурси Верховної Ради України. URL : <http://lib.rada.gov.ua/static/about/welcome.html>
12. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL : <https://nlu.org.ua/>
13. Науково-технічна бібліотека Національного аерокосмічного університету ім. М.Є Жуковського (ХАІ). URL : <https://library.khai.edu/>

РОЗДІЛ 5.

ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

5.1. МАТЕРІАЛЬНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ПІДСТАВИ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Період демократичних реформ супроводжується активним проникненням криміналітету в усі сфери суспільного життя. Злочинність посилює свій вплив на владні структури, контролює значну частину економіки багатьох, навіть, індустріально розвинутих країн. Боротьба зі злочинністю потребує адекватних заходів з боку Держави у особі правоохоронних органів у відповідності до світових стандартів забезпечення конституційних прав і свобод людини.

В той же час відповідно до ст.ст. 29-32 Конституції визначений особливий порядок обмеження конституційних прав людини за вмотивованим рішенням суду.

Як свідчать дані Верховного Суду, кількість НС(Р)Д в Україні за останні роки складає до 50- 65тисяч дій на рік. Однак результативність в цілому складає від 30 до 40%. В той же час у країнах Європи середня кількість проведених ССМП складає 600-1000 заходів на рік. Причиною такого стану є відсутність чітких критеріїв визначення матеріальних та правових підстав проведення НС(Р)Д.

Для виконання завдань кримінального судочинства в процесі проведення негласних слідчих (розшукових) дій необхідні підстави, перелік яких передбачено законодавством. Питання про наявність достатніх підстав для проведення негласних слідчих (розшукових) дій в кожному конкретному випадку вирішується слідчим, прокурором, а у випадках, передбачених Кримінально-процесуальним кодексом, – слідчим суддею за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, які приймають рішення про наявність чи відсутність фактів або обставин, що потребують проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Питання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій вирішується на основі вже отриманої гласної чи негласної інформації, письмових доручень правоохоронних органів, слідчих та посадових осіб, які ведуть кримінальний процес, запитів міжнародних правоохоронних органів та організацій інших держав. Закон дозволяє проведення негласних слідчих (розшукових) дій при наявності необхідних підстав для їх проведення і використання відповідних

засобів, тобто для початку цих дій суб'єкти їх проведення повинні мати якісь законні приводи.

В той же час законодавець визначив матеріальні підстави та вимоги щодо проведення НС(Р)Д, а саме вони проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб (схема 5.1.1).

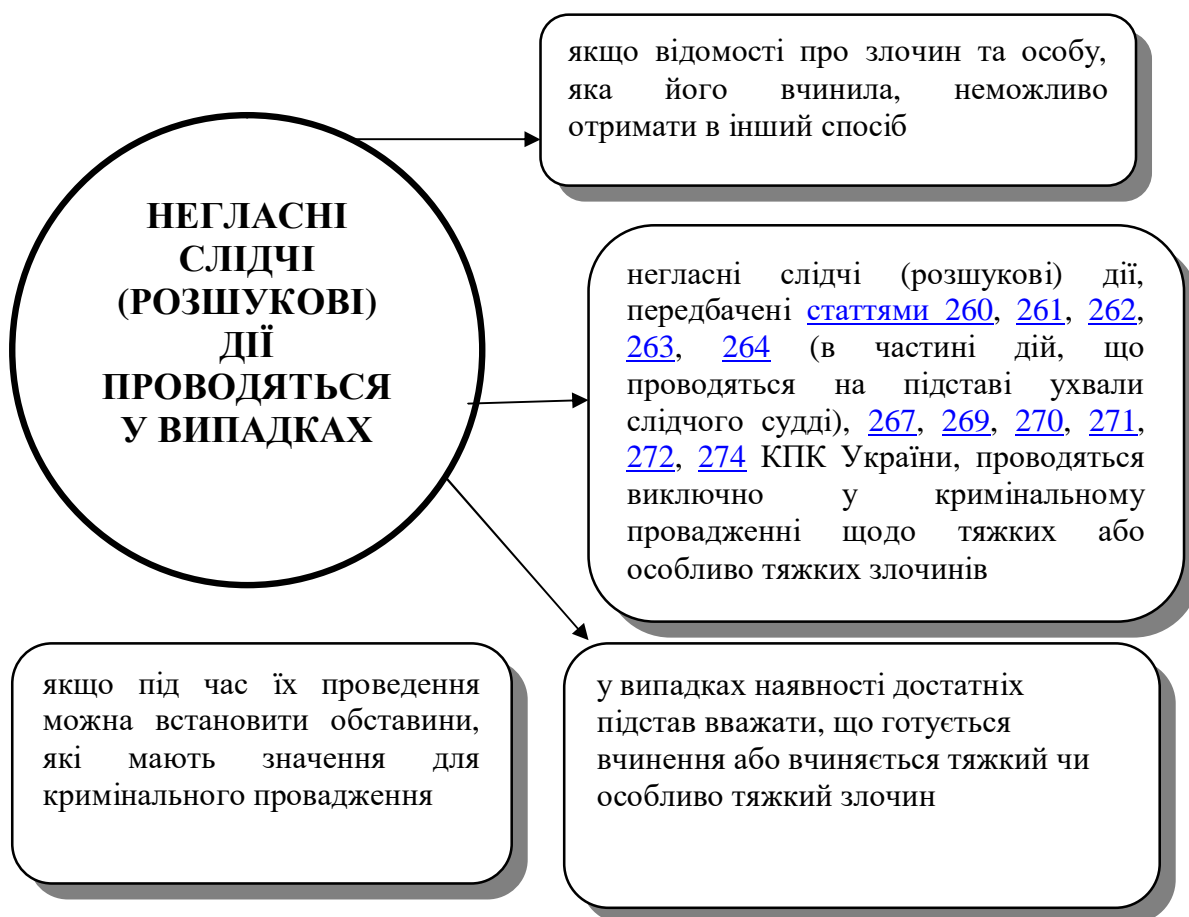

Схема 5.1.1. Умови здійснення НС(Р)Д.

Законні підстави негласних слідчих (розшукових) дій є гарантією дотримання законності при їх проведенні. Перелік підстав для проведення негласних слідчих (розшукових) дій є вичерпним. Кожна з підстав має свої особливості і різну питому вагу, що обумовлюється здебільшого завданнями, цілями і способами здійснення кримінального судочинства. Негласні слідчі (розшукові) дії, відповідно до КПК можуть проводитися уповноваженими оперативними підрозділами за дорученням суб'єктів кримінального провадження (ст. 41 КПК)

Процес визначення інформаційних та матеріальних підстав проведення НС(Р)Д складається з заходів отримання інформації з різноманітних джерел, її

оцінки, формування версії, перевірки та прийняття рішення про наявність означених підстав здійснення НС(Р)Д (схема 5.1.2).

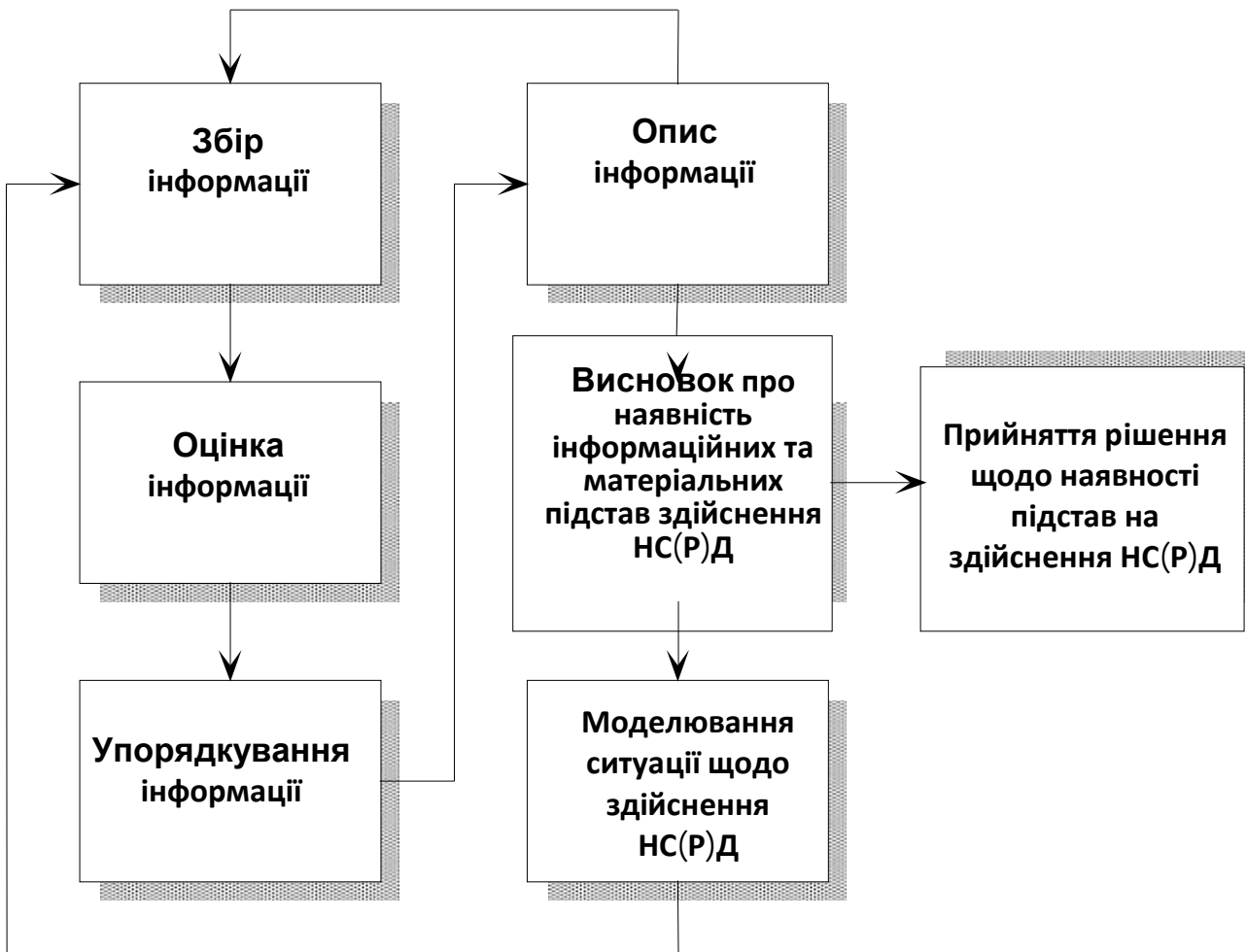

Схема 5.1.2. Алгоритм прийняття рішення щодо наявності інформаційних та матеріальних підстав здійснення НС(Р)Д.

Як свідчить практика застосування НС(Р)Д, найчастіше приймається рішення про використання слідчим означених дій за таких обставин:

- на підставі аналізу слідчої ситуації;
- на підставі аналізу матеріалів оперативних підрозділів щодо виконання доручень слідчого;
- визначення можливості та допустимості використання під час кримінального провадження інформації отриманої в наслідок здійснення НС(Р)Д;
- не можливості вирішення завдань розслідування без здійснення НС(Р)Д, а також інших осіб, які на конфіденційній основі сприяють досудовому слідству;
- необхідності забезпечення учасників досудового розслідування та забезпечення проведення інших НС(Р)Д).

Відповідно до чинного законодавства підставами для проведення конкретної негласної слідчої (розшукової) дії є наявність відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, які потребують перевірки, для їх підтвердження або спростування, за умови, що в інший спосіб, ніж шляхом проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії, це зробити неможна. Враховуючи, що НС(Р)Д є діями, що суттєво обмежують права і свободи людини та проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, а також враховуючи вимоги КПК України до повідомлень про вчинення кримінального правопорушення можемо визначити групи інформаційних підстав проведення означених дій.

Враховуючі, що тяжкі та особливо тяжкі злочини як правило вчиняються в умовах не очевидності до основних інформаційних підстав проведення негласних слідчих (розшукових) дій слід віднести інформацію про злочини, що готуються або вчинені невстановленими особами. Враховуючі, що завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини. Можемо визначити розділити означену групу підстав на інформацію про підготовку злочину, під час реалізації означеної інформації реалізується функція запобігання злочинам. Означену інформацію можливо отримати із різних джерел. До них відносяться : заяви і повідомлення громадян, підприємств, установ та організацій, службових осіб, представників влади про підготовку злочину, що є приводом для проведення негласних слідчих (розшукових) дій. У ряді випадків така інформація може стати приводом для порушення кримінального провадження за готування до злочину (готуванням до злочину визначається підшукання або пристосування засобів чи знарядь або інше умисне створення умов для вчинення злочину). Проте в більшості випадків отримана з таких джерел інформація потребує перевірки, підтвердження достовірності викладених фактів чи встановлення інших даних, що вказують на наявність ознак злочину. Алгоритм оцінки інформації та визначення інформаційних підстав проведення НС(Р)Д складається з низки послідовних дій (схема 5.1.3):

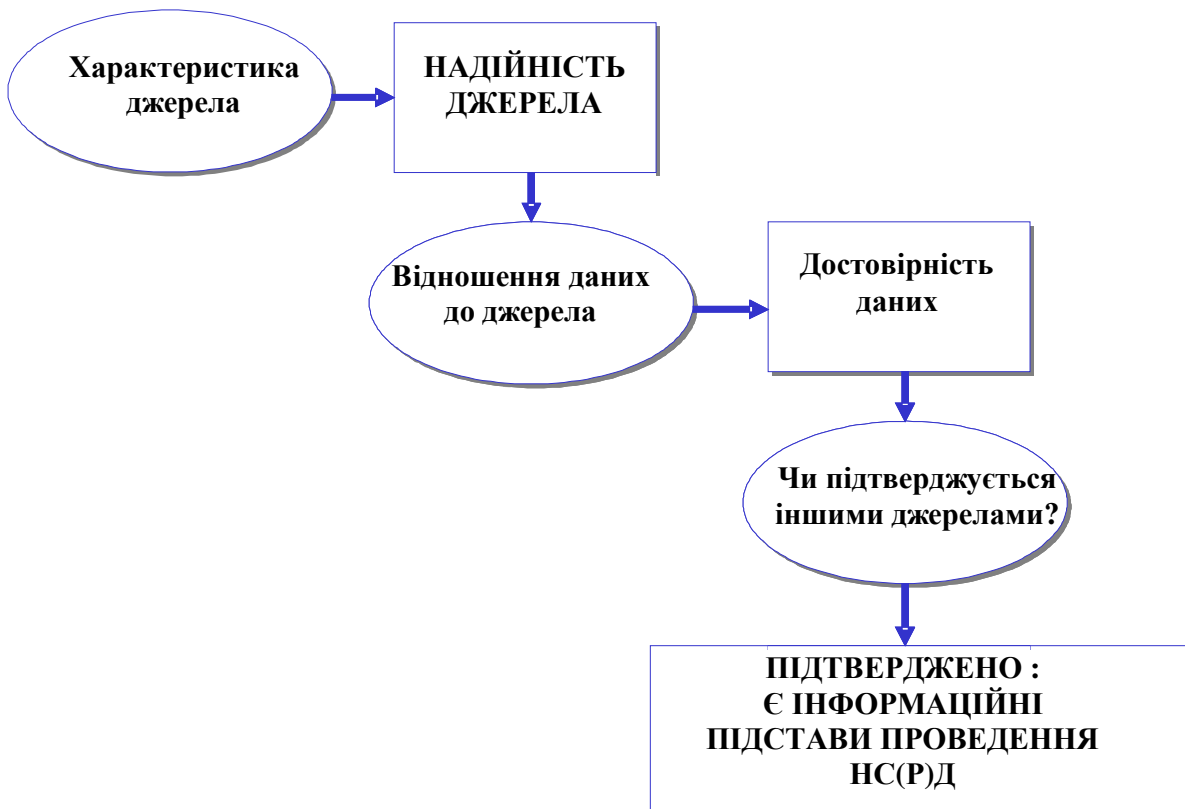

Схема 5.1.3. Алгоритм визначення наявності інформаційних підстав на проведення НС(Р)Д

Для перевірки інформаційних підстав використовують уповноважені оперативні підрозділи. При чому слід розділяти джерела інформації на гласні та негласні. До гласних джерел відносяться : засоби масової інформації (газети, журнали, теле- і радіопрограми ін.). Перевірка також здійснюється отриманням інформації з різноманітних інформаційних банків та джерел та полягає (схема 5.1.4).

Джерелами інформації про наявність підстав здійснення НС(Р)Д є такі:

Внутрішні – статистична та аналітична інформація Національної поліції.

Зовнішня – статистична та аналітична інформація інших правоохоронних органів та установ державної влади, громадських та міжнародних організацій. Залежно від ступеня узагальнення інформації її можна поділити на первинну та аналітичну.

Така диференціація інформації дозволяє використовувати автоматизовані інформаційно-аналітичні системи, аналогічні тим, що використовуються для розкриття загальнокримінальних злочинів.

У свою чергу, всі джерела інформації можливо поділити на такі:

Фізичні особи:

- заяви від потерпілих чи їхніх родичів;
- повідомлення штатних та позаштатних негласних працівників.

Схема. 5.1.4. Поняття перевірки інформаційних підстав проведення НС(Р)Д

Юридичні особи

1. Бази даних та обліків державних установ і організацій:

- статистичні та аналітичні матеріали Ради національної безпеки і оборони України, Координаційного комітету по боротьбі зі злочинністю та корупцією при Президентові України; Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, Генеральної прокуратури, Адміністрації Державної прикордонної служби, Державної митної служби, Державної судової адміністрації, Державної пенітенціарної служби, Міністерства закордонних справ України, Національного антикорупційного бюро України;

- бази даних відділів посольств і консульств, а також фірм із надання послуг у галузі туризму, клієнти яких були учасниками протиправної діяльності;

- бази даних інших міністерств і відомств (Міністерство охорони здоров'я, Український медичний та моніторинговий центр з алкоголю і

наркотиків МОЗ України, Комітет з контролю за наркотиками при МОЗ України, Міністерство освіти і науки, Міністерство сім'ї, молоді та спорту України, Міністерство економіки; Рахункова палата; Антимонопольний комітет; Державне казначейство та ін.), які можуть містити інформацію про кримінальні порушення, тощо;

- звітність "гарячих ліній" неурядових організацій;
- бази даних авіакомпаній та інших перевізників, на судах яких виявили факти злочинної діяльності;
- конфіденційна інформація стосовно відмивання грошей, здобутих злочинним шляхом, яку можуть розкривати банківські та фінансові установи;
- узагальнені матеріали центрального органу виконавчої влади із спеціальним статусом з питань *фінансового моніторингу*, отримані в установленому законом порядку.

2. *Бази даних та інформація міжнародних та міждержавних органів:*

- узагальнена інформація Економічної і Соціальної ради (ECOSOC) стосовно виконання міжнародних конвенцій урядами різних країн та аналіз злочинності у світі;
- банки даних відділу ООН по профілактиці злочинів і кримінальному правосуддю (CPCJD) стосовно встановлення взаємозв'язку злочинів;
- бази даних Всесвітньої організації охорони здоров'я стосовно боротьби з наркотизмом;
- аналітична інформація ЮНЕСКО стосовно способів і засобів боротьби зі злочинами, результатів наукових досліджень з цих питань;
- довідкова інформація Міжнародної організації праці щодо способів контролю за особами, що страждають на наркозалежність;
- інтегровані банки даних Європейської ради захисту від злочинів;
- банки даних Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерпол – ICPO) щодо стану боротьби з кримінальними правопорушеннями;
- узагальнені аналітичні дані WCO – «Організація світових митниць» щодо порушень митних правил;
- узагальнена інформація Європолу стосовно боротьби держав Європи зі злочинністю.

3. Бази даних та обліків громадських установ і організацій: аналітична інформація від представників громадськості.

4. Бази даних міжнародних неурядових установ стосовно протидії злочинності.

5. Бази даних та обліки правоохоронних органів:

- відомості Нац. бюро Інтерполу, правоохоронних органів інших держав;
- оперативно-довідкові, профілактичні та інші види обліків (банки даних) МВС України, Державної прикордонної служби України та СБ України, а також аналітичні матеріали та прогнози про стан злочинності в Україні;

Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій

-
- повідомлення громадських та інших організацій;
 - повідомлення осіб, які конфіденційно співпрацюють з оперативними підрозділами, суб'єктів оперативно-розшукової діяльності;
 - документи, що містять результат оперативно-розшукових і профілактично-пошукових заходів, інші службові документи;
 - профільні бази даних інших установ, таких як Державна прикордонна служба, митниця, МЗС, що містять інформацію про видачу віз;
 - документи первинного обліку і статистичні звіти правоохоронних органів;
 - аналітичні матеріали та прогнози про стан криміногенної ситуації у сфері ринку праці;
 - матеріали перевірки заяв і повідомлень про злочини;
 - матеріали досудового кримінального та оперативно-розшукового провадження;
 - дані комплексних і цільових внутрішніх та зовнішніх перевірок оперативно-службової діяльності;
 - дані прокурорських перевірок стану законності.

6. Матеріали моніторингу засобів масової інформації та мережі Internet:

- інформація, отримана під час моніторингу сайтів через мережу Інтернет, рекламних оголошень у ЗМІ (газети, журнали, радіо і телебачення, Інтернет тощо);
- оголошення про надання незаконних послуг;
- оголошення про кадрові набори на роботу без відповідних соціальних гарантій;
- інформація, отримана під час моніторингу туристичних та транспортних фірм, агенцій працевлаштування, найму.

Таким чином, до джерел інформації, що підтверджують наявність інформаційних підстав на проведення НС(Р)Д слід віднести: повідомлення інших осіб; документи первинного обліку і статистичні звіти правоохоронних органів; аналітичні матеріали та прогнози про стан криміногенної ситуації у сфері протидії злочинності; матеріали заяв і повідомлень про злочини; матеріали інших кримінальних проваджень.

Отримання такої інформації, полягає у відкритому та негласному збиранні інформації, у тому числі за допомогою запитів до підприємств, установ та організацій про осіб, які перевіряються на причетність до підготовки, учиненні або участі в учиненні злочину (Схема. 5.1.5).

Наведення довідок припускає збір відомостей про різноманітні аспекти життя осіб, що перевіряються, у тому числі їх біографію, зв'язки, освіту, уміння і навички, про рід занять, майнове положення, місця проживання, факти здійснення в минулому правопорушень і злочинів та інше. З метою збору інформації є припустимим не тільки її одержання по офіційних запитах, але й з використанням тактичних прийомів та заходів конспірації.

Схема. 5.1.5. Отримання довідково-аналітичної інформації

Залежно від статусу інформації її одержання і ознайомлення можливе як у письмовій, так і усній формі. Відомості конфіденційного характеру можуть бути офіційно отримані тільки по письмовому запиту або негласно. При наведенні довідок необхідно мати на увазі, що законодавством України встановлено спеціальні режими збору, збереження і розповсюдження інформації, що стосується державної, службової, комерційної, журналістської, особистої, банківської, лікарської, адвокатської та іншої таємниці.

Для наведення довідок використовуються інформаційно-пошукові системи правоохоронних органів України, а також будь-яких інших державних установ і організацій. У необхідних випадках запити про наведення довідок в інших міністерствах і відомствах повинні оформлятися керівниками органів внутрішніх справ.

Наведення довідок проводиться як особисто слідчим, або за його дорученням працівником уповноваженого оперативного підрозділу, так і за

його дорученням іншою особою. Основна відмінність наведення довідок як оперативно-розшукового заходу від слідчої дії, спрямованого на збір інформації, полягає в тому, що мета оперативно-розшукового заходу і особа, що його проводить, можуть не розкриватися і бути легендованими.

Результати вивчення документів оформляються або рапортом (як правило, для внутрішньовідомчого документообігу), або довідкою. В останньому випадку довідка разом з оригіналами документів, що надійшли з інформаційно-пошукових систем, може долучатися до матеріалів кримінального провадження.

Але така інформація потребує не тільки офіційного реагування, а й проведення заходів уповноваженими оперативними підрозділами та негласних слідчих (розшукових) дій з використанням інших осіб та отриманої від них інформації з метою перевірки наявності інформаційних підстав проведення НС(Р)Д.

Вимоги до перевірки інформації на наявність підстав здійснення НС(Р)Д:

1. Законність – Закон допускає:
 - витребування необхідних матеріалів і отримання пояснень;
 - прийняття інших С(Р)Д та НСРД.
2. Повнота – така кількість даних, яка дозволяє прийняти рішення.
3. Всебічність і об'єктивність.
4. Активність і наступальність.
5. Плановість – ретельне опрацювання того, що, де, коли і як слід зробити.
6. Забезпечення конспірації.

Законодавець визначає, що причинами проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо виявлення, припинення та запобігання злочинів можуть бути також письмові доручення і ухвали слідчого, слідчого судді, вказівки прокурора, ухвали суду, матеріали правоохоронних органів.

Відомості про підготовку злочину правоохоронні органи отримують також із оперативно-розшукових джерел: інформація негласних джерел, матеріали інших НС(Р)Д та ініціативного пошуку уповноваженого оперативного підрозділу. Це також може слугувати приводом для проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Отже, наявність гласної чи негласної інформації про підготовку злочину буде не тільки приводом для реєстрації у ЄРДР факту злочину та початку кримінального провадження, а й приводом для проведення негласних слідчих (розшукових) дій, діяльності оперативних підрозділів з метою перевірки повноти і правильності отриманої інформації, пошуку першоджерел отримання фактичних даних та їх формування як доказів у кримінальному судочинстві.

До злочинів, що вчиняються в умовах неочевидності відносяться вбивства, крадіжки, умисне знищення або пошкодження майна, виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів та інше. Неочевидними вважаються й такі злочини, коли потерпілий не може або відмовляється повідомити місце, спосіб та інші обставини вчинення щодо нього злочину, прикмети злочинців, їх склад, розмір шкоди, завданої злочинцем, тощо.

Інформація про вчинення нестановленими особами злочину може бути отримана від осіб джерел, до яких відносяться, свідки, інші особи. До документальних джерел відносяться результати огляду місця події, заяви або повідомлення підприємств, установ, організацій, службових осіб, представників влади, громадськості або окремих громадян. Інформація про злочин також може бути отримана із негласних джерел, тобто коли оперативними підрозділами безпосередньо виявляються ознаки злочину, або вона поступає від конфідентів інших оперативних підрозділів, також і органів та організацій інших держав. В даному випадку це і є приводами для здійснення негласних слідчих (розшукових) дій. У кожному випадку, коли є достатньо інформації про злочин, вчинений нестановленими особами (нерозкритий злочин), суб'єкти кримінального судочинства зобов'язані порушити кримінальне провадження та здійснити ряд негласних слідчих (розшукових) дій ходів по викриттю конкретної особи (групи) у вчиненні злочину. При чому уповноважені оперативні підрозділи заводять справи оперативного супроводження кримінального провадження (СОСКП). Заведення СОСКП призначене для забезпечення ефективного та швидкого розслідування здійсненням негласних заходів уповноваженими оперативними підрозділами, це визначено тим, що основними рисами досудового розслідування під час кримінального провадження є:

- здійснення діяльності спеціально уповноваженими суб'єктами органів досудового слідства;
- чітке нормативне регулювання кримінально-процесуальної діяльності;
- здійснення діяльності в умовах протидії досудовому розслідуванню;
- суворо визначене коло засобів доказування;
- тактичне забезпечення провадження слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій;
- здійснення діяльності для розв'язання завдань кримінального судочинства. Чинний КПК України визнає використання слідчим НС(Р)Д не від'ємною складовою досудового розслідування.

Під час оперативно-розшукового провадження в межах СОСКП оперативні підрозділи можуть:

- проводити процесуальні дії відповідно до доручень слідчого, прокурора та згідно з положеннями КПК України;
- уживати заходів, передбачених оперативним (ініціативним) пошуком;

Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій

- використовувати негласних позаштатних працівників та конфіденційну допомогу громадян;
- застосовувати оперативно-технічні засоби:
 - проводити фото-, відеозйомку для фіксування протиправних дій осіб, які підозрюються в підготовці або вчиненні кримінальних правопорушень, їх зустрічей із співучасниками або іншими особами, причетними до протиправних учинків, негласного (зашифрованого) огляду слідів, документів та інших предметів, що можуть бути знищені, замінені, підроблені, а також для негласного одержання розпізнавальних знімків осіб, які підозрюються в підготовці до вчинення або вчиненні злочинів, поміщення їх до відповідних інформаційно-пошукових баз даних;
 - здійснювати магнітний, цифровий або оптичний запис для одержання та зберігання даних про протиправну діяльність окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочинів, які переховують розшукуваного злочинця або знають місцезнаходження його чи особи, що зникла безвісти, знають про місця зберігання зброї, викраденого майна, небезпечних та отруйних речовин, про засоби вчинення кримінальних правопорушень та інше;
 - застосовувати пошукові прилади для виявлення слідів і знарядь злочину, місць захоронення трупів, схованок та інших місць приховування предметів, що стосуються злочину;
 - застосовувати спеціальні технічні засоби для спостереження, телевідеоапаратуру й оптичні прилади для спостереження і фіксації дій осіб, підозрюваних у підготовці та вчиненні злочинів, стеження за їх пересуванням, відвідуванням ними певних місць тощо;
 - застосовувати засоби сигналізації та радіоприлади для дистанційного виявлення і контролю дій осіб, які розробляються у зв'язку з підготовкою до вчинення особливо тяжкого або тяжкого злочину, осіб, стосовно яких уживаються заходи безпеки, у тому числі учасників кримінального процесу;
 - використовувати спеціальні хімічні речовини для виявлення і закріплення слідів кримінального правопорушення, надання певним об'єктам (предметам, речам, речовинам, документам) специфічних ознак, що дозволяють виділити їх серед групи однорідних об'єктів, з метою встановлення шляхів їх пересування або переміщення, полегшення розшуку й затримання осіб, які вчинили протиправні дії.

У межах кримінального провадження за дорученням слідчого чи прокурора оперативний працівник організовує та забезпечує проведення негласних слідчих (розшукових) дій, здійснює збір, узагальнення та аналіз отриманих у результаті їх проведення результатів відповідно до положень КПК України.

Уся інформація про можливу причетність конкретної особи (групи осіб) до вчинення особливо тяжкого або тяжкого злочину негайно документується

та передається слідчому, якому доручено досудове розслідування з цього приводу.

Наступною групою підстав проведення негласних слідчих (розшукових) дій закон та науковці визначають наявність інформації про осіб, які готують або вчинили злочини.

До означених осіб відносяться ті, відносно яких є данні про причетність до конкретної злочинної діяльності або до вчинених злочинів. Відповідно до чинного кримінального законодавства до них відносяться: організатори злочинної діяльності; виконавці злочинних намірів; підбурювачі; посібники – особи, які сприяли вчиненню злочину (порадами, вказівками, наданням засобів вчинення злочину); особи, які забезпечують легалізацію здобутих незаконним шляхом коштів та майна (як правило вони працюють в установах віднесених до економічної інфраструктури злочинних спільнот); особи які укривають злочинця, зняряддя і засоби вчиненого злочину, сліди злочину або предмети (речі), добуті злочинним шляхом; особи які виготовляють зняряддя злочину або надають відповідні засоби для його вчинення.

Інформація про таких осіб отримується під час досудового розслідування кримінального провадження з гласних і негласних джерел, визначених Міжнародними угодами та конвенціями, КПК України. В той же час вона повинна містити конкретні відомості про особу щодо її участі у підготовці або вчиненні злочину. Така інформація може міститися у її поясненні щодо факту протиправного діяння. Особа може бути затримана під час вчинення злочину або під час здійснення пошукових заходів, відносно неї може бути вжито запобіжний захід – процесуальне затримання за підозрою у вчиненні злочину, взяття під варту (арешт), інші засоби процесуального примусу.

При отриманні інформації від конфідентів та з інших негласних джерел стосовно особи, що готує або вчинила злочин, її особистість, поведінка та характер протиправних дій визначають здійснення низки заходів щодо перевірки отриманих даних з використання відповідних банків інформації та методів кримінального аналізу. Дійова складова необхідності такої перевірки є підставою здійснення стосовно виявленої особи конкретних негласних слідчих (розшукових) дій.

Зміст та тактика проведення негласних слідчих (розшукових) дій відносно особи, яка готує або вчинила злочин визначається особливостями злочинної діяльності, слідчою ситуацією, що склалася під час конкретного кримінального провадження та визначається суб'єктами НС(Р)Д.

Наступною групою підстав проведення негласних слідчих (розшукових) дій є наявність інформації про осіб, які переховуються від органів розслідування або ухиляються від відбування кримінальної відповідальності, або місцезнаходження осіб безвісно зниклих. У кожному випадку, коли надходить інформація про таких осіб, слідчі органів досудового

мають усі підстави для ініціювання проведення негласних слідчих (розшукових) дій з метою розшуку. Тактика та цілеспрямованість негласних слідчих (розшукових) дій залежить від слідчої ситуації та категорій осіб, що розшуковуються.

Розшук обвинувачених, підсудних, осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб та встановлення особи невпізнаних трупів є *самотійним завданням* діяльності органів досудового розслідування та уповноважених оперативних підрозділів правоохоронних органів. Він спрямований на захист життя, здоров'я, прав та свобод громадян, безпеку суспільства і держави від злочинних посягань.

Мета розшуку обвинувачених, підсудних, осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб, полягає у виявленні місця знаходження вже встановлених осіб.

Правовою основою діяльності органів досудового розслідування та уповноважених оперативних підрозділів Національної поліції з організації розшуку обвинувачених, підсудних, осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб та встановлення особи невпізнаних трупів є Конституція України, Кримінальний і Кримінально-процесуальний кодекси України, Закони України "Про Національну поліцію", "Про прокуратуру", "Про оперативно-розшукову діяльність" та ін., міжнародні правові акти, ратифіковані в установленому порядку, а також нормативні акти правоохоронних органів щодо його організації.

До інформації про осіб, які переховуються від органів досудового розслідування або відбування покарань, – це офіційні дані, що дають підстави для заведення розшукової справи або термінового проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Вони містяться у:

- ухвалах слідчого суді, суду, письмове доручення слідчого, прокурора;
- запитах правоохоронних органів держав – членів Інтерполу про розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, прокуратури, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання або безвісно зникли.

Слідчі та уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції у межах своїх повноважень здійснюють розшук з метою встановлення перебування осіб, які:

- скоїли втечу із спеціалізованих лікувальних закладів, а також дорогою до них;
- втекли з-під варти, конвою або караулу психічно хворі і визнані у встановленому порядку соціально небезпечними або перебувають у безпорадному стані та пішли з дому чи спеціальної установи органів охорони здоров'я, де утримувались;
- засуджені до кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, звільнені з місць позбавлення (обмеження) волі у разі неприбуття до

обраного місця проживання при заміні покарання більш м'яким, місцезнаходження яких невідоме і підлягають розшуку;

- за постановою суду підлягають адміністративному нагляду, але з невідомих причин відсутні за встановленим для них місцем проживання;
- іноземні громадяни і осіб без громадянства, які після прийняття рішення про їх видворення ухиляються від виїзду за межі України;
- не сплачують аліментів, боржників;
- у визначеному кримінально – процесуальним законом порядку повідомлені про підозру у вчиненні кримінального правопорушення;
- підсудні, що переховуються від органів досудового слідства й суду;
- засуджені до покарання у вигляді позбавлення волі, які ухиляються від виконання вироку після набрання ним законної сили;
- обвинувачені військовослужбовці, які ухиляються від військової служби;
- засуджені, яким було дозволено короткострокову відпустку з місць відбування покарання;
- умовно засуджені, умовно звільнені з обов'язковим залученням до праці, які ухиляються від виконання покарань;
- неповнолітні, які самовільно залишили спеціальні навчально-виховні заклади;
- порушили запобіжний захід домашній арешт та зникла з місця постійного проживання.
- безвісно зниклі;
- неповнолітні віком до 18 років, які безвісно зникли.

Під час здійснення розшуку слідчі та уповноважені оперативні підрозділи у межах своїх повноважень установлюють особу невідомих трупів у тому числі з використанням НС(Р)Д.

Для здійснення розшуку обвинувачених, підсудних, осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб та встановлення особи невідомих трупів на території України та за її межами слідчі та уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції здійснюють наступні його види:

– *державний розшук* – система взаємоузгоджених за метою заходів Національної поліції, які проводяться з метою отримання інформації про ймовірне перебування в Україні розшукуваних і встановлюваних осіб, якщо є підстави вважати, що вони можуть переховуватись чи перебувати (перебували) на території України;

- *міждержавний розшук* – система взаємоузгоджених за метою заходів, які здійснюються на території країн – учасниць СНД за ініціативою правоохоронних органів однієї із зазначених країн з метою отримання інформації про ймовірне місцезнаходження безвісно зниклих людей,

виявлення, арешту та видачі (екстрадиції) осіб, які переховуються від слідства, суду, виконання вироку, установа особи невідомої особи;

- *міжнародний розшук* – система взаємоузгоджених заходів, що здійснюються Національними центральними бюро Інтерполу на території держав-учасниць МОКП-Інтерпол відповідно до норм міжнародного права, а також відповідно до чинного законодавства України з метою отримання інформації про місцезнаходження безвісно зниклих людей, особи невідомої трупів, виявлення, арешту і видачі (екстрадиції) осіб, які переховуються від слідства, суду та виконання покарання.

Окрім означених інформаційних підстав слід враховувати матеріальні підстави, до яких слід віднести положення статті 246 КПК України. Матеріальною підставою для здійснення означених заходів є наявна необхідність проведення НС(Р)Д, під якою треба розуміти не абияку необхідність, а неможливість або крайню складність вирішення завдань кримінального провадження іншими заходами.

Елементами матеріальної підстави, які потребують здійснення означених заходів, є такі:

- значущість окремих фактів та обставин, що обґрунтовують необхідність проведення НС(Р)Д;
- достовірність даних, які забезпечують законність НС(Р)Д;
- реальна можливість отримати за допомогою означених НС(Р)Д необхідні результати;
- неможливість отримати результати за допомогою інших С(Р)Д.

Матеріальну підставу необхідно враховувати кожного разу, коли виникає потреба у здійсненні НС(Р)Д.

Таким чином:

1. Фактичними (інформаційними) підставами проведення НС(Р)Д є наявність достатніх відомостей в матеріалах кримінального провадження, що свідчать про можливість досягнення її мети з використанням означених дій. Достатність таких відомостей визначається їх здатністю формувати в уповноваженого суб'єкта внутрішнє переконання про можливість досягнення цієї мети.

2. Зміст матеріальних та інформаційних підстав проведення НС(Р)Д, є наявність достатніх відомостей в матеріалах кримінального провадження, що свідчать про можливість досягнення мети відповідної НС(Р)Д; неможливість іншими методами та діями вирішити завдання кримінального провадження.

3. Плануючи здійснення НС(Р)Д, необхідно враховувати, що матеріальною підставою для здійснення означених НС(Р)Д, під наявною необхідністю їх проведення слід розуміти не абияку необхідність, а неможливість, а крайню складність вирішення оперативних завдань кримінального провадження іншими заходами.

4. Матеріальну основу необхідно враховувати кожного разу, коли виникає потреба у здійсненні всіх видів та форм НС(Р)Д.

5.2. ФОРМАЛЬНІ ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Формальні підстави проведення НС(Р)Д доцільно розглядати у двох аспектах: широкому та вузькому. В широкому аспекті під формальною підставою проведення НС(Р)Д розуміється наявність відповідних законодавчих норм, що регламентують можливість проведення певної НС(Р)Д. У вузькому розумінні формальною підставою проведення НС(Р)Д є відповідний процесуальний документ, який відповідає встановленим вимогам, що надає право уповноваженому суб'єкту здійснювати певну НС(Р)Д.

До формальних підстав у широкому розумінні слід віднести норми глави 21 КПК України та у першу чергу ст.24б цього Кодексу, визначила, що НС(Р)Д проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб, окрім того НС(Р)Д передбачені статтями 269, 270, 271, 272 КПК, а також ті, рішення про проведення яких приймає слідчий суддя, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів законодавства. Відповідно до вимог чинного законодавства та теорії доказів, докази у межах кримінального провадження повинні відповідати певним вимогам, що забезпечують їх достовірність, допустимість та використання у кримінальному судочинстві. Доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України. Враховуючи зазначене, до формальних підстав у вузькому сенсі слід віднести низку документів (схема 5.2.1).

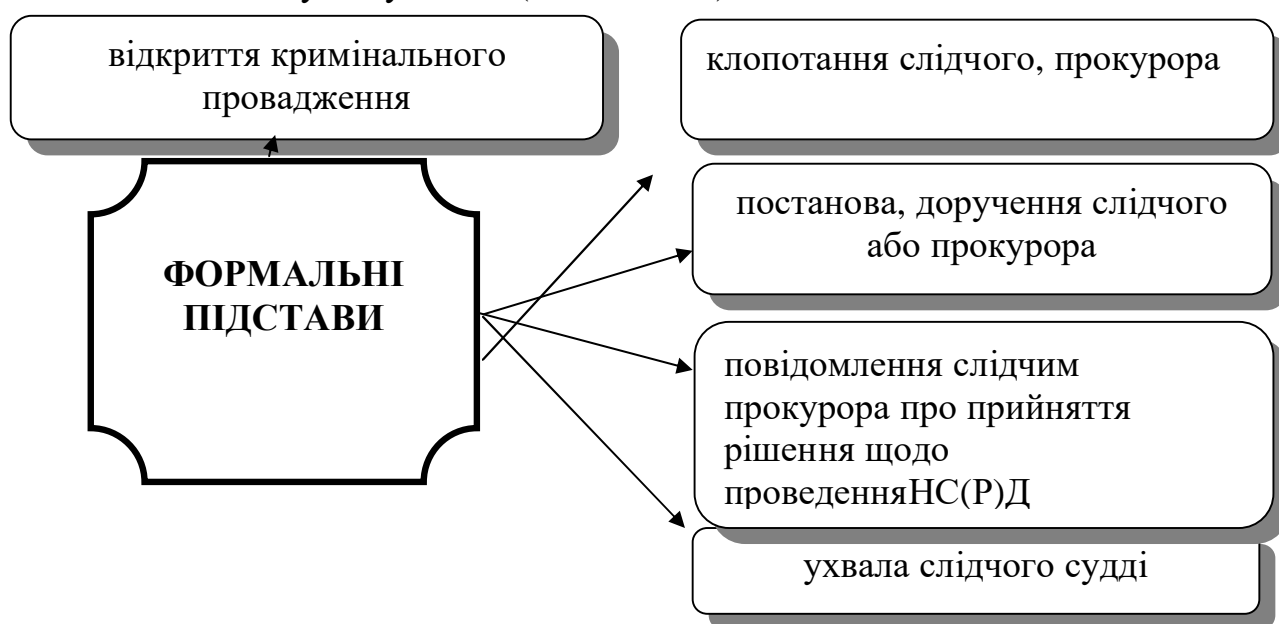

Схема 5.2.1. Перелік формальних підстав здійснення НС(Р)Д

Перша підстава складається з наступних документальних підстав:

- наявність заяви чи повідомлення, зареєстрованого у встановленим законом порядку. Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення (відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається);

- наявність запису у Єдиному реєстрі досудових розслідувань. Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше одного дня після подання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та присвоєння номера кримінального провадження;

- повідомлення прокурора слідчим у письмовій формі про початок розслідування, підставу початку розслідування;

- у випадку, якщо відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесені прокурором, необхідною підставою є факт передачі невідкладно, але не пізніше наступного дня, з дотриманням правил підслідності наявних у нього матеріалів до органу досудового розслідування та наявність доручення на проведення досудового розслідування.

Друга підстава складається у винесенні суб'єктами (слідчим, прокурором) кримінального провадження клопотання про проведення НС(Р)Д. Розгляд клопотань (який віднесений згідно з положеннями Глави 21 КПК до повноважень слідчого судді), здійснюється головою чи за його визначенням іншим суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. Розгляд клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії здійснюється таким чином:

- у клопотанні зазначаються: найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; стислий виклад обставин злочину, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; правова кваліфікація злочину з зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України; відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію; обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину; вид негласної слідчої (розшукової) дії та обґрунтування строку її проведення; обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; відомості

Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій

залежно від виду негласної слідчої дії про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо; обґрунтування можливості отримання під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії доказів, які самостійно або у сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили (схема 5.2.2);

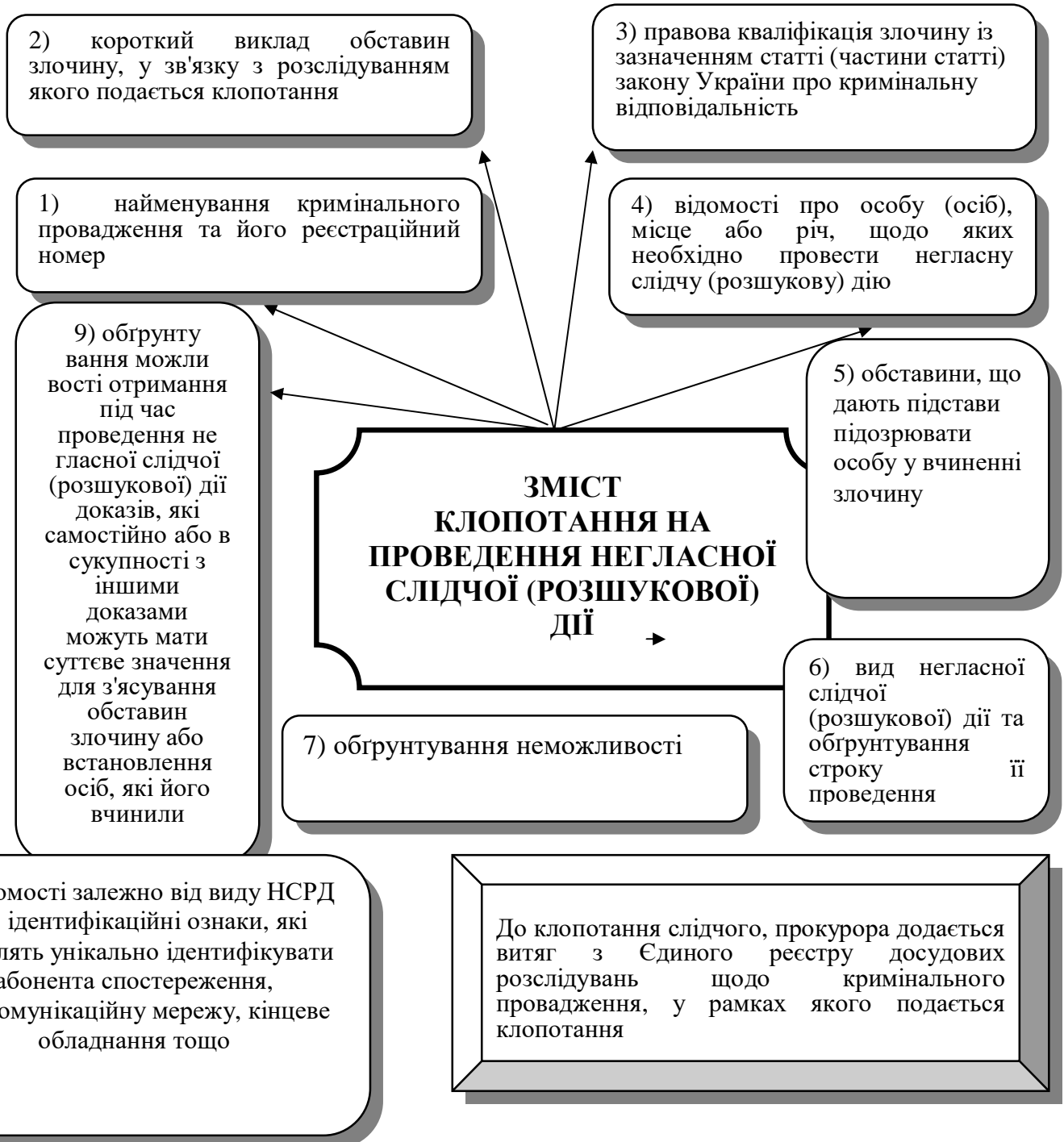

Схема 5.2. 2. Інформаційний зміст клопотання на здійснення НС(Р)Д

- слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії протягом шести годин з моменту його отримання (розгляд клопотання здійснюється за участю особи, яка подала клопотання);

- слідчий суддя постановляє ухвалу про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо прокурор, слідчий доведе наявність достатніх підстав вважати, що (схема 5.2.3):

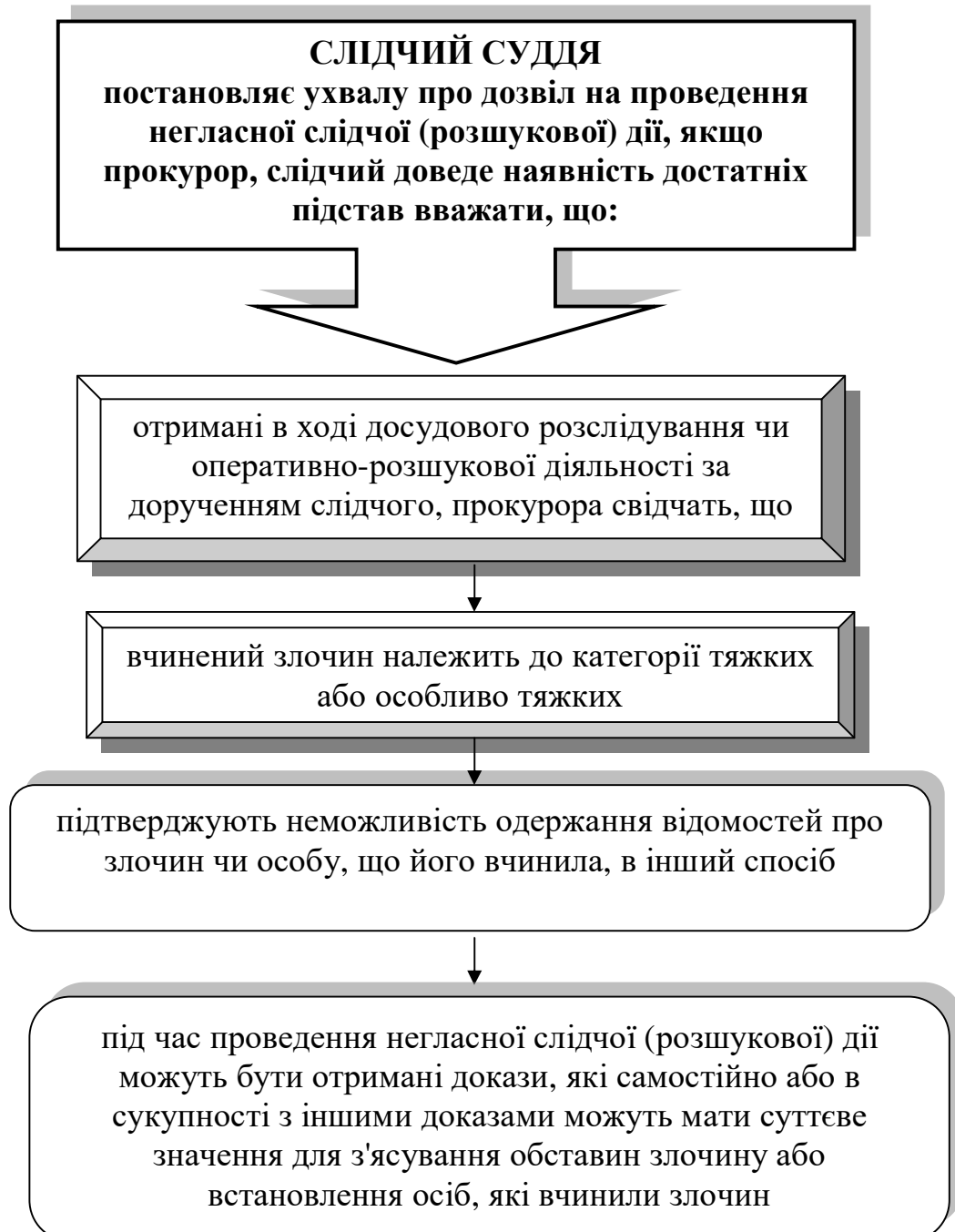

Схема 5.2.3. Підстави надання ухвали про дозвіл на проведення НС(Р)Д

Що стосується ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, то вона повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, передбачених КПК:

- ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинна містити відомості про: прокурора, слідчого, який звернувся з клопотанням; злочин, у зв'язку із досудовим розслідуванням якого виноситься ухвала; особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію; вид негласної слідчої (розшукової) дії та відомості залежно від виду негласної слідчої дії про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо; строк дії ухвали (строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не може перевищувати два місяці; якщо слідчий, прокурор вважає, що проведення негласної слідчої (розшукової) дії слід продовжити, то слідчий за погодженням з прокурором або прокурор має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про прийняття ухвали згідно з вимогами статті 248 КПК; загальний строк, протягом якого в одному кримінальному провадженні може тривати проведення негласної слідчої (розшукової) дії, дозвіл на проведення якої дає слідчий суддя, не може перевищувати шести місяців) (схема 5.2.4);

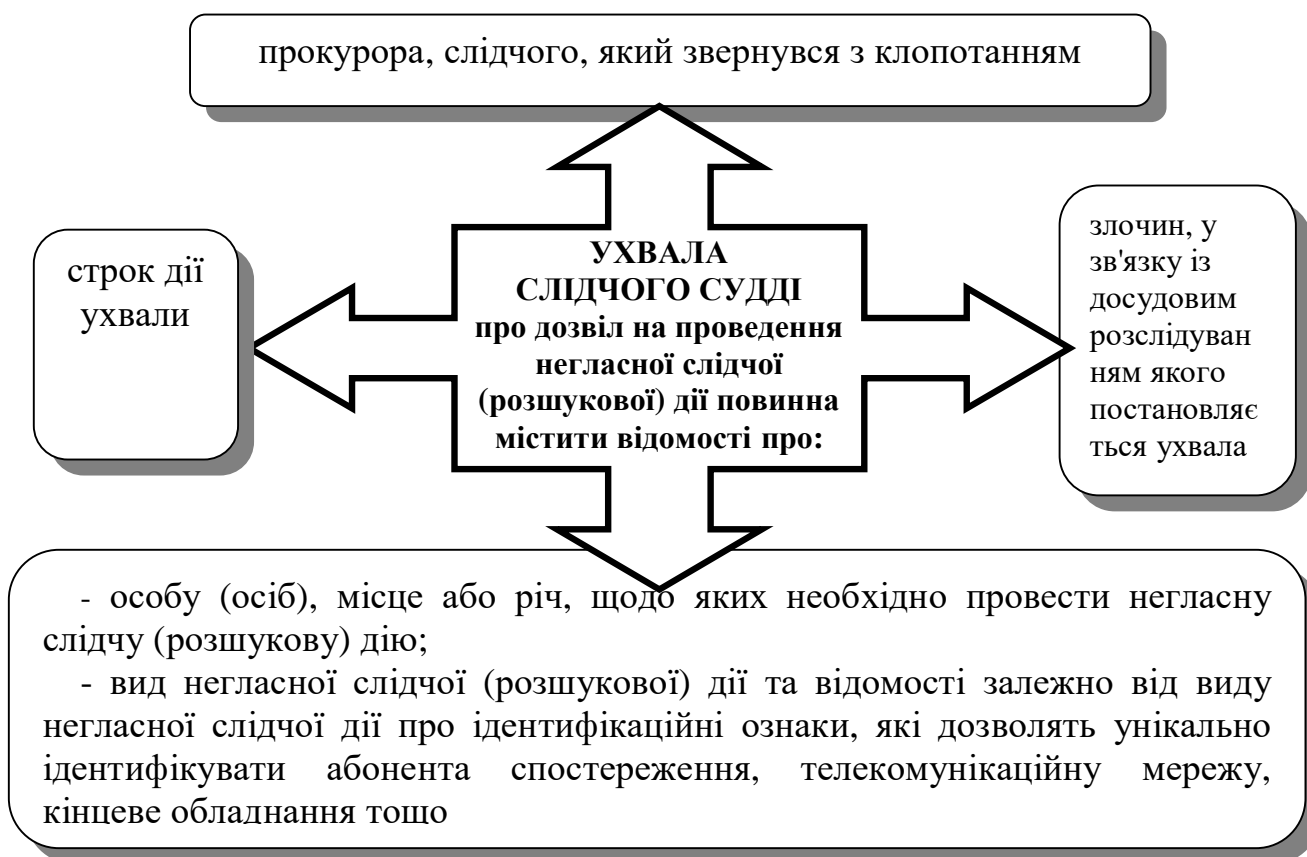

Схема 5.2.4. Інформаційний зміст ухвали слідчого судді на проведення НС(Р)Д

- у виняткових невідкладних випадках, передбачених КПК та пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора. У такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами статті 248 КПК (схема 5.2.5).

У виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділом I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді у випадках, передбачених цим Кодексом, за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора.

**ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНОЇ
СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ**
до постановлення ухвали
слідчого судді

У такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді.

Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами статті 248 цього Кодексу

Виконання будь-яких дій з проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинно бути негайно припинено, якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Отримана внаслідок такої негласної слідчої (розшукової) дії інформація повинна бути знищена в порядку, передбаченому статтею 255 цього Кодексу

Схема 5.2.5. Умови проведення негласної слідчої (розшукової) дії до ухвали слідчого судді

Проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинно бути негайно припинено, якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Отримана внаслідок такої негласної слідчої (розшукової) дії інформація повинна бути знищена в порядку, передбаченому статтею 255 КПК.

Ст. 251 КПК визначає вимоги до постанови слідчого, прокурора про проведення НС(Р)Д:

- постанова слідчого, прокурора про проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинна містити: найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; правову кваліфікацію злочину із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких проводиться негласна слідча (розшукова) дія; початок, тривалість і мету негласної слідчої (розшукової) дії; відомості про особу (осіб), яка буде проводити негласну слідчу (розшукову) дію; обґрунтування прийнятої постанови, в тому числі обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; вказівку на вид негласної слідчої (розшукової) дії, що проводиться (схема 5.2.6.);

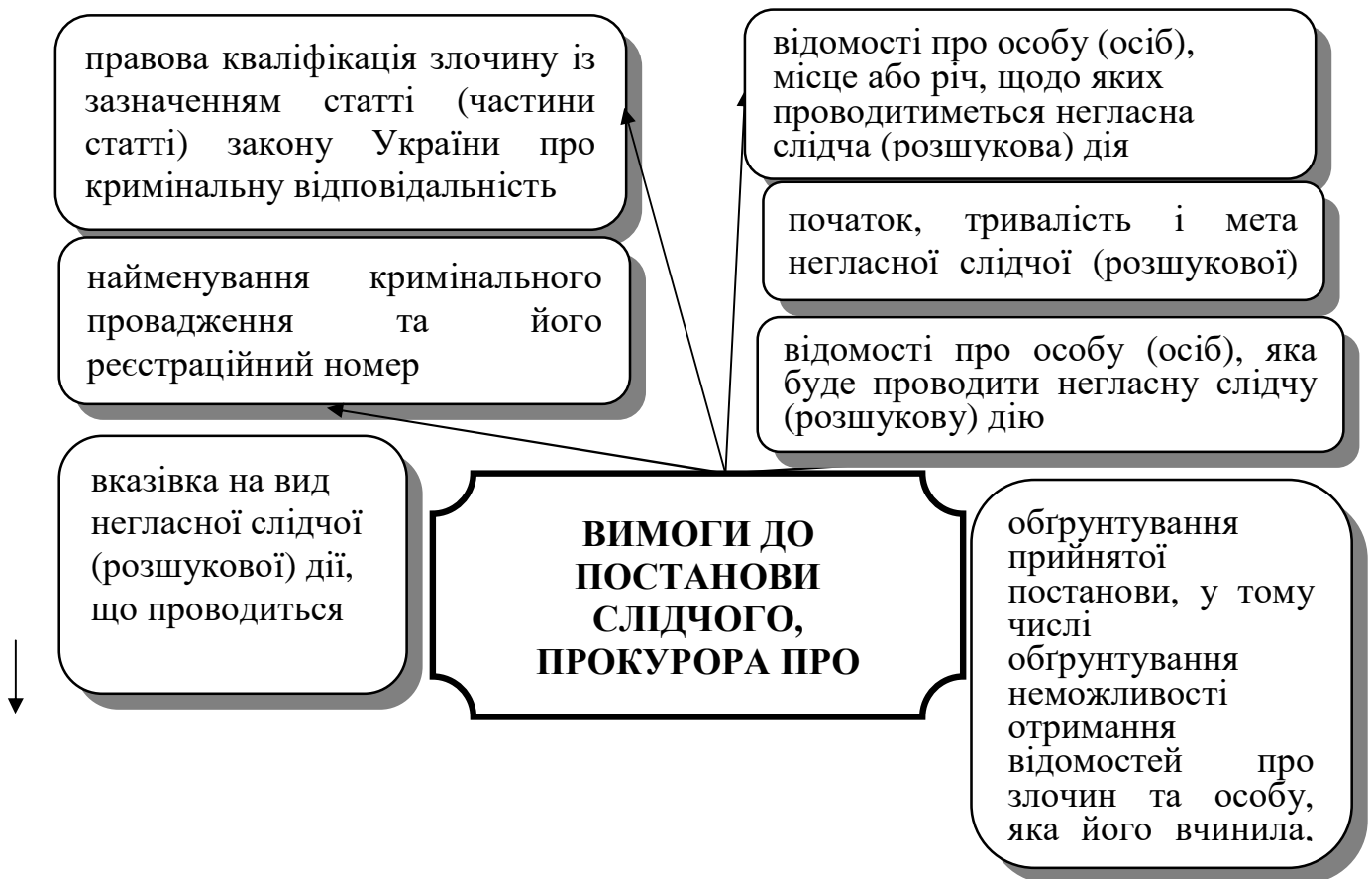

Схема 5.2.6. Інформаційні вимоги до постанови на проведення НС(Р)Д

Таким чином:

1. Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється доказування, обов'язок здійснення якого що до обставин, передбачених ст. 91 КПК, за винятком випадків, передбачених частиною другої ст. 92 КПК, покладається на слідчого, прокурора. Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. У кримінальному провадженні підлягають доказуванню: подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

2. Під формальною підставою слід розуміти: наявність кримінального провадження; оформлення відповідним чином постанову, доручення, ухвалу слідчого судді та завдання на здійснення нс(р)д оперативними та оперативно-технічними підрозділами.

3. Документальними підставами здійснення НС(Р)Д є наступні процесуальні документи (схема 5.2.7):

Схема 5.2.7. Процесуальні документи щодо проведення НС(Р)Д

5.3. ПРОЦЕДУРА ПРИЙНЯТОГО РІШЕННЯ НА ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Прийнятті рішення про здійснення НС(Р)Д під час кримінального провадження включає: аналіз і оцінку слідчої ситуації, визначення виду НС(Р)Д на ґрунті визначення: а) мети; б) інформаційної, матеріальної і правової підстави; в) критерію допустимості його використання; ухвалення рішення; планування: створення умов забезпечення; використання засобів фіксації, документальне оформлення отриманих результатів та напрями використання.

Слідчий на підставі ретельного аналізу слідчої ситуації визначає:

- завдання конкретного НС(Р)Д, оцінює можливості його здійснення, виходячи з умов, у яких воно здійснюватиметься, і специфіки дій об'єктів дії;
 - організаційно-тактичну модель тактику здійснення НС(Р)Д, що надасть можливість найбільш повно задокументувати злочинну діяльність об'єкту дії;
 - умови проведення та найсприятливіший момент початку НС(Р)Д, термін його проведення (у днях) і конкретні години в добовому інтервалі;
 - слідчі (розшукові) дії, здійснення яких важливо поєднати з терміном проведення НС(Р)Д;
 - можливі варіанти реагування на ті чи інші обставини, що можуть виникнути під час НС(Р)Д.
- заходи з забезпечення учасників НС(Р)Д;
 - заходи з реалізації отриманих під час НС(Р)Д матеріалів.

Після отримання ухвали слідчого судді, слідчий, прокурор надсилає доручення керівнику органу Національної поліції, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення і у складі якого знаходяться орган розслідування та оперативні підрозділи, уповноважені на проведення НС(Р)Д (Ст.246КПК).

Залежно від злочину, який розслідується, та статусу особи, щодо якої проводиться НС(Р)Д, інших чинників слідчий, за погодженням з керівником органу досудового розслідування відповідного рівня може доручати проведення негласної слідчої (розшукової) дії керівнику іншого правоохоронного органу, у тому числі того, під юрисдикцією якого не знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення, з обґрунтуванням такої необхідності.

Керівник органу у порядку, передбаченому відомчими нормативно-правовими актами, визначає виконавця – уповноважений оперативний підрозділ (оперативні підрозділи) або ОТП. Слід відзначити, оперативно-технічні підрозділи Національної поліції складаються з трьох ланок підрозділів оперативно – технічних заходів кримінальної поліції, оперативно – технічних підрозділів Департаменту внутрішньої безпеки та Департаменту захисту економіки.

Вибір органу, якому доручає проведення негласної слідчої (розшукової) дії слідчий органів прокуратури, прокурор залежить від злочину, який розслідується, та статусу особи, щодо якої проводиться НС(Р)Д, інших чинників, з обґрунтуванням такої необхідності.

До доручення слідчого, прокурора додається ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НС(Р)Д чи постанова слідчого, прокурора про її проведення до постановлення ухвали слідчого судді. Необхідно доручення слідчого, прокурора або завдання уповноважених оперативних підрозділів на підставі постанови слідчого, прокурора.

Доручення складається у двох примірниках на офіційному бланку органу досудового розслідування чи прокуратури відповідного рівня.

У дорученні визначаються способи і терміни контактів між слідчим, прокурором і уповноваженим оперативним підрозділом для своєчасного і найбільш ефективного використання результатів НС(Р)Д у кримінальному провадженні, а також терміни складання протоколів про хід і результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії або її проміжного етапу.

У дорученнях відповідно до положень частини першої статті 269 КПК обов'язково повинна міститись інформація про необхідність проведення НС(Р)Д з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження або без них.

При цьому слід враховувати, що доручення слідчого, прокурора щодо проведення НС(Р)Д є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

В разі постановлення ухвали слідчого судді згідно з вимогами пункту 2 статті 249 КПК України НС(Р)Д за тією ж особою проводиться на підставі нового доручення слідчого або завдання уповноваженого оперативного підрозділу.

При підготовці нового доручення або завдання на НС(Р)Д за тією ж особою за новою ухвалою, ініціатору необхідно враховувати кінцевий час роботи за попереднім завданням, характер отриманої інформації, поведінку особи, за якою проводилось спостереження, та планувати проведення заходів через певний проміжок часу, але не раніше ніж через місяць.

У разі проведення НСРД не за територіальністю розташування підрозділу ініціатора завдання погоджується з керівниками територіальних органів правоохоронних органів у підпорядкуванні якого перебуває ОТП, яке залучається до проведення НСРД.

За рішенням слідчого, у разі проведення НСРД безпосередньо ним, чи прокурора можуть залучатися для забезпечення умов проведення НСРД оперативна служба і ПОТЗ – ОТП.

У такому випадку на слідчого покладається обов'язок заповнення завдання за вимогами цього Порядку, складання протоколу за результатами проведених НСРД, їх направлення до процесуального керівника. У разі необхідності слідчий, за рішенням процесуального керівника, вживає заходи з

розсекречування матеріальних носіїв інформації щодо проведення НСРД з метою їх використання в кримінальному провадженні.

Під час проведення НСРД уповноважений оперативний підрозділ, який виконує доручення слідчого, прокурора, та підрозділ, який залучається до його виконання, має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного (негласного) співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення таких дій, відповідно до положень статті 275 КПК України.

Контроль за дотриманням строків і повноти виконання доручення слідчого, прокурора здійснюється керівником уповноваженого оперативного підрозділу.

Таким чином процедура прийняття рішення про проведення НС(Р)Д складається з декілька етапів:

- аналіз слідчої ситуації з визначенням матеріальних, інформаційних та правових підстав можливості здійснення НС(Р)Д;
- прийняття рішення на проведення конкретного виду та форми НС(Р)Д з визначенням завдань, що необхідно вирішити;
- виконання всіх формальних умов на отримання ухвали слідчого судді та оформлення завдання на проведення НС(Р)Д.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ П'ЯТОГО РОЗДІЛУ

1. Які є види підстав здійснення НС(Р)Д під час кримінального провадження?
2. У чому полягає матеріальні підстави здійснення НС(Р)Д?
3. Які данні складають інформаційні підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій?
4. У чому полягають формальні підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій?
5. Які вимоги до клопотання про проведення НС(Р)Д?
6. Що є інформативною підставою ухвали слідчого судді про проведення негласних слідчих (розшукових) дій?
7. Що відноситься до документальних складових формальної підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій?
8. У чому полягає зміст доручення слідчого, прокурора на проведення негласних слідчих (розшукових) дій?
9. Які напрямки використання матеріалів проведення НС(Р)Д під час кримінального ?
10. За якими критеріями класифікують результати НС(Р)Д?

ТЕСТИ ПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ ПОЛОЖЕНЬ П'ЯТОГО РОЗДІЛУ :

1. Приводи для проведення НС(Р)Д, це:

а) передбачені законодавством або нормативними актами фактичні відомості, які надійшли від джерел (гласних або негласних), оформлені документально та містять відомості про підставу для проведення негласних слідчих (розшукових) дій;

б) це інформація, яка дійшла від державних органів, що містить данні про будь які дії конкретних осіб;

в) фактичні данні про адміністративні правопорушення;

г) фактичні данні про будь які дії осіб.

2. Чи відноситься до підстав проведення НС(Р)Д наступна інформація:

а) про осіб, які переховуються від органів розслідування або ухиляються від відбування кримінальної відповідальності;

б) про осіб, які готують або вчинили злочини;

в) відповіді не правильні;

г) відповіді а та б.

3. Слідчий суддя приймає рішення про необхідність проведення НС(Р)Д на підставі розгляду якого документу, винесеного слідчим, прокурором:

а) постанови;

б) протоколу;

в) клопотання;

г) акту.

4. Фактичними підставами проведення НС(Р)Д є:

а) наявність достатніх відомостей в матеріалах кримінального провадження, що свідчать про можливість досягнення її мети.;

б) наявність відповідних інформаційних джерел отримання доказової інформації;

в) наявність відповідних засобів;

г) жодної правильної відповіді.

5. Матеріальною підставою здійснення НС(Р)Д, є:

а) наявність інформації про підготовку до вчинення злочину;

б) можливість вирішення завдань кримінального провадження проведенням НС(Р)Д;

в) наявність доручення слідчого, прокурора;

г) не абияка необхідність, а неможливість та крайню складність вирішення завдань кримінального провадження іншими С(Р)Д.

6. Що є правовою підставою проведення НС(Р)Д у широкому розумінні:

а) наявність визначеної законодавством інформації про злочинну діяльність;

б) розпорядження керівника уповноваженого оперативного підрозділу;

в) наявність відповідних законодавчих норм, що регламентують можливість проведення певної НС(Р)Д;

г) доручення прокурора про проведення конкретної НС(Р)Д.

7. До формальних підстав проведення НСРД відносяться:

а) наявність кримінального провадження;

б) оформлення відповідним чином постанову, доручення слідчого, прокурора;

в) ухвала слідчого судді;

г) завдання на здійснення НС(Р)Д оперативними та оперативно-технічними підрозділами.

8. Що відносяться до елементів прийняття рішення на проведення НС(Р)Д:

а) аналіз слідчої ситуації;

б) визначення інформаційних, матеріальних та формальних підстав;

в) тактичне прогнозування;

г) всі відповіді правильні.

9. Слідчий суддя, при розгляді клопотання на проведення НС(Р)Д, має право затребувати матеріали кримінального провадження:

а) ті, які на його розсуд потрібні для розгляду;

б) всі, в повному обсязі;

в) витяг з ЄРДР та допити;

г) ті що, обґрунтовують наявність підстав на проведення НС(Р)Д.

10. Який офіційний документ виносить слідчий суддя про дозвіл або відмову в наданні дозволу на проведення НС(Р)Д:

а) рішення;

б) вирок;

в) постанову;

г) ухвалу про дозвіл або відмову в наданні дозволу на проведення НС(Р)Д.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30(з наступними змінами).

2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 // Юридический вестник. – 1998. – №4. – С.5.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 // Голос України. – 2001. – 10 січ.

4. . Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності / Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. – ИАЦ Ліга бізнесінформ, 2006.

5. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – №25-26. – Ст.131 (з наступними змінами та доповненнями).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України // ВВР України. – 2012. – №3-4. – Ст.21.
7. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України {Із змінами, внесеними згідно із Законом № 5083-VI від 05.07.2012} (ч.12)/Верховна Рада України; Закон від 13.04.2012 № 4652-VI – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4652-17/page>
8. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні / Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від «16» листопада 2012 року №№ 114/1042/516/936/16875/5
9. Зразки процесуальних документів (досудове розслідування): наук.-3-89 практ. посіб. / О. І. Перепелиця, С. Є. Кучерина, В. В. Федосєєв та ін. – Х.: Право, 2015. – 632 с.
10. Негласні слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / Д. Й. Никифорчук, О. . Тарасенко, Є. В. Лизогубенко ; ред. Д. Й. Никифорчук ; рец.: О. В. Копан, В. О. Глушков, М. С. Цуцкірідзе ; Національна академія внутрішніх справ. – К. : НАВС, 2015 (Бровари). – 240 с. 100 экз.
11. Проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні (Текст): практичний посібник-коментар. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 168 с.
12. Процесуальне керівництво прокурором негласними слідчими (розшуковими) діями : наук.-практ. посіб. / (Є. М. Блажівський, І. М. Козьяков, В. В. Мухін, О. В. Геселев, Л. В. Вигівська, О. І. Назарук, С. М. Скрипниченко, А. П. Слободзян, А. О. Штанько). – К. : Національна академія прокуратури України, 2014. – 304 с.
13. Шинкаренко І.Р., Шинкаренко І.О., Кириченко О.В. Правові та організаційні основи здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) підрозділами кримінальної поліції: навчальний посібник / Іза ред. професора І.Р. Шинкаренка. Д. : ДДУВС, 2017. 224 с.
14. Правові та організаційні основи використання спеціальної техніки у протидії злочинності : навч. посібник / (Д.Б. Санакоєв, І.Р. Шинкаренко] / за заг. ред. проф. І.Р. Шинкаренка. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 260 с.
15. Шинкаренко І.Р. Організаційно-тактичні особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій : навчальний посібник. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2017. 264 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:

1. Верховна Рада України. URL : <https://www.rada.gov.ua/>
2. Президент України. URL : <https://www.president.gov.ua/ru>
3. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua /supreme/gromadyanam/perelik_sprav/
3. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/index.html>
5. Національна академія правових наук України. URL: <http://www.aprnu.kharkiv.org/>
4. Конституційний Суд України. URL : <https://ccu.gov.ua/>.
5. Газета "Урядовий кур'єр" URL :<http://ukurier.gov.ua/uk/>
6. Газета "Юридична практика" URL: <http://presa.ua/juridicheskajapraktika.html>
7. Міністерство внутрішніх справ України. URL : <https://mvs.gov.ua/uk/contacts/ministry-internal-affairs>.
8. Міністерства Юстиції України www.gdo.kiev.ua
9. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reestr.court.gov.ua/>
10. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
11. Бібліотечно-бібліографічні ресурси Верховної Ради України. URL : <http://lib.rada.gov.ua/static/about/wellcome.html>
12. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL : <https://nlu.org.ua/>
13. Науково-технічна бібліотека Національного аерокосмічного університету ім. М.Є Жуковського (ХАІ). URL : <https://library.khai.edu/>

РОЗДІЛ 6. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

6.1. ЗАГАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Без чіткої організації процесу прийняття рішення, санкціонування, проведення та використання результатів НС(Р)Д неможливо забезпечити ефективність досудового розслідування під час кримінального провадження.

Організація проведення НС(Р)Д у загальному вигляді спрямована на створення оптимальних умов для отримання доказів у кримінальному провадженні.

Організація як функція управління у сфері проведення НС(Р)Д – це вид управлінської діяльності слідчого – прокурора, що становить розробку та здійснення відповідних заходів, пов'язаних із:

- визначенням суб'єктів (уповноважені оперативні підрозділи), добором учасників (інші особи, експерти, спеціалісти) та доведенням до них задач;
- обранням пріоритету задач, способів та термінів їх розв'язання;
- маневруванням наявними ресурсами;
- контролем;
- взаємодією з уповноваженими оперативними підрозділами та підрозділами виконавцями.

Ці заходи спрямовані на оптимальну реалізацію прийнятого рішення щодо проведення НС(Р)Д під час досудового слідства кримінального провадження.

Призначення організації проведення НС(Р)Д полягає у тому, щоб такі організаційні відносини, які здатні забезпечити вирішення завдань кримінального провадження з мінімальними витратами сил та засобів.

У правоохоронних органах існують відповідні структурні підрозділи, до функцій яких входять проведення НС(Р)Д.

У криміналістиці та теорії управління організація проведення НС(Р)Д поділяється на два рівня стратегічний та оперативно-тактичний.

Стратегічний рівень:

- 1) визначення функцій-завдань органів досудового розслідування та уповноважених оперативних підрозділів;
- 2) формування оптимальної структури видів органів досудового розслідування та уповноважених оперативних підрозділів, в залежності від специфіки їх функцій задач;

3) визначення та розробка оптимальної моделі управління всьома напрямками діяльності органів досудового розслідування та уповноважених оперативних підрозділів;

4) формування системи координації діяльності органів досудового розслідування, уповноважених оперативних підрозділів під час кримінального провадження.

5) формування системи інформаційно-аналітичне забезпечення кримінального провадження

Оперативно-тактичний рівень

1) формування технології та процедури планування та прийняття управлінських рішень слідчим, прокурором щодо організації проведення НС(Р)Д на рівні оцінки слідчої ситуації та плануванням досудового розслідування;

2) організація конкретних НС(Р)Д щодо виконання прийнятих рішень;

3) організація внутрішньої та зовнішньої взаємодії між слідчими та уповноваженими оперативними підрозділами;

4) контроль, перевірка виконання, облік та корегування діяльності СОГ.

Практика застосування НС(Р)Д для вирішення завдань кримінального провадження свідчить, що будь-яка НС(Р)Д складається з декількох етапів:

- підготовчий етап (оцінка слідчої ситуації; визначення кінцевої мети; оптимізація і формування рішень; планування заходів тощо);

- первинний етап (розпізнання осіб і фактів, які становлять оперативний інтерес та визначення об'єкта);

- основний етап (прийняття управлінського рішення та безпосереднє застосування НС(Р)Д та його реалізація);

- завершальний етап (оформлення результатів НС(Р)Д та прийняття рішення про їх використання у кримінальному провадженні)

Прийняття рішення та організація проведення НС(Р)Д на рівні слідчого, прокурора – уповноваженого оперативного підрозділу складається з наступних дій:

- збір і аналіз первинної інформації про підготовку або здійснення конкретно злочинної діяльності та оцінка відповідної слідчої ситуації;

- отримання ухвали слідчого судді на проведення НС(Р)Д;

- моделювання ситуацій, в яких планується провадження НС(Р)Д;

- вибір об'єкту контролю та проведе радіотехнічної розвідки, підготовка плану забезпечення НС(Р)Д в залежності від змодельованих;

- визначення способів вирішення тактичних задач;

- розподіл функцій – задач між суб'єктами та учасниками НС(Р)Д;

- здійснення запланованих дій;

- аналіз результатів проведеного НС(Р)Д.

Означені дії можуть бути деталізований в залежності від конкретної ситуації, об'єкта та суб'єкта, конкретного НС(Р)Д.

Ефективність конкретних НС(Р)Д визначається тактичними прийомами, що використовуються для досягнення мети дії. Вони розробляються у межах криміналістичної та оперативно-розшукової тактики.

Слід зазначити, що тактика є широким поняттям, яке використовується в багатьох сферах громадської діяльності та практики. Вперше термін «тактика» з'явився у військовій науці, після чого тактика набула значного розвитку, оскільки її застосування обумовлено станом озброєної боротьби, що здійснюється з метою знищення супротивника та збереження своїх сил.

Криміналістами був запозичений термін «тактика» з військової науки, тому що він відповідає змісту практичної діяльності правоохоронних органів і має на меті боротьбу зі злочинністю в її нерозривній єдності, не виділяючи і не протиставляючи негласні оперативно-розшукові заходи гласним (слідчим) діям. Слушною є думка В.Ю. Шепітька, що термін «тактика» у криміналістиці має деякі елементи умовності, оскільки вона не рівноцінна воєнній тактиці та її не слід зводити тільки до тих способів, застосування яких призводить до усунення конфліктних взаємозв'язків та протидії³.

На сьогодні криміналісти вважають, що під криміналістичною тактикою слід розуміти систему наукових положень і розроблених на їх основі практичних рекомендацій щодо організації і планування досудового та **судового** слідства, визначення оптимальної лінії поведінки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, прийомів проведення слідчих і судових дій, спрямованих на збирання і дослідження доказів та встановлення обставин, що сприяли учиненню або приховуванню злочинів⁴.

Таким чином, зміст тактики проведення НС(Р)Д визначається тим, що вона охоплює організацію, планування, визначає тактику дій усіх учасників конкретної дії.

Деякі вчені основним постулатом формування криміналістичної та оперативно-розшукової тактики вважають вислів Г. Гроса, що боротьба зі злочинністю є війною⁵. Зважаючи на однорідність змісту ОТЗ та НС(Р)Д спостерігається формування єдиної тактики, що містить зміст криміналістичної та оперативно-розшукової тактики.

В умовах кримінального провадження тактика забезпечує вирішення таких його задач:

- захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень;

³ Криміналістика : підручник для студ. юрид. спец. / за ред. В.Ю. Шепітька. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Ін Юре, 2004.

⁴ Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монографія / К.О. Чаплинський. – Дн. : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – С. 12.

⁵ Гросс Г. Руководство к расследованию преступлений / Г. Гросс. – М. : Народный комиссариат внутренних дел РСФСР, 1930. – С. 65.

Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій

-
- охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження;
 - забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду;
 - виконання принципу невідворотності відповідальності кожного за вчинення кримінальних правопорушень та притягнення до відповідальності в міру своєї вини;
 - виключення необґрунтованого проведення НС(Р)Д;
 - застосування до кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури використання НС(Р)Д, що суттєво обмежують права і свободи людини..

Отже, на тактичному рівні на основі аналізу конкретної слідчої ситуації кримінального провадження щодо здійснення за дорученням слідчого слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій слідчий та інші виконавці мають право вибору варіанта дій щодо реалізації задуму з використанням комбінації тактичних прийомів отримання інформації та створення умов для швидкого та повного розслідування злочинної діяльності.

До специфічних ознак тактики використання НС(Р)Д слід віднести:

- здійснення НС(Р)Д в умовах забезпечення негласності та конспіративності заходів;
- спрямованість на комплексне використання гласних і негласних сил, засобів та здійснення;
- зашифрування заходів, сил та засобів і забезпечення режиму секретності;
- убезпечення суб'єктів та учасників конкретних НС(Р)Д;
- зашифрування негласних джерел;
- наявність спеціальної системи правового регулювання організації здійснення НС(Р)Д під час кримінального провадження.

До засобів елементів тактики відносяться:

- *тактичний прийом* – найбільш раціональний та ефективний спосіб дій або найбільш доцільна лінія поведінки слідчого в процесі збирання, дослідження та використання доказів, з урахуванням слідчої ситуації на певному етапі досудового розслідування;

- *тактична комбінація* – певне поєднання тактичних прийомів, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів для вирішення конкретного завдання, що зумовлене слідчою ситуацією на певному етапі досудового розслідування;

- *тактична операція* – поєднання слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій і організаційних заходів, що здійснюються відповідно до погодженого плану;

- *тактична рекомендація* – науково обґрунтована і апробована практикою порада, що стосується вибору і застосування тактичних прийомів;

- *тактичне рішення* – визначення мети тактичного впливу на слідчу ситуацію в цілому або на окремі її компоненти, на хід і результати процесу розслідування та його елементи, вибір методів, прийомів та засобів досягнення мети з використанням С(Р)Д та НС(Р)Д.

Умовою ефективного вирішення задач кримінального провадження з використанням НС(Р)Д є врахування конкретної ситуації. В залежності від конкретного її виду визначається вибору оптимальних тактичних прийомів здійснення НС(Р)Д.

У криміналістичній науці під слідчою ситуацією розуміється характеристика положення розслідування злочину у межах кримінального провадження, що визначається наявністю (відсутністю) доказової та оперативної інформації про обставини предмета доказу та компоненти криміналістичної характеристики, які обумовлюють безпосередні завдання та напрямки розслідування та тактику здійснення конкретних С(Р)Д та НС(Р)Д (схема 6.1.1).

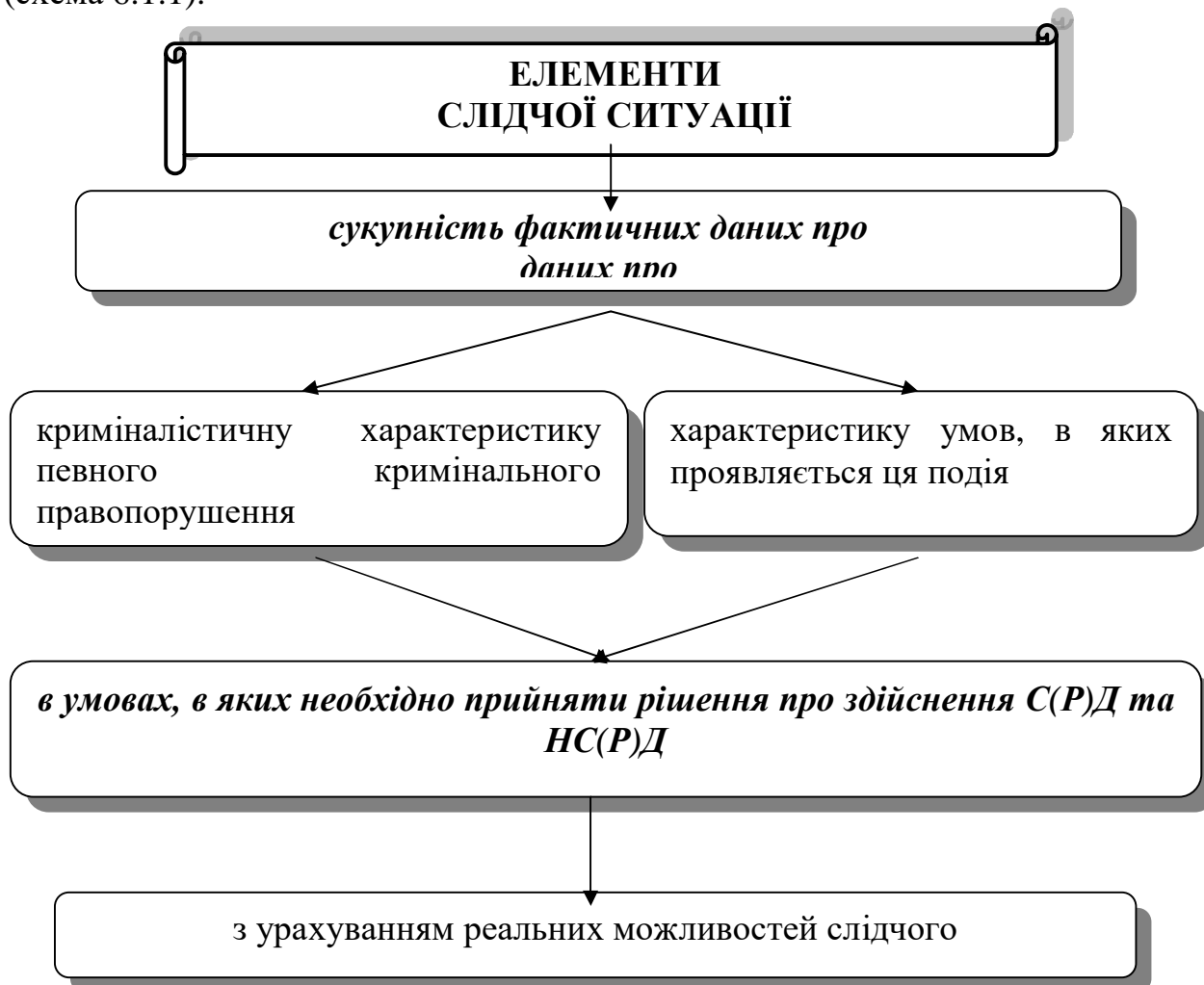

Схема 6.1.1. Елементи слідчої ситуації

Криміналістична характеристика залежно від видів злочинів надає типовий набір слідчих ситуацій, які визначають необхідну систему слідчих дій для кожної. Усі слідчі ситуації у криміналістиці поділяють на прості та складні.

Важливим фактором прийняття ефективного тактичного рішення є оцінка можливих відповідних дій злочинців, причиною активізації яких можуть стати проведені НС(Р)Д. Їхні дії можуть мати як пасивний, захисний характер (тимчасове зниження кримінальної активності, виїзд із колишнього місця проживання, працевлаштування), так і явну спрямованість на нейтралізацію проведених заходів (розшифрування агентури, фальсифікація доказів, приховування знарядь здійснення злочинів).

Подібна оцінка полягає у визначенні задуму злочинців, *моделюванні* їхніх дій, думок, відповідних тактичних прийомів, тактико-психологічних хитрощів, методів під час кримінального провадження, із застосуванням поліграфної техніки, нейролінгвістичного програмування і рефлексивного моделювання можливої позиції і намірів злочинців.

Слід виокремлювати здійснення моделювання під час кримінального провадження. У криміналістиці в останні роки значних успіхів досягло *інформаційне ситуаційне моделювання*. Метод ситуаційного моделювання найбільш ефективний для успішного знаходження надійних рішень у конкретних практичних ситуаціях та дозволяє успішно вирішувати найбільш складні питання розслідування злочинів з використанням НС(Р)Д та відповідно до виду носія інформації (звукові та радіохвилі, документи, фото-, відеоматеріали).

Моделльний підхід не применшує, а, навпаки, підкреслює первинність реальних ситуацій, необхідність їх адекватного відображення, творчого дослідження і оптимального перетворення. Тому інформаційні моделі реальних слідчих ситуацій (як простих, так і складних), на відміну від реальних ситуацій кримінального провадження, які існують у дійсності і мають зовнішній характер по відношенню до свідомості слідчого та працівника уповноваженого оперативного підрозділу. Звичайно, було б вкрай бажано, якби реальні та інформаційні ситуації були адекватними і повністю збігалися одна з одною. Означені види моделювання є основою прогнозування під час прийняття рішення, підготовки та проведення НС(Р)Д.

Сучасна юридична наука розглядає термін «прогнозування» як адміністративно-управлінську діяльність слідчого, що здійснюється на основі аналізу слідчої ситуації. Причому без цієї діяльності науково організувати розслідування не можливо. Прогнозування використовується також для розробки оптимальної програми дій і прийняття управлінських рішень, що забезпечують тактичні прийоми та засоби розслідування.

Цей захід заснований на системі моніторингу слідчої ситуації на ґрунті системного підходу до злочинної діяльності.

Моніторинг під час організації проведення НС(Р)Д проводиться з метою:

- визначення фактичних даних про конкретну злочинну подію, що визначають необхідність здійснення конкретної НС(Р)Д;
 - виявлення джерел інформації (особи, документальні, інформаційні джерела, фізичні об'єкти) що повинні бути встановлені під час НС(Р)Д;
- визначення виду фізичного носія інформації (звукові, електромагнітні хвилі, електричні сигнали);
- розроблення рекомендацій методичного характеру щодо вирішення тактичних задач конкретного кримінального провадження;
- виявлення фактів протидії підозрюваних розслідуванню злочинної події;
- визначення пріоритетних напрямів використання всього арсеналу засобів, С(Р)Д та НС(Р) відповідно до слідчої ситуації, що склалася.

Слід зауважити, що тільки приведена в певну систему інформація, може сприяти ефективному проведенню та використанню результатів НС(Р)Д у кримінальному провадженні. Цьому сприятиме використання методів кримінального аналізу. Кримінальний аналіз полягає у методичному пошуку і виявленні зв'язків: з одного боку – між самими даними, що стосуються злочину, а з іншого боку – між ними та іншою інформацією, котру можна виділити, з метою підготовки версій, прогнозів та виявлення напрямків пошуку доказів злочинної діяльності та визначення конкретних НС(Р)Д.

В основі кримінального аналізу лежить системний аналіз злочинної діяльності та ідеї Гегеля щодо змісту систем: ціле є дещо більше, ніж сума частин; ціле визначає природу частин; частини не можуть бути пізнаними при розгляді їх поза цілим; частини перебувають у постійному взаємозв'язку та взаємозалежності. Таким чином будь яка НС(Р)Д є складовою системи дій та заходів, що забезпечують ефективно та повне досудове розслідування.

Основне завдання кримінального аналізу полягає в організації інформації таким чином, щоб полегшити завдання з вилучення сенсу із зібраних даних. Одним з джерел такої інформації є результати НС(Р)Д пов'язані зі втручанням у приватне спілкування.

Таким чином ураховуючи, що будь-який захід поділяється на декілька етапів, слід визначити етапи застосування НС(Р)Д:

- підготовчий етап;
- первинний етап (вирішення питання щодо можливості використання конкретного засобу під час НС(Р)Д, складання плану забезпечення НС(Р)Д, прийняття рішення про можливість здійснення НС(Р)Д);
- основний етап (безпосереднє здійснення НС(Р)Д);
- завершальний документувальний етап (оформлення результатів здійснення НС(Р)Д та прийняття рішення про їх використання в кримінальному процесі).

Важливим етапом для забезпечення процесу взаємодії між слідчими з підрозділами УОТЗ є підготовчий етап.

Підготовчий етап можливо поділити на такі стадії:

1) пізнавальну (або інформаційну), на якій відбувається вивчення матеріалів кримінального провадження, виявлення проблеми, ресурсів і перспектив її рішення;

2) цільову, на якій відбувається формування мети і завдань НС(Р)Д, визначення виду НС(Р)Д;

3) організаційну, яка складається:

- визначення «об'єкта контролю» та «об'єкта упровадження»;
- визначення уповноваженого оперативного підрозділу та ОТП, який буде здійснювати захід;
- отримання дозволу суду та оформлення завдання на здійснення заходу.

Вибір «об'єкта контролю» є складним і найважливішим завданням, особливо коли по справі кримінального провадження проходить декілька осіб.

Об'єктом має стати особа, під час контролю за якою можливо отримати найповнішу інформацію.

Таким чином, до конкретних «об'єктів контролю» належать:

- особи, які проходять по матеріалах кримінального провадження;
- особи, відносно яких є обґрунтовані дані про їх злочинну діяльність;
- особи, які мають відомості про злочини, що готуються або вже вчинені;
- які мають відомості, що становлять інтерес для слідства, або з якими важко встановити контакт офіційним представникам НП;
- особи, контроль за якими може сприяти проведенню окремим слідчим (розшуковим) діям.

Означене фактично формує ефективно проведення НС(Р)Д, його фіксації та напрямку використання. Важливе значення має психологічні засади використання окремих НС(Р)Д.

6.2. ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ НС(Р)Д

Здійснюючи підготовку до проведення основної частини НС(Р)Д, слідчий, дізнавач, прокурор, оперативний працівник повинен враховувати, що їх основними складовими є спілкування та його соціально-перцептивна регуляція.

Як і кожен вид діяльності, проведення НС(Р)Д тією, чи іншою мірою торкається спілкування. При чому слід враховувати його специфічну психологічну структуру та інформативність психологічних станів об'єктів НС(Р)Д. Спілкування під час здійснення НС(Р)Д як об'єкт зацікавленості складається з таких обов'язкових елементів:

- комунікативна сторона, яка виявляється у процесі обміну інформацією між індивідами, що спілкуються;

- афективна сторона – прояв свого емоційного ставлення до переданої та отриманої інформації, проникнення в почуття співрозмовника;

- перцептивний бік, реалізований у процесі сприйняття партнерами по спілкуванню один одного і встановленню на цій основі порозуміння.

Повнота розвитку, реалізації цих елементів істотно впливає на стан людини та повинна бути зафіксована під час проведення НС(Р)Д. Так, можливість цілком передати всю бажану інформацію, явність сигналу про одержання, розуміння її викликають стан задоволення, ще більше активізують наступний процес спілкування об'єктів НС(Р)Д.

Основними складовими спілкування, які необхідно зафіксувати під час проведення під час проведення НС(Р)Д є такі:

- обмін інформацією між суб'єктами спілкування і особами, що є джерелами інформації;

- вироблення спільної стратегії спілкування;

- сприйняття і розуміння між учасниками спілкування.

Ми згодні з тезою, що спілкування об'єктів НС(Р)Д– це не проста розмова одної людини з іншою, воно спрямовано на вирішення завдань їх злочинної діяльності, як правило, здійснюється в обстановці напруженості, конфліктності і протиборства, оскільки це процес психологічно дуже складний і багатоплановий. Важливе місце в цьому процесі займає розпізнання та фіксація необхідної інформації.

Передача будь-якої інформації можлива лише за допомогою знаків, точніше знакових систем. Існує декілька знакових систем, які використовуються в комунікативному процесі, відповідно до них можна побудувати класифікацію використовуваних у процесі спілкування засобів.

Розрізняють вербальні (*мовні*) засоби спілкування (як знакова система використовується мова) і невербальні (*немовні*) засоби (використовуються різноманітні знакові системи).

Вербальним засобом спілкування є людська мова, що є універсальною, оскільки при передачі інформації за її допомогою найменше губиться зміст повідомлення.

Хоча мова і є універсальним засобом спілкування, вона набуває значення тільки за умови включення в систему діяльності, а включення це обов'язково доповнюється вживанням інших, немовних засобів спілкування.

Невербальні засоби спілкування можна поділити на певні групи.

До першої групи цих засобів належать *жести і міміка*. Міміка – динамічне вираження особи в момент спілкування. Жест – соціально відпрацьована дія, що передає психічний стан. За допомогою них ми можемо уявити про ставлення людини до якоїсь події, особи, предмета. Жест може нам розповісти про бажання цієї людини, її стан.

Інша група немовних (невербальних) засобів спілкування – це *система вокалізації*, тобто якість голосу, його діапазон, тональність. Всі ці доповнення збільшують значення інформації і є своєрідними «добавками» до мови.

До третьої групи невербальних засобів *спілкування належать простір і час організації комунікативного процесу*, які також виступають особливою знаковою системою і мають смислове навантаження, як компоненти комунікативних ситуацій. Останнім часом у психологічних дослідженнях звертається увага на комунікативне значення дистанції між людьми, що спілкуються, і залежність ефективності спілкування від розташування партнерів. Виділяють чотири дистанції між людьми, що спілкуються: інтимну (від 0 до 0,5 м), особистісну (0,5–1,5 м), соціальну (1,5–3 м). Змінюючи відстань, працівник може додатково впливати на підозрюваного, обвинувачуваного, свідка і т. ін., тому що цим змінюється характер відносин між партнерами.

Людина, як об'єкт психологічного спостереження і вивчення, має значну кількість зовнішніх ознак, що не притаманні іншим суб'єктам, але доступні безпосередньому сприйняттю і придатні для ідентифікації його особистості. у криміналістиці ці ознаки поділяються на такі:

- *анатомічні* (ознаки зовнішньої будови тіла, голови, обличчя тощо);
- *функціональні* (особливості ходи, постави, жестикуляції, міміки й ін.);
- *супутні* (ознаки одягу, взуття, дрібних носильних речей, прикрас і ін.).

У психології застосовують часто різновид методу спостереження – поведінковий портрет, для складання якого використовують такі параметри:

- *окремі особливості зовнішнього вигляду* (стиль одягу і зачіски людини, прагнення «бути як усі», «виділитися» чи байдужість до оформлення своєї зовнішності);

- *пантоміміка* (характерні індивідуальні пози, скутість чи воля рухів, постава, особливості ходи);

- *міміка* (загальний вираз обличчя, стриманість, виразність міміки, в яких ситуаціях міміка буває особливо жвавою, у яких – скутою);

- *мовна поведінка* (мовчазність, балакучість, багатослівність, лаконізм, стилістичні особливості, зміст і культура мови, інтонаційне багатство, темп мови);

- *поведінка стосовно інших людей* – становище у значимих групах і ставлення до цього, способи встановлення контактів, характер спілкування (ділове, особистісне, ситуативне, «езопове» й ін.); стиль спілкування (з орієнтацією на співрозмовника чи на себе); позиція у спілкуванні (активна, пасивна, споглядальна, агресивна); прагнення до домінування; наявність протиріч у поведінці (різні способи поведінки в однотипних ситуаціях);

- *поведінкові прояви ставлення до самого себе* (до зовнішності, недоліків, переваг, можливостей, особистих речей);

- поведінка у психологічно значимих ситуаціях (при здійсненні дій у цих ситуаціях);

- поведінка у професійній діяльності;

- кругозір, інтереси, найбільш специфічні поведінкові акти.

Процес спілкування під час ОРЗ обов'язково містить у собі формування суб'єктом спілкування образу іншої людини – партнера. При цьому відбувається не тільки сприйняття зовнішніх фізичних особливостей, але і відображення його психологічних рис і станів. На відміну від загальної, у соціальній психології існує поняття «соціальної перцепції», що позначає сприйняття соціальних об'єктів, інших людей, соціальних груп, великих соціальних спільнот. При цьому одним із найважливіших критеріїв сприйняття людьми один одного є оцінка з позицій загальноприйнятої моралі і норм правослухняної поведінки.

Сприйняття людьми один одного в соціально-психологічному плані має низку специфічних рис. Насамперед, тут відбувається *не тільки формування образу, але також розуміння, пізнання* іншої людини. Тому перцептивна функція спілкування не зводиться тільки до сприйняття, але завжди містить у собі ряд інших когнітивних процесів: розумові операції, пам'ять, а також емоції. Прагнучи пізнати іншу людину, суб'єкт спілкування прагне скласти уявлення про її думки, наміри, здібності, переживання, а також про ті відносини, що пов'язують їх як партнерів. У цей складний процес включаються також *властивості особистості* суб'єкта спілкування: його минулий досвід, установки, мотивація, у зв'язку з чим образ, що формується, проходить певну селекцію.

Взаєморозуміння людей у процесі ОРЗ здійснюється за рахунок особливих психологічних механізмів. Процес спілкування містить у собі, як мінімум, взаємодію двох активних суб'єктів, кожен з яких є особистістю й уподібнює себе іншому. При побудові стратегії взаємодії кожен змушений брати до уваги не тільки мотиви й установки іншої людини, але й те, як цей інший розуміє «мої» мотиви й установки. Тому усвідомлення себе через іншу людину включає два процеси: ідентифікацію і рефлексію, що були описані вище.

Ідентифікація (уподібнення) – один із механізмів взаєморозуміння. Люди користуються цим прийомом, коли припущення про внутрішній стан партнера по спілкуванню будуються на спробі поставити себе на його місце. Ідентифікація може сполучатися з *емпатією* – здатністю до співпереживання, емоційною реакцією на проблеми іншої людини.

Рефлексія в соціально-психологічному плані є механізмом усвідомлення суб'єктом того, як він сприймається партнером по спілкуванню. Це складний процес взаємосприйняття і побудови стратегії поведінки, виходячи з розуміння того, як кожен із партнерів сприймається іншим. Максимальний успіх спілкування можливий при оптимальному збігу лінії взаємної комунікації в

системах «суб'єкт-суб'єкт» чи «суб'єкт-група». Наприклад, якщо оперативний працівник має неадекватне уявлення про себе, про осіб, що становлять оперативний інтерес, і про те, як вони його сприймають, то його взаєморозуміння і взаємодія з ними будуть неможливими.

Для організації продуктивного взаєморозуміння і спілкування оперативному працівнику ОВС важливо враховувати ряд специфічних ефектів міжособистісного сприйняття та невербальний канал інформації. При взаємодії двох учасників спілкування кожен з них оцінює іншого і будує певну систему *інтерпретації* його поведінки та її причин.

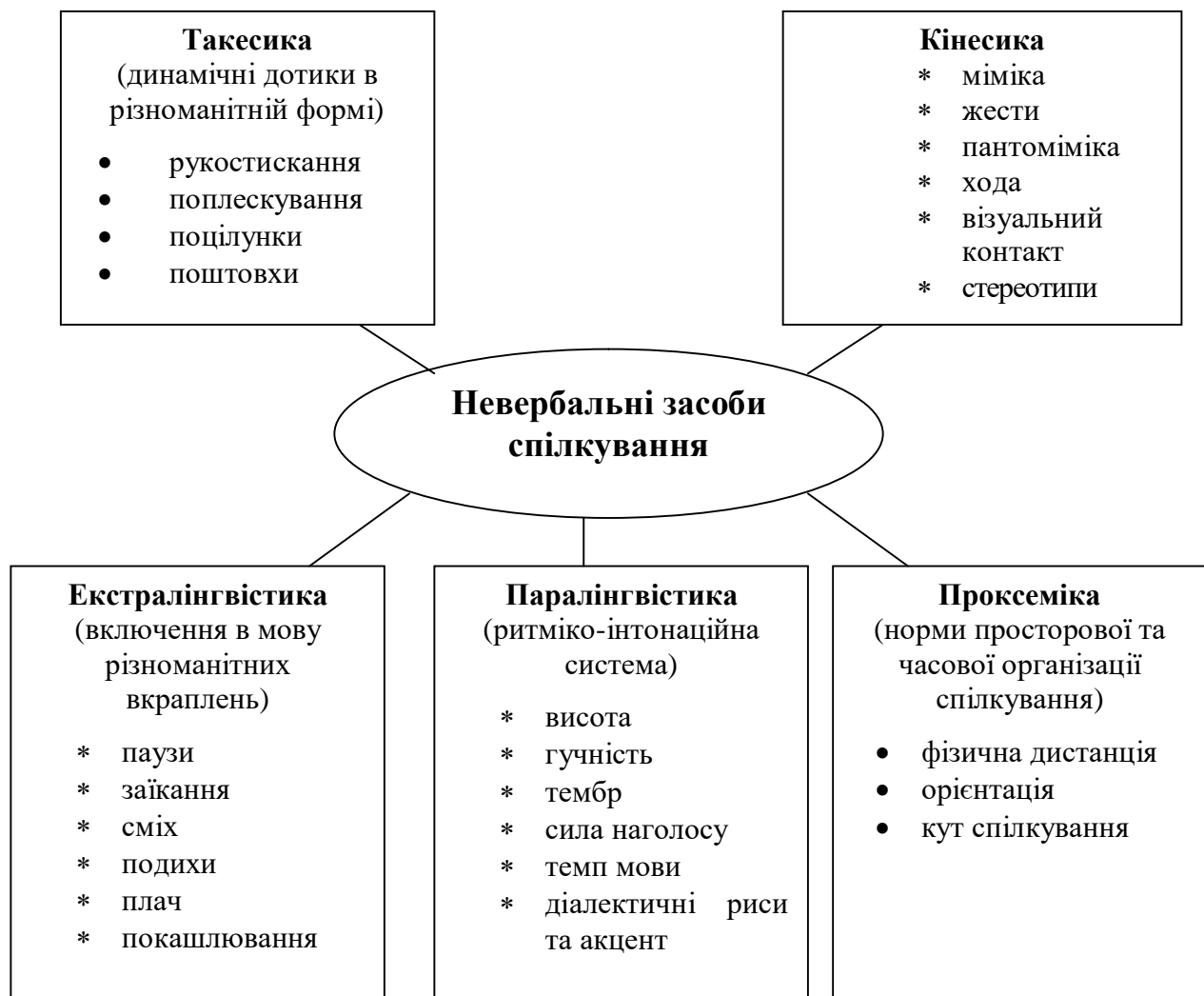

Схема 6.2.1. Невербальні засоби спілкування

Враховуючи означені елементи перцептивної регуляції спілкування під час НС(Р)Д його, суб'єкти повинні:

– розташуватися ближче до джерела інформації, не ходити по кабінету, залишатися на одному і тому самому місці;

- не ставитися до об'єкта заходу зверхньо, не вважати його дурнішим за оперуповноваженого;
- бути уважним до особистих якостей співрозмовника, враховувати його стать, релігійні погляди, етичну позицію, рід занять і т. ін.;
- намагатися не здаватися діловою людиною, бути дружнім, але не фамільярним;
- необхідно пам'ятати, що головне – знайти істину, а не намагатися «вибити» свідчення за будь-яких обставин;
- не треба намагатися здаватися авторитарним, уникати спроб жорстко направити спілкування в потрібне русло;
- стежити за своєю мовою, не використовувати професійний жаргон, сленг;
- при необхідності подякувати об'єкту ОРЗ за те, що він погодився витратити свій час і згоду свідчити;
- якщо пояснення не відбирається, то записи бажано робити таким чином, щоб опитуваний не міг їх бачити.

Важливе значення має тактика підтримки взаєморозуміння під час спілкування:

- задавати короткі, але чіткі питання стосовно одного предмета;
- задавати такі питання, які потребують розгорнутої відповіді, уникати питань, на які можна відповісти «так» чи «ні»;
- уникати підказок, орієнтуючих питань;
- не давати можливості об'єкту спілкування змінити тему розмови; наполягати на тому, щоб на запитання давалися прямі відповіді;
- не допускати з боку об'єктів спілкування плутанини у відповідях і спроб залишити деякі питання взагалі без відповіді;
- постійно бути зосередженим на відповідях, а не на тому, яке питання задати наступним (тому до опитування треба ретельно готуватися);
- перед тим як поставити наступне питання, переконатися, що відповідь на попереднє є зрозумілою;
- в ході опитування можна повідомити про деякі (але не всі) докази, в тому числі і речові.

Отримуючи та фіксуючі інформацію, доцільно знати такі тактичні прийоми психологічного впливу на джерела інформації:

- демонстрація поінформованості (цей прийом застосовується, коли частково з'ясовано питання та необхідно отримати додаткову інформацію);
- використання позитивних якостей особи об'єкта НС(Р)Д (необхідно апелювати до позитивних якостей для досягнення поставленої мети);
- інерція (опитувані за інерцією можуть надати необхідну інформацію, розповідаючи про речі, що безпосередньо не стосуються справи);

- постановка несподіваного запитання (постановкою несподіваного запитання можна привести опитуваного до стану збентеження, викрити його, наприклад, у брехні, і отримати інформацію, що становить оперативний інтерес);

- використання суміжної теми розмови (цей прийом надає можливість проводити цілеспрямовану бесіду, не ставлячи запитань).

Під час проведення будь-якого виду НС(Р)Д його суб'єкти повинні перевіряти достовірність отриманої інформації. Викрити недостовірну інформацію у розповіді співбесідника є однією із найскладніших задач, які слід вирішити у процесі розвідувального опитування. Необхідно знати, що повідомлення неправди (брехні) в ході спілкування вимагає певних зусиль. За допомогою брехні люди прагнуть захистити себе. При цьому об'єкт НС(Р)Д може відчувати страх, що виявляється в певних симптомах, наприклад, пульсації сонної артерії, пересиханні губ або непомірних спробах надати своїм визнанням видимості правди.

Розрізняють дві основні групи ознак надання невірної інформації: словесні і психологічні.

Словесні ознаки надання недостовірної інформації

1. Відповідь на питання – особи, які говорять правду, намагаються відповісти на питання прямо, ті ж, хто її приховують, намагаються у своїх відповідях говорити про різні побічні обставини.

2. Час (термін) для відповіді на поставлене питання – для неправдивої відповіді на питання звичайно потрібно більше часу, так як треба вирішити що сказати.

3. Повторення питання – це звичайний спосіб виграти додатковий час, щоб вигадати відповідь на поставлене запитання.

4. Уривчаста, неправильна відповідь – мова тих, хто говорить неправду, відрізняється уривчастістю, незавершеними реченнями.

5. Клятви і запевнення – різного роду клятви (наприклад: «клянуся дітьми, матір'ю, богом, аллахом» тощо) застосовуються для надання більшої переконливості своїй брехні. Правдивим людям немає потреби вдаватися до клятв і запевнень.

6. Ясність відповіді – при наданні недостовірної інформації особи відповідають невиразно, «під ніс» або збиваються у своїх відповідях.

7. Використання слів – особи, які говорять неправду, намагаються використати «обтічні» слова і вирази.

8. Переконаність – люди, які говорять правду, як правило, намагаються аргументовано переконати протилежну сторону в своїй невинності, тоді як ті, що надають недостовірну інформацію, звичайно поведуться необґрунтовано пасивно.

9. Непослідовність у твердженнях належить до найбільш наочних показників надання недостовірної інформації.

Психологічні (невербальні) ознаки надання недостовірної інформації

Необхідно мати на увазі, що жодна з приведених нижче ознак не може мати самостійного значення, оцінювати їх треба в сукупності.

1. Знаки – це сигнали, значення яких зрозуміле для всіх. Наприклад, кивання головою. Іноді, у разі брехні, такі ознаки бувають не доведеними до кінця, різко обриваються.

2. Жести – переважно рухи руками, які робляться з метою надання переконливості своїм словам. Люди, які говорять неправду, часто використовують недоречні жести.

3. Мимовільні звички – ними можуть бути звички, що не помічаються самою людиною (торкання мочки вуха, прогладжування волосся, стискання пальців і т. ін.). В умовах стресової ситуації ці звички стають більш помітними.

4. Дихання – пришвидшене дихання може свідчити про навмисне надання недостовірної інформації.

5. Покашлювання, ковтання слини також можуть бути виявами хвилювання.

6. Вираз обличчя – невловимі або важко вловимі зміни міміки обличчя опитуваної особи часто свідчать про приховане емоційне збудження. При відповідній підготовці можна навчитися їх фіксувати.

Реакція об'єктів спілкування

Проводячи НС(Р)Д, заснований на спілкуванні з джерелами інформації, працівник оперативного підрозділу повинен бути готовий, що реакція опитуваних може бути різною, однак, вона має свою логіку і певну послідовність, а саме:

Заперечення – виконує роль свого роду психологічного буфера при отриманні від вороже настроєних осіб несподівано поганих вістей. Може виявлятися в різних моментах розмови:

- здивованість;
- відмова вірити наданій інформації;
- наполягання на тому, що це усього лише помилка;
- нерозуміння того, що було сказано.

Злість – коли заперечення не може більше продовжуватися, воно змінюється відчуттям злості, люті і обурення. У цій стадії з опитуваною особою спілкуватися дуже важко, так як її злість (агресія) розповсюджується на все оточення.

Самовиправдовування – остання спроба опитуваного повернути собі колишню психологічну стійкість. Саме на цій стадії свідки, що підозрюються, намагаються домовитися зі співробітником – представити потрібну інформацію, якщо його зараз випустять.

Депресія – опитувані стають відчуженими і виявляють небажання повідомити ту або іншу інформацію.

Підкорення неминучому – визнання факту, що здійснився, і бажання вирішити проблему раз і назавжди, саме на цій стадії ОРЗ.

Проводячи оперативно-розшукові заходи, засновані на спілкуванні з джерелами інформації, оперативні працівники, як правило, допускають такі поширені помилки:

– недбала підготовка до заходу, що сприяє втраті ініціативи при найменшому відхиленні від запланованого;

– формальний підхід до планування заходу, коли оперуповноважений вважає, що буде діяти ситуативно.

Звідси можливо зробити висновок, що змістовна частина ОРЗ, окрім пізнавальних прийомів, містить: зашифрування і тактичні прийоми конспірації; легендування; подолання протидії кримінального середовища; виявлення дезінформації та психологічного настрою об'єкта заходу.

6.3. НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ДОКАЗУВАННІ ТА ВИРІШЕННІ ІНШИХ ЗАДАЧ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Теорія доказування є найбільш розвинутою формою наукового знання у кримінальному процесі, яка надає цілісне відображення закономірних і суттєвих зв'язків у доказуванні й визначає його засади. Її значення для розробки концепції використання результатів НС(Р)Д у кримінально-процесуальному доказуванні полягає в тому, що вона є її методологічною основою. Доказування є складною гносеологічною, логічною, правовою й практичною діяльністю, що складається з двох взаємозалежних та взаємовпливових етапів, які становлять єдиний нерозривний процес, що полягає в отриманні доказів та їх використанні для обґрунтування ними правової позиції сторонами кримінального провадження та процесуальних рішень уповноваженими суб'єктами.

Доказом у кримінальному провадженні є єдність фактичних даних, отриманих та закріплених у відповідній процесуальній формі, а також їх процесуальних джерел, на підставі якої сторони кримінального провадження, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню, та яка визнана уповноваженими суб'єктами доказування, слідчим суддею та судом. Результати НС(Р)Д апіорі не є доказами у кримінальному процесі.

Значення поняття, класифікації та властивостей доказів полягає в тому, що знання сутності цих науково-правових категорій правозастосовниками сприяє ефективності використання ними результатів НС(Р)Д для отримання окремих видів доказів у кримінальному провадженні, чим забезпечується ефективність виконання завдань кримінального провадження.

Інститут використання результатів негласних розслідувань у доказуванні у вітчизняному кримінальному процесі пройшов декілька етапів свого розвитку. Кожен з цих етапів має свої особливості, які зумовлені взаємозв'язком негласної розшукової діяльності та кримінального процесу. Характер цього взаємозв'язку на усіх історичних етапах залежав від форми кримінального процесу, політичних, економічних і соціальних чинників, рівня розвитку кримінально-процесуальної науки, національних традицій та рівня впливу на розвиток процесуальної науки і законодавства досвіду західних країн. Вітчизняний історичний досвід поєднання пошуково-розшукової діяльності і досудового розслідування в одному органі і в одній уповноваженій особі може бути використаний і сьогодні, проте лише за умов прокурорського нагляду та судового контролю за здійсненням цієї діяльності.

Особливості використання результатів негласних розслідувань у доказуванні у кримінальному процесі західних країн полягають у тому, що майже в усіх західних країнах негласна пошуково-розшукова діяльність поєднана з досудовим розслідуванням і здійснюється одним і тим же органом і, як правило, однією і тією ж особою, що спрощує проведення гласних і негласних заходів, спрямованих на отримання доказів, а також їх використання у кримінальному процесуальному доказуванні. Досудове провадження має спрощені процесуальні форми і високе матеріально-технічне забезпечення. Гарантіями законності використання результатів негласних розслідувань у доказуванні у кримінальному процесі західних країн є дієвий прокурорський нагляд, судовий контроль, незалежність суду, високий професіоналізм захисників, прокурорів, суддів й органів досудового розслідування, а також низький рівень корупції органів юстиції та розвинутий громадський контроль за їх діяльністю.

Результати НС(Р)Д – це матеріально фіксовані джерела, змістом яких є будь-які дані, а також матеріальні об'єкти, у тому числі документи, що виникають (отримуються) в ході їх проведення.

Результати проведених негласних слідчих (розшукових) дій, якими можуть бути протоколи, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії, можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування, як це прямо передбачено вимогами ч. 1 ст. 256 КПК України. Перевірка встановлених фактичних даних здійснюється за загальними правилами перевірки й оцінки доказів слідчим, прокурором, судом.

У КПК України та відомчих нормативних актах не міститься положень, які б надавали можливість самостійного прийняття рішення слідчим про використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій в доказуванні під час досудового розслідування. Тому в разі, якщо після вивчення

результатів проведення негласної слідчої (розшукової) дії слідчий вважатиме, що вони (в тому числі й ті, що зберігаються в нього за дорученням прокурора) можуть бути використані під час досудового розслідування, для офіційного їх використання він повинен ініціювати перед прокурором прийняття відповідного рішення. Форми звернення слідчого до прокурора з ініціативою використання в доказуванні матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій ні законодавчими нормами, ні положеннями міжвідомчої Інструкції не встановлено, як не встановлено і процесуальної форми прийняття рішення про використання доказів. Тому слід визнати, що звернення слідчого до прокурора з ініціативою використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування може бути здійснене у письмовій чи усній формі як запит і в такій же формі може бути наданою відповідь прокурора слідчому.

Для використання результатів НС(Р)Д у доказуванні їх класифікують за такими критеріями: а) за можливістю розсекречення; б) за змістом; в) за походженням; г) за напрямом використання у кримінальному провадженні; д) за напрямом використання у кримінальному процесуальному доказуванні.

Результати НС(Р)Д використовуються у доказуванні за такими напрямом: 1) для отримання окремих видів доказів, обґрунтування доказами правової позиції сторонами, а також для прийняття рішення уповноваженими суб'єктами кримінального провадження; 2) для провадження процесуальних дій як засобів отримання доказів (результати НС(Р)Д можуть бути приводами та підставами для провадження слідчих (розшукових) дій, у тому числі й негласних; для провадження тимчасового доступу до речей та документів та ін.); 3) організаційно-тактичного забезпечення провадження процесуальних дій.

Результати НС(Р)Д в залежності від їх змісту та форми можуть бути лише двома видами доказів: речовими доказами, якщо вони є матеріальними об'єктами, що відповідають вимогам ст. 98 КПК України, або документами, якщо вони відповідають вимогам ст. 99 КПК України (схема 4.3.1).

Речовими доказами можуть виступати матеріальні об'єкти, що отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій і якими можуть бути:

- знаряддя вчинення злочину;
- предмети, що були об'єктом злочинних дій;
- гроші, цінності та інші речі, набуті злочинним шляхом;
- матеріальні об'єкти, які зберегли на собі сліди злочину;
- матеріальні об'єкти, які містять інші відомості, що можуть

бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

Матеріальні об'єкти не повинні вилучатися в ході НС(Р)Д, а лише під час провадження гласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій

Виключенням є лише НС(Р)Д, передбачені ст.ст. 261,271,272, 274 КПК України.

Аудіо-, відеозапис, отримані в порядку ст.ст. 260, 263, 264, 270 КПК України, не є додатками до протоколу НС(Р)Д, а є документами, які лише в своїй нерозривній єдності з протоколом відповідної НС(Р)Д утворюють документ-доказ у кримінальному провадженні.

Окремі результати НС(Р)Д, передбаченої ст. 264 КПК України (комп'ютерна інформація), не підпадають під види доказів, визначені ч. 2 ст. 84 КПК України і потребують визначення як окремого виду доказу.

Слід погодитися з думкою, що матеріали проведення НС(Р)Д можуть містити дві групи даних. До першої групи відносяться фактичні дані (відомості), що безпосередньо вказують на ознаки злочину, які можуть бути використані та закріплені у процесуальному провадженні та будуть джерелами доказів у кримінальному провадженні. Вони також мають значення для встановлення обставин, що підлягають доказуванню (про наявність та місця зберігання знарядь злочину, викрадених цінностей тощо).

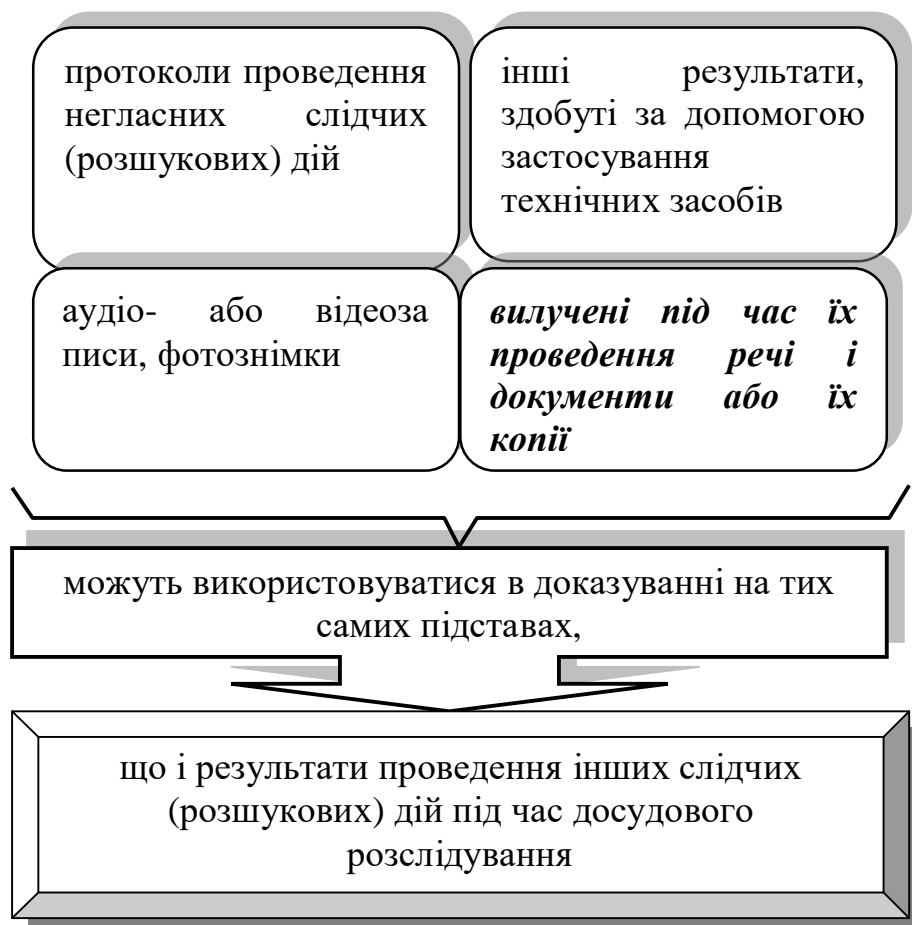

Схема 6.3.1. Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні

До другої групи відносяться дані, що містять допоміжний характер (про особу підозрюваного, способи маскування злочинної діяльності тощо) і можуть бути орієнтиром для вибору організаційних та тактичних прийомів проведення С(Р)Д та НС(Р)Д. Необхідними умовами використання результатів проведення НС(Р)Д є :

- належність доказу, тобто якщо дані, отримані за результатами проведення відповідних слідчих (розшукових) дій, прямо чи опосередковано підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів;
- допустимість доказу, тобто якщо відповідні дані отримані у порядку, встановленому статтями 21 глави КПК України;
- доказу, тобто підтвердження його істинності (перевірка через інші джерела).

Таким чином, невідповідність будь-якому із зазначених критеріїв даних, отриманих у ході проведення НС(Р)Д, унеможливує використання їх як доказів у кримінальному провадженні. КПК передбачає, що отриманий за результатами проведення будь-яких НС(Р)Д доказ підлягає оцінюванню слідчим, прокурором, слідчим суддею та судом для прийняття відповідного процесуального рішення – з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку. Для означеного здійснюються відповідні С(Р)Д (схема 6.4.2., 6.4.3).

Схема 6.3.2. Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні

Результати НС(Р)Д можуть використовуватися для організаційно-тактичного забезпечення провадження процесуальних дій – засобів доказування, у тому числі й ті, які не підлягають розсекреченню та не можуть бути приводами і підставами для проведення процесуальних дій та доказами, а також ті результати НС(Р)Д, що не набули матеріально-фіксованої форми.

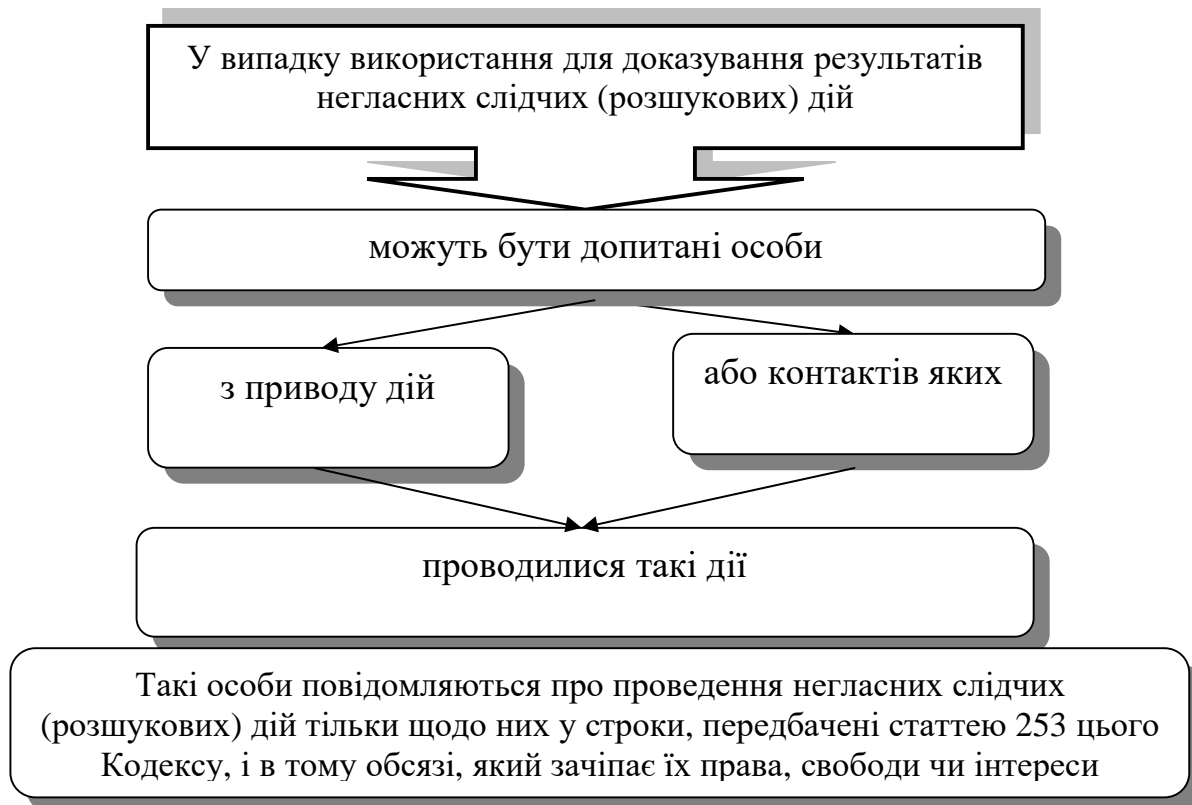

Схема 6.3.3. Використання результатів НС(Р)Д у доказуванні

Використання результатів НС(Р)Д сприяє створенню умов для забезпечення ефективності С(Р)Д та інших НС(Р)Д, а саме: визначенню найбільш доцільного часу та місця проведення відповідної процесуальної дії; вибору найбільш оптимальних тактичних прийомів та передбаченню методів, засобів та форм їх реалізації; використанню фактору раптовості; мінімізації ступеню тактичного ризику; моделюванню поведінки учасників процесуальної дії; визначенню в організованій групі осіб, схильних до контакту зі слідчим; з'ясуванню ступеню поінформованості осіб, які протидіють слідству, про плани та наміри слідчого, про наявні у слідства докази, про джерела інформації; застосуванню адекватних протидії злочинців процесуальних, тактичних та організаційних заходів; урахуванню можливої протидії розслідуванню з боку третіх осіб, способи та форми її прояву тощо.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ ШОСТОГО РОЗДІЛУ

1. Організація як функція управління у сфері проведення НС(Р)Д.
2. Ріні проведення НС(Р)Д.
3. Слідча ситуація та її елементи.
4. Тактика НС(Р)Д та її елементи.
5. Тактичні прийоми.
6. Тактичні комбінації.
7. Тактичні операції.
8. Тактичні рішення .
9. Інформаційне ситуаційне моделювання.
10. Етапи здійснення НС(Р)Д.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30(з наступними змінами).
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 // Юридический вестник. – 1998. – №4. – С.5.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 // Голос України. – 2001. – 10 січ.
4. . Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності / Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. – ИАЦ Ліга бізнесінформ, 2006.
5. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – №25-26. – Ст.131 (з наступними змінами та доповненнями).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України // ВВР України. – 2012. – №3-4. – Ст.21.
7. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України {Із змінами, внесеними згідно із Законом № 5083-VI від 05.07.2012} (ч.12)/Верховна Рада України; Закон від 13.04.2012 № 4652-VI – режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4652-17/page>
8. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні / Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від «16» листопада 2012 року №№ 114/1042/516/936/16875/5
9. Зразки процесуальних документів (досудове розслідування): наук.- 3-89 практ. посіб. / О. І. Перепелиця, С. Є. Кучерина, В. В. Федосєєв та ін. – Х.: Право, 2015. – 632 с.

10. Негласні слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / Д. Й. Никифорчук, О. . Тарасенко, Є. В. Лизогубенко ; ред. Д. Й. Никифорчук ; рец.: О. В. Копан, В. О. Глушков, М. С. Цуцкірідзе ; Національна академія внутрішніх справ. – К. : НАВС, 2015 (Бровари). – 240 с. 100 экз.

11. Проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні (Текст): практичний посібник-коментар. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 168 с.

12. Процесуальне керівництво прокурором негласними слідчими (розшуковими) діями : наук.-практ. посіб. / (Є. М. Блажівський, І. М. Козьяков, В. В. Мухін, О. В. Геселев, Л. В. Вигівська, О. І. Назарук, С. М. Скрипниченко, А. П. Слободзян, А. О. Штанько). – К. : Національна академія прокуратури України, 2014. – 304 с.

13. Шинкаренко І.Р., Шинкаренко І.О., Кириченко О.В. Правові та організаційні основи здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) підрозділами кримінальної поліції: навчальний посібник / Іза ред. професора І.Р. Шинкаренка. Д. : ДДУВС, 2017. 224 с.

14. Правові та організаційні основи використання спеціальної техніки у протидії злочинності : навч. посібник / (Д.Б. Санакоев, І.Р. Шинкаренко] / за заг. ред. проф. І.Р. Шинкаренка. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 260 с.

15. Шинкаренко І.Р. Організаційно-тактичні особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій : навчальний посібник. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2017. 264 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:

1. Верховна Рада України. URL : <https://www.rada.gov.ua/>
2. Президент України. URL : <https://www.president.gov.ua/ru>
3. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/perelik_sprav/
3. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/index.html>
5. Національна академія правових наук України. URL: <http://www.aprnu.kharkiv.org/>
4. Конституційний Суд України. URL : <https://ccu.gov.ua/>.
5. Газета "Урядовий кур'єр" URL :<http://ukurier.gov.ua/uk/>
6. Газета "Юридична практика" URL: <http://presa.ua/juridicheskajapraktika.html>
7. Міністерство внутрішніх справ України. URL : <https://mvs.gov.ua/uk/contacts/ministry-internal-affairs>.
8. Міністерства Юстиції України www.gdo.kiev.ua

9. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/>

10. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>

11. Бібліотечно-бібліографічні ресурси Верховної Ради України. URL : <http://lib.rada.gov.ua/static/about/welcome.html>

12. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL : <https://nlu.org.ua/>

13. Науково-технічна бібліотека Національного аерокосмічного університету ім. М.Є Жуковського (ХАІ). URL : <https://library.khai.edu/>

РОЗДІЛ 7. НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ ПОВ'ЯЗАНІ З ВТРУЧАННЯМ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ: ПОНЯТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ

7.1. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ВТРУЧАННЯМ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ

7.1.1. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЮ ОСОБИ. Особливості організації та тактики підготовки, санкціонування та проведення конкретних НС(Р)Д пов'язаних з втручанням у приватне спілкування залежать від виду сигналів які несуть необхідну інформацію: акустична, візуально-оптична, у дротових лініях зв'язку, в радіоефірі, на матеріальних носіях.

НС(Р)Д аудіо – , відеоконтроль особи – як, різновид втручання у приватне спілкування, полягає у отриманні без відома конкретної особи аудіо- або аудіо – та відеозапису її розмов або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування тощо, що можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування (схема 7.1.1.1).

Відмінність аудіо-, відеоконтролю особи від спостереження за особою, річчю або місцем (див. коментар до ст. 269 КПК України) та аудіо-, відеоконтролю місця (див. коментар до ст. 270 КПК України) полягає у використанні аудіо-, відеозаписуючих пристроїв встановлених в середині публічно недоступних місць для фіксації поведінки особи.

Проведенню аудіо-, відеоконтролю особи в середині публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи завжди передують обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, в результаті таємного проникнення до яких встановлюються технічні засоби аудіо-, відеоконтролю особи (п. 5 ч.1 ст. 267 КПК України). Тому в разі отримання слідчим (прокурором) фактичних даних, що розмови конкретної особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю та перебуванням в середині публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування, та за неможливості отримати ці відомості іншим шляхом окрім як проведенням цієї негласної слідчої (розшукової) дії, слідчий (прокурор) складає окремі клопотання, узгоджені з прокурором, до слідчого судді про дозвіл на проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи для встановлення технічних засобів аудіо-,

відеоконтролю особи та про дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю особи в середині цих місць.

Схема 7.1.1.1. НСРД: Аудіо-, відеоконтроль особи

Порядок та тактика проведення аудіо-, відеоконтролю особи, що визначені законодавством України, зумовлюють доцільність, після отримання ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії, її письмового доручення слідчим в порядку п. 2 ч. 2 ст. 40, ст. 41, ч. 6 ст. 246 КПК України оперативному підрозділу уповноваженому на проведення НС(Р)Д. Особливості організації та тактики здійснення означеної дії уповноваженими оперативними підрозділами правоохоронних органів визначаються відомчими нормативними актами.

Клопотання узгоджене з прокурором до слідчого судді про дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю особи повинно бути укладеним відповідно до вимог ч. 2 ст. 248 КПК України, також до клопотання додається витяг з

Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання.

Посадова особа уповноваженого оперативного підрозділу правоохоронного органу, якій було доручено аудіо-, відеоконтроль особи оформлює відповідне завдання ОТП на проведення НС(Р)Д та негайно після завершення даної негласної слідчої (розшукової) дії повідомляє про це слідчого та надає йому для дослідження інформацію, отриману при застосуванні технічних засобів. Слідчий, а у разі необхідності за участю спеціаліста, відповідно до вимог ст. 266 КПК України вивчає зміст отриманої інформації, про що складає протокол.

Слід враховувати при організації означених НС(Р)Д, що загальне керівництво оперативним забезпеченням при їх підготуванні та здійсненні покладається на керівника уповноваженого оперативного підрозділу-ініціатора.

Під час НС(Р)Д уповноважений підрозділ повинен забезпечувати: ефективність дії на підґрунті комплексного використання сил та технічних засобів, тактичних комбінацій щодо вирішення завдань кримінального провадження відповідно до мінливої слідчої ситуації.

НС(Р)Д здійснюється із забезпеченням усіх вимог законодавства щодо обмеження розголошення їх проведення. Порядок здійснення та заходи убезпечення сил, засобів, а також факту проведення НС(Р)Д узгоджуються уповноваженим оперативним підрозділом.

Під час НС(Р)Д необхідно забезпечити: контроль за об'єктами, які можуть створити загрозу силам та засобам НС(Р)Д; формування груп убезпечення НС(Р)Д; організацію взаємодії з іншими органами та уповноваженими оперативними підрозділами правоохоронних органів; ужиття інших заходів, спрямованих на ефективне здійснення НС(Р)Д.

7.1.2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ТРАНСПОРТНИХ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (мереж, що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого виду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу) є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікації для передавання інформації, на підставі ухвали слідчого судді, якщо під час його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження (ст. 263 КПК України) (схема 7.1.2.1). воно полягає у застосуванні технічного обладнання, яке дає змогу зафіксувати факт контакту у мережі, а також аудіовізуально сприймати, фіксувати та відтворювати інформацію, що передавалась цим каналом зв'язку, у тому числі її зміст.

Негласне зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж здійснюється шляхом:

- контролю за телефонними розмовами, що полягає в негласному спостереженні, відборі, фіксації, обробці і відтворенні з використанням технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, змісту телефонних розмов, а також інших відомостей та сигналів, які передаються телефонним каналом зв'язку, що контролюється (SMS, MMS, факсимільний зв'язок, модемний зв'язок тощо);

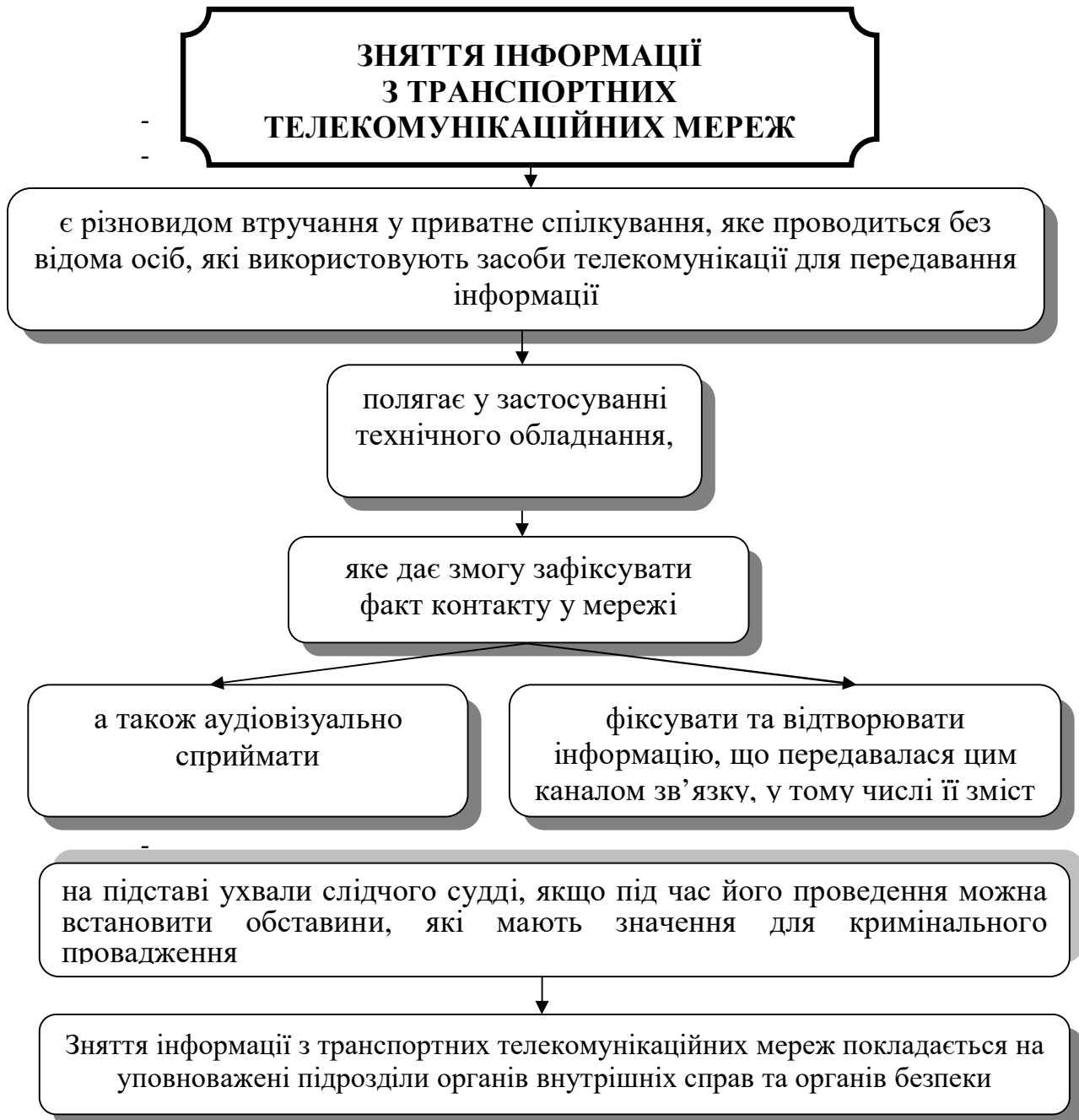

Схема 7.1.2.1. НС(Р)Д: Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж

- зняття інформації з каналів зв'язку, що полягає в негласному одержанні, фіксації із застосуванням відповідних технічних засобів, зокрема встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, обробці та відтворенні, у тому числі придатних для автоматизованої обробки засобами обчислювальної техніки, різних видів сигналів, які передаються через мережу Інтернет, інші мережі передачі даних, що контролюються.

При цьому слід означити, що:

- під транспортною телекомунікаційною мережею законодавець розуміє мережу, що забезпечує передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу;

- під телекомунікацією (електрозв'язок) – передавання, випромінювання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, проводових, оптичних або інших електромагнітних системах;

- під телекомунікаційною мережею доступу – частина телекомунікаційної мережі між пунктом її закінчення та найближчим вузлом (центром) комутації включно;

- під кінцевим обладнанням потрібно розуміти обладнання, призначене для з'єднання з пунктом закінчення телекомунікаційної мережі з метою забезпечення доступу до телекомунікаційних послуг (телефонний та факсимільний апарат, комп'ютер, модем, телеприймач тощо);

- під каналом електрозв'язку – сукупність технічних засобів, призначених для перенесення електричних сигналів між двома пунктами телекомунікаційної мережі, що характеризується смугою частот та/або швидкістю передачі. Залежно від каналу передачі електрозв'язок поділяється на проводовий зв'язок і радіозв'язок. Проводовий зв'язок, у свою чергу, поділяють на телефонний зв'язок, телеграфний зв'язок, факсимільний зв'язок, електронну пошту, IP-телефонію (Internet-телефонія) тощо. До радіозв'язку, що використовується в правоохоронних органах відносять такі види електрозв'язку: диспетчерський ультракороткохвильовий радіозв'язок, короткохвильовий радіозв'язок, радіорелейний зв'язок, транкінговий радіозв'язок, стільниковий радіозв'язок, супутниковий радіозв'язок;

- у ролі технічного каналу виступають канали проводового та радіозв'язку, канали природного витоку інформації (розповсюдження акустичних хвиль по комунікаціях та пружних конструкціях, електромагнітне випромінювання та наводки електронних приладів) або ж канали штучного витоку інформації (які створюють штучно шляхом впровадження відео-, акустичних та інших закладок або радіомаяків).

Негласне зняття інформації з радіотехнічних засобів можна класифікувати за такими ознаками: способу зняття інформації, частотного діапазону роботи, дальності дії, виду модуляції сигналу і способу його

маскування (кодування), способу управління, типу використовуваного контрольного пункту, способу камуфлювання тощо.

Зняття інформації з каналів зв'язку полягає у застосуванні технічного обладнання, яке дає змогу прослуховувати, фіксувати та відтворювати інформацію, що передавалася цим каналом зв'язку (ст. 1 Закону України "Про телекомунікації"). Така інформація може включати дані як про взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж, так і щодо змісту інформації, яка була передана каналом зв'язку.

Матеріальними підставами проведення негласної слідчої (розшукової) дії є необхідність отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, якщо їх неможливо отримати в інший спосіб.

Формальними підставами проведення негласних слідчих (розшукових) дій є: ухвала слідчого-судді, доручення слідчого уповноваженому оперативному підрозділу, відповідним образом оформлене завдання для оперативно-технічного підрозділу. Означене НС(Р)Д має винятковий та тимчасовий характер. Зазначені дії застосовуються з метою запобігання тяжкого чи особливо тяжкого злочину, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо.

Суб'єктом, який приймає рішення про доцільність зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж є слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину. Суб'єктом організатором та виконавцем є слідчий, за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи та за їх завданням оперативно-технічні підрозділи, що здійснюють безпосередньо НС(Р)Д.

Предметом зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж може бути інформація здобута з мереж, що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого виду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу, абонентів розмов, часу і тривалості. Означена інформація на відповідному носії (схема 7.1.2.2).

Схема 7.1.2.2. Фіксація та збереження інформації, отриманої з телекомунікаційних мереж

7.1.3.1. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ. Зняття інформації з електронних інформаційних систем є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без відома осіб, які використовують електронні інформаційні системи для передавання інформації, на підставі ухвали слідчого судді, якщо під час його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження. Означене НС(Р)Д полягає у застосуванні технічного обладнання для одержання інформації, яка міститься в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютер), автоматичних системах, комп'ютерній мережі, мережі електрозв'язку.

До електронних інформаційних систем відносяться :

- електронно-обчислювальні машини (комп'ютери);
- автоматизовані системи;
- комп'ютерні мережі;
- мережі електрозв'язку.

Робота електронних інформаційних систем також включає інформаційний обмін між окремими їх частинами, а також між собою. Зазвичай такі системи називають просто електронними системами (ЕС), маючи на увазі саме електронні інформаційні системи.

Сутність зняття інформації з електронних інформаційних систем полягає в тому, що орган, який її здійснює, на підставі ухвали слідчого судді проводить запис певної інформації, якою обмінюються обвинувачений (підозрюваний) з іншими особами, або інші особи з підозрюваним (обвинуваченим), або підозрювані (обвинувачені) між собою, і повідомляє про це слідчого, який її досліджує (схема 7.1.3.1).

Матеріальною підставою проведення негласної слідчої (розшукової) дії, зокрема зняття інформації з електронних інформаційних систем, є необхідність отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, якщо неможливо отримати їх в інший спосіб.

Проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем здійснюється лише за вмотивованим рішенням слідчого судді і має винятковий та тимчасовий характер. Зазначені дії застосовуються з метою запобігання тяжкого чи особливо тяжкого злочину, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо.

Ініціаторами та виконавцем зняття інформації з електронних інформаційних систем є слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину. За його дорученням здійснювати та організувати проведення означеного НС(Р)Д можуть уповноважені оперативні підрозділи правоохоронних органів. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи.

Схема 7.1.3.1. Зняття інформації з електронних інформаційних систем

Суб'єктами конкретного застосування зняття інформації з електронних інформаційних систем, як негласної слідчої (розшукової) дії, що пов'язана з тимчасовим обмеженням конституційних прав людини є працівники оперативно-технічних підрозділів за завданням уповноважених оперативних підрозділів.

Безпосередніми об'єктами зняття інформації з електронних інформаційних систем є: електронно-обчислювальні машини (комп'ютери), автоматизовані системи, комп'ютерні мережі, мережі електрозв'язку, які накопичують, обробляють, зберігають або передають відомості про тяжкі та особливо тяжкі злочини.

Рішення про проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем приймає слідчий суддя за поданням слідчого або прокурора. Проводити заходи допускається лише тоді, якщо мова йде про тяжкі або особливо тяжкі злочини.

В ухвалі слідчого судді про дозвіл на втручання у приватне спілкування в цьому випадку додатково повинні бути зазначені ідентифікаційні ознаки електронної інформаційної системи, в якій може здійснюватися втручання у приватне спілкування.

Ідентифікаційними ознаками електронної інформаційної системи є:

- IP-адреса (IP – Internet Protocol), яка є унікальним ідентифікатором (адресою) пристрою (звичайно комп'ютера або маршрутизатора), підключеного до локальної мережі або Інтернету;
- доменне ім'я, що дозволяє ідентифікувати в мережі Інтернет веб-сайт або адресу електронної пошти;
- серійний номер та характеристики автоматизованої системи та ПОМ.

Відповідно до поданого клопотання слідчий суддя не пізніше як через шість годин з моменту отримання даного клопотання виносить ухвалу в наданні дозволу або відмови проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем.

В ухвалі для проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем зазначається: орган, який звернувся з клопотанням; зміст клопотання, при цьому зазначається дата заведення оперативно-розшукової справи щодо особи; дані про особу; стаття Кримінального кодексу України, якою передбачено кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою, чи до якого вона готується; назва негласної слідчої (розшукової) дії, яку планується здійснити за ухвалою слідчого судді; ідентифікаційні ознаки електронної інформаційної системи; підстави надання дозволу (з посиланнями на них); точну назву даної негласної слідчої (розшукової) дії; термін застосування та його обґрунтування (не більше строків ведення справи); орган, який буде проводити зняття інформації з електронних інформаційних систем.

Ухвала слідчого судді про надання дозволу на здійснення зняття інформації з електронних інформаційних систем підписується слідчим суддею,

скріплюється гербовою печаткою, реєструється в апараті суду за правилами таємного діловодства.

У випадках позитивного надання дозволу в ухвалі обов'язково конкретизуються строки зняття інформації з електронних інформаційних систем, зокрема дозвіл слідчого судді на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не може перевищувати два місяці. Також дозволяється продовжити дані строки за наявності відповідних підстав та визначається загальний строк, протягом якого в одному кримінальному провадженні може тривати проведення негласної слідчої (розшукової) дії, дозвіл на проведення якої дає слідчий суддя, який не може перевищувати шести місяців.

У виняткових випадках, пов'язаних з урятуванням життя людей та запобіганням здійсненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, КПК України допускає можливість почати проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем до отримання дозволу слідчого судді. При цьому прокурор зобов'язаний невідкладно звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді та, якщо останній не дасть свого дозволу, то почата вказана негласна слідча (розшукова) дія повинна бути негайно припинена, а отримана інформація – знищена (ст. 250 КПК України).

Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем та отримані результати. Прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії. Виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину. У рішенні про проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем зазначається строк її проведення. Строк проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем може бути продовжений:

прокурором, якщо дана негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його рішенням – до вісімнадцяти місяців;

керівником органу досудового розслідування, якщо дана негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його або слідчого рішенням – до шести місяців;

слідчим суддею, якщо дана негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його рішенням у порядку, передбаченому статтею 249 КПК України.

До етапів організації підготовки та проведення зняття інформації з електронних інформаційних мереж, яке проводиться за дозволом слідчого судді із застосуванням технічних засобів, відносяться:

1. Вивчення, аналіз і оцінка ситуації, яка складається в процесі кримінального провадження.

2. Складання відповідних документів та отримання дозволу слідчого судді.

3. Планування заходів.
4. Організація взаємодії.
5. Підготовка до проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії.
6. Проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії.
7. Контроль за проведенням даної негласної слідчої (розшукової) дії.
8. Документальне оформлення отриманих результатів.
9. Аналіз та оцінка ефективності проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем.

Законодавець передбачив особливий порядок здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або їх частини, доступ до яких не обмежується їх власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту

Пунктом 2 ст. 264 КПК передбачено, що не потребує дозволу слідчого судді здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або їх частини, доступ до яких не обмежується їх власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту.

До відомостей, доступ до яких не обмежується їх власником, володільцем або утримувачем належать відомості, які вільно викладені в мережі «Інтернет» (файлообмінниках, форумах, сайтах та ін.).

Під здобуттям відомостей з електронних інформаційних систем або їх частини, доступ до яких не обмежується їх власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту розуміють негласну слідчу (розшукову) дію, яка полягає у пошуку та отриманні інформації з комп'ютерних систем та мереж (див. стор. 6).

Необхідністю проведення даної негласної слідчої дії є особливості сучасної злочинності. Оскільки комп'ютерні мережі, насамперед Інтернет, все більш активно використовуються зловмисниками для створення нелегальних ринків збуту зброї, наркотиків, людських органів, порнографічної продукції, вибухових пристроїв, пропозиції щодо надання «кілерських» послуг, а також є способом розповсюдження інформації щодо виготовлення саморобних вибухових пристроїв, пропаганди національної ворожнечі й закликів до розв'язання війни.

У даному випадку проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії, метою якої є здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або їх частини, доступ до яких не обмежується їх власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту, не обмежує конституційні права особи.

Отримання інформації з електронних інформаційних систем здійснюється виключно через канали зв'язку (комп'ютерні лінії).

Отримання інформації з електронних інформаційних систем, призначеної для загального користування включає зміст сайтів та Web-сторінок фізичних і юридичних осіб, а також повідомлення на форумах та

електронних дошках оголошень. У зв'язку з цим НС(Р)Д мають право проводити як слідчі, оперативні підрозділи, так і оперативно-технічні підрозділи.

Водночас, слід зауважити, що порядок проведення НС(Р)Д на рівні відомчих інструкцій не регламентований. Крім того, питання тактики проведення комп'ютерної розвідки на науковому рівні не розглядалися і потребують окремого дослідження.

До складових НС(Р)Д відносять:

- пошук інформації, яка може свідчити про вчинення протиправних дій;
- збирання матеріалів щодо певних об'єктів: фізичних та юридичних осіб, предметів та подій у зв'язку з їх відношенням до протиправної діяльності;
- здійснення в комп'ютерній мережі активних заходів.

Метою НС(Р)Д є отримання інформації, яка міститься в комп'ютерних мережах (на серверах).

Знаючи IP-адресу комп'ютера або мережного обладнання ймовірного злочинця та розуміючи правила надання доменних імен і закріплення їх за зонами, працівник правоохоронного органу в більшості випадків має змогу самостійно визначити фізичне місцезнаходження комп'ютера, за яким дана адреса закріплена.

Місцезнаходження програмно-технічних засобів у мережі Інтернет визначається за IP-адресою, яка належить певному провайдеру і є взаємопов'язаною з номером телефону користувача послуг доступу до мережі. А знаючи номер телефону користувача, легко визначити й фізичну адресу, а саме, де встановлено телефон, тобто місце ймовірного знаходження програмно-технічних засобів потерпілого (правопорушника, серверів провайдерів тощо), що використовують даний телефон для доступу до мережі Інтернет.

На сьогодні існує декілька програмних продуктів та утиліт, за допомогою яких можна отримати відомості щодо власника домену (сайту), його IP-адреси та дізнатися, де розміщено сам сервер із сайтом (хостінг або Colocation). Одним із програмних продуктів, що допомагає при визначенні інформації різного виду в мережі Інтернет, є програма IP-Tools, що містить такі корисні утиліти:

- Ping Scanner – ping по діапазону адрес або за списком адрес;
- Trace – показує маршрут, по якому проходять IP-пакети між комп'ютерами;
- Whois – одержання реєстраційної інформації про домени з офіційних Whois серверів;
- Finger – одержання інформації про користувачів певного хоста;
- LookUp – визначає IP-адресу хоста або розташування самого серверу, за іменем або навпаки.

Також, у мережі Інтернет існують інші безкоштовні сервіси, за допомогою яких можна отримати ту чи іншу інформацію щодо ресурсів мережі (сайтів) (наприклад SmartWhois, Mod IP City тощо).

За допомогою вказаних сервісів отримують інформацію про:

- належність конкретної IP-адреси до сегменту Інтернет певної країни, провайдера, хост-провайдера, їх контакти;
- IP-адресу певного сайту (ресурсу);
- реєстратора доменного імені певного сайту;
- технічний майданчик (фізичне розташування) проксі-серверу;
- історію сайту, ресурс, який ним використовується, розрахунок трафіку;
- посилання на сайт тощо.

Так, щоб встановити IP-адресу сайту, доменне ім'я якого відоме (і взагалі довідатися, чи існує така адреса), можна скористатися програмою Ping (Packet Internet or Inter-Network Groper), що входить у комплект Windows. Для цього необхідно виконати команду Пуск > Виконати (Start > Run) і набрати, наприклад, наступний рядок: ping yahoo.com. Замість адреси пошукової системи Yahoo можна ввести адресу будь-якого іншого сайту.

Для отримання інформації про встановлення з'єднання ініціатор направляє провайдеру ухвалу слідчого судді про зняття інформації з технічних каналів зв'язку, комп'ютерних систем та інших технічних засобів, а також запит на офіційному бланку з грифом.

У запиті повинен вказуватися номер абонента і (або) IP-адреси та термін часу, за який необхідно надати відомості за здійсненим з'єднанням. Постанова суб'єкта оперативно-розшукової діяльності на проведення заходу по зняттю інформації з технічних каналів зв'язку, комп'ютерних систем та інших технічних засобів не повинна містити відомостей, віднесених до державної таємниці України. Провайдер Інтернету реєструє видачу відомостей про зняття інформації з технічних каналів зв'язку, комп'ютерних систем та інших технічних засобів у окремих облікових документах з обмеженим доступом і повертає ініціатору ухвалу.

Провайдер самостійно здійснює підготовку інформації про здійснені з'єднання відповідно до вимог запиту й направляє відповідь ініціатору заходу.

7.1.4. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ АРЕШТУ, ОГЛЯДУ І ВИЇМКИ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ. Накладення арешту на кореспонденцію полягає у затриманні установою зв'язку відправлення кореспонденції особи (листів усіх видів, бандеролей, посилок, поштових контейнерів, переказів, телеграм, інших матеріальних носіїв передання інформації між особами) без її відома на підставі ухвали слідчого судді.

Фактичними підставами для порушення слідчим клопотання про надання дозволу на накладення арешту на кореспонденцію є отримані під час

кримінального провадження відомості, що поштово-телеграфна кореспонденція певної особи іншим особам або інших осіб їй може містити відомості про обставини, які мають значення для досудового розслідування, або речі і документи, що є джерелами відомостей, які мають істотне значення для розслідування.

У клопотанні узгодженому з прокурором до слідчого судді про дозвіл на накладення арешту на кореспонденцію поряд із зазначенням відомостей, що перелічені у ч. 2 ст. 248 КПК України, слідчий повинен звернутися до слідчого судді не тільки щодо надання дозволу на накладення арешту на кореспонденцію конкретної особи у певній установі зв'язку протягом необхідного для успішного проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії строку, але й щодо зобов'язання керівника цієї установи здійснювати контроль і затримувати кореспонденцію особи і протягом доби повідомляти про це слідчого, та надання слідчим суддею дозволу слідчому в разі затримання кореспонденції, що містить відомості, які мають значення для досудового розслідування, провести її огляд та виїмку, а за необхідності зняти з неї копії та отримати зразки з відповідних відправлень.

Схема 7.1. 4.1. Об'єкти НСРД накладення арешту на кореспонденцію

Надання слідчим суддею дозволу на накладення арешту на кореспонденцію дає слідчому право провести інші негласні слідчі (розшукові) дії – огляд і виїмку цієї кореспонденції (ст. 262 КПК України).

При закінченні строку, визначеного в ухвалі слідчого судді, накладений на кореспонденцію арешт вважається скасованим і затримана на установі

зв'язку кореспонденція, яка не була вилучена слідчим, підлягає негайному відправленню адресату.

Огляд кореспонденції проводиться слідчим на підставі ухвали слідчого судді про накладення арешту, огляд та виїмку кореспонденції конкретної особи та отриманих від керівника установи зв'язку відомостей про її надходження та затримання.

Свої особливості має процедура отримання ухвали слідчого судді на накладення арешту на кореспонденцію, її огляд та , який проводиться в разі наявності достатніх підстав вважати, що поштово-телеграфна кореспонденція певної особи іншим особам або інших осіб їй може містити відомості, які мають значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності.

Указане НС(Р)Д проводиться в декілька етапів: негласний відбір поштової кореспонденції; накладення арешту на кореспонденцію; негласний огляд кореспонденції; негласна виїмка кореспонденції.

Негласний відбір поштової кореспонденції на міжнародних та внутрішніх поштових каналах, відбір відправлень за прізвищами, адресами відправників та адресатів, почерком та відбитками друкарських пристроїв, що належать конкретним особам, здійснюється з метою виявлення і закриття каналів контрабанди, недопущення вивезення за межі України матеріалів або виробів, що становлять державну таємницю, історичну або культурну цінність, виявлення прихованих повідомлень про кримінальні правопорушення та іншої інформації, що становить інтерес для встановлені об'єктивної істини під час кримінального провадження.

Накладення арешту на кореспонденцію полягає в забороні на підставі ухвали слідчого судді установам зв'язку без відома особи, яка відправила кореспонденцію, вручення адресату цієї кореспонденції (схема 7.1.4.2).

Огляд кореспонденції – різновид втручання у приватне спілкування, яке полягає в негласному відборі за ідентифікаційними ознаками кореспонденції, на яку накладено арешт, її обробленні, знятті копій чи отриманні зразків та інформуванні підрозділу-ініціатора для прийняття рішення щодо подальших дій (здійснюється уповноваженими оперативними підрозділами Національної поліції України через оперативно-технічні підрозділи Служби безпеки (схема 7.1.4.3).

Негласний огляд кореспонденції здійснюється в установі зв'язку за участю представника цієї установи, а за необхідності – за участю спеціаліста. У разі виявлення в кореспонденції речей, речовин, документів, що становлять інтерес для кримінального провадження, оперативний працівник у межах, визначених ухвалою слідчого судді, здійснює виїмку цієї кореспонденції або знімає з неї копію чи отримує певні зразки. У разі необхідності

кореспонденція, щодо якої проводиться захід, може маркуватися (спеціальні позначки, написи, засоби технічного контролю).

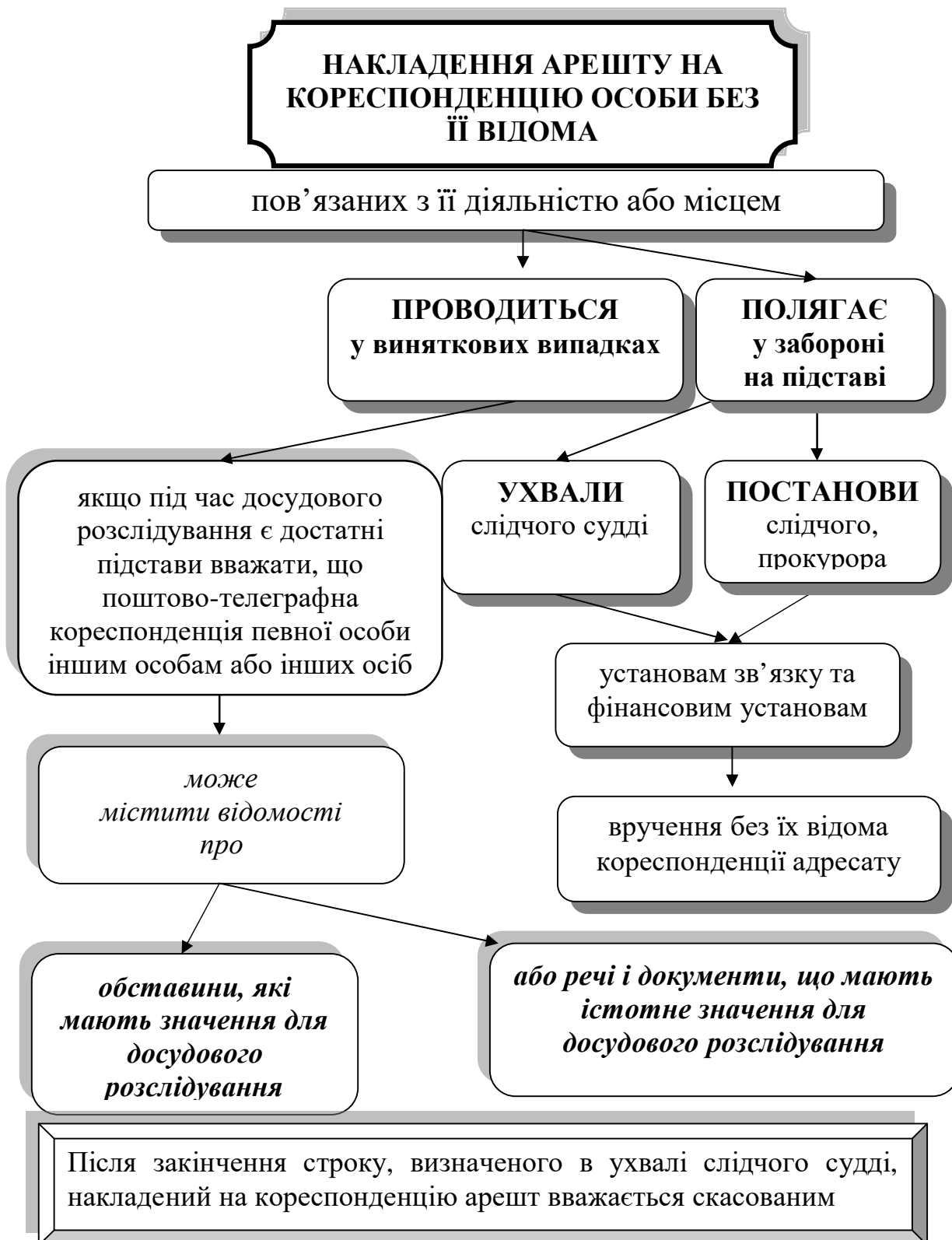

Схема 7.1.4.2. Накладення арешту на кореспонденцію

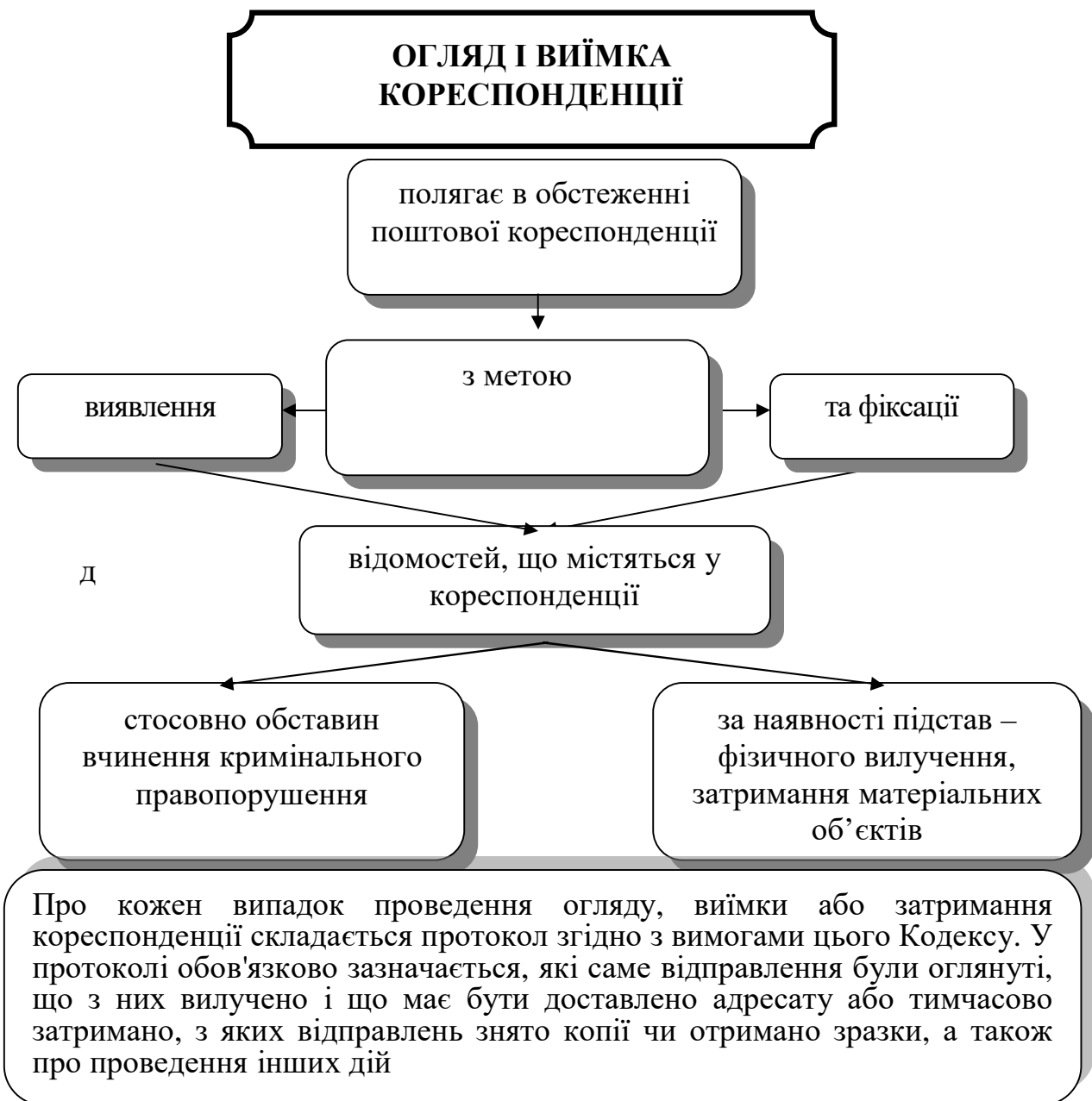

Схема 7.1.4.3. Огляд і виїмка кореспонденції

Слідчий, прибувши до установи зв'язку, ознайомлюється із затриманою поштово-телеграфною кореспонденцією та складає протокол затримання кореспонденції для проведення її огляду та вирішення питання про необхідність її виїмки. Рішення про проведення огляду конкретної затриманої кореспонденції приймається слідчим та не потребує винесення ним відповідної постанови. Обов'язковим учасником такого огляду є представник установи зв'язку, у необхідних випадках – спеціаліст (наприклад, для

забезпечення безпеки учасників огляду при розкритті і безпосередньому огляді конвертів, бандеролей, посилок, що можуть містити сильнодіючі отруйні, вибухові речовини, пристрої тощо, з'ясуванню змісту тексту листа, надісланого із-за кордону, надання допомоги слідчому у знятті копій чи отримання зразків об'єктів, що пересилаються, нанесенні на виявлені речі і документи спеціальних позначок, обладнання їх технічними засобами контролю тощо). Огляду в присутності зазначених осіб підлягає вся затримана в установі зв'язку кореспонденція особи.

Під час такого огляду слідчий може прийняти рішення про:

- відкриття цієї кореспонденції, зняття з неї копій чи отримання зразків з відповідних відправлень без вилучення їх вмісту, з метою збереження конфіденційності накладення арешту та кореспонденцію та її огляду;
- нанесення на виявлені речі і документи спеціальних позначок, обладнання їх технічними засобами контролю, для забезпечення проведення інших негласних слідчих (розшукових) дій;
- заміну речей і речовин, що становлять загрозу для оточуючих чи заборонені у вільному обігу, на їх безпечні аналоги тощо.

Факт проведення перелічених дій обов'язково описується у протоколі огляду затриманої кореспонденції.

Огляд затриманої кореспонденції проводиться в установі зв'язку за загальними правилами проведення огляду. У разі не виявлення за результатами проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії речей чи документів, які мають значення для досудового розслідування, слідчий повинен забезпечити їх таке упакування, що не викликає в особи підозр щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій з її кореспонденцією, щоб не завдати шкоди досудовому розслідуванню. Тому, якщо слідчий приймає рішення про відкриття затриманої кореспонденції, ця дія повинна завжди проводитися із застосуванням способів та засобів, що забезпечують упакування кореспонденції та розташування її вмісту у відповідності до оригінального. Якщо забезпечити первинне упакування оглянутої кореспонденції є неможливим, а її відправлення адресату завдасть шкоду кримінальному провадженню, вона може бути вилученою та збереженою до прийняття рішення прокурором про її повернення адресату в порядку та на підставах передбачених ст. 255 КПК України.

Підставами для проведення виїмки, затриманої в установі зв'язку кореспонденції, є:

- наявність в ухвалі слідчого судді про накладення арешту на кореспонденцію дозволу на проведення її виїмки при встановленні в ній відомостей про обставини, які мають значення для досудового розслідування, або речей і документів, що мають істотне значення для досудового розслідування;

- фактичне встановлення слідчим за результатами проведення огляду затриманої кореспонденції, що конкретне поштово-телеграфне відправлення містить відомості про обставини, які мають значення для досудового розслідування, або речі і документи, що мають істотне значення для досудового розслідування, і що зняття з них копій або їх фотографування, проведення відеозапису вмісту чи отримання зразків з цих відправлень не може забезпечити встановлення відомостей, які мають значення для досудового розслідування.

У разі встановлення за результатами огляду затриманої кореспонденції відсутності у ній речей чи документів, які мають значення для досудового розслідування, слідчий дає вказівку представнику установи зв'язку, який брав участь у проведенні огляду, про вручення цієї кореспонденції адресату, про що відзначається у протоколі огляду затриманої кореспонденції.

Виїмка кореспонденції проводиться слідчим за участю представника установи зв'язку, в якій біла затримана ця кореспонденція, про що складається протокол.

7.2. ФІКСАЦІЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ІНФОРМАЦІЇ ЇЇ МАТЕРІАЛЬНИХ НОСІЇВ ТА ПРЕДМЕТІВ, ОТРИМАНИХ ПІД ЧАС НС(Р)Д З ВТРУЧАННЯМ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ

За результатами проведення всіх різновидів втручання у приватне спілкування складаються відповідні протоколи. За результатами вивчення отриманої інформації під час аудіо-, відео контролю особи, слідчим складається протокол. В цьому протоколі він, зокрема, описує технічні носії інформації, технічні засоби за допомогою яких була відтворена наявна на них інформація, результати дослідження наданої інформації, у разі виявлення інформації, що має значення для досудового розслідування, відтворює її в повному обсязі із зазначенням змісту розмови осіб або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю. Протокол про проведення дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення аудіо-, відеоконтролю особи передається прокурору (ч. 3 ст. 252 кпк України).

Факт накладення арешту на конкретне поштово-телеграфне відправлення отримує свою фіксацію у протоколі затримання кореспонденції, який складається слідчим в установі зв'язку за участю представника цієї установи, відповідно до вимог ст. 104-107, 252, ч. 1 та 4 ст. 262 КПК України, з обов'язковим описанням всієї затриманої кореспонденції та способу забезпечення її збереження.

Протоколи затримання кореспонденції, її огляду та виїмки складаються слідчим за результатами проведення кожної із цих дій згідно з вимогами ст. 104-107, 252, ч. 1 та 4 ст. 262 КПК України. У протоколах обов'язково зазначається,

які саме відправлення були затримані, оглянуті, їх зовнішній вигляд, внутрішній зміст, що з них вилучено і що має бути доставлено адресату або тимчасово затримано, з яких відправлень знято копії чи отримано зразки, а також про проведення інших дій, передбачених частиною другою ст. 262 КПК України.

Протоколи затримання кореспонденції, її огляду та виїмки не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення цих негласних слідчих (розшукових) дій передаються прокурору (ч. 3 ст. 252 КПК України) для його ознайомлення з результатами їх проведення, вжиття ним заходів щодо збереження вилученої кореспонденції, які він планує використовувати у кримінальному провадженні (ч. 4 ст. 252 КПК України).

Ч. 5 ст. 262 КПК України встановлює обов'язок керівників та працівників установ зв'язку, які приймають участь у проведенні конкретних негласних слідчих (розшукових) дій, сприяти їх проведенню та не розголошувати факт їх проведення чи отриману інформацію, про що їх попереджає слідчий на початку проведення передбачених ст. 261, 262 КПК України негласних слідчих (розшукових) дій.

За результатами здійснення зняття інформації з електронних інформаційних систем, що пов'язано з тимчасовим обмеженням конституційних прав складається протокол з відповідними додатками. У протоколі зазначаються: дата його складання; посада, прізвище та ініціали особи, у провадженні якої перебуває справа; номер справи, за якою здійснювався захід; номер постанови; дата її прийняття та найменування суду, яким видано дозвіл на здійснення заходу; вид заходу та строки його здійснення; найменування підрозділу, працівники якого залучалися до здійснення заходу; дані про особу, стосовно якої здійснювався захід; результати здійснення заходу; відомості про матеріальні носії інформації та місце їх зберігання.

На підставі проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем слідчий складає відповідний протокол. При знятті інформації з комп'ютерних мереж, з жорсткого диска комп'ютера необхідно враховувати, що програми, які становлять оперативний інтерес, нерідко налаштовані на самознищення у разі несанкціонованого доступу. Подолати діючу систему захисту оперативний працівник самостійно, як правило, не в змозі.

Положеннями ст. 259 КПК України передбачені вимоги щодо збереження інформації, отриманої в результаті втручання у приватне спілкування. Згідно з вимогами цієї статті кримінального процесуального закону, якщо прокурор має намір використати під час судового розгляду як доказ інформацію, отриману внаслідок втручання у приватне спілкування, або певний її фрагмент, він зобов'язаний забезпечити збереження всієї інформації або доручити слідчому, який здійснює досудове розслідування, забезпечити таке збереження.

З викладеного, можемо констатувати, що до особливостей організації різновидів втручання у приватне спілкування відносяться:

1. Значне обмеження прав і свобод людини означеними НС(Р)Д, що вимагає ретельного аналізу слідчої ситуації з визначення матеріальних та фактичних підстав їх здійснення.

2. При прийнятті рішення слідчим про проведення втручання у приватне спілкування слід враховувати стандарти ЄСПЛ до використання ССМП у кримінальному провадженні та правові обмеження їх здійснення.

3. Вибираючи відповідну організаційно-тактичну модель та форміруючі алгоритм дій слідчий повинен враховувати ступень небезпеки злочину та відповідність НС(Р)Д суспільній загрозі.

4. Плануючі НС(Р)Д слідчий повинен забезпечити всіх суб'єктів учасників та збереження отриманої інформації.

5. Тактичні прийоми здійснення втручання у приватне спілкування повинні забезпечувати відповідність впливу на «правейсі» дій, що обмежують права та свободи людини.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ СЬОМОГО РОЗДІЛУ

1. З чого складаються загальні організаційні та тактичні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій?

2. Слідча ситуація та її вплив на вибір організаційно-тактичної моделі проведення НС(Р)Д щодо втручання у приватне спілкування

3. В чому полягає втручання у приватне спілкування?

4. Які є види НС(Р)Д щодо втручання у приватне спілкування?

5. У чому полягає організація здійснення НС(Р)Д щодо втручання у приватне спілкування?

6. Які НС(Р)Д відносяться до дій з втручання у приватне спілкування?

7. У чому полягають особливості організації та тактики проведення особливості організації та тактики проведення аудіо-, відеоконтролю особи?

8. У чому полягають особливості організації та тактики проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем?

9. У чому полягають особливості організації та тактики проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж?

10. У чому полягають особливості організації та тактики проведення НС(Р)Д: проведення арешту, огляду і виїмки кореспонденції?

ТЕСТИ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ПОЛОЖЕНЬ СЬОМОГО РОЗДІЛУ :

1. Що є правовою підставою на втручання у приватне спілкування:

- а) постанова слідчого, який має достатні підстави на його проведення;
- б) постанова прокурора по клопотанню слідчого;

в) ухвала слідчого судді про дозвіл на його проведення слідчим або за його дорученням оперативним підрозділом;

г) постанова слідчого судді на його проведення слідчим.

2. Втручанням у приватне спілкування є:

а) доступ та фіксування спілкування, що є приватним;

б) доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним;

в) фіксація фактів зустрічі з конкретними особами під час візуального спостереження;

г) фіксування фактів знаходження конкретних осіб у місці за яким здійснюється спостереження;

3. Різновиди втручання у приватне спілкування згідно КПК України:

а) аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції;

б) аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з електронних інформаційних систем;

в) аудіо-, відеоконтроль особи; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем;

г) аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем.

4. Що не є втручанням у приватне спілкування документування у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій:

а) фіксування офіційних виступів захисника підозрюваного у вчиненні злочину;

б) фіксування змісту інформації під час публічних виступів, масових зборів, мітингів та демонстрацій, де присутні особи оголошують певну інформацію відкрито, з метою її оприлюднення та розповсюдження;

в) доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним;

г) фіксація змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним;

5. НС(Р)Д «Огляд і виїмка кореспонденції», полягає у:

а) обстеженні поштової кореспонденції, з метою виявлення та фіксації відомостей, що містяться у кореспонденції, стосовно обставин вчинення кримінального правопорушення, за наявності підстав – фізичного вилучення, затримання матеріальних об'єктів;

б) забороні на підставі ухвали слідчого судді, постанови слідчого, прокурора установам зв'язку та фінансовим установам вручення без їх відома кореспонденції адресату;

в) забороні на підставі ухвали слідчого судді, постанови слідчого, прокурора установам зв'язку передачі будь якої інформації, що міститься у поштової кореспонденції;

г) обстеження комп'ютерних систем з метою та фіксації відомостей, що містяться у їх пам'яті.

6. Щодо яких кримінальних правопорушень передбачено проведення НС(Р)Д, пов'язане з втручанням у приватне спілкування:

а) тяжких та особливо тяжких злочинів;

б) кримінальних проступків, не тяжких;

в) тяжких злочинів;

г) особливо тяжких злочинів.

7. У яких місцях може здійснюватись спостереження за діями та розмовами окремих осіб шляхом проведення негласної слідчої (розшукової) дії, як аудіо- відеоконтроль особи:

а) виключно у житлі та в транспортному засобі особи;

б) у житлі або іншому володінні особи або в інших приміщеннях, транспортних засобах, інших місцях, що не є житлом чи іншим володінням особи;

в) тільки в інших місцях, що не є житлом чи іншим володінням особи;

г) відповіді а та б вірні.

8. Щодо яких кримінальних правопорушень передбачено проведення негласної слідчої (розшукової) дії «Аудіо-, відеоконтроль особи»:

а) тяжкі та особливо тяжкі;

б) кримінальні проступки та тяжкі;

в) тяжкі;

г) особливо тяжкі.

9. На яких установах може виконуватись негласні слідчі (розшукові) дії щодо накладання арешту на кореспонденцію:

а) тільки на державних установах поштового зв'язку «Укрпошта»;

б) на будь-якому поштовому зв'язку;

в) на державних установах поштового зв'язку «Укрпошта» і на поштових підприємствах недержавних операторів поштового зв'язку, що надають відповідні послуги на підставі узгодженості дій;

г) на державних установах поштового зв'язку «Укрпошта» і на поштових підприємствах недержавних операторів поштового зв'язку, що надають відповідні послуги на підставі ліцензій.

10. Виключите зі списку Закон України, який не взаємодіє з проведенням НС(Р)Д, пов'язаним з втручанням у приватне спілкування:

а) ЗУ «Про поштовий зв'язок» від 04.10.2001 № 2759-III;

б) ЗУ «Про телекомунікації» від 18.11.2003 № 1280-IV ;

в) ЗУ «Про рекламу» від 03.07.1996 № 270/96-ВР;

г) ЗУ «Про захист інформації в інформаційно-телемунікаційних системах» від 05.07.1994 № 80/94-ВР;

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30(з наступними змінами).
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 // Юридический вестник. – 1998. – №4. – С.5.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 // Голос України. – 2001. – 10 січ.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності / Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. – ИАЦ Ліга бізнесінформ, 2006.
5. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – №25-26. – Ст.131 (з наступними змінами та доповненнями).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України // ВВР України. – 2012. – №3-4. – Ст.21.
7. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України {Із змінами, внесеними згідно із Законом № 5083-VI від 05.07.2012} (ч.12)/Верховна Рада України; Закон від 13.04.2012 № 4652-VI – режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4652-17/page>
8. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні / Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від «16» листопада 2012 року №№ 114/1042/516/936/16875/5
9. Негласні слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / Д. Й. Никифорчук, О. . Тарасенко, Є. В. Лизогубенко ; ред. Д. Й. Никифорчук ; рец.: О. В. Копан, В. О. Глушков, М. С. Цуцкірідзе ; Національна академія внутрішніх справ. – К. : НАВС, 2015 (Бровари). – 240 с. 100 экз.
10. Шинкаренко І.Р. Правові та організаційні основи здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) підрозділами кримінальної поліції: навчальний посібник / І.Р. Шинкаренко, І.О. Шинкаренко, О.В. Кириченко / за ред. професора І.Р. Шинкаренка. – Д. : ДДУВС, 2017. – 224 с.
11. Процесуальне керівництво прокурором негласними слідчими (розшуковими) діями : наук.-практ. посіб. / (Є. М. Блажівський, І. М. Козьяков, В. В. Мухін, О. В. Геселев, Л. В. Вигівська, О. І. Назарук, С. М.

Скрипниченко, А. П. Слободзян, А. О. Штанько). – К. : Національна академія прокуратури України, 2014. – 304 с.

12. Шинкаренко І.Р. Організаційно-тактичні особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій : навчальний посібник. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2017. 264 с.

13. Шинкаренко І. Р., Шинкаренко І. І. Кримінальне право: склади окремих видів кримінальних правопорушень: навчально-наочний посібник: структурно-логічні схеми. Харків : Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» ; «Факт», 2021. 312 с. ISBN 978-966-637-980-4

РОЗДІЛ 8. ІНШІ НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: ТАКТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ

8.1. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОБСТЕЖЕННЯ ПУБЛІЧНО НЕДОСТУПНИХ МІСЦЬ, ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ (СТ. 267 КПК УКРАЇНИ).

Більшість злочинів вчиняється таємно, злочинці ретельно маскують свою діяльність, зростає кількість латентних злочинів. Це обумовлює необхідність детального вивчення правової основи, вимог та принципів обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, його мету, завдання, організаційні і тактичні елементи проведення, документальне оформлення і використання результатів.

Обстеження як негласна слідча (розшукова) дія проводиться шляхом таємного проникнення до публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, на підставі ухвали слідчого судді (п. 4 ст. 267 КПК).

Під час негласного обстеження допускаються фотографування, копіювання, позначка виявлених об'єктів за допомогою спеціальних хімічних речовин, встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи. Вилучення або заміна виявлених під час обстеження зразків (предметів) для дослідження допускається у виняткових випадках з дозволу керівника (слідчого) дії.

Застосування технічних засобів під час проведення обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи є вимушеним захисним заходом суспільства і держави в боротьбі зі злочинністю. Межі повноважень суб'єктів застосування спеціальної техніки і проведення технічних заходів суворо регламентуються законами України.

Принципами обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи є керівні ідеї, вироблені слідчою та оперативною практикою і закріплені в нормах законодавства про ОРД, котрі виражають політичні й соціальні закономірності розвитку суспільства, а також моральні та правові уявлення населення про сутність, мету, завдання та процедури їх здійснення. Зазначена негласна слідча (розшукова) дія здійснюється відповідно до принципів законності, дотримання прав і свобод людини й громадянина, конспірації, поєднання гласних і негласних методів та засобів, взаємодії з органами управління і населенням.

Конституційний принцип законності полягає в тому, що слідчий (або за його письмовим дорученням працівник оперативного підрозділу) зобов'язаний

точно виконувати вимоги Конституції України та її законів. Законодавець підкреслює, що незважаючи на негласний характер слідчих (розшукових) дій, застосування спеціальних засобів, негласну роботу та інший недоступний для громадян механізм збирання і фіксації фактичних даних – все це повинно відповідати вимогам закону, морально-етичним нормам справедливості, совісті, честі, людської гідності, свободи і відповідальності.

Принцип дотримання прав і свобод людини й громадянина визначає можливість кожного користуватися на рівних підставах всім обсягом конституційних прав і свобод без дискримінації з боку держави або інших осіб за будь-якими мотивами. Всі громадяни рівні перед законом, тобто зобов'язані дотримуватися закону і його виконувати. За порушення закону юридична відповідальність рівна для всіх.

Принцип конспірації при обстеженні публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи тісно пов'язується з конфіденційністю. Зазначена негласна слідча (розшукова) дія здійснюється в умовах конспірації форм і методів, до яких вдаються оперативні працівники з метою отримання інформації по виявленню, попередженню, розкриттю і розслідуванню злочинів, що носять таємний характер.

Організаційний алгоритм обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи з використанням технічних засобів містить у собі: вичення, оцінку, аналіз ситуації; визначення мети та завдань НС(Р)Д; визначення конкретного об'єкту та місця проведення НС(Р)Д; визначення уповноваженого оперативного підрозділу на який покладається проведення НС(Р)Д; здійснення розвідки місця проведення НС(Р)Д; планування; визначення уповноважених осіб, інших сил та засобів, що можливо залучити для вирішення завдань НС(Р)Д; визначення форм взаємодії між учасниками та суб'єктами НС(Р)Д; контроль за здійсненням НС(Р)Д (схема 8.1.1).

При підготовці оцінюють місця, де буде проводитися обстеження, коло осіб, стосовно яких будуть здійснюватися заходи, аналізують можливості технічних підрозділів. Перед прийняттям рішення про необхідність проведення обстеження оцінюють тактичну доцільність застосування технічних засобів, виходячи із ситуації, яка склалася:

- запобігання тяжкому злочині чи з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи;
- неможливість одержання інформації іншим способом або за допомогою інших засобів;
- можливість зашифрування джерела отримання інформації;
- можливість використання отриманих матеріалів у кримінальному судочинстві;
- визначення місця перебування злочинця для його затримання.

Слідчий (або за дорученням оперативний працівник) оцінює ситуацію і визначає, які конкретно програмні та технічні засоби у поєднанні з якими тактичними прийомами необхідно використати, а саме:

- розробка задуму обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, визначення ролі програмних і технічних засобів, методів і способів отримання необхідної інформації;
- вивчення можливості наявних технічних засобів (їх тактико-технічні характеристики), відбір необхідних програмних та технічних засобів;
- визначення способів технічної фіксації, можливості застосування наявних технічних засобів у конкретній ситуації та визначення тактичних прийомів застосування техніки.

Схема 8.1.1. Структурні елементи організації обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи

Сукупність найбільш доцільних заходів, що забезпечують у своїй послідовності успішне проведення обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, заздалегідь продумують у ході планування. З огляду на конкретні обставини план передбачає найбільш доцільний порядок

здійснення майбутнього процесу щодо документування злочину, і тому від того, наскільки глибоко і всебічно він продуманий, науково обґрунтований, значною мірою залежить кінцевий результат.

Організація проведення обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, складається з наступних етапів:

— підготовка матеріалів здійснення обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (визначення необхідних характеристик програмно-технічних засобів та спеціальних знань виконавця для фіксації певної злочинної дії);

— підготовка до проведення зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії технічних засобів оперативно-технічним підрозділом (підбір відповідного обладнання та виконавців для фіксації певної злочинної дії);

— реалізація запланованого із внесенням відповідних корективів при зміні обстановки (установка обладнання та проведення фіксації);

— завершальний етап заходу (проведення розобладнання);

— обробка одержаної інформації, її оцінка;

— аналіз ефективності проведення обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, висновки щодо досягнення його мети.

До участі в обстеженні слід залучати фахівців, які мають навички відшукування відповідних слідів, фіксації обстановки, установлення хімічних пасток, технічних засобів аудіо- та відеоконтролю тощо. Результати діяльності фахівця докладно фіксують у довідках, актах, які складають після закінчення обстеження, з точним визначенням технічних характеристик застосованих і запроваджених технічних засобів фіксації інформації.

Осіб, які залучаються до обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, всебічно інструктують як з технічних та організаційних аспектів його проведення, так і з питань дотримання конспірації при його здійсненні.

До одержання дозволу на проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи слідчий (за його дорученням оперативний працівник) вивчає оперативну обстановку на об'єкті і за погодженням з прокурором, звертається до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи.

Якщо слідчий, прокурор вважає, що проведення обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи слід продовжити, то слідчий за погодженням з прокурором або прокурор має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про прийняття ухвали згідно з вимогами статті 248 КПК.

Крім відомостей, вказаних у статті 248 КПК, слідчий, прокурор повинен надати додаткові відомості, які дають підстави для продовження зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії.

Загальний строк, протягом якого в одному кримінальному провадженні може тривати проведення обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, дозвіл на проведення якої дає слідчий суддя, не може перевищувати максимальні строки досудового розслідування, передбачені статтею 219 КПК. У разі, якщо обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи проводиться з метою встановлення місцезнаходження особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду, та оголошена в розшук, вона може тривати до встановлення місцезнаходження розшукуваної особи.

Контроль за дотриманням законності при організації і проведенні обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи здійснюється за двома напрямками:

1) слідчим, прокурором, слідчим суддею в межах певного кримінального провадження (ст. 3 КПК);

2) керівниками органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, в разі виконання зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії за дорученням слідчого (ст. 9 Закону «Про ОРД»).

Під тактикою обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи слід розуміти сукупність взаємопов'язаних, заснованих на практичному досвіді прийомів, методів, технічних засобів і наукових рекомендацій, що застосовуються слідчим (за дорученням – уповноваженими працівниками оперативних підрозділів) з метою ефективного виконання даної негласної слідчої (розшукової) дії при дотриманні законності.

Враховуючи особливості підготовки і проведення обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, слідчий (за дорученням – працівник оперативного підрозділу) складає план його проведення, у якому зазначає: мету обстеження; характеристику місця та особливості розташування приміщення, де буде проводитись обстеження; установчі дані осіб; способи зв'язку між учасниками обстеження; необхідність і ступінь участі в заході інших осіб; необхідність вилучення предметів і документів, що можуть бути доказами у справі; відповідальних за виконання заходу в цілому та окремих його етапів; інші дані.

Якщо обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи проводилось працівниками оперативного підрозділу за дорученням слідчого, останньому з відповіддю на доручення передають протокол з додатками (вилучені документи, предмети).

В процесі обстеження проводиться огляд приміщень, будинків, ділянок місцевості та об'єктів, розташованих на них. Обстеження як огляд полягає у

візуальному, слуховому і запаховому вивченні обстановки у відвідуваному об'єкті з метою виявлення, вилучення і дослідження предметів, які мають причинний зв'язок з обставинами вчинення злочинів, підозрюваними тощо.

Отже, при обстеженні визначених місць слідчий (за дорученням оперативний працівник) може вивчити розташування приміщень, дверей, меблів, наявність тих чи інших предметів, що може мати значення при наступній оцінці ситуації та прийнятті процесуальних чи управлінських рішень.

8.2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ УСТАНОВЛЕННЯ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ РАДІООБЛАДНАННЯ (РАДІОЕЛЕКТРОННОГО ЗАСОБУ) (СТ. 268 КПК УКРАЇНИ)

Ч. 1 ст. 268 КПК України надає можливість проведення негласної слідчої (розшукової) дії, спрямованої на установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) (мобільного терміналу систем зв'язку та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, тобто мобільного телефону, GSM, UMTS, HSDPA, WiMAX, LTE модемів, що забезпечують бездротовий доступ до мережі Інтернет, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, тощо), без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, що мають значення для кримінального провадження, а саме:

1) місцезнаходження у певний час або проміжок часу до, під час або після вчинення злочину у конкретному місці радіоелектронних засобів та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, що належать та (або) були у користуванні у цей час у осіб, що можуть бути причетними до вчинення злочину, свідків, потерпілого;

2) теперішнє місцезнаходження радіоелектронних засобів та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, що належать та (або) знаходяться у користуванні у осіб, що можуть бути причетними до вчинення злочину.

Тобто проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії дозволяє вирішити розшукове завдання по встановленню факту знаходження у певному місці та часі конкретної особи, якій належить та (або) знаходиться у користуванні радіоелектронний засіб та інший радіовипромінювальний пристрій, активований у мережі оператору рухомого (мобільного) зв'язку. Встановлення цього факту забезпечують положення ч. 3 ст. 34, п. 7 ч.1, ч.2 та ч. 4 ст. 39 Закону України «Про телекомунікації», згідно з якими оператори телекомунікацій зобов'язані зберігати записи про надані телекомунікаційні

послуги протягом строку позовної давності, визначеного законом, та надавати інформацію про надані телекомунікаційні послуги в порядку, встановленому законом, а також за власні кошти встановлювати на своїх телекомунікаційних мережах технічні засоби, необхідні для здійснення уповноваженим органами оперативно-розшукових заходів, і забезпечувати функціонування цих технічних засобів, а також у межах своїх повноважень сприяти проведенню оперативно-розшукових заходів та недопущенню розголошення організаційних і тактичних прийомів їх проведення.

Умовно можна виділити два порядки прийняття рішення про проведення установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу:

1) відповідно до вимог ст. 250, 251, ч. 1, 4 ст. 268 КПК України, тобто у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу може бути розпочато до постановлення ухвали слідчого судді за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора. У такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами статті 248 КПК України. Якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії, то її проведення повинно бути негайно припинено. Отримана внаслідок такої негласної слідчої (розшукової) дії інформація повинна бути знищена в порядку, передбаченому статтею 255 цього Кодексу. У випадках коли слідчий самостійно приймає рішення про проведення установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу він, відповідно до вимог ст. 110 та 251 КПК України виносить відповідну постанову, та узгоджує її з прокурором;

2) відповідно до вимог ст. 246, 248-250, ч. 1-3 ст. 268 КПК України слідчий у випадках, коли для встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні відомості про місцезнаходження конкретного радіоелектронного засобу у певному місці та у певний час, складає клопотання про дозвіл на проведення установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу до апеляційного суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового слідства (ст. 247 КПК України), узгоджує його з прокурором, або прокурор сам складає таке клопотання, отримує ухвалу слідчого судді про проведення установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу або про відмову в наданні дозволу на його проведення. Таке клопотання повинно бути укладеним відповідно до вимог ч. 2 ст. 248 КПК України, також до клопотання додається

витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання.

В ухвалі слідчого судді про дозвіл на встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу повинні бути зазначені ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження (його абонентський номер (сукупність цифрових знаків для позначення (ідентифікації) кінцевого обладнання абонента в телекомунікаційній мережі), транспортну телекомунікаційну мережу (назву оператора телекомунікацій, який має право на технічне обслуговування та експлуатацію телекомунікаційної мережі, якій належить номер абонента спостереження), кінцеве обладнання (його ідентифікатор для розпізнання в телекомунікаційній мережі, який надав цьому кінцевому обладнанню виробник (наприклад, код IMEI мобільного телефону, USB-модему тощо)).

Другою складовою формальної підстави для здійснення НС(Р)Д є завдання підрозділів-ініціаторів (суб'єктів оперативно-розшукової діяльності), які оформлюються на відповідних бланках установленої форми та окремо на кожен вид НС(Р)Д. В одному завданні дозволяється зазначати декілька ідентифікаційних ознак, за якими отримуватиметься інформація під час проведення ОТЗ.

Завдання оформлюється в одному примірнику на кожен вид НС(Р)Д та об'єкт контролю, заповнюється особисто ініціатором здійснення заходу (установчі дані, місце здійснення заходу та додаткові ознаки – друкованими літерами). Заповнення усіх граф бланка є обов'язковим.

У завданні на здійснення НС(Р)Д обов'язково вказується IMEI та абонентський номер мобільного телефону.

У завданні на проведення заходу вказуються: гриф секретності; посада, спеціальне звання, прізвище та підпис посадової особи НПУ України (начальник ГУНП України або його уповноважені заступники); вид заходу, термін, місце його проведення (місце роботи, проживання, тимчасового перебування особи, стосовно якої проводиться захід) та інші ознаки (номер телефону, адреса електронної скриньки, ознаки, які ідентифікують кінцеве обладнання, MSISDN, IMEI, IMSI тощо); основні відомості про об'єкт контролю; підстави для проведення заходу відповідно до законодавства; прізвище, ім'я, по батькові слідчого судді, який надав дозвіл на негласне отримання інформації або на негласне встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, дата, реєстраційний номер, зміст і термін дії дозволу; вид і номер оперативно-розшукової справи, кримінально-правова кваліфікація діяння за Кримінальним кодексом України; спеціальне звання, прізвище працівника прокуратури, що погодив постанову; перелік відомостей, які підлягають оперативно-технічному документуванню; інші відомості, що можуть сприяти досягненню мети ОТЗ; посада, звання, прізвище та контактні телефони працівника підрозділу-ініціатора, який має право отримувати відомості та/або матеріали ОТЗ; посада,

звання, прізвище та підпис керівника підрозділу-ініціатора; дані працівника, який веде оперативно-розшукову справу, у межах якої проводитиметься захід.

Термін проведення НС(Р)Д з встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу 15 діб.

Даний вид НСРД проводиться з використанням пересувних комплексів радіомоніторингу рухомого мобільного зв'язку, або використанням установлених на транспортних телекомунікаційних мережах операторів зв'язку систем перехоплення телекомунікацій без реєстрації змісту повідомлень або віддалених терміналів доступу до інформаційних систем операторів зв'язку.

Пересувний комплекс радіомоніторингу рухомого мобільного зв'язку, може перехоплювати на певній відстані сигнал від мобільного терміналу імітуючи базову станцію оператора мобільного зв'язку, певний проміжок часу утримувати в зоні своєї дії, з метою максимального наближення до нього і повного встановлення його місця знаходження.

Таким чином відбувається встановлення місця знаходження осіб, які користуються радіоелектронним засобом щодо якого застосовується пересувний комплекс радіомоніторингу, або самого радіоелектронного засобу.

Пересувні комплекси радіомоніторингу рухомого мобільного зв'язку перебувають на обліках оперативно-технічних підрозділів національної поліції України, та використовуються згідно норм чинного законодавства, у випадках, коли неможливе отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в іншій спосіб:

Однією з особливостей використання пересувних комплексів радіомоніторингу рухомого мобільного зв'язку є попередня аналітична робота, що стосується отримання та опрацювання інформації від оператора телекомунікаційної мережі про з'єднання абонента. В ході опрацювання інформації про з'єднання абоненту телекомунікацій встановлюються адреси та ідентифікаційні номери базових станцій оператора з яким працює термінал (LAC,CID), місця постійного перебування об'єкта, стосовно якого буде проводитись захід, маршрути пересування, зв'язки, проміжки часу в які можливе відключення терміналу, позиціонування на карті зон де об'єкт відпочиває вночі, якщо особа перебуває у розшуку та не має постійного місця проживання, а також інша інформація яка в подальшому може мати важливе значення при проведенні заходу для досягнення певної мети.

В залежності від поставлених завдань перед уповноваженим оперативним підрозділом з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення спецзаходу уповноважений оперативний підрозділ залучає на підставі свого завдання відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи Національної поліції України.

Можна наголосити на тому, що об'єктом стосовно якого проводиться під час кримінального провадження є свідки, потерпілі чи інші учасники кримінального процесу для з'ясування істини по кримінальній справі.

Не завжди кінцевою метою заходу є тільки встановлення місця знаходження об'єкту, цей етап може бути складовою більш широкої тактичної комбінації в ході якої здійснюється НС(Р)Д спостереження за особою для подальшої фіксації місць або зв'язків які не можуть бути встановлені та зафіксовані іншим шляхом.

Враховуючи викладене, виходячи з завдань, приймає мотивоване рішення щодо доцільності продовження заходу, про що інформується підрозділ-ініціатор.

Мета НС(Р)Д є досягнутою, з моменту встановлення місця знаходження особи, що користується терміналом мобільного стільникового зв'язку, або встановлення місця знаходження самого терміналу.

8.3. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСОБОЮ, РІЧЧЮ АБО МІСЦЕМ (СТ. 269 КПК УКРАЇНИ)

Як свідчить практичний досвід, спостереження являє собою дуже складну в організаційному і тактичному плані діяльність, що потребує значних людських ресурсів, технічних засобів, матеріальних витрат. Залежно від завдань, суб'єктів виконання, оснащення тощо, воно може проводитися терміном від кількох годин до декількох діб.

Спостереження як негласна слідча (розшукова) дія за своєю результативністю, достовірністю і значимістю інформації для правоохоронної діяльності вигідно відрізняється від інших слідчих (розшукових) дій. Крім того, проведення візуального спостереження зачіпає охоронювані законом права та інтереси громадян стосовно їх особистого життя. Тому для проведення візуального спостереження необхідно проводити всебічну ґрунтовну підготовку.

Підготовка до візуального спостереження полягає у здійсненні уповноваженими підрозділами комплексу відповідних дій, що забезпечують належні умови конспіративного та якісного проведення цього заходу.

Слідчий на підставі ретельного аналізу матеріалів кримінального провадження визначає:

- мету і завдання візуального спостереження, оцінює можливості його здійснення, виходячи з умов, у яких воно здійснюватиметься, і специфіки дій об'єктів спостереження;
- тактику здійснення спостереження, що надасть можливість найбільш повно задокументувати злочинну діяльність угруповання чи небезпечного злочинця;

Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій

- найсприятливіший момент початку спостереження, термін його проведення (у днях) і конкретні години в добовому інтервалі;

- слідчі (розшукові) дії, здійснення яких важливо поєднати з терміном проведення візуального спостереження;

- можливі варіанти реагування на ті чи інші обставини, що можуть виникнути під час спостереження.

Підставою для проведення спостереження є ухвала слідчого судді, яка надається на основі належним чином оформленого і погодженого з прокурором клопотання слідчого. Ініціатор негласної слідчої (розшукової) дії зобов'язаний у клопотанні зазначити (ст. 248 КПК України):

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) короткий виклад обставин злочину, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання;

3) правову кваліфікацію злочину із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

4) відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію;

5) обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину;

6) вид негласної слідчої (розшукової) дії та обґрунтування строку її проведення;

7) обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в іншій спосіб;

8) відомості залежно від виду негласної слідчої дії про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо;

9) обґрунтування можливості отримання під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили.

До клопотання слідчого, прокурора додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання.

Підготовка спостереження містить комплекс заходів організаційного характеру, спрямований на:

– вивчення і оцінку матеріалів, що надійшли на об'єкт;

– додатковий збір відомостей, необхідних для виконання завдання за місцем проживання об'єкта або поза ним;

– вивчення місця проживання (роботи) або тимчасового місцезнаходження об'єкта;

– вивчення умов місцевості та оточуючої обстановки в місцях майбутнього проведення заходів;

Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій

-
- визначення сил і засобів, необхідних для успішного виконання завдання;
- організація та облаштування постів спостереження, за потреби – транспортних засобів, необхідними технічними засобами контролю та спостереження;
- ідентифікація та попереднє ознайомлення з особою об'єкта спостереження;
- попереднє ознайомлення з особою об'єкта спостереження;
- визначення сил і засобів для ведення спостереження.

У процесі підготовки спостереження, слідчому необхідно уточнити, які зв'язки та фігуранти його цікавлять:

- чи потрібно встановлювати всіх осіб, які зустрічаються з об'єктом, або здійснювати вибіркового відбір зв'язків;
- чи можна залишати об'єкт без нагляду при встановленні зв'язків, якщо у підрозділу оперативної служби недостатньо сил, чи фіксувати зв'язки з використанням фото- або відеозапису.

Після узгодження цих питань слід з'ясувати можливість організації постів спостереження за місцем проживання, тимчасового знаходження або роботи об'єкта.

Ефективність спостереження прямо залежить від активної взаємодії працівників відповідних підрозділів і слідчим. Взаємодія в процесі підготування і проведення візуального спостереження за об'єктом передбачає погодженість спільних дій за метою, завданням, часом і місцем проведення. Основою такої взаємодії є своєчасний обмін інформацією між ініціатором спостереження і виконавцем про поведінку об'єкта, його зв'язки, місця перебування тощо.

На стадії підготовки до проведення спостереження найважливішою формою взаємодії є спільний аналіз матеріалів про об'єкт спостереження, уточнення відомостей про нього; визначення часу і режиму спостереження, обговорення способів зв'язку між учасниками, визначення необхідних для виконання завдання сил і засобів, схеми можливого їх розташування.

Відпрацювання ініціатором (слідчим або уповноваженим оперативним підрозділом) і виконавцем усіх питань під час підготування візуального спостереження дозволяє визначити початок спостереження. Правильний вибір такого моменту дає можливість досягти передбачуваних наслідків, отримати необхідну інформацію для прийняття відповідних рішень. При визначенні початку роботи над об'єктом важливо, щоб він збігався із активною протиправною поведінкою об'єкта. Це може бути підготовка об'єкта до вчинення злочину, переховування краденого, зняття злочину тощо.

На стадії здійснення спостереження найбільш важливими формами взаємодії є стійкий взаємний зв'язок і постійний обмін інформацією. Це зумовлено необхідністю забезпечення швидкого реагування на можливі протиправні дії об'єктів спостереження (вчинення злочину, знищення доказів, вилучення краденого майна), тобто виникає ситуація, коли інформація,

отримана відповідними працівниками, вимагає негайного реагування. На стадії замаху на злочин об'єкта або виявлення злочинця, який розшукується, основним завданням візуального спостереження є його затримання. Отже, спостереження за особою, річчю або місцем можна визнати однією з найбільш важливих слідчих (розшукових) дій, яка застосовується під час досудового слідства.

8.4. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ МОНІТОРИНГУ БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ ПЕРЕДБАЧЕНИЙ СТ. 269-1 КПК УКРАЇНИ

Моніторинг банківських рахунків складається з кількох компонентів :

1. Подання звіту про операції клієнта до їх проведення. Банки повідомляють про кожну операцію або ділову операцію до її проведення.

2. Регулярні повідомлення протягом встановленого терміну.

3. Як правило, банки не надають компетентним органам прямого доступу до своєї системи, а лише надсилають їм відповідну інформацію. Прямий доступ до системи автоматичного моніторингу є винятком і надається лише в Болгарії, де до програмного забезпечення банків можуть підключатися підрозділ фінансової розвідки чи правоохоронний орган. У таких випадках керівництво банку та фахівець із контролю дотримання стандартів інформуються про ордер на моніторинг — вони відповідно готують і забезпечують доступ для правоохоронного органу. Моніторинг процесу зазвичай здійснюється самим фахівцем із контролю дотримання стандартів.

У більшості банків системи для моніторингу рахунків входять до ІТ-системи, що використовуються для виконання зобов'язань за законами про протидію відмиванню грошей і фінансуванню тероризму. Однак для ефективної роботи правоохоронних органів потрібні окремі або адаптовані системи.

Слід зазначити, що сутність моніторингу банківських рахунків проявляється через притаманні йому функції, серед яких слід виділити:

-організаційно-управлінську (або упорядковуючу), що полягає у визначенні на підставі законодавства системи та порядку моніторингу банківських рахунків, його структури, виконавців, їх завдань, функціональних обов'язків, форм і засобів фінансового нагляду;

-контролюючу, що реалізується через ідентифікацію та вивчення особи клієнта, який здійснює фінансову операцію, перевірку видів його діяльності, зіставлення з останніми предметів фінансової операції, стосовно якої здійснюється моніторинг банківських рахунків;

-аналітичну, яка охоплює: аналіз змісту фінансової операції, її звичайності або незвичайності, заплутаності умов здійснення, економічної невинуватості фінансових операцій або суперечливості звичайній практиці клієнта, оцінку ризику здійснення клієнтом банку легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

-інформаційну, яка полягає у виявленні та наданні НАБ України інформації про ознаки наявної або ймовірної сумнівності фінансової операції, а також для її перевірки відповідними засобами;

-запобіжну, що містить: безпосереднє запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, через здійснення моніторингових дій стосовно окремої фінансової операції; опосередковане запобігання злочинності через запобігання відмиванню «брудних» коштів, отриманих у процесі злочинної діяльності.

8.5. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЯ МІСЦЯ (СТ. 270 КПК УКРАЇНИ)

Ч. 1 ст. 270 КПК передбачає отримання аудіо або відеозапису подій всередині публічно доступних місць, без відома їх власника, володільця або присутніх у цьому місці осіб, шляхом прихованої фіксації відомостей за допомогою аудіо- та відеозаписуючих технічних засобів, за наявності відомостей про те, що розмови і поведінка осіб у цьому місці, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має значення для кримінального провадження.

Виходячи зі змісту ст. 270 КПК України аудіо-, відеоконтроль місця проводиться тільки за рішенням слідчого судді.

Відповідно до вимог ст. 246, 248-250, 270 КПК України слідчий за наявності відомостей про те, що розмови і поведінка осіб у конкретному місці, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має значення для кримінального провадження, складає клопотання про дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю місця до суду, узгоджує його з прокурором та отримує ухвалу слідчого судді про аудіо-, відеоконтроль місця або про відмову в наданні дозволу на його проведення. Таке клопотання повинно бути укладеним відповідно до вимог ч. 2 ст. 248 КПК України, також до клопотання додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання.

Уповноважений оперативний підрозділ для виконання доручення слідчого, прокурора, з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення НСРД, залучає на підставі свого завдання відповідні оперативно-технічні підрозділи правоохоронних органів.

8.6. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ НС(Р)Д УКРАЇНИ ЩОДО НЕГЛАСНОГО ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ПОРІВНЯЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Означене НС(Р)Д проводиться тільки на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого про дозвіл на проведення негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, узгодженого з прокурором.

У клопотанні слідчого, прокурора про надання дозволу на негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, та в ухвалі слідчого судді додатково зазначаються відомості про конкретні зразки, які

планується отримати (схема 8.6.1). Вимогу закону щодо додаткового зазначення у клопотанні слідчого, прокурора та в ухвалі слідчого судді про надання дозволу на негласне отримання зразків відомостей про конкретні зразки, які планується отримати, необхідно розуміти як зазначення конкретних найменувань вказаних зразків (об'єктів дослідження) або їх вірогідної групової (видової) належності, що випливає з матеріалів кримінального провадження.

Відбір зразків може здійснюватись лише у кількості, необхідній для формулювання висновків щодо закономірності чи випадковості ознак, їх варіативності. Зразки (проби) повинні бути належної якості та мати необхідні для мети дослідження ознаки об'єкта, від якого вони отримані. В окремих випадках з метою об'єктивності дослідження умови отримання відібраних зразків повинні відповідати умовам утворення досліджуваного об'єкта, а збір зразків відбувається аналогічними знаряддями та засобами.

До клопотання також додається витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, у межах якого подається клопотання.

Важливою метою НС(Р)Д є порівняльне дослідження, що складає низку способів його проведення:

- *зіставлення* – розміщення порівнюваних об'єктів поряд один із одним – так, щоб можна було одночасно спостерігати їхні ознаки;
- *сполучення* – розміщення у полі мікроскопа порівнюваних об'єктів таким чином, щоб ознаки одного були продовженням ознак другого;
- *накладення* – приведення порівнюваних об'єктів у контакт один із одним так, щоб їх можна було спостерігати в проходячому світлі „на просвіт”.

Схема 8.6.1. Вимоги до постанови про здійснення негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження

8.7. ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ОФОРМЛЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ІНШИХ НС(Р)Д

Фіксація ходу і результатів обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, які передбачені новим КПК України. За результатами проведення обстеження складається протокол, до якого в разі необхідності долучаються додатки.

Протокол складається з:

1) вступної частини, яка повинна містити відомості про:

місце, час проведення та назву процесуальної дії;

особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада);

всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії;

інформацію про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання;

2) описової частини, яка повинна містити відомості про:

послідовність дій;

отримані в результаті відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та/або надані речі і документи;

3) заключної частини, яка повинна містити відомості про:

вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації;

зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників.

Протокол підписують усі учасники, які брали участь в обстеженні публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст.104 КПК України).

У випадках, коли обстеження провадив слідчий без залучення фахівців, у протоколі він зазначає відомості про спосіб фіксації фактичного положення об'єктів, речей і документів, місце обстеження, хімічні чи інші речовини, якими маркувалися предмети, документи.

Працівником, який провадив обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, до протоколу долучаються додатки:

1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;

2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні цієї процесуальної дії;

3) відеозапис, фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків (ст.105 КПК України).

Проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи може фіксуватися за допомогою технічних та інших засобів, про що зазначається у протоколі.

У матеріалах кримінального провадження зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо.

Протокол про проведення зазначеної дії з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту її припинення передаються прокуророві.

Прокурор вживає заходів щодо збереження отриманих під час проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні.

Особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження.

Конкретний час повідомлення визначається із урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи. Відповідне повідомлення про факт і результати обстеження повинне бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня його припинення, але не пізніше дня звернення до суду з обвинувальним актом.

Відомості про факт і методи проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, осіб, які його проводили, а також інформація, отримана в результаті проведення, не підлягають розголошенню особами, яким це стало відомо в результаті відкриття матеріалів іншій стороні в порядку, передбаченому статтею 290 КПК України.

Якщо протоколи про проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи містять інформацію щодо приватного (особистого чи сімейного) життя інших осіб, захисник, а також інші особи, які мають право на ознайомлення з протоколами, попереджаються про кримінальну відповідальність за розголошення отриманої інформації про інших осіб.

Виготовлення копій протоколів про проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи та додатків до них забороняється.

Відомості, речі та документи, отримані в результаті проведення обстеження, які прокурор не визнає необхідними для подальшого проведення

досудового розслідування, повинні бути невідкладно знищені на підставі його рішення, яке долучається до матеріалів кримінального провадження.

Забороняється використання зазначених матеріалів для цілей, не пов'язаних з кримінальним провадженням, або ознайомлення з ними учасників кримінального провадження чи будь-яких інших осіб.

У разі, якщо власник речей або документів, отриманих у результаті проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, може бути зацікавлений у їх поверненні, прокурор зобов'язаний повідомити його про наявність таких речей або документів у розпорядженні прокурора та з'ясувати чи бажає він їх повернути. Допустимість дій, передбачених цією частиною, та час їх вчинення визначаються прокурором з урахуванням необхідності забезпечення прав і законних інтересів осіб, а також запобігання завданню шкоди для кримінального провадження.

Знищення відомостей, речей і документів здійснюється під контролем прокурора.

Особи, які проводили обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи або були залучені до їх проведення, можуть бути допитані як свідки. Допит цих осіб може відбуватися із збереженням у таємниці відомостей про цих осіб та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки, передбачених законом.

У випадку використання для доказування результатів обстеження можуть бути допитані особи, з приводу дій або контактів яких проводилися такі дії. Цим особам повідомляють про проведення негласних слідчих (розшукових) дій тільки щодо них у строк, передбачений статтею 253 КПК України, і в тому обсязі, який зачіпає їх права, свободи чи інтереси.

Якщо у результаті проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи виявлено ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується у даному кримінальному провадженні, то отримана інформація може бути використана в іншому кримінальному провадженні тільки на підставі ухвали слідчого судді, яка виноситься за клопотанням прокурора.

Слідчий суддя розглядає клопотання згідно з вимогами статей 247, 248 КПК України і відмовляє у його задоволенні, якщо прокурор, окрім іншого, не доведе законність отримання інформації та наявність достатніх підстав вважати, що вона свідчить про виявлення ознак кримінального правопорушення.

Передання інформації, одержаної внаслідок проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, здійснюється тільки через прокурора.

Протоколи щодо проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші

результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування.

За результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії – установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, слідчий, або особа уповноваженого оперативного підрозділу органів внутрішніх справ, якій було доручено проведення ДІІ на підставі ст. 41, ч. 6 ст. 246 КПК України, складає протокол відповідно до вимог ст. 104, 106, 252 КПК України, в якому описуються результати проведення даної слідчої дії, а у необхідних випадках до нього долучаються додатки. Протокол про проведення негласної слідчої (розшукової) дії з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення цієї дії передається прокурору. Прокурор вживає заходів щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні (ст. 252 КПК України).

Результати проведеного спостереження відповідно до ч. 1 ст. 269 КПК України фіксуються в протоколі, до якого долучаються як додатки фотографії, відеозаписи. Такі матеріали повинні бути передані органам досудового слідства. Об'єктивність і достовірність технічних джерел інформації можуть бути перевірені в ході окремих слідчих дій (наприклад, при допиті оперативного працівника як свідка у справі). Усе це, у сукупності, дозволяє переконати суд в об'єктивності та достовірності наданої інформації.

Інформація, отримана під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії – спостереження за особою, річчю або місцем, відображається у протоколі з додатками. У протоколі послідовно, повно і об'єктивно, з посиланням на години та хвилини доби відображаються встановлені діяння об'єкта спостереження та його зв'язки. Найдокладніше описуються ті дії об'єкта, встановлення яких є метою спостереження згідно із завданням ініціатора.

До протоколу візуального спостереження додаються фотографії, відеоматеріали.

Протокол (ст. 104 КПК України) складається з:

1) вступної частини, яка повинна містити відомості про:

- місце, час проведення та назву процесуальної дії;
- особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада);
- всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання);
- інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які

Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій

застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання;

2) описової частини, яка повинна містити відомості про:

- послідовність дій;

- отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та/або надані речі і документи;

3) заключної частини, яка повинна містити відомості про:

- вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації;

- спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу;

- зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Відомості про осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначеному законодавством.(ч.1 ст. 252 КК України)

Додатками (ст. 105 КПК України) до протоколу можуть бути:

1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;

2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;

3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;

4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Протоколи щодо проведення спостереження, може використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування.

Протокол спостереження з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення вказаної негласної слідчої (розшукової) дії передається прокуророві (ч. 3 ст. 252 КПК України).

Забороняється використання відомостей, речей та документів, отриманих в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії, для цілей, не пов'язаних з кримінальним провадженням, або ознайомлення з ними учасників кримінального провадження чи будь-яких інших осіб (ч. 2 ст.255 КПК України). А якщо протокол про проведення негласної слідчої (розшукової) дій містить інформацію щодо приватного (особистого чи сімейного) життя інших осіб, захисник, а також інші особи, які мають право на ознайомлення з протоколами, попереджаються про кримінальну відповідальність за розголошення отриманої інформації щодо інших осіб (ч. 2 ст.254 КПК України).

Виготовлення копій протоколів про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та додатків до них не допускається (ч. 3 ст.254 КПК України).

У протоколах відображаються лише ті події, за якими безпосередньо спостерігали без будь-яких узагальнень і припущень, зазначається, коли і у зв'язку з чим припинялося спостереження, у яких місцях і чому воно не проводилося. За достовірність відомостей протоколу відповідні працівники несуть персональну відповідальність.

Відомості, отримані за допомогою візуального спостереження, за своєю природою аналогічні інформації, яка надходить у процесі застосування всіх інших слідчих (розшукових) дій. А тому при їх використанні дотримуються основних вимог, що ставляться до матеріалів такого характеру:

- відомості, придатні лише для цілей кримінального судочинства (документування злочинної діяльності, висування версій, планування тощо);
- дані, що служать орієнтиром під час розслідування кримінальних справ (визначення кола свідків та очевидців, місць зберігання речових доказів, знарядь злочинної діяльності тощо);
- інформація, що використовується у процесі доказування (фото-, відео документи, матеріали звукозапису тощо).

Матеріали візуального спостереження слід використовувати після ретельного аналізу та порівняння з іншими даними, а іноді і після додаткової перевірки. Непереверене використання інформації у слідчій діяльності може призвести до невиправданих підозр і порушень прав людини.

За результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії – аудіо-, відеоконтроль місця, слідчий, або особа уповноваженого оперативного підрозділу національної поліції, якій було доручено на підставі ст. 41, ч. 6 ст. 246 КПК України, складає протокол відповідно до вимог ст. 104, 106, 252 КПК України. Протокол про проведення негласної слідчої (розшукової) дії з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення цієї дії передається прокурору. Прокурор вживає заходів щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні (ст. 252 КПК України).

За результатами НСРД – негласне отримання зразків для порівняльного дослідження, складається протокол, в якому, крім інших відомостей, зазначається кількість та ідентифікаційні характеристики певного зразка, місце, умови, спосіб його отримання, застосовані при цьому технічні засоби, спосіб пакування.

Основною умовою ефективного використання результатів інших НС(Р)Д під час кримінального провадження є складання протоколу відповідно до вимог ст. 104, 106, 252 КПК України. Протокол про проведення негласної слідчої (розшукової) дії з додатками передається прокурору. Прокурор вживає

заходів щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні (ст. 252 КПК України).

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ВОСЬМОГО РОЗДІЛУ

1. Які завдання під час кримінального провадження вирішують шляхом проведення інших НС(Р)Д?
2. У чому полягає сутність та організаційно-тактичні особливості НС(Р)Д обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України)?
3. У чому полягає сутність та організаційно-тактичні особливості НС(Р)Д установа місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) (ст. 268 КПК України)?
4. У чому полягає сутність та організаційно-тактичні особливості НС(Р)Д спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України)?
5. Чим за змістом та процедурою відрізняється НС(Р)Д моніторинг банківських рахунків (ст. 269 -1 КПК України) від фінансового моніторингу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму?
6. У чому полягає сутність та організаційно-тактичні особливості НС(Р)Д аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України)?
7. З яких обов'язкових елементів повинна складатися організація проведення інших НС(Р)Д?
8. Що передує прийняттю рішення про проведення інших НС(Р)Д?
9. Хто відноситься до суб'єктів інших НС(Р)Д?
10. Хто є об'єктами НС(Р)Д моніторинг банківських рахунків?

ТЕСТИ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ПОЛОЖЕНЬ ДЕВ'ЯТОГО РОЗДІЛУ:

1. НС(Р)Д «Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи», полягає у:

- а) обстеженні службових приміщень з метою виявлення ознак злочинної діяльності;
- б) проведенні оперативно-розшукових заходів на публічно недоступних об'єктах;
- в) проникненні слідчого чи уповноваженої особи без відома власника чи володільця, приховано або під легендою, у приміщення та інше володіння для встановлення технічного обладнання або безпосередньо з метою виявлення і фіксації слідів злочину, проведення огляду, виявлення документів, речей, що мають значення для досудового розслідування, виготовлення копій чи їх

зразків, виявлення осіб, що переховуються від органів розслідування, або з іншою метою для досягнення цілей кримінального провадження;

г) проведенні будь яких заходів з обстеження режимних об'єктів.

2. НС(Р)Д «Спостереження за особою», полягає у:

а) візуальному спостереженні за особою, річчю або місцем слідчим чи уповноваженою особою для фіксації її пересування, контактів, поведінки, перебування у певному місці тощо або застосуванні з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження.;

б) організації та безпосередньому проведені візуального спостереження за певною річчю або певним місцем слідчим чи уповноваженою особою, а також співробітниками спеціального оперативного підрозділу для фіксації її пересування, контактів з нею певних осіб, подій у певному місці для перевірки відомостей під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину або застосуванні з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження;

в) організації слідчим та оперативним підрозділом, а також здійсненні контролю оперативним підрозділом за переміщенням конкретних осіб;

г) створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи.

3. Які з перерахованих НС(Р)Д не відносяться до групи інші НС(Р)Д, що передбачені & 3, Гл.21КПК України:

а) аудіо-, відеоконтроль місця;

б) контроль за вчиненням злочину;

в) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації;

г) аудіо-, відеоконтроль особи;

4. Які з перерахованих НС(Р)Д відносяться до групи інші НС(Р)Д, що передбачені & 3, Гл.21КПК України:

а) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження;

б) зняття інформації з електронних інформаційних систем;

в) відеоконтроль особи;

г) аудіоконтроль особи;

5. У якому випадку приймається рішення щодо проведення НС(Р)Д «Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження»:

а) у разі виникнення необхідності щодо вилучення зразків матеріальних об'єктів;

б) у разі неможливості отримання зразків матеріальних об'єктів для вирішення завдань оперативно-розшукового провадження;

в) виникнення необхідності проведення порівняльних досліджень;

г) в разі виникнення необхідності для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, застосування спеціальних знань шляхом проведення порівняльного дослідження;

6. Контроль за дотриманням законності при організації і проведенні НС(Р)Д «Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи», здійснюється:

а) слідчим, прокурором, слідчим суддею в межах певного кримінального провадження;

б) керівниками органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, в разі виконання зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії за дорученням слідчого;

в) працівником відповідного уповноваженого оперативного підрозділу;

г) спеціально уповноваженим представником правозахисної організації.

7. Під час прийняття рішення на проведення НС(Р)Д спостереження за особою, слідчий повинен обов'язково визначити:

а) мету, завдання та об'єкт спостереження відповідно до оцінки слідчої ситуації;

б) тактику здійснення спостереження, що надасть можливість найбільш повно задокументувати злочинну діяльність угруповання чи небезпечного злочинця;

в) найсприятливіший момент початку спостереження, термін його проведення (у днях) і конкретні години в добовому інтервалі;

г) можливі варіанти реагування на ті чи інші обставини, що можуть виникнути під час спостереження.

8. Що є основною умовою ефективного використання результатів інших НС(Р)Д під час кримінального провадження, є:

а) складання довідки про проведення НС(Р)Д;

б) складання протоколу відповідно до вимог КПК України;

в) складання акту про проведення НС(Р)Д;

г) складання рапорту про проведення НС(Р)Д;

9. З яких елементів обов'язково повинен складатися алгоритм прийняття рішення про проведення інших НС(Р)Д:

а) аналіз слідчої ситуації;

б) встановлення фактичної підстави проведення інших НС(Р)Д (підготовка, вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину);

в) визначення мети НС(Р)Д;

г) складання плану НС(Р)Д.

10. На стадії підготовки до проведення НС(Р)Д спостереження за особою найважливішою формою взаємодії з уповноваженим оперативним підрозділом, є:

а) спільний аналіз матеріалів про об'єкт та умови спостереження;

б) узгодження з прокурором проведення НС(Р)Д;

в) створення СОГ;

г) відповіді «б» та «в».

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30(з наступними змінами).
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 // Юридический вестник. – 1998. – №4. – С.5.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 // Голос України. – 2001. – 10 січ.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності / Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. – ИАЦ Ліга бізнесінформ, 2006.
5. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – №25-26. – Ст.131 (з наступними змінами та доповненнями).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України // ВВР України. – 2012. – №3-4. – Ст.21.
7. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України {Із змінами, внесеними згідно із Законом № 5083-VI від 05.07.2012} (ч.12)/Верховна Рада України; Закон від 13.04.2012 № 4652-VI – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4652-17/page>
8. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні / Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від «16» листопада 2012 року №№ 114/1042/516/936/16875/5
9. Негласні слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / Д. Й. Никифорчук, О. . Тарасенко, Є. В. Лизогубенко ; ред. Д. Й. Никифорчук ; рец.: О. В. Копан, В. О. Глушков, М. С. Цуцкірідзе ; Національна академія внутрішніх справ. – К. : НАВС, 2015 (Бровари). – 240 с. 100 экз.
10. Проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні (Текст): практичний посібник-коментар. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 168 с.
11. Процесуальне керівництво прокурором негласними слідчими (розшуковими) діями : наук.-практ. посіб. / (Є. М. Блажівський, І. М. Козьяков, В. В. Мухін, О. В. Геселев, Л. В. Вигівська, О. І. Назарук, С. М. Скрипниченко, А. П. Слободзян, А. О. Штанько). – К. : Національна академія прокуратури України, 2014. – 304 с.
12. Шинкаренко І.Р. Правові та організаційні основи здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) підрозділами кримінальної поліції: навчальний

посібник / І.Р. Шинкаренко, І.О. Шинкаренко, О.В. Кириченко / за ред.
професора І.Р. Шинкаренка. – Д. : ДДУВС, 2017. – 224 с.

13. Шинкаренко І.Р. Організаційно-тактичні особливості проведення
негласних слідчих (розшукових) дій : навчальний посібник. – Дніпропетровськ :
ДДУВС, 2017. 264 с.

РОЗДІЛ 9. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

9.1. КОНТРОЛЬОВАНА ПОСТАВКА: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ

Організація конкретної контрольованої поставки залежить від суб'єктів організаторів та учасників, способу спостереження та контролю «контрольованого предмета», наявності супровідних осіб, використання оперативно-технічних засобів і т. ін. Означене дозволяє поділити контрольовану поставку на такі види:

Залежно від виду переміщення «контрольованого предмета»

– у яких ведеться спостереження за вантажними перевезеннями (на залізничному, морському, річковому, автомобільному, авіаційному транспорті, в тому числі у схованках);

– у яких здійснюється спостереження за поштовими відправленнями (листи, бандеролі, посилки, у тому числі і на підставні адреси), а також за багажем і вантажами, що переміщуються в супроводі кур'єрів або під виглядом інших предметів або товарів.

Залежно від обраної тактики спостереження за предметом поставки

– звичайні, під час проведення яких виявлені предмети не вилучаються до закінчення НС(Р)Д;

– «чисті», коли з метою зменшення ризику втрати контрольованого предмета, або виходячи з вимог безпеки, на початковому етапі НС(Р)Д роблять його повне або часткове вилучення з підміною на муляж «комбінована поставка».

Слід зазначити, що предмети, які становлять підвищену небезпеку для здоров'я людей, навколишнього середовища, співробітників та можуть отруїти навколишнє середовище, підлягають безумовній заміні. В той же час проведення «чистих» поставок дає більше можливостей для маневру та забезпечує конспіративність операції.

Залежно від місця розташування вихідних та кінцевих пунктів переміщення: зовнішні; внутрішні; транзитні.

За територіальними ознаками

– не пов'язані з перетином державного кордону України;

– пов'язані з вивезенням з України;

– пов'язані із ввезенням в Україну;

– пов'язані з транзитним переміщенням через територію України.

За способом контролювання предмета поставки власником вантажу

– супроводжувані, тобто контрольований правоохоронними органами предмет знаходиться серед речей, у вантажі або багажі, що вирушив разом із власником або іншою особою, або безпосередньо у відкритому їхньому супроводі (кур'єрське переміщення – контроль здійснюється з використанням візуального спостереження працівниками оперативної служби);

– несупроводжувані, коли контрольовані предмети знаходяться у вантажі, багажі або поштовому відправленні, який не супроводжується (вантажне – контейнерне переміщення).

Залежно від засобу переміщення контрольованих предметів

– у контейнерах, спеціальних резервуарах, в окремому багажі;

– в особистих речах;

– з використанням природних порожнин людини або тварин;

– у поштових відправленнях;

– з використанням інших засобів.

Залежно від способу спостереження за переміщенням об'єкта поставки:

– візуальне;

– оптико-електронне спостереження;

– з використанням сигнальних, радіоелектронних пристроїв;

– з використанням телекомунікативних та супутникових мереж.

Таким чином, контрольована поставка є комплексною складною за організаційно-тактичною моделлю НС(Р)Д, що потребує у кожному випадку ретельного визначення умов ефективності її проведення.

Формальною підставою для проведення контрольованої поставки є постанова прокурора. Відповідно до чинного КПК України, прокурор у своєму рішенні про проведення контрольованої поставки, крім відомостей, передбачених статтею 251 цього Кодексу, зобов'язаний: викласти обставини, які свідчать про відсутність під час негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину та зазначити про застосування спеціальних імітаційних засобів.

Відповідно до чинного КПК України, якщо при проведенні контролю за вчиненням злочину виникає необхідність тимчасового обмеження конституційних прав особи, воно має здійснюватися у межах, що допускаються Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді за клопотанням прокурора згідно з вимогами ст.ст. 246–249 цього Кодексу. В ухвалі слідчого судді також повинно бути вказано конкретного виконавця проведення контролю за вчиненням злочину

Підставами для проведення контрольованої поставки є такі:

- факти виявлення в транспортних засобах, вантажах, багажі або поштових відправленнях правоохоронними або іншими органами (установами) предметів і речовин, вільний обіг яких заборонено, а також факт виявлення незаконного переміщення (ввезення до України, вивезення за межі

України чи переміщення через територію України транзитом) товару у будь-який спосіб або наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законодавством порядку, про підготовлюваний злочин, пов'язаний з переміщенням товару, або про осіб, які готують вчинення такого злочину;

- інформація компетентних органів інших держав про проходження подібних вантажів або поштових відправлень скрізь їх територію;

- наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законодавством порядку, про підготовлюваний злочин.

При прийнятті рішення про проведення контрольованої поставки з метою ліквідації міжнародного каналу також слід враховувати масштаб поставки та необхідні сили і засоби для його забезпечення, вид транспорту, яким здійснюється перевезення, вид упаковки предметів і речовин (продукції) і т.ін. Рішення про проведення контрольованої поставки разом з правоохоронними органами інших країн приймається в кожному окремому випадку із врахуванням досягнутих між сторонами домовленостей про умови їх реалізації.

Організаційно контрольована поставка поділяється на декілька етапів.

Перший – пошуковий, який складається з заходів щодо виявлення факту незаконного обігу предметів, речовин і продукції, вільний обіг яких заборонено.

Другий – підготовчий, який можна поділити на такі стадії:

– пізнавальна, або інформаційна, на якій відбувається вивчення слідчої ситуації, виявлення проблеми, ресурсів і перспектив її рішення;

– цільова, на якій відбувається формування мети та задач НС(Р)Д щодо контролю за переміщенням товарів;

– організаційна, яка включає підготовку і затвердження тактичного задуму НС(Р)Д; розробку заходів щодо засобів і шляхів реалізації задуму досягнення поставленої мети; визначення виконавців заходів, що плануються; утворення органу керування НС(Р)Д; підготовку плану; оцінку можливих негативних наслідків і підготовку заходів для їхньої локалізації.

Третій – основний, який складає систему організаційних заходів, тактичних комбінацій, С(Р)Д та інших НС(Р)Д щодо отримання доказів злочинної діяльності організаторів і учасників незаконного переміщення предметів і речовин.

Четвертий – результативний, під час якого здійснюється захоплення вантажу та осіб, які його отримали. На цьому етапі також підводяться підсумки НС(Р)Д, аналізуються, оцінюються отримані результати, визначаються напрямки їх використання.

Для досягнення мети контрольованої поставки використовуються різні спеціальні засоби і методи.

Прийняттю рішення про проведення контрольованої поставки передують:

– виявлення представниками правоохоронних органів предметів і речовин, у тому числі вільний обіг яких заборонено;

– отримання інформації про незаконне переміщення таких предметів, речовин від інших правоохоронних органів, органів державного управління, громадян та ін.;

– одержання від інших осіб інформації про незаконне переміщення предметів і речовин, що планується злочинцями;

– отримання інформації від правоохоронних органів інших держав про незаконне переміщення предметів і речовин.

Під час проведення цих організаційних заходів, встановлюється:

– тип вантажу;

– напрям переміщення вантажу, хто є відправником та отримувачем;

– кримінальна небезпека виявлених предметів;

– вид правопорушення (незаконний обіг наркотичних засобів, зброї, витворів мистецтва, знарядь злочинів та інших предметів і речовин, у тому числі обіг яких заборонено).

Результатом оцінки слідчої ситуації щодо проведення контрольованої поставки є розробка її тактичного задуму.

Він включає такі складові:

– мета і завдання контрольованої поставки;

– вид контрольованої поставки;

– спосіб спостереження за предметом поставки.

Практика підтверджує, що контрольована поставка здійснюється за окремим дорученням слідчого відповідному уповноваженому оперативному підрозділу.

Рішення про проведення контрольованої поставки у відповідному уповноваженому підрозділі оформлюється винесенням *постанови* про її здійснення. У цій постанові, крім відомостей, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, зазначаються:

- підстави для проведення контрольованої поставки, її вид (без заміни товару, з частковою або з повною заміною товару);

- наявні дані про фізичних чи юридичних осіб, причетних до незаконного переміщення товару;

- назва, кількість, загальна вага (відповідно до висновку експерта або акту дослідження вилученого товару);

- маршрут прямування;

- правоохоронні та інші органи, у тому числі іноземних держав, задіяні у проведенні заходу;

- відомості про особу, яка бере участь у проведенні контрольованої поставки (при проведенні заходу з особою);

- уповноважений оперативний підрозділ, якому доручається проведення контрольованої поставки.

Постанова є документом, у якому закріплене обґрунтування правомірності переміщення виявлених предметів у тому числі й обіг яких заборонений або обмежений. Постанова про проведення оперативної або контрольної закупки і всі документи, які фіксують відповідні дії учасників та результати проведених заходів, долучаються до матеріалів кримінального провадження відповідно до вимог законодавства з попереднім розсекреченням.

У разі використання під час проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки заздалегідь ідентифікованих (маркованих) або несправжніх (імітаційних) засобів їх виготовлення та утворення оформлюються відповідним протоколом.

Необхідними умовами досягнення мети і вирішення задач контрольованої поставки є такі:

а) відсутність законодавчих та інших перешкод на територіях, через які буде здійснюватися контрольована поставка;

б) факт виявлення ОВС, СБУ, ДПСУ, митною службою, фіскальною службою товарів, предметів та речовин, є невідомим для злочинців;

в) можливість встановлення організаторів поставки, оптових збувальників і перекупників контрольованих предметів є достатньо високою і виправдовує проведення операції;

г) наявні сили і засоби дозволяють протягом усього маршруту проходження здійснювати належний контроль і, в разі потреби, безперешкодно вилучити контрольовані предмети;

д) наявність достатнього запасу часу для розробки й узгодження плану із взаємодіючими органами;

е) можливості засобів зв'язку дозволяють забезпечити надійний контакт між представниками правоохоронних органів держав (регіонів), які беруть участь в операції.

Ігнорування означених умов може призвести до негативного результату.

Наступною стадією підготовчого етапу контрольованої поставки є **планування її проведення**. Контрольована поставка здійснюється відповідно до сумісного плану, який затверджується керівником (або його уповноваженим заступником) уповноваженого підрозділу та слідчого.

Стадія планування має такі складові:

- розрахунок і виділення необхідних сил і засобів;
- раціональний розподіл обов'язків між виконавцями;
- надання попередніх розпоряджень учасникам;
- прийняття і затвердження рішення на проведення заходу;
- складання плану оперативно-розшукових заходів;
- утворення системи управління і контролю за проведенням операції;
- постановки конкретних задач виконавцям;
- підготовка виконавців до вирішення поставлених задач;

Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій

-
- формування допоміжних умов для початку реалізації задуму оперативно-розшукового заходу;
 - організація усіх видів забезпечення учасників заходу (матеріально-технічне, фінансове, зв'язок, транспортне та ін.);
 - відпрацьовування системи управління, зв'язку і проходження інформації;
 - перевірка готовності виконавців до здійснення конкретних заходів.
- План проведення контрольованої поставки, як правило, включає таке:
- а) проведення сукупності заходів:
 - одержання додаткових даних про транспортування контрольованих предметів (місце призначення, вид упакування, дані про організаторів, кур'єрів, одержувачів і т. ін.);
 - забезпечення виявлення доказів злочинної діяльності;
 - затримка осіб, що чинять злочин;
 - вилучення переміщуваних предметів;
 - б) інформування відповідних правоохоронних органів регіону-одержувача або відповідних державних органів країни-одержувача про виявлений факт незаконного переміщення і одержання згоди на ввезення контрольованих предметів при можливості здійснення контролю;
 - в) організація взаємодії і координації діяльності органів і підрозділів, які беруть участь у оперативно-розшукових заходах;
 - г) контроль за транспортуванням контрольованих предметів.
- Крім означеного, в плані повинне бути вказане таке:
- обґрунтування мети проведення контрольованої поставки;
 - задачі, які необхідно вирішити в процесі її проведення;
 - наявність необхідних сил і засобів, що дають можливість реалізувати тактичний задум;
 - виконавці, час і місце проведення;
 - документи оперативного прикриття;
 - засоби фіксації дій осіб, причетних до незаконного обігу предметів, речовин, продукції;
 - заходи для забезпечення особистої безпеки учасників операції;
 - екіпірування, заходи забезпечення зв'язку між керівниками і виконавцями НС(Р)Д;
 - способи вирішення оперативно-тактичних задач поставки;
 - технічне і матеріальне НС(Р)Д;
 - порядок взаємодії і координації діяльності слідчого, уповноважених оперативних підрозділів відповідних правоохоронних органів, задіяних у НС(Р)Д, а також, при необхідності, інших українських і іноземних компетентних органів.

Структурно план проведення контрольованої поставки складається з двох розділів. У першому вказується мотивоване обґрунтування проведення

контрольованої поставки, мета, задачі, сили і засоби. У другому – заходи щодо забезпечення легенди і конспірації, безпеки учасників і організаційно-тактичні заходи, грошове і матеріальне забезпечення, заходи з отримання доказів і документування злочинної діяльності, порядок реалізації отриманих під час НС(Р)Д матеріалів.

При залученні декількох органів до проведення поставки на території декількох держав, великих фінансових витратах план заходу затверджується керівництвом митної служби України, а в окремих випадках і керівниками інших правоохоронних органів.

При розробці планів контрольованої поставки необхідно враховувати вимоги, яким вони повинні відповідати, а саме:

- реальність запланованих заходів;
- комплексність та оптимальність використання сил,;
- стабільність;
- конкретність заходів;
- індивідуальність;
- забезпечення виконання вимог конспірації і режиму секретності.

При проведенні контрольованої поставки визначається порядок взаємодії між слідчим та задіяними уповноваженими оперативними підрозділами, у тому числі іноземних держав.

При проведенні контрольованої поставки з України до інших держав, з інших держав до України або переміщення через територію України транзитом уповноважений оперативний підрозділ в обов'язковому порядку письмово інформує про це центральні органи виконавчої влади, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері захисту державного кордону та у сфері державної митної справи.

Повна або часткова заміна товару повинна бути документально оформлена шляхом складання протоколу заміни товару. Заміну товару необхідно погоджувати з відповідними органами інших держав, якщо початок заходу ініціювали вони, а товар переміщується через територію України транзитом.

У разі вивезення товару за межі України або переміщення товару через територію України транзитом, протокол заміни товару складається у двох примірниках, один з яких надсилається відповідним органам держав призначення, а другий залишається в уповноваженому оперативному підрозділі.

Інформування іноземних держав та пересилання відповідних документів здійснюються відповідно до чинного законодавства та міжнародних договорів, учасниками яких є Україна.

При проведенні контрольованої поставки за межі України під час передачі товару на державному кордоні працівники (співробітники) підрозділів, які беруть участь у цих заходах, складають акт прийому-передачі

товару у двох примірниках, один з яких залишається в уповноваженому підрозділі, а другий передається співробітнику відповідних органів держав призначення.

Умови ефективності проведення контрольованої поставки:

1. При здійсненні контрольованої поставки необхідно зберігати в таємниці факт виявлення правоохоронними органами речовин, товарів або предметів.

2. При організації контрольованої поставки значна увага повинна бути приділена питанням цілеспрямованого комплексного використання сил і засобів.

3. Як правило, ефективність проведеної операції значною мірою залежить від організації взаємодії з правоохоронними органами держави, із якої надходить контрольований предмет.

4. При виявленні незаконної поставки товарів, предметів і речовин кримінальну справу доцільно порушувати не по ознаках учинення злочину конкретною особою, а по факту події злочину.

5. Чітка взаємодія оперативного підрозділу зі слідчим дозволяє цілеспрямовано і своєчасно організувати отримання фактичних даних про обставини вчинення злочину і створювати передбачені кримінально-процесуальним законодавством умови для їх трансформації в докази.

6. Під час проведення контрольованої поставки необхідно застосовувати сучасні досягнення науки і техніки.

7. Використовувати інформаційні системи, відео- і аудіозапис, фотозйомку, а також інші оперативно-технічні засоби, що не завдають загрози життю і здоров'ю людей і не шкідливі для навколишнього середовища.

8. У випадку виникнення небезпеки для осіб, що беруть участь у її проведенні, а також виходу ситуації з-під контролю правоохоронних органів, контрольована поставка припиняється.

Тактика проведення окремих видів контрольованої поставки.

Організаційно-тактичні особливості внутрішніх контрольованих поставок

При виявленні забороненого вантажу необхідно правильно задокументувати факт його незаконного транспортування. З цією метою складається *акт догляду вантажу*. Всі події фіксуються за допомогою фото-, відеозйомки та інших оперативно-технічних засобів.

Якщо заборонений вантаж було виявлено за допомогою рентгенівського обладнання, то в такому разі здійснюється відео-, фотозйомка зображення на моніторі рентгенографічного приладу.

В акті вказується місце і час проведення догляду, відомості про присутніх осіб, посада, яку вони займають, вид вантажу, в якому виявлено заборонені предмети, речовини та ін., рейс транспортного засобу, маршрут, реквізити супровідних документів, багажних квитанцій, в акті також необхідно

надати опис вантажу, в якому знаходяться виявлені товари, предмети та речовини, вказати розміри, колір, матеріал упаковки та його маркування. Обов'язковому занесенню в акт підлягають відомості про тайники, які використовуються для перевезення товарів, предметів та речовин, результати експрес-аналізів, а також інформація про вилучення зразків для здійснення лабораторних досліджень.

При здійсненні догляду не дозволяється залишати відбитки, які можуть бути основою для підозри з боку організаторів незаконного каналу постачання. Перед початком заходу необхідно оглянути вантаж на предмет виявлення контрольних міток та пристроїв, які дозволять власнику встановити факт огляду. При цьому слід враховувати, що контрольні пристрої можуть знаходитися усередині вантажу, що перевіряється. Коли це можливо, перевірка та вилучення товарів, предметів та речовин, маркування та заміна повинні здійснюватися експертами-криміналістами.

Учасники заходу зобов'язані звертати увагу на виявлення та зберігання речових доказів (відбитків пальців, мікрочастинки). Поряд з вивченням вантажу, з метою встановлення осіб, пов'язаних з його транспортуванням, перевіряється вся отримана інформація та організовується спостереження за адресою одержувача вантажу.

Позитивні результати дослідження (хімічні, криміналістичні) вантажу є підставою для розгляду питання про проведення контрольованої поставки або про припинення нелегального транспортування вантажу.

Внутрішня контрольована поставка здійснюється на підставі мотивованої постанови.

Контрольована поставка здійснюється уповноваженими оперативними підрозділами.

Перед проведенням контрольованої поставки всі особи, які беруть у ній участь, знайомляться з постановою про її проведення. З метою успішного завершення операції контрольована поставка повинна здійснюватися при співробітництві з транспортними установами-перевізниками.

При прийнятті рішення про використання контрольованої поставки кримінальна справа щодо осіб, які причетні до незаконного обігу, не порушується, а про прийняте рішення відповідний орган, який має право здійснювати контрольовану поставку, повідомляє Генеральну прокуратуру України або відповідного прокурора.

Оперативні підрозділи попередньо інформують органи митної та прикордонної служби про дату, місце та інші обставини проведення контрольованої поставки у випадку, коли вона пов'язана з перетином державного кордону України особами, переміщенням через нього вантажів, і отримують на це письмову згоду митної та прикордонної служби.

У період здійснення контрольованої поставки оригінал постанови про її проведення знаходиться в оперативного працівника відповідного підрозділу,

який організує поставку. Це дозволяє оперативно усувати перепони під час здійснення ОРЗ.

При перетині адміністративного кордону регіону контроль за переміщенням вантажу можуть здійснювати територіальні органи внутрішніх справ регіону транзиту або регіону призначення.

Пункт призначення та приміщення, де буде прийматися вантаж, повинні знаходитися під постійним спостереженням, яке повинне забезпечити встановлення всіх причетних до нелегальної поставки в момент отримання вантажу.

Після закінчення поставки спостереження необхідно продовжити. Вибір моменту для відкритого проникнення у приміщення залежить від оперативної обстановки. Для оперативного реагування на її зміни повинні бути розроблені альтернативні варіанти відповідних НС(Р)Д:

- візуальне спостереження за кур`єром і одержувачем вантажу;
- зняття інформації з каналів зв`язку та телекомунікацій;
- аудіоконтроль звукового середовища;
- моніторинг телефонних розмов;
- встановлення місцезнаходження радіоелектронного приладу;
- проведення всього арсеналу оперативно-розшукових заходів щодо фіксації дій злочинців.

Важливе місце в забезпеченні ефективного проведення контрольованої поставки має використання оперативно-технічних засобів та здійснення безперервного візуального та технічного спостереження за предметом поставки.

Особливості проведення зовнішніх контрольованих поставок

Зовнішні контрольовані поставки проводяться за постановою прокурора, за узгодженнями з правоохоронними органами іноземних країн і з дозволу начальника НП України.

Починаючи поставку, необхідно з'ясувати терміни контактів з представниками компетентних органів держав, призначення і транзиту транспортованого вантажу. Досвід проведення зовнішніх контрольованих поставок свідчить, що вони проводяться в обмежений час. У зв'язку з цим уся процедура узгодження повинна здійснюватися терміново в оперативному режимі.

Тактичні прийоми проведення зовнішніх контрольованих поставок аналогічні тактичним прийомам внутрішніх контрольованих поставок.

Особливості проведення транзитних контрольованих поставок

Особливістю цього оперативного заходу є участь в його проведенні правоохоронних органів кількох держав. Цьому виду поставок притаманні тактичні особливості внутрішніх транзитних контрольованих поставок. Транзитні контрольовані поставки проводяться на підставі запитів правоохоронних органів інших держав, а також за ініціативою органів

прокуратури України, у випадку виявлення ними у транзитних міжнародних вантажах незаконного переміщення товарів, предметів та речовин.

За таких умов оперативні підрозділи правоохоронних органів України повинні вжити всіх необхідних заходів щодо забезпечення контролю за переміщенням предметів поставки територією України. Під час здійснення оперативно-тактичної операції необхідно встановити всі контакти на території України осіб, які супроводжують вантаж, та своєчасно інформувати про зміну оперативної ситуації правоохоронні органи, що беруть участь у поставці.

Найбільше розповсюдження у світі отримали морський та залізничний способи нелегального транспортування предметів і речовин. Вони транспортуються у контейнерах з вантажем, у різних схованках на транспортних засобах, маскуються під обшивкою пасажирських приміщень, на пароплавах.

Необхідність участі органів внутрішніх справ у проведенні контрольованої поставки може виникнути за умов виявлення закордонними спецслужбами транзитної контрабанди у вантажі іноземних пасажирів, які слідують транзитом територією України.

При здійсненні контролю за зберіганням транспортованого вантажу та діями підозрюваних у зоні транзитного перебування необхідно враховувати, що контрабандисти користуються авіаційними видами транспорту з метою маскування свого перебування в країні, яка виготовляє виявлені товари, предмети та речовини.

Завершальний етап операції залежить від точного отримання інформації про час прибуття, маршрут слідування та наявність кур'єра серед пасажирів транспортного засобу. Вантаж повинен завантажуватися під наглядом працівників правоохоронних органів.

Після відправки вантажу з пункту транзиту необхідно негайно інформувати закордонні правоохоронні органи про особисті прикмети зовнішності контрабандистів, номер рейсу та час його прибуття у країну призначення, а також зовнішні особливості вантажу, місця його розташування. Ці особливості повинні бути враховані при плануванні заходів щодо пасажирів, які транспортують контрольовані предмети при собі.

Контрольовані поставки в поштових відправленнях

Організація контрольованих поставок у поштових відправленнях має багато спільного з іншими видами поставок. Можливості для проведення цього виду поставок виникають при виявленні товарів, предметів та речовин у поштових відправленнях у процесі їх сортування на пошті.

Згідно з чинним законодавством та відомчими нормативними актами, співробітники пошти та митних органів мають право здійснювати розкриття будь-якого поштового відправлення, якщо є об'єктивні підстави вважати, що у ньому є недозволені речі. Для виявлення таких відправлень використовуються службові собаки.

Після розкриття відправлення:

- фіксується факт виявлення відповідних предметів або інших предметів і речовин, вільний обіг яких заборонено;
- приводиться у порядок зовнішній вигляд поштового відправлення.

Під час проведення контрольованої поставки необхідно вжити заходів щодо перевірки відправника та особи, яка буде отримувати поштовий вантаж.

Досвід діяльності закордонних поліцій щодо використання контрольованої поставки під час розслідування злочинів дозволяє констатувати, що, як правило, на відправленні вказується легендована адреса відправника. У зв'язку з чим при виявленні незаконного переміщення товарів, предметів та речовин у відправленні необхідно негайно інформувати органи національної поліції. Це забезпечить проведення всього комплексу С(Р)Д та НС(Р)Д з метою встановлення одержувача вантажу, його злочинних зв'язків.

Доставка відправлення до адресата повинна здійснюватися під контролем поліції та за участю поштової служби. При цьому необхідно:

- доставити відправлення у визначений термін;
- забезпечити належний контроль за вантажем та фігурантами;
- вжити необхідних заходів для виявлення особистості злочинців і вилучення заборонених предметів.

Як кур'єр може бути слідчий або представник органів національної поліції та інша уповноважена особа, яка здійснює доставку поштового відправлення.

Після отримання поштового відправлення слідчий здійснює його передачу у відповідний вузол зв'язку, забезпечує документування і викриття фігурантів. При цьому поштове відправлення повинно бути зареєстровано у пункті митного контролю, який розташований на поштовому маршруті, а також слід пам'ятати про маскування особи адресата за рахунок помилок на поштовому відправленні.

На останньому етапі особливі труднощі виникають при виборі моменту проникнення у приміщення, в якому знаходяться предмети поставки. Це пов'язано з тим, що злочинці не розкривають відправлення декілька годин з метою уникнення небезпеки бути викритими.

9.2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ТА КОНТРОЛЬОВАНОЇ ЗАКУПКИ

Матеріальною підставою для проведення оперативної закупки є факт встановлення фактичних даних, що можуть свідчити про вчинення злочину,

пов'язаного з придбанням товару обіг якого обмежений чинним законодавством у будь-який спосіб, або наявність достатньої інформації, одержаної у встановленому законодавством порядку, про підготовлюваний злочин, пов'язаний з обігом товару, або осіб, які готують вчинення такого злочину.

Формальною підставою оперативної та контрольованої закупки є рішення прокурора проведення контрольованої та оперативної закупки.

Організаційно оперативну закупку можна поділити на кілька етапів.

Перший – початковий, який містить пошукові заходи щодо виявлення осіб, причетних до незаконної торгівлі товарами, предметами та речовинами, обіг яких визначено чинним законодавством України.

Другий – підготовчий, який можна поділити на такі стадії:

– пізнавальна, або інформаційна, на якій відбувається вивчення слідчої ситуації і визначаються перспективи її вирішення;

– цільова, на якій відбувається формування мети та задач закупки з метою отримання доказів злочинної діяльності злочинної діяльності;

– організаційна, яка включає підготовку і затвердження тактичного задуму з НС(Р)Д, визначення засобів і шляхів реалізації задуму по досягненню поставленої цілі, визначення виконавців НС(Р)Д, підготовку плану, оцінку можливих негативних наслідків і підготовку заходів для їхньої локалізації.

Третій – основний, який складає систему дій щодо здійснення та документування закупки та фіксації доказів.

Четвертий – результативний, під час якого здійснюється затримання продавця та документальне оформлення результатів НС(Р)Д, визначаються напрямки їх використання.

Особливість оперативної закупки, як НС(Р)Д з отримання доказів розповсюдження товарів, предметів та речовин, обіг яких визначено чинним законодавством України, визначається в організаційній стадії підготовчого етапу.

Після прийняття рішення про проведення оперативної закупки, співробітник уповноваженого оперативного підрозділу (ініціатор розробки) складає план.

Кількість або розмір закуплених товарів, їх зразків у кожному випадку визначаються необхідністю для лабораторних досліджень. Тому бажано перед контрольованою закупкою визначитися із лабораторією, де буде проводитися дослідження, отримати консультацію від експертів щодо закупки. При можливості залучити відповідного фахівця для проведення закупки і отримання консультації на місці.

Предмети, придбані в процесі контрольованої закупки, можуть використовуватися:

- як докази у кримінальній справі;
- оприбутковуватися для вирішення завдань ОРД;
- реалізовуватися для відшкодування понесених витрат або знищуватися по акту у разі неможливості їх подальшого використання.

9.3. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Спеціальний слідчий експеримент проводиться без участі понятих, свідків, підозрюваних та обвинувачених, тоді як слідчий експеримент проводиться в присутності понятих.

Неприпустимо проведення експериментів, які:

- 1) принижують гідність людини;
- 2) загрожують життю або здоров'ю учасників експерименту або інших осіб;
- 3) загрожують майну або можуть призвести до значних матеріальних збитків.

Особливості організації та тактики конкретного спеціального слідчого експерименту залежать від його виду та форми реалізації:

підготовчий; етап реалізації задуму спеціального слідчого експерименту; етап оцінки та аналізу зафіксованих результатів спеціального слідчого експерименту.

Підготовчий етап складається з наступних дій:

- з аналізу слідчої ситуації та визначення можливості моделювання поведінки перевіряемого, імовірних протиправних спрямувань, необхідних умов для вчинення злочин;

- прийняття рішення про можливість проведення експерименту, визначення мети та завдань, що будуть вирішуватись у процесі його реалізації;

Виокремлюють наступні етапи спеціального слідчого експерименту :

- формування задуму та конкретизація змісту інформаційних чинників впливу, які плануються ввести у поле зору фігуранта для виявлення його прихованих характеристик у контрольованих або керованих умовах спеціального слідчого експерименту.

- планування проведення спеціального слідчого експерименту.

У план доцільно внести такі обставини:

- а) місце і час проведення спеціального слідчого експерименту;
- б)) задум та основні тактичні завдання;
- в) кількість учасників та розташування їх;
- г) сутність дій, їх послідовність і роль учасників експерименту при проведенні кожної дії з реалізації задуму спеціального слідчого експерименту;

д) вирішити питання про засоби зв'язку між окремими групами його учасників.

е) вивчити місце майбутнього експерименту, щоб краще орієнтуватися у навколишній обстановці при його проведенні.

У процесі підготовки до спеціального слідчого експерименту слідчому необхідно вирішити, чи роз'яснювати завдання експерименту та обставини справи учасникам експерименту або ж робити цього не слід. Однак у деяких випадках такі роз'яснення є недоцільними.

Слід також визначити у плані джерела впливу при чому слід враховувати, що слідчий сам може проводити негласні слідчі (розшукові) дії спільно з уповноваженими оперативними підрозділами, а також залучати інших осіб.

Окрім того визначення способу доведення джерелом впливу інформаційних чинників впливу в оточення або в поле зору фігуранта та відтворення контрольованих або керованих умов експерименту а також забезпечення конспірації проведення спеціального слідчого експерименту.

При чому слід враховувати необхідність врахування наступних чинників:

- відповідно до вимог ЄСПЛ, заборона провокації та підбурювання збоку іншої особи та інших учасників НС(Р)Д щодо вчинення злочину об'єктом дії;

- поведінка джерела впливу повинна бути пасивною та не спонукати об'єкт до вчинення злочину.

Таким чином під час підготовки до спеціального слідчого експерименту необхідно розробити модель поведінки джерела впливу з метою виключення елементів провокації. Рольова поведінка джерела впливу має створювати умови та обставинами для здійснення злочину об'єктом НС(Р)Д, а не тими передумовами, що передбачають вільний вибір реагування останнього.

Слід враховувати, що інформаційні чинники, що доводяться іншою особою повинні:

- не обмежувати дії об'єкта НС(Р)Д;
- бути природно обумовлені об'єктивною необхідністю дій в оточенні об'єкта дії та які можуть вплинути на процес досягнення ним протиправної мети;
- бути розраховані на вірогідне асоціативне сприйняття об'єктом (за контрастом, схожістю, суміжністю, "деталізацією", "перекладом", "наочністю" – із потребами;
- передбачати природну легендованість, що відповідав би вимогам стійкості та переконливості;
- не впливати на свободу вибору реагування об'єкта дії, включно і його права добровільної відмови від доведення злочину до кінця;
- не принижувати честі та гідності фігуранта, створювати стан непереборної сили або загрозливого становища для життя та здоров'я його учасників, а також штучної підробки доказів здійснення злочину;
- не примусовувати до протиправної поведінки об'єкту НС(Р)Д.

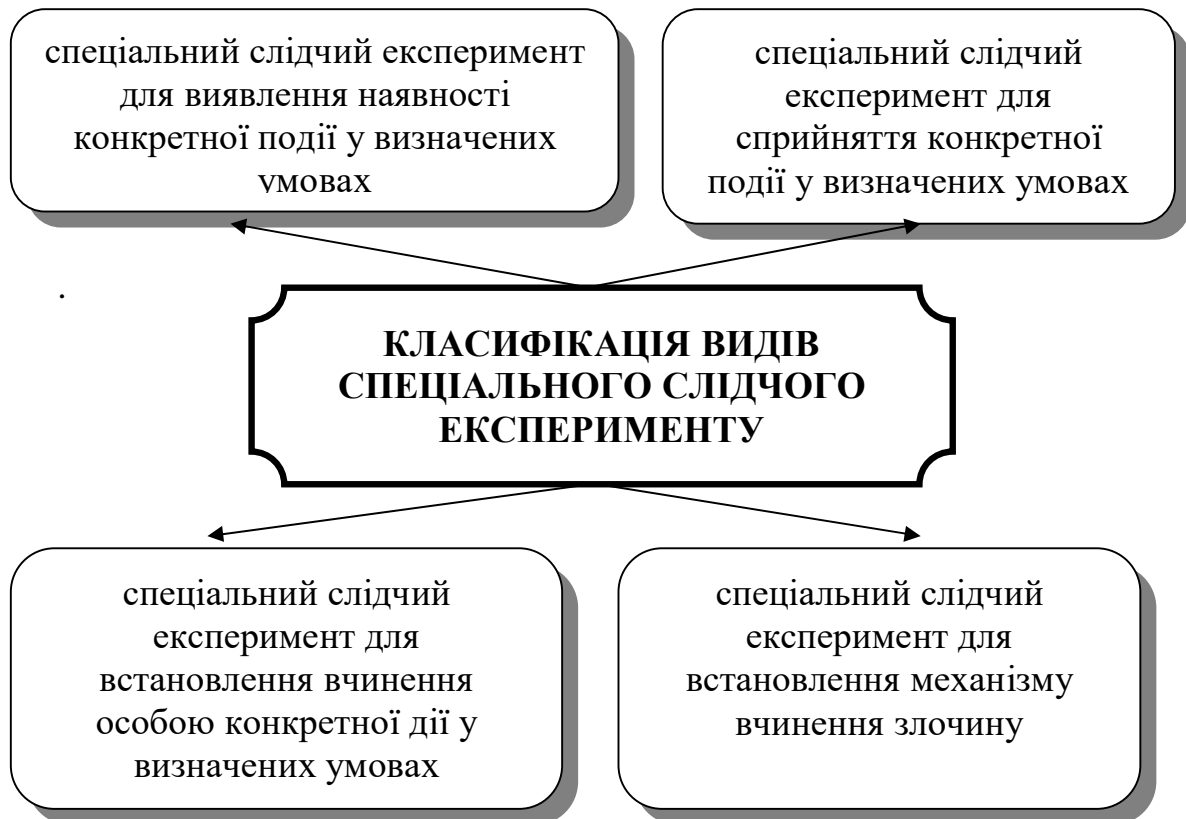

Схема 9.3.1. Види спеціального слідчого експерименту

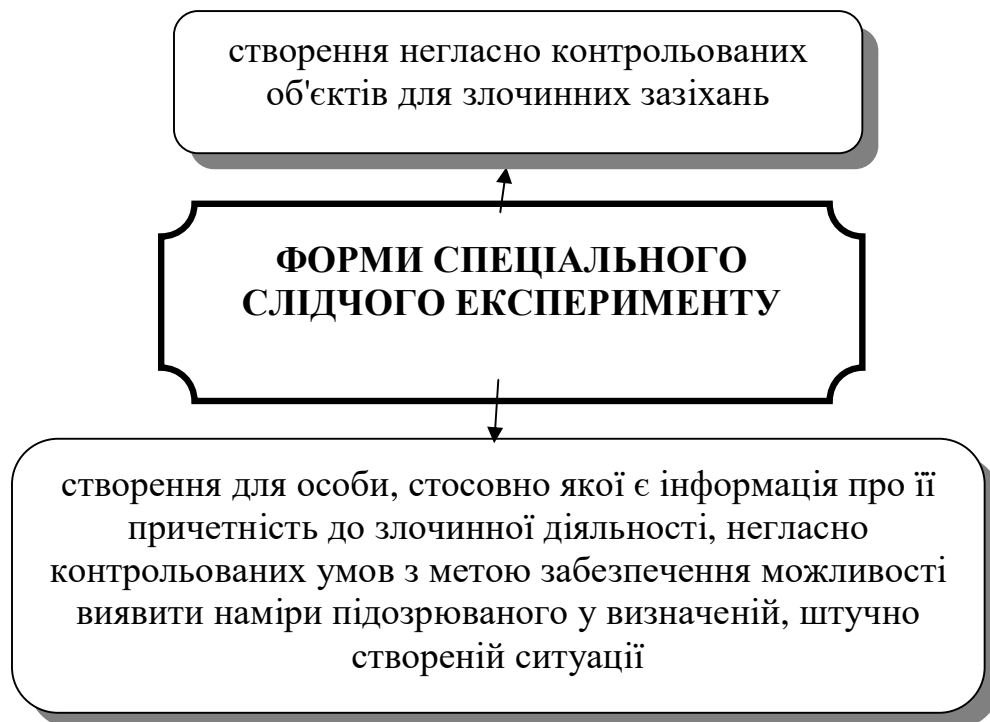

Схема 9.3.2. Форми спеціального слідчого експерименту

При реалізації другого етапу слід враховувати, що для забезпечення принципів об'єктивності та безперервності необхідне здійснення НС(Р)Д аудіо-, відеоконтроль особи та місця. Слідчий вносить відповідну постанову та отримує ухвалу слідчого судді.

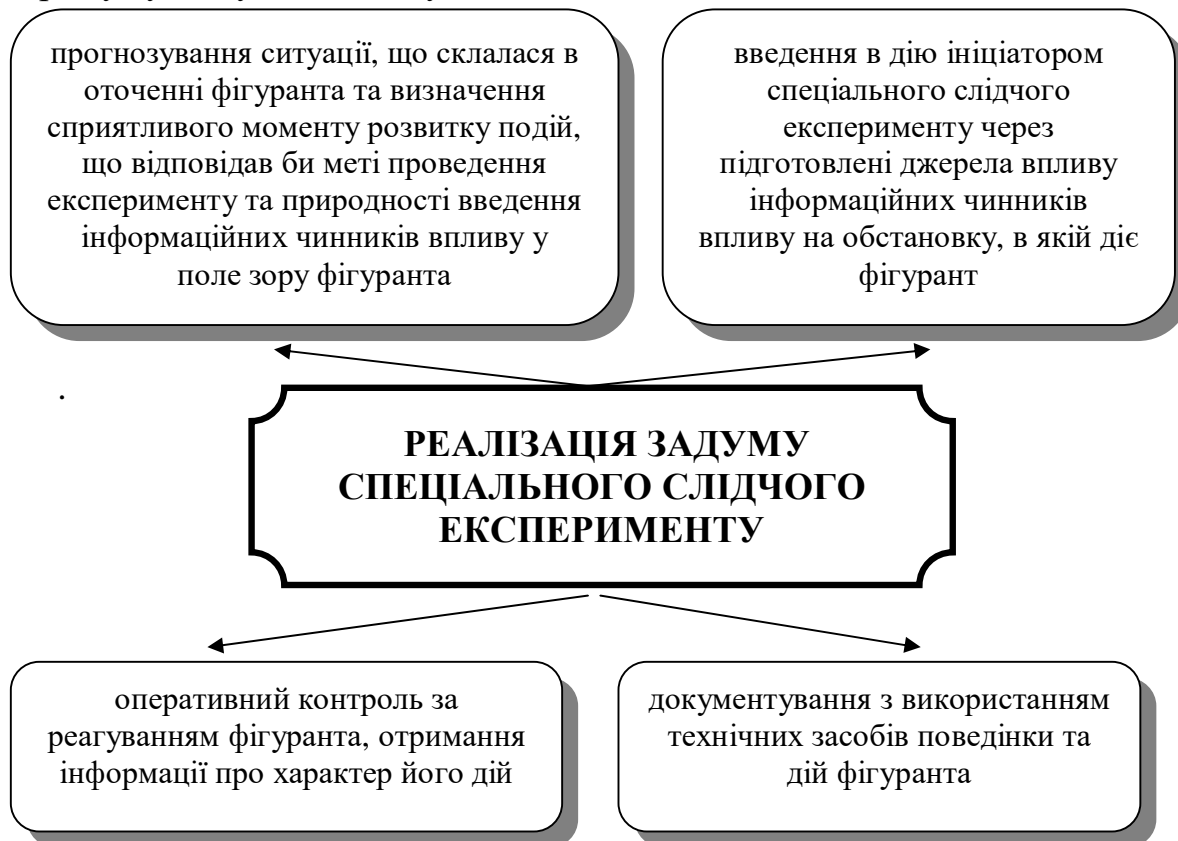

Схема 9.3.3. Реалізація задуму спеціального слідчого експерименту

Слід вважати, що під час проведення спеціального слідчого експерименту взагалі та здійснення оперативно-технічних заходів у межах означеної дії зокрема вирішуються не тільки завдання щодо отримання доказів підготовки або вчинення злочину, але й ужиття заходів із припинення злочинної діяльності осіб, за якими ведеться контроль, та забезпечення безпеки учасників експерименту.

Третій етап – етап оцінки та аналізу зафіксованих результатів спеціального слідчого експерименту з використанням інших осіб. Приймається рішення про форму впровадження у кримінальне провадження результатів та необхідність псевдонімного допиту.

9.4. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ІМІТУВАННЯ ОБСТАНОВКИ ЗЛОЧИНУ

Означене НС(Р)Д може проводитися як з метою виявлення конкретних осіб, які обґрунтовано підозрюються у злочинній діяльності (одержання

хабарів, торгівля зброєю, вчинення вбивств на замовлення, операції з наркотиками та інше) так і для виявлення намірів невідомих осіб, які вчиняють серйозні, резонансні злочини, шляхом використання різних спеціальних імітаційних засобів (спеціальних підприємств, установ, організацій, “пасток”, маскувань, інсценувань та інше).

Здійснюючи дану форму контролю за вчиненням злочину слідчі та оперативні працівники повинні обов’язково дотримуватися наступних вимог:

- не підбурювати та не провокувати особу до здійснення протиправних дій;
- не ставити особу в умови, що утрудняють задоволення її потреб законним способом;
- не принижувати честь і гідність осіб, які беруть участь в імітації обстановки злочину та оточуючих;
- не створювати небезпеку для здоров’я осіб.

Імітування обстановки злочину відбувається із застосуванням технічних засобів фіксації поведінки контрольованої особи. Для вирішення завдань цієї НСРД виключно у порядку, передбаченому ст. 273 КПК України, можуть бути виготовлені та використані ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби, спеціально виготовлені фотографії, відеозаписи, предмети і документи, імітовані „сліди” злочину, поширена несправжня інформація у засобах масової інформації, Інтернет-мережі тощо.

За необхідності також можуть використовуватись документи, що зашифровують особу чи відомчу належність співробітників уповноважених оперативних підрозділів, приміщень і транспортних засобів оперативних підрозділів. Імітування обстановки злочину може бути поєднано із вчиненням інших видів НСРД (зокрема, з передбаченим ст. 272 КПК України виконанням спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації тощо)

Враховуючи норми чинного КПК та відповідних нормативних актів країн Європи, завданням імітування обстановки злочину є вплив на ситуацію в цілому або на її компоненти з метою забезпечення викриття злочинних намірів особи. Таким чином загальною метою імітування обстановки злочину є попередження, припинення й розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів.

Здійснений аналіз загальних основ здійснення правоохоронними органами імітування обстановки злочину дозволяє визначити основні елементи: легендування, матеріальне та технічне забезпечення (схема 9.4.1).

Легендування – це цілеспрямована передача особі, яка перевіряється на причетність до вчинення злочину, правдоподібної інформації, що об’єктивно обумовлює порядок провадження дій у напрямку, бажаному для досягнення поставлених слідчих та оперативно-тактичних завдань.

Легенда – це вигадані, але правдоподібні відомості про нібито існуючі явища, події, обставини тощо, які дають можливість зашифрувати негласні слідчі (розшукові) дії та їх мету. Легенда повинна відповідати таким вимогам, як правдоподібності, реальності, конспіративності, законності.

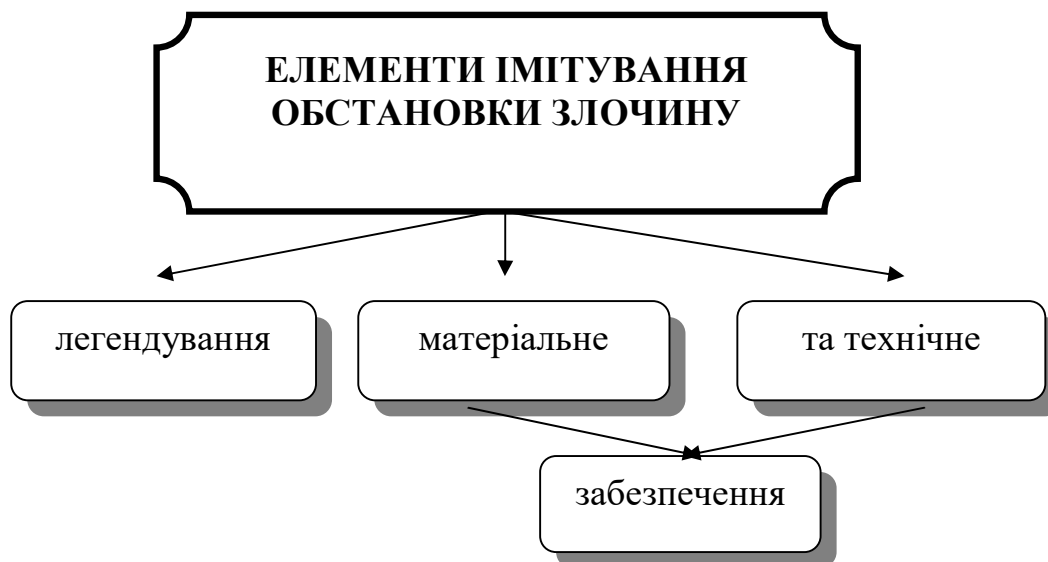

Схема 9.4. 1 Складові елементи імітування обстановки злочину

Матеріальне та технічне забезпечення легенди дозволяє ввести в оману розроблювану чи підозрювану особу і створює сприятливі умови для вирішення завдань кримінального провадження.

Імітування обстановки злочину складається з чотирьох основних етапів.

Перший етап – всебічне вивчення та оцінювання умов, що виключають або ускладнюють його реалізацію, тобто встановлення неможливості своєчасного запобігання, швидкого і повного розслідування злочину, встановлення особи злочинця з використанням природно сформованих сприятливих умов.

Другий етап – уявне передбачення та обґрунтування чинників, які необхідні в конкретних умовах місця й часу для успішного вирішення завдань кримінального судочинства.

Третій етап – складання уявної моделі проведення імітування з метою створення сприятливих умов для здійснення слідчих дій щодо запобігання та розслідування злочинів, розшуку й затримання злочинців. На цьому етапі складається легенда, здатна дезорієнтувати розроблювальних осіб, викликати в них переконаність у чому-небудь, що відповідає інтересам кримінального провадження.

Четвертий етап – складання детального письмового плану вирішення імітування обстановки злочину шляхом застосування різних негласних слідчих дій.

У діяльному сенсі імітування обстановки злочину може складатися з наступних елементів:

- демонстрація особою (джерело впливу, що виконує рольову поведінку) певних потенційних можливостей реалізації злочинних намірів фігуранта, які йому не вдається здійснити;
- інсценування певної події, обстановки, що має значення для реалізації злочинних інтересів;
- неупереджена (за відсутності ознак взаємообізнаності та взаємоузгодженості дій джерела впливу на наміри фігуранта) імітація певної поведінки особи, в тому числі протиправної, в оточенні об'єкта НС(Р)Д.
-

9.5. ФІКСАЦІЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ІНФОРМАЦІЇ ЇЇ МАТЕРІАЛЬНИХ НОСІЇВ ТА ПРЕДМЕТІВ, ОТРИМАНИХ ПІД ЧАС КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

Важливе значення для з'ясування статусу результатів негласних слідчих (розшукових) дій є їх класифікація за формою закріплення. Наприклад, до негласних матеріалів, що можуть передаватися слідчим для використання в розслідуванні злочинів, можуть бути віднесені:

а) рапорти уповноважених осіб щодо встановлення в ході проведення оперативно-розшукової діяльності ознак злочину і підстав для порушення кримінальної справи (зазначення обставин вчиненого злочину, прізвище і адреса виявленого потерпілого, свідка; місця знаходження речового доказу чи документа або долучення їх до рапорту, якщо вони були отримані від громадян або вилучені безпосередньо працівником органу дізнання і т.п.);

б) складені оперативним працівником протоколи, в яких зафіксовані факти злочинної діяльності (обман покупців, затримання викраденого вантажу, вилучення знарядь вчинення злочинів і предметів злочинного посягання, порушення технології виготовлення продукції тощо);

в) протоколи про застосування технічних засобів, у яких зазначаються час, місце та інші обставини їх виконання, з долученням фотознімків, аудіо- та відеозаписів;

г) інші документи – пояснення опитаних осіб, результати перевірок за обліками, довідки про результати проведення оперативно-розшукових заходів (поквартирного опитування громадян, повідомлення громадян, зроблених ними по телефону або за допомогою інших засобів зв'язку, тощо).

Отже, під результатом негласних слідчих (розшукових) дій розуміють сукупність отриманих під час проведення заходу відомостей про вчинення злочину, про осіб, що ухиляються від кримінальної відповідальності, слідства

чи суду. Про результати контролю за вчиненням злочину складається протокол, до якого долучаються речі і документи, отримані під час проведення вказаної НСРД відповідно до вимог ст.ст. 104, 105, 252 КПК України. Якщо контроль за вчиненням злочину закінчується відкритим фіксуванням, про це складається протокол у присутності такої особи (ч. 4 ст. 271 КПК України). Протокол про проведення НСРД із додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначеної дії передається прокурору. Прокурор, у свою чергу, вживає заходів щодо збереження отриманих під час проведення НСРД речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні (ст. 252 КПК України).

Виходячи з цього, протокол негласних слідчих (розшукових) дій як специфічна форма процесуального акта повинен мати ознаки останнього, а саме: 1) автор процесуального документа – особа, уповноважена законом на складання цього документа; 2) зміст – відомості про факти, що мають значення для справи; 3) спосіб закріплення інформації – загальнозрозумілими (загальноприйнятими) письмовими знаками, тобто за допомогою письмової мови, якою ведеться судочинство.

Відповідно до частини 4 ст. 271 КПК України про результати контролю за вчиненням злочину складається протокол, до якого додаються речі і документи, отримані під час проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії.

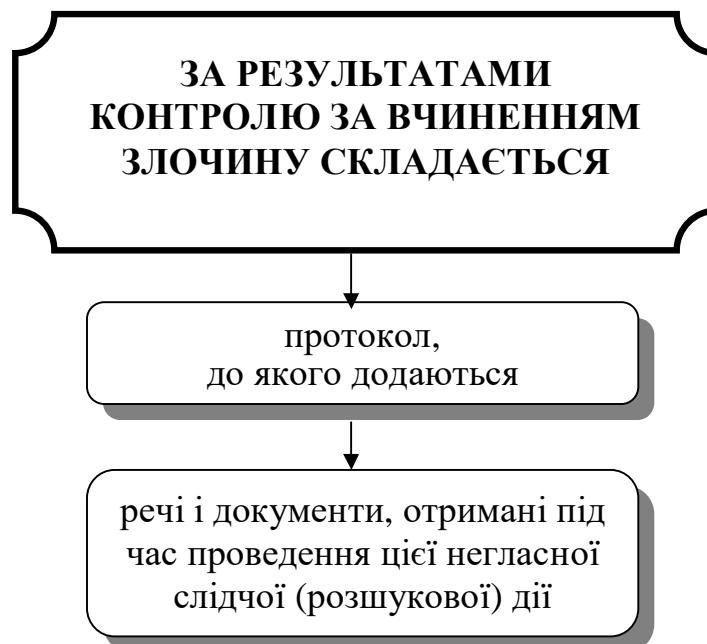

Схема 9.2.1. Фіксація результатів застосування контролю за вчиненням злочину

Безпосередньому використанню результатів контролю за вчиненням злочину передують низка погоджених дій учасників цієї НСРД а саме: фіксація його ходу та результатів відповідно до вимог КПК України; прийняття

решення щодо доцільності використання у кримінальному провадженні взагалі; вирішення питання про зняття грифа секретності з документів та матеріальних носіїв інформації, які будуть використані у кримінальному провадженні; прийняття рішення щодо використання у доказуванні. Аргументується думка, що для якісного та ефективного фіксації та використання отриманих результатів у доказуванні контроль за вчиненням злочину належить проводити слідчим у тісній взаємодії з оперативними підрозділами СБ України, співробітники яких мають практичний досвід проведення таких оперативно-розшукових заходів, як контрольована поставка, контрольована й оперативна закупка, оперативний експеримент.

Фіксація ходу та результатів контролю за вчиненням злочину обов'язково повинна забезпечуватись через проведення інших НСРД (ст.ст. 260, 263, 270 КПК України). У зв'язку з наведеним, підзаконні нормативні акти, якими визначається порядок проведення НСРД, повинні обов'язково включати відповідні положення.

З огляду на вивчення зарубіжного досвіду використання у кримінальному провадженні інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва, обґрунтовано, що показання чи пояснення конфідентів, надані оперативному підрозділу, органу досудового розслідування, доцільно фіксувати шляхом складання протоколу, що може бути використаним у кримінальному провадженні. Пояснення щодо змісту такого протоколу на досудових та судових стадіях кримінального провадження повинні бути наданими уповноваженою службовою особою, що їх одержала та зафіксувала.

Контрольні питання самоперевірки знань дев'ятого розділу

1. Які завдання під час кримінального провадження вирішують шляхом проведення контролю за вчиненням злочину?
2. У чому полягає сутність та організаційно-тактичні особливості контрольованої поставки під час кримінального провадження?
3. У чому полягає сутність та організаційно-тактичні особливості оперативної закупки?
4. У чому полягає сутність та організаційно-тактичні особливості контрольованої закупки?
5. Чим за змістом та процедурою відрізняється НС(Р)Д спеціальний слідчий експеримент від С(Р)Д слідчий експеримент?
6. У чому полягає сутність та організаційно-тактичні особливості НС(Р)Д спеціальний слідчий експеримент?
7. З яких обов'язкових елементів повинна складатися організація проведення НС(Р)Д контроль за вчиненням злочину?
8. Що передує прийняттю рішення про проведення контрольованої поставки?

9. У чому полягає сутність та організаційно-тактичні особливості імітування обстановки злочину?

10. Хто є об'єктами НС(Р)Д спеціальний слідчий експеримент?

ТЕСТИ ПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ ПОЛОЖЕНЬ ДЕВ'ЯТОГО РОЗДІЛУ:

1. НС(Р)Д «Контроль за вчиненням злочину», полягає у:

а) у здійсненні спостереження за протиправними діями фігуранта кримінального провадження;

б) у контролі з використанням технічних засобів за протиправними діями у громадських місцях;

в) спостереженні (контролі) за протиправними діями осіб за рішенням прокурора з метою перевірки відомостей про готування вчинення або про вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину в формі контрольованої поставки, контрольованої або оперативної закупки, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки злочину, порядок та тактика проведення яких визначається законодавством та міжнародними договорами України;

г) в забезпеченні виявлення спеціально уповноваженими оперативними підрозділами фактів злочинів, установа юридічних, фізичних осіб, причетних до їх вчинення;

2. Які з наведених відносяться до форм НС(Р)Д «Контроль за вчиненням злочину»:

а) контрольована поставка;

б) аудіо-, відеоконтроль місця;

в) оперативна закупка;

г) спостереження за особою.

3. Контроль за вчиненням злочину не проводиться, якщо внаслідок таких дій неможливо повністю запобігти:

а) втечі осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини;

б) вчинення незначних правопорушень;

в) екологічній або техногенній катастрофі;

г) посягання на життя або заповідання особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень; поширенню речовин, небезпечних для життя багатьох людей;

4. НС(Р)Д «Контрольована поставка», полягає у:

а) організації слідчим та оперативним підрозділом, а також здійсненні контролю оперативним підрозділом за переміщенням (увезенням, вивезенням, транзитом) територією України товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення злочину та осіб, які його вчинили;

б) забезпеченні постачання від одного об'єкту господарювання іншому товарів та предметів;

в) забезпеченні безперешкодного переміщення предметів, речовин та інших об'єктів, вільний обіг яких не обмежений законодавством, з метою

виявлення фактів будь яких видів правопорушень, установлення юридичних, фізичних осіб, причетних до їх вчинення;

г) здійсненні контролю за переміщення речовин екологічно небезпечних предметів та з метою встановлення фактів порушення встановлених правил їх обігу.

5. НС(Р)Д «Оперативна закупка», полягає в:

а) уявному негласному придбанні у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товарів, предметів та речовин, обіг яких визначено чинним законодавством України, з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь;

б) імітації придбання у фізичних чи юридичних осіб, незалежно від форм власності товарів, предметів, речовин, у тому числі заборонених до обігу, послуг покупцем (покупцями), у ролі якого виступає слідчий чи уповноважена особа, з метою виявлення злочину та осіб, які його вчинили, запобігання збуту наркотичних засобів, зброї, радіоактивних речовин, торгівлі людьми тощо, вилучення із обігу інших предметів, речовин, заборонених до обігу;

в) що полягає в негласному придбанні у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товарів, предметів та речовин, що небезпечні для оточення;

г) здійснення операції купівлі-продажу з особою, що підозрюється в протиправній діяльності у сфері фінансової, господарчої, підприємницької діяльності.

6. НС(Р)Д «Спеціальний слідчий експеримент», полягає у:

а) створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину;

б) одержанні слідчим або працівником оперативного підрозділу інформації шляхом штучного створення відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, для перевірки спрямованості намірів особи, в діях якої наявні ознаки вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів та спостереження за її поведінкою;

в) контрольоване відтворення реальної обстановки дій або подій з метою встановлення характеру поведінки в запропонованих умовах особи, стосовно якої отримано інформацію про її причетність до протиправної діяльності, для виявлення ознак злочину, засобів його вчинення, інших фактичних даних щодо її протиправної діяльності;

г) всі відповіді вірні.

7. Неприпустимо проведення НС(Р)Д «Спеціальний слідчий експеримент», які:

а) принижують гідність людини;

- б) загрожують життю або здоров'ю учасників експерименту або інших осіб;
- в) загрожують майну або можуть призвести до значних матеріальних збитків;
- г) підбурюють до вчинення злочинів;

8. Здійснюючи дану НС(Р)Д «Імітування обстановки злочину», слідчі та оперативні працівники повинні обов'язково дотримуватися наступних вимог:

- а) не підбурювати та не провокувати особу до здійснення протиправних дій;
- б) не ставити особу в умови, що утрудняють задоволення її потреб законним способом;
- в) не принижувати честь і гідність осіб, які беруть участь в імітації обстановки злочину та оточуючих;
- г) не створювати небезпеку для здоров'я осіб.

9. С(Р)Д «Слідчий експеримент» відрізняється від НС(Р)Д «Негласний слідчий експеримент» тим, що полягає у:

- а) прилюдному відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань;
- б) проводиться в присутності понятих;
- в) без участі понятих, свідків, підозрюваних та обвинувачених;
- г) жодна відповідь не правильна;

10. НС(Р)Д «Імітування обстановки злочину», полягає у:

- а) спонуканні уповноваженою особою до вчинення злочину особу яка планувала його здійснення
- б) використання імітаційних засобів щодо спонукання інших осіб до вчинення злочинів;
- в) діях слідчого, уповноваженої особи, з використанням імітаційних засобів, які створюють у оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення;
- г) жодна відповідь не є вірною;

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30(з наступними змінами).
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 // Юридический вестник. – 1998. – №4. – С.5.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 // Голос України. – 2001. – 10 січ.

4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності / Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. – ИАЦ Ліга бізнесінформ, 2006.
5. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – №25-26. – Ст.131 (з наступними змінами та доповненнями).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України // ВВР України. – 2012. – №3-4. – Ст.21.
7. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України {Із змінами, внесеними згідно із Законом № 5083-VI від 05.07.2012} (ч.12)/Верховна Рада України; Закон від 13.04.2012 № 4652-VI – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4652-17/page>
8. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні / Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від «16» листопада 2012 року №№ 114/1042/516/936/16875/5
9. Негласні слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / Д. Й. Никифорчук, О. . Тарасенко, Є. В. Лизогубенко ; ред. Д. Й. Никифорчук ; рец.: О. В. Копан, В. О. Глушков, М. С. Цуцкірідзе ; Національна академія внутрішніх справ. – К. : НАВС, 2015 (Бровари). – 240 с. 100 экз.
10. Проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні (Текст): практичний посібник-коментар. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 168 с.
11. Процесуальне керівництво прокурором негласними слідчими (розшуковими) діями : наук.-практ. посіб. / (Є. М. Блажівський, І. М. Козьяков, В. В. Мухін, О. В. Геселев, Л. В. Вигівська, О. І. Назарук, С. М. Скрипниченко, А. П. Слободзян, А. О. Штанько). – К. : Національна академія прокуратури України, 2014. – 304 с.
12. Шинкаренко І.Р. Правові та організаційні основи здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) підрозділами кримінальної поліції: навчальний посібник / І.Р. Шинкаренко, І.О. Шинкаренко, О.В. Кириченко/ за ред. професора І.Р. Шинкаренка. – Д. : ДДУВС, 2016. – 224 с.
13. Шинкаренко І.Р. Організаційно-тактичні особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій : навчальний посібник. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2017. 264 с.

РОЗДІЛ 10. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ ОСІБ, ЗАХОДІВ ТА ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НС(Р)Д У МЕЖАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

10.1. ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗЛОЧИННОЇ СПІЛЬНОТИ В СИСТЕМІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Законодавець передбачив ст. 272 КПК України, що під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або учасником вказаної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування. Таким чином виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, полягає (схема 10.3.1):

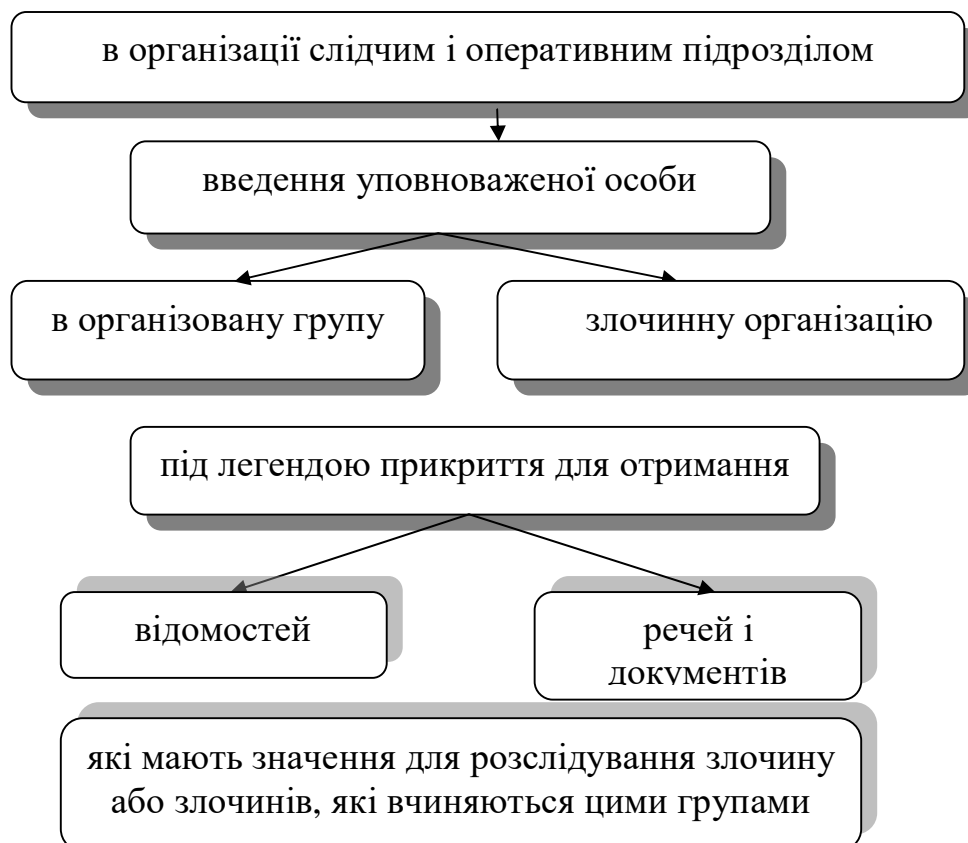

Схема 10.1.1. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації

На виконання спеціального завдання поширюються загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії (гл. 21, §1), а саме:

- негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукові) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом;
- проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб, виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Отже, відповідно до чинного законодавства виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації:

- негласна слідча (розшукова) дія згідно з КПК України;
- здійснюється особою, яка проникає до складу організованої групи чи злочинної організації, беручи участь в організованій злочинній діяльності, або є учасником вказаної групи чи організації, беручи участь в організованій злочинній діяльності, або є учасником вказаної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з оперативними підрозділами і органами досудового розслідування, із збереженням в таємниці достовірних відомостей про особу.

Питання щодо кримінальної відповідальності за протиправні дії осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, вирішується відповідно до положень ст. 43 КК України та відповідних норм Особливої частини КК України.

Слідчий, що розслідує тяжкий чи особливо тяжкий злочин, або прокурор, отримавши фактичні дані, що він вчинений членами організованого злочинного угруповання, або достатні дані вважати, що має місце підготовка вчинення нового злочину членами організованого злочинного угруповання, щодо діяльності якого вже проводиться розслідування, визначає, з урахуванням наявного часу, можливостей введення під легендою прикриття в конкретну організовану групу чи злочинну організацію штатного або нештатного негласного співробітника, або наявності члена організованого злочинного утворення, який на конфіденційних засадах співробітничав з вповноваженими оперативними підрозділами, визначає можливість доручення конкретній особі виконати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Як будь яка НС(Р)Д виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації здійснюється на підставі формальних та матеріальних підстав (схема 10.1.2):

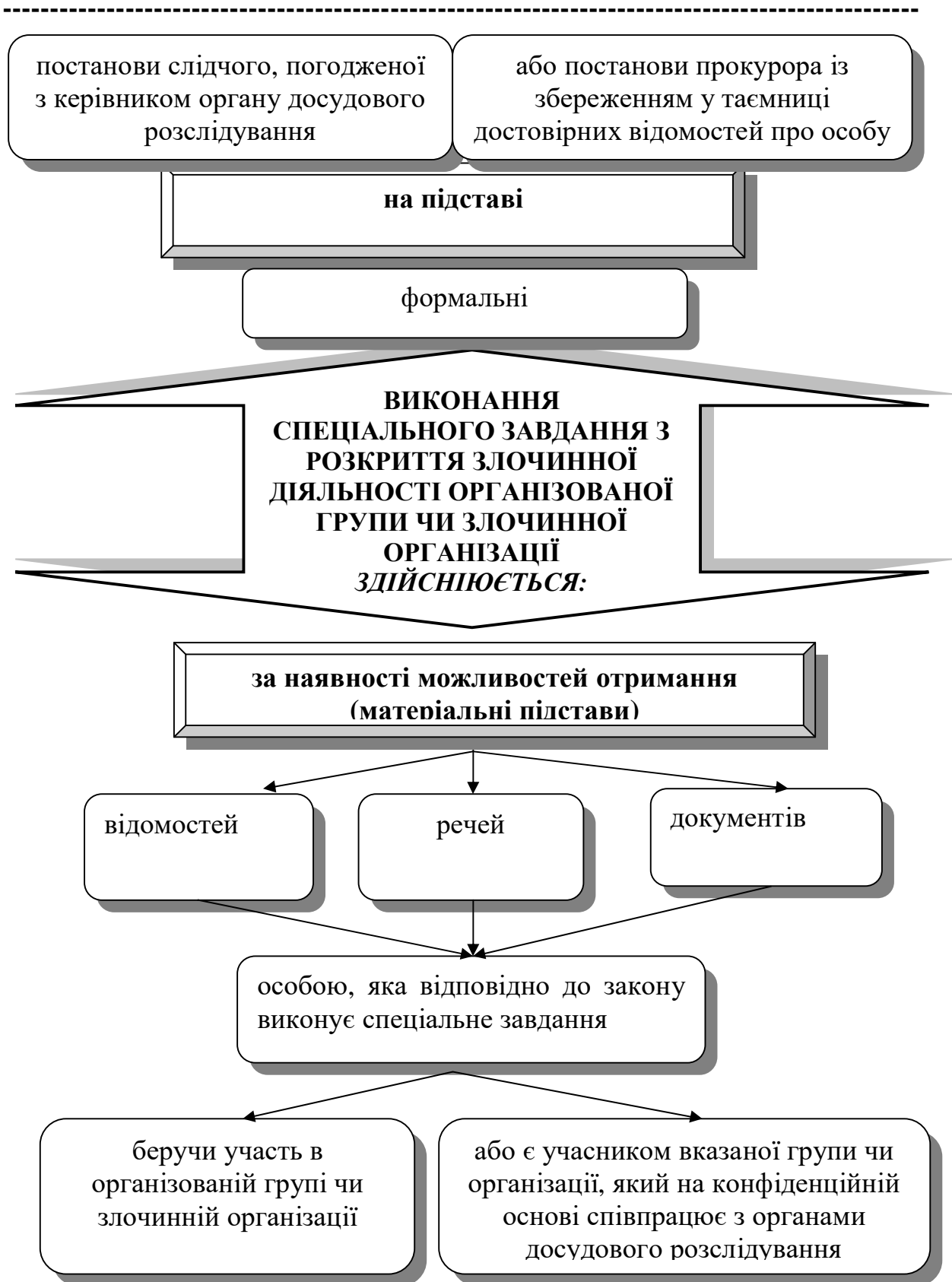

Схема 10.1.2. Підстави виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Виконання спеціального завдання як негласна слідча (розшукова) дія здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування або постанови прокурора із збереженням в таємниці достовірних відомостей про особу (схема 10.1.3).

Схема 10.1.3. Вимоги до постанови про виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації

Постанова повинна відповідати вимогам ст. 251 КПК і містити:

- найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- правову кваліфікацію злочину і з зазначенням статті закону України про кримінальну відповідальність;
- відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких проводитиметься негласна слідча (розшукова) дія;
- початок, тривалість і мета негласної слідчої (розшукової) дії;
- відомості про особу (осіб), яка буде проводити негласну слідчу (розшукову) дію;
- обґрунтування прийнятої постанови, в тому числі обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила в інший спосіб;
- вказівку на вид негласної слідчої (розшукової) дії, що проводиться.

У постанові на виконання спеціального завдання крім відомостей, передбачених ст. 272 КПК України, зазначається:

- обґрунтування меж спеціального завдання;
- використання спеціальних несправжніх (імітаційних) засобів.

Виконання спеціального завдання не може перевищувати шість місяців, а в разі необхідності – термін його виконання продовжується слідчим за погодженням з керівником органу досудового розслідування або прокурором на строк, який не перевищує строку досудового розслідування.

Проводити негласні слідчі (розшукові) дії, в тому числі виконання спеціального завдання, має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням уповноважені оперативні підрозділи НП України та інші підрозділи правоохоронних органів. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатись також інші особи.

У діяльному сенсі виконання спеціального завдання із розкриття злочинної діяльності полягає у проникненні в злочину групу або злочину організацію штатного негласного працівника або іншої особи з якою встановлені відносини конфіденційної співпраці слідчим або уповноваженим оперативним підрозділом.

Для вирішення цього завдання можуть створюватися легендовані підприємства. Порядок їх створення і використання проникнення штатного негласного працівника, іншої особи, яка конфіденційно співпрацює з оперативним підрозділом, регламентується окремим нормативним актом НП України.

Про проникнення зазначених осіб до організованої групи чи організації для виконання спеціального завдання на підставі постанови про проведення НС(Р)Д, документально оформляється завдання при наявності відповідного кримінального провадження.

Аналогічні вимоги ставляться до документального оформлення і у разі виконання спеціального завдання учасником групи чи організації, з якими досягнута згода про конфіденційне співробітництво. Дотримання цих вимог дає право особі на правомірне заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання і звільнення від кримінальної відповідальності (часткове або повне).

Організація проникнення в злочинне середовище являє собою систему цілеспрямованих організаційних, матеріально-технічних та інших заходів, що забезпечують, з огляду на змінність обстановки, найраціональніше комплексне використання сил і засобів для такого проникнення з метою вирішення завдань, що зумовлюють застосування цього виду діяльності.

Упровадження штатного негласного працівника або іншої особи в злочинне середовище потребує проведення таких організаційних заходів:

- добір і підготовка кандидата для провадження;
- оперативне прикриття працівника і здійснення керівництва його діяльністю;

- матеріальне і технічне забезпечення операції;
- адаптація працівника (після його виведення) до діяльності в звичайних умовах.

Організаційна модель проникнення в злочинне середовище складається з таких елементів:

- інформаційне забезпечення;
- ухвалення управлінського рішення;
- робота з виконавцем;
- планування заходу;
- облік і контроль;
- корегування та регулювання.

Тактика виконання спеціального завдання шляхом проникнення в кримінальне середовище – це сукупність розумових процесів і подальших дій слідчого, оперативного працівника, а також штатного негласного працівника та інших осіб з огляду на конкретну ситуацію, сили, засоби і можливості супротивної сторони, що визначають спосіб дій і поведження суб'єкта під час його проникнення в злочинне середовище..

Якщо тактику негласного проникнення в злочинне середовище розглядати як алгоритм, тобто систему заходів, яких вживають за визначеними правилами і які після послідовного їх виконання приводять до вирішення поставленого завдання, можна виокремити такі основні складові (стадії) тактики:

- оцінка ситуації, що склалась в процесі кримінального провадження;
- ухвалення управлінського рішення і вибір способу дій та лінії поведження;
- реалізація прийнятого рішення;
- оцінка ефективності прийнятого рішення.

На першій стадії, тобто при оцінці ситуації, найбільш вагомим значення набувають відомості про особливості об'єкта і його оточення.

На другій стадії розробляють план дій, а також добирають суб'єкта проникнення, визначають об'єкт, місце проведення проникнення. Реалізація прийнятого рішення – це стадія втілення в життя уявної моделі з проникненням у злочинне середовище із застосуванням тактичних прийомів і способів вирішення поставлених завдань.

Оцінка ефективності прийнятого рішення – підсумкова стадія тактики негласного проникнення в злочинне середовище.

Отже, проникнення в злочинне середовище для виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованих груп чи злочинних організацій являє собою один із перспективних напрямів забезпечення вирішення задач кримінального провадження щодо досудового розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються злочинними спільнотами та організаціями. Світовий досвід свідчить про високу результативність

використання працівників правоохоронних органів під прикриттям у процесі документування злочинної діяльності та досудового розслідування.

Пріоритет цього виду НС(Р)Д зумовлений унікальними можливостями суб'єктів проникнення у кримінальному середовищі. Це робить його ефективним способом одержання відомостей, речей і документів, які мають значення для досудового розслідування, дозволяє здійснювати активний вплив на всі процеси, що відбуваються у кримінальному середовищі, забезпечуючи інтереси кримінального судочинства.

10.2. ТЕОРЕТИЧНІ, ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА З ІНШИМИ ОСОБАМИ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ЗАДАЧ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Сталого поняття конфіденційної співпраці не існує. Значні протиріччя визвали у вчених і практиків новели КПК 2012, що ввели окрему категорію «Негласні слідчі(розшукові дії»: «Аудіо-, відеоконтроль особи» (ст. 260), «Накладення арешту на кореспонденцію» (ст. 261), «Огляд і виїмка кореспонденції» (ст. 262), «Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж» (ст. 263), «Зняття інформації з електронних інформаційних систем» (ст. 264 КПК України), «Обстеження публічно недоступних місць, житла або іншого володіння особи» (ст. 267), «Контроль за вчиненням злочину» (ст. 271), «Використання конфіденційного співробітництва» (ст. 275) та ін. При чому найбільших суперечностей викликала ст. 275 КПК.

З впровадженням в практику в рамках нового КПК статті 275, про використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами, постало багато питань стосовно теоретичного, правового, та морально – етичного підґрунтя, а також організації та тактики застосування її під час кримінального провадження.

Сьогодні є два тлумачення статті 275 КПК України. У широкому розумінні можливість слідчого залучати інших осіб до конфіденційного співробітництва для вирішення не тільки конкретних завдань кримінального провадження, ай для отримання інформації яку можливо використовувати для попередження, виявлення та припинення інших злочинів (Схема 10.2.1).

У вузькому розумінні використання конфіденційної допомоги можливо:

- для здійснення НСРД;
- отримання від інших осіб інформації на засадах конфіденційності;
- участь у псевдонімних заходах.

Загалом досвід використання конфідентів у провідних країнах Заходу та Сходу, свідчить, що вони виконують, як правило, три головні функції:

- повідомляють про поведінку підозрюваних, сприяють встановленню їх особистих даних, виявленню злочинних намірів, дають інформацію про місце перебування викраденого майна;
- вводять в оману злочинців;
- свідчать у суді на користь звинувачення (псевдонімний допит) і т. ін.

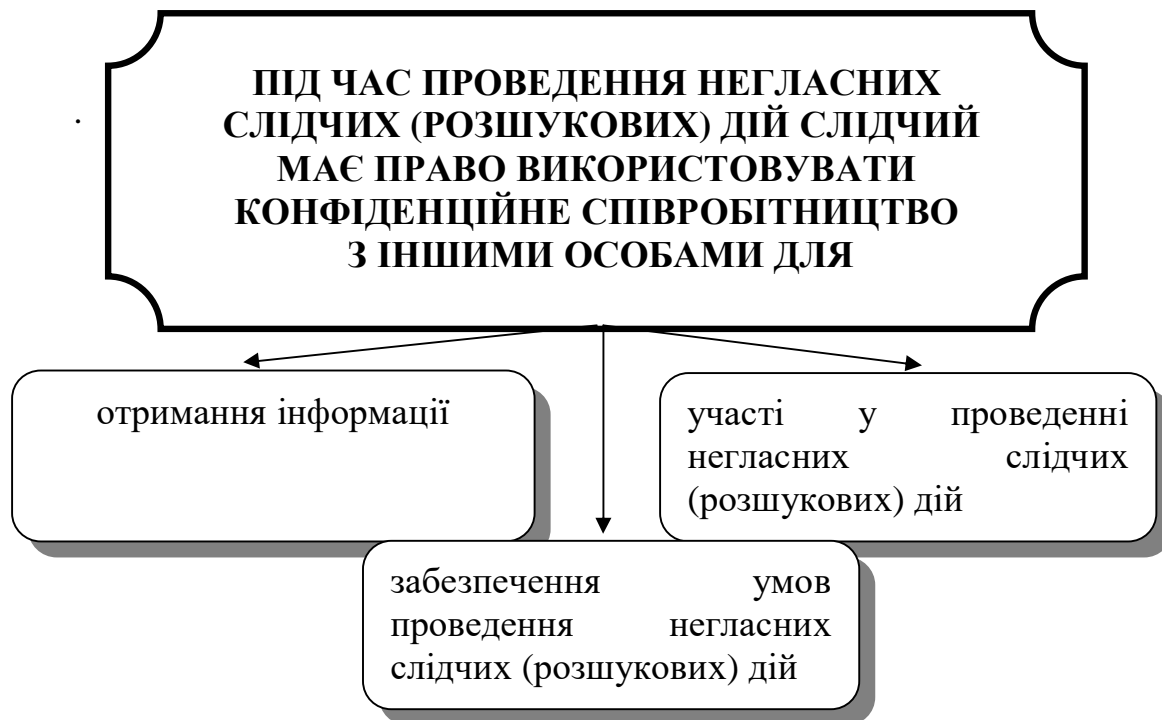

Схема 10.2.1. Використання конфіденційного співробітництва

Стосовно кримінального провадження то КПК України визначає, що завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

У кримінальному провадженні важливе місце належить досудовому розслідуванню. Досудове розслідування характеризується безпосередніми завданнями, що впливають із загальних завдань кримінального судочинства, суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності, предметом і засобами

пізнання події, приводами й підставами для початку провадження, підсумковими рішеннями.

В той же час може стверджувати про наявність так званого гібридного провадження – здійснення за дорученням слідчого С(Р)Д та НС(Р)Д оперативними працівниками.

Схема 10.2.2. Поняття конфіденційного співробітництва

Враховуючі наведені у першому розділі відмінності оперативно-розшукового та кримінального провадження можемо визначити основні змістовні характеристики конфіденційної співпраці з іншими особами під час кримінального провадження.

Зважаючи на особливості та відмінностями використання в кримінальному провадженні слідчим конфіденційної співпраці з іншими особами можемо констатувати, що ініціатором використання є слідчий, який уповноважений: проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених цим Кодексом; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам.

У країнах Європи, Північної Америки та інших країн світу, використання конфіденційного співробітництва з іншими особами має наступні особливості: поширення судового контролю у вигляді ухвали суду на більшість секретних дій з використанням конфідентів (Литва, США, ФРН,); отримання санкції профільного Міністра (Велика Британія); отримання дозволу прокурора (Естонія, Молдова); нормативна деталізація використання конфіденційного співробітництва з іншими особами під час розслідування злочинів у вигляді окремих статей КПК (Естонія, Литва, Молдова); обмеження складів злочинів для розслідування яких можливо використання конфіденційного співробітництва з іншими особами (ОБСЄ); законодавче обмеження використання конфіденційного співробітництва з іншими особами під час розслідування чіткими термінами (ОБСЄ); укладання з особою угоди, в якій зазначено умови забезпечення заходів безпеки та попередження про наслідки їх невиконання й т. ін.

Загальним – стратегічним завданням використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду.

Тактичними завданнями є:

- інформування про поведінку підозрюваних;
- сприяння встановленню особистих даних фігурантів та їх злочинних зв'язків;
- виявлення злочинних намірів;
- надання інформації про місце перебування викраденого майна;
- введення в оману злочинців (рішення тактичних задач слідства під час С(Р)Д та НС(Р)Д; свідчать у суді на користь звинувачення (псевдонімний допит);

Діяльний зміст використання слідчим конфіденційної співпраці з іншими особами полягає у здійсненні заходів спрямованих на визначення джерел доказів та створення умов ефективного здійснення С(Р)Д та НС(Р)Д завдяки використанню інформації отриманої від конфідентів та їх участі у НС(Р)Д.

Таким чином в основі використання слідчим конфіденційної співпраці з іншими особами лежить аналіз інформації, визначення джерел доказів та можливостей забезпечення завдань кримінального провадження використанням конфіденційної співпраці з іншими особами.

Слід враховувати, що загальними відмінностями використання конфіденційного співробітництва під час кримінального провадження визначаються :

- загальною метою;

- рівнем законодавчого акту, що регламентує використання конфіденційного співпраці (у кримінальному провадженні - Кримінальний процесуальний кодекс України), як наслідок правовий статус учасників;

- у межах кримінального провадження ініціатором та організатором використання конфіденційної співпраці з іншими особами є слідчий, якщо це разова допомога у тому числі за ініціативою конкретної особи;

- правовим статусом документального оформлення.

Категорії осіб, які залучаються до конфіденційної співпраці можливо визначити у вузькому та широкому сенсі.

У вузькому – це використання для вирішення завдань конкретного кримінального провадження з легендуванням особистості учасника провадження. В цьому випадку конфіденційне сприяння може здійснюватися з боку особи, яка не є складовою негласного апарату оперативного підрозділу, а співробітництво здійснює на підставі угоди слідчого та конкретної особи щодо легенди установчих даних учасника провадження. *У широкому* – це використання агентів та оперативних контактів оперативних працівників які залучені для вирішення завдань негласного розслідування поза та в межах конкретного кримінального провадження.

Досвід використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами дозволяє їх поділити на групи :

- особи, які є учасником злочинної діяльності (член злочинної спільноти, ОЗУ);

- особи, які є свідком злочинної діяльності;

- особи які отримали інформацію про злочинну діяльність фігуранта кримінального провадження під час НСРД;

- особи, що не мають злочинних зав'язків з фігурантами кримінального провадження, але за своїми функціональними обов'язками можуть надавати на конфіденційній основі інформацію про факт вчинення злочинної діяльності та свідчити під час псевдонімного допиту на досудовому слідстві та під час судового провадження;

Слід відзначити, що використання конфіденційного співробітництва слідчого з іншими особами може здійснюватися в інформаційних та організаційних формах.

Інформаційні:

– використання інформації для забезпечення реалізації загальних завдань кримінального провадження;

– використання інформації для отримання доказів за конкретним кримінальним провадженням;

-
- використання інформації для визначення тактики здійснення конкретних С(Р)Д;
 - використання інформації для коректування методики досудового розслідування у межах конкретного кримінального провадження і т. ін.

Організаційні:

- участь у проведенні конкретного С(Р)Д або НС(Р)Д;
- забезпечення конкретного С(Р)Д або НС(Р)Д;
- створення умов для ефективного досудового розслідування у межах конкретного кримінального провадження;
- свідчення у суді на підґрунті псевдонімних заходів.

Таким чином під використанням слідчим конфіденційної співпраці з іншими особами слід *розуміти передбачену чинним законодавством діяльність слідчого спрямовану на визначення можливості та використання добровільної конфіденційної допомоги конкретної особи для вирішення стратегічних та тактичних задач кримінального провадження.*

При цьому слід враховувати, що:

1. Використання слідчим конфіденційної співпраці з іншими особами у межах кримінального провадження є компроміс, на який йде суспільство для досягнення морально – позитивних цілей.

Умовами моральності цього є:

- наявність морально – позитивної мети встановлення об’єктивної істини під час кримінального провадження з використанням конфіденційної співпраці і як наслідок захист або забезпечення порушених прав і свобод постраждалого;
- заборона безпідставного втручання у особисте життя громадян та розголошення отриманої інформації іншим особам;
- законодавча регламентація підстав, переліку суб’єктів та злочинів відносно яких може використовуватися конфіденційна співпраця у межах кримінального провадження.

2. Моральність використання слідчим конфіденційної співпраці з іншими особами під час кримінального провадження визначається: а) її метою; б) основою, на який вона базується; в) критерієм допустимості її використання.

3. Однією з умов моральної легітимності використання слідчим НСРД та конфіденційної співпраці з іншими особами є детальна регламентація у законодавчих та нормативних актах та введення обмеження на використання окремих категорій інших осіб (схема 10.2.3).

Приймаючи рішення про використання конфіденційного співробітництва з іншими особами під час кримінального провадження, слідчі повинні виконати низку формальних умов.

Окрім того особливості організації та тактики використання слідчим конфіденційного співробітництва залежать від завдання, що вирішується :

- участь в НС(Р)Д;
- використання інформації для планування, підготовки та здійснення НС(Р)Д;
- використання інформації для планування, підготовки та здійснення СРД;
- використання отриманої інформації у кримінальному провадженні зі забезпеченням конфіденційності або анонімності джерел.

Схема 10.2.3. Обмеження використання конфіденційного співробітництва

Організаційне забезпечення конфіденційної співпраці з іншими особами під час кримінального провадження обумовлює інтеграцію усіх його вищеназваних частин в єдину систему і створює необхідні передумови для ефективного вирішення тактичного завдання. Організація конфіденційної співпраці з іншими особами під час кримінального провадження включає комплекс заходів організаційного характеру: аналіз і оцінку слідчої ситуації, ухвалення рішення і планування, створення умов для використання засобів фіксації, документальне оформлення отриманих результатів та визначення напрямків їх використання.

Практика та теорія управління свідчать, що найчастіше приймається рішення про використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами за таких обставин:

-
- на підставі аналізу слідчої ситуації;
 - на підставі аналізу матеріалів оперативних підрозділів щодо виконання доручень слідчого;
 - визначення можливості та допустимості використання під час кримінального провадження інформації отриманої в наслідок використання конфіденційного співробітництва з іншими особами;
 - неможливості вирішення завдань розслідування без використання конфіденційного співробітництва з іншими особами під час НС(Р)Д, а також інших осіб, які на конфіденційній основі сприяють досудовому слідству;
 - необхідності забезпечення інших осіб, які на конфіденційній основі сприяють досудовому розслідуванню.

Таким чином **ОРГАНІЗАЦІЯ** використання конфіденційної співпраці з іншими особами під час кримінального провадження це (схема 10.2.4):

Умовно процес використання конфіденційної співпраці під час кримінального провадження можна поділити на такі етапи (Схема 10. 2.3):

Перший – інформаційний, який містить заходи із виявлення інформації та її носіїв – осіб, , а також інших осіб які можуть допомогти вирішити завдання кримінального провадження у тому числі на конфіденційній основі

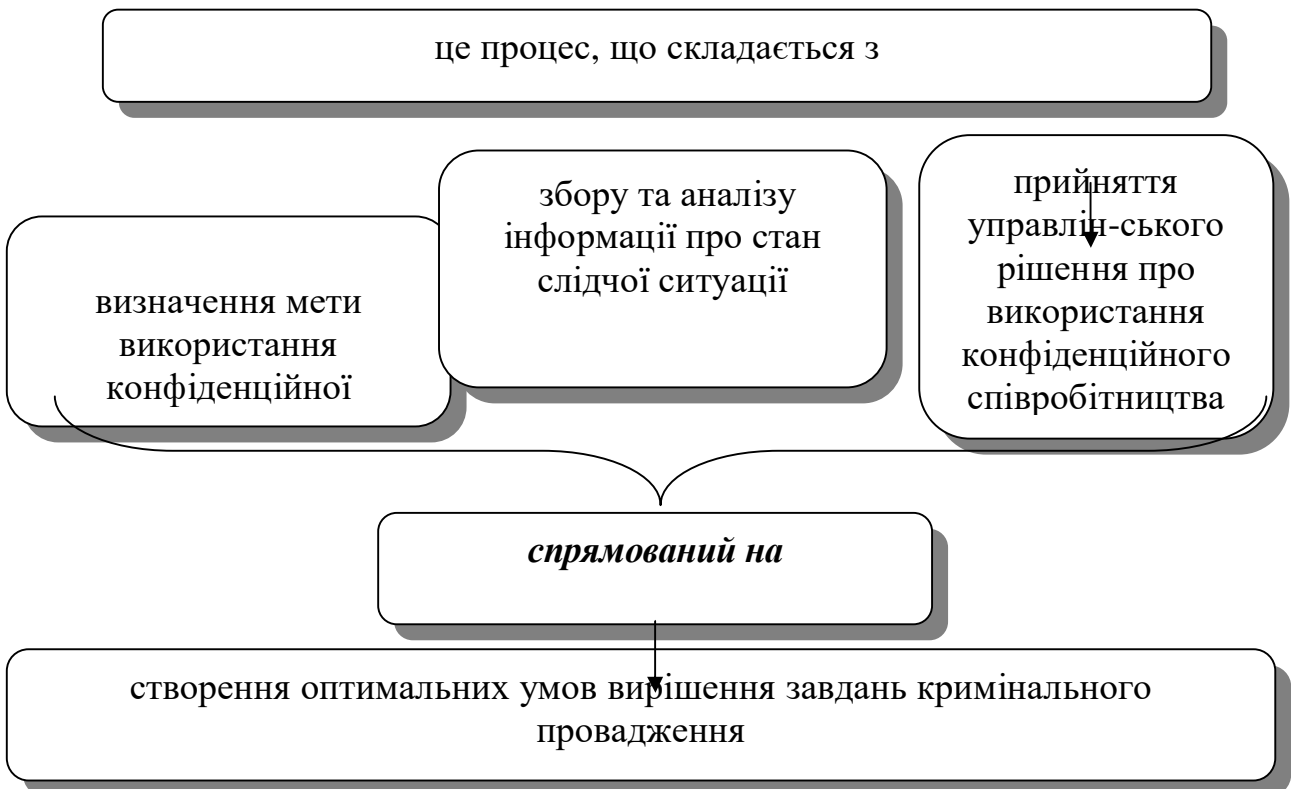

Схема 10.2.3. Поняття організація використання конфіденційної співпраці з іншими особами

Другий – підготовчий етап: містить дії з оцінки наявної інформації, визначення достовірності осіб – джерел інформації, а також їх здібності та знання для забезпечення участі у конкретному НС(Р)Д, конкретні заходи та результати здійснення процесуальної, визначення мети та завдань заходу, тактичного задуму, фактів, що підлягають розпізнанню та підтвердженню.

Третій – основний: містить конкретні заходи з реалізації завдань кримінального провадження з використання конфіденційної співпраці з іншими особами з метою дій щодо легендування особистості конфідента, інсценування, використання технічних засобів тощо.

Четвертий – результативний, під час якого підводяться підсумки комбінації, аналізуються, оцінюються отримані результати, визначаються напрямки їх використання.

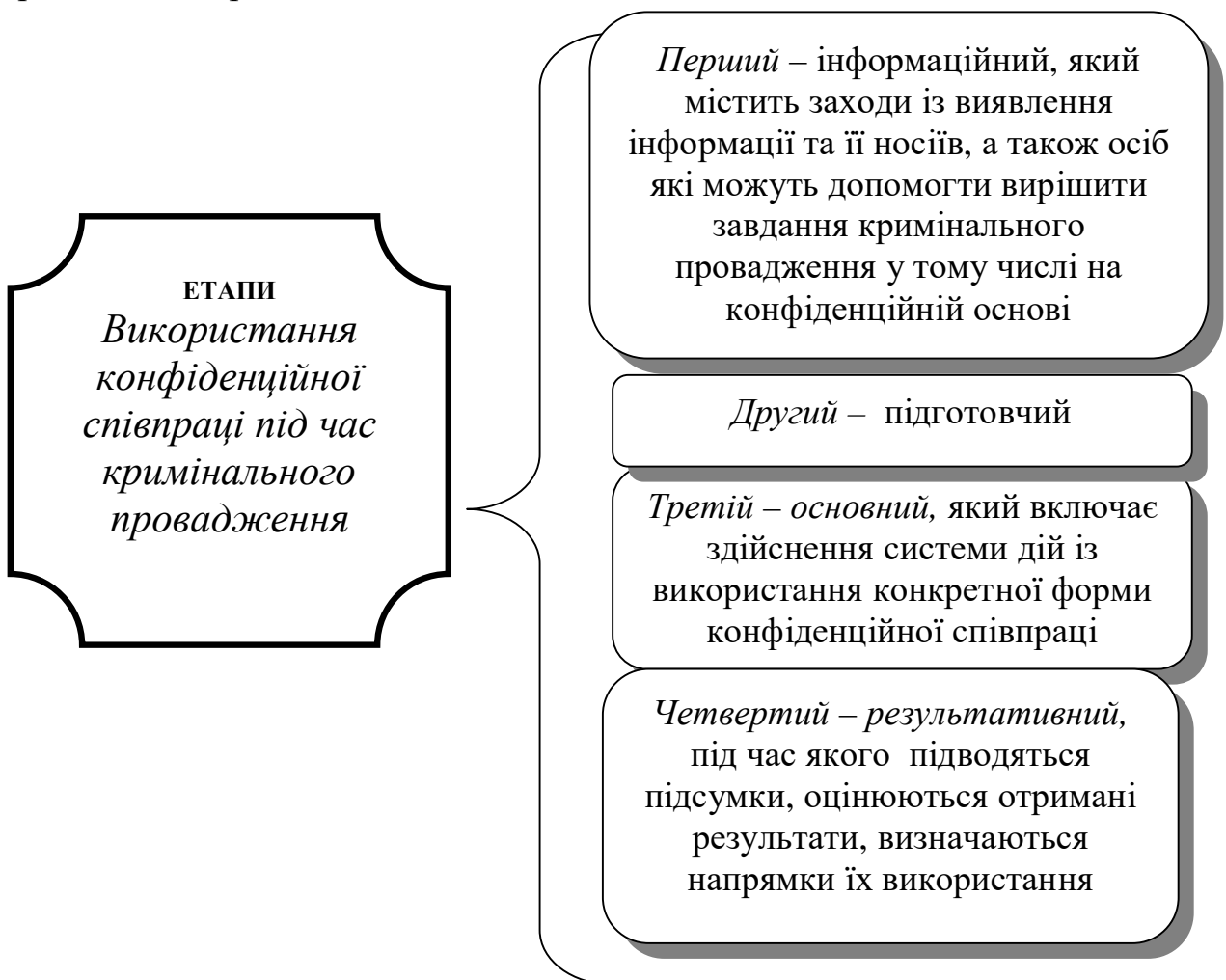

Схема. 10.2.4. Етапи використання конфіденційної співпраці під час кримінального провадження

Кожен з етапів складається з низки стадій. Найскладнішим є другий етап. Він має такі стадії (схема 10.2.5):

познавальна, або інформаційна. На цій стадії відбувається вивчення слідчої ситуації та визначення напрямків використання конфіденційного – цільова, на якій відбувається формування конкретних задач та вибір осіб – джерел та осіб – виконавців (при використанні конфідентів під час НС(Р)Д);

– організаційна.

У свою чергу, організаційна стадія складається з таких елементів:

– оцінка можливих негативних наслідків і підготовка заходів для їхньої локалізації;

– здійснення заходів щодо забезпечення процесуальної перевірки матеріалів отриманих під час використання конфіденційного співробітництва з іншими особами.

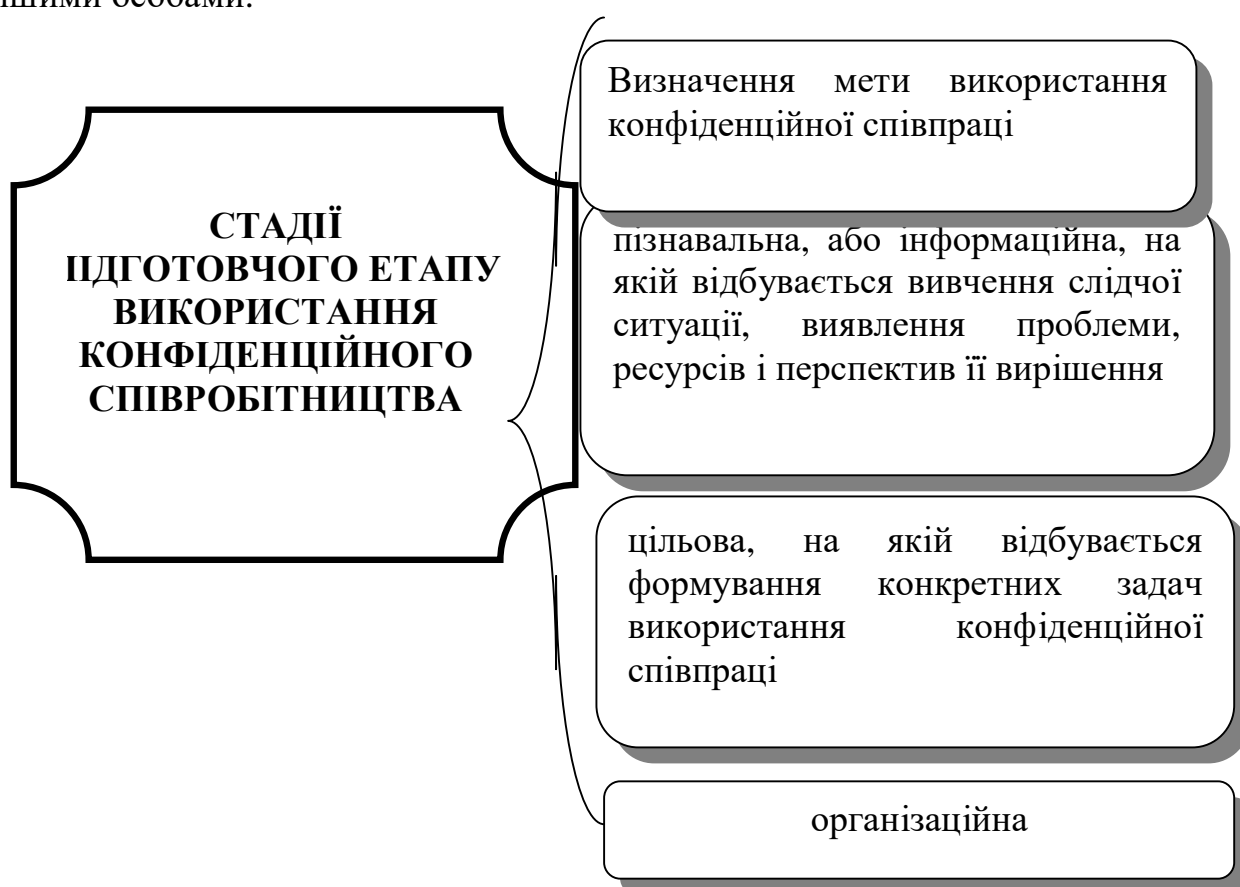

Схема 10.2.5. Зміст підготовчого етапу використання конфіденційного співробітництва

Під час здійснення другого етапу слід враховувати важливість планування заходу (схема 10.2.6).

Враховуючі, що використання конфіденційного співробітництва слідчого з іншими особами може здійснюватися в інформаційних та організаційних формах, слідчому для ефективного використання означених форм необхідно знати фактори та правила успішності такої співпраці та формування організаційно-тактичних алгоритмів.

Виходячи з теорії алгоритмів необхідно визначити Для розробки алгоритмів використовується алгоритмізація – процес систематичного складання алгоритмів для вирішення поставлених прикладних завдань. Форми запису алгоритм можуть бути: словесна або вербальна (мовна, формульно-словесна); псевдокод (формальні алгоритмічні мови); схематична: графічна (блок-схеми і ДРАКОН-схеми); структурограми (діаграми Нассі-Шнейдермана).

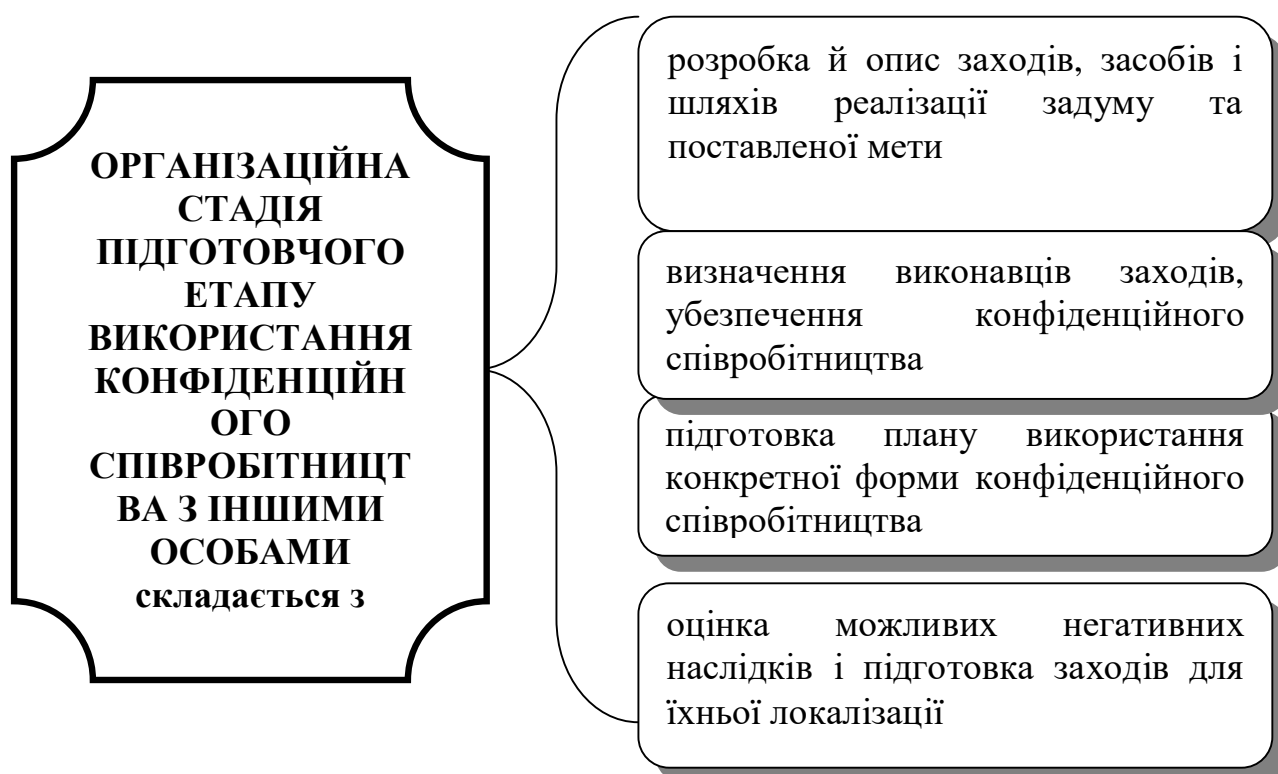

Схема. 10.2.6. Зміст організаційної стадії підготовчого етапу здійснення тактичної (оперативної) комбінації

Застосування конфіденційної співпраці з іншими особами під час кримінального провадження дозволяє виділити низку чинників, що обумовлюють необхідність розробки алгоритмів:

- наявність у діяльності злочинців певної типології дій, що застосовуються для вчинення злочинів зазначеної категорії та відповідно такої ж типології у слідчого щодо використання конфіденційної співпраці;
- доцільність, для слідчого, який не професійно володіє навичками роботи, діяти за жорсткими правилами, які розроблені вченими;
- наявність уже сформованих, в слідчій практиці, чітких дій щодо використання інших осіб під час кримінального провадження, з метою виявлення обставин та доказів вчинення конкретних злочинів.

Необхідно зазначити, що на формування відповідного алгоритму впливатиме низка чинників, переважно об'єктивного характеру:

- слідча ситуація, яка склалась;
- професійні навички конкретного слідчого, який приймає рішення та застосовує застосовує конфіденційне співробітництво з іншими особами;
- інформаційно-аналітичне та матеріально технічне забезпечення конфіденційну співпрацю;
- конкретне завдання, яке необхідно вирішити слідчому за допомогою конфіденційної співпраці з іншими особами під час кримінального провадження.

Алгоритм будь яких НС(Р)Д та зокрема використання конфіденційної співпраці повинен відповідати наступним вимогам:

1. Дискретність – алгоритм повинен представляти процес рішення задачі як послідовне виконання деяких простих кроків.

2. Детермінованість (визначеність) – у кожен момент часу наступний крок роботи однозначно визначається станом системи.

3. Зрозумілість – алгоритм повинен включати тільки ті дії, які доступні виконавцеві і входять до його системи команд.

4. Завершаємість (кінцівка) – при коректно заданих початкових даних алгоритм повинен завершувати роботу і видавати результат за кінцеве число кроків.

5. Масовість (універсальність) – алгоритм має бути застосований до різних наборів початкових даних.

6. Результативність – завершення алгоритму певними результатами

При визначенні завдань використання конфіденційного співробітництва під час кримінального провадження слід враховувати, що законодавець забороняє залучати до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих дій адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру

Узагальнено алгоритм підготовки та проведення будь якої НС(Р)Д складає наступні дії оперативних працівників та слідчих:

- 1) збір і аналіз інформації про слідчу ситуацію;
- 2) визначення наявності матеріальних та формальних підстав для конфіденційної співпраці під час кримінального провадження;
- 3) визначення мети за тактичних задач вирішення яких потребує використання конкретної форми конфіденційної співпраці з іншими особами;
- 4) вивчення всіх умов світових стандартів втручання у сферу приватності іншої особи, здійснення тільки після вичерпання інших можливостей;
- 5) виконання вимоги, що під час конфіденційної співпраці вирішується тактичне завдання щодо отримання даних, які самостійно або в сукупності з

іншими можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин підготовки злочину та сприяти попередженню, виявленню злочину, припиненню та вчинення злочину, або встановлення осіб, які його готують;

б) моделювання ситуацій, за фактами використання конфіденційної співпраці;

3) планування власних дій, в залежності від змодельованих ситуацій, розробка легенди та її матеріально-технічне забезпечення;

4) способи доведення легенди до підозрюваних у межах задуму ;

5) розподіл обов'язків між суб'єктами (учасниками), задіяними в діях пов'язаних з використанням конфіденційної співпраці ;

6) здійснення запланованих дій;

7) аналіз результатів використання конфіденційної співпраці .

Першим та основним кроком щодо визначення можливості використання конфіденційної співпраці з іншими особами під час кримінального провадження є аналіз слідчої ситуації, в ході якого вивчаються початкові дані, що є підставою для її використання, проводиться перевірка цих даних та визначається форма і завдання використання. Отримана інформація повинна оцінюватися з точки зору наявності приводів і підстав для використання конкретної форми використання слідчим конфіденційного співробітництва під час кримінального провадження..

Типовий організаційно-тактичний алгоритм уточнюється під час реалізації у конкретних тактичних та слідчих ситуаціях відповідно до форм використання слідчим конфіденційного співробітництва :

Інформаційні форми: використання інформації для забезпечення реалізації загальних завдань кримінального провадження; використання інформації для отримання доказів за конкретним кримінальним провадженням; використання інформації для визначення тактики здійснення конкретних С(Р)Д; використання інформації для коректування методики досудового розслідування у межах конкретного кримінального провадження і т. ін. Під час означених форм дії повинні бути спрямовані на перевірку об'єктивності та достовірності доказової інформації та надійності осіб джерел.

Слід враховувати, що матеріали отримані під час використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами можуть містити дві групи даних.

До першої групи відносяться фактичні дані (відомості), що безпосередньо вказують на ознаки злочину, які можуть бути використані та закріплені у процесуальному провадженні та будуть джерелами доказів у кримінальному провадженні. Вони також мають значення для встановлення обставин, що підлягають доказуванню (про наявність та місця зберігання знарядь злочину, викрадених цінностей тощо).

До другої групи відносяться дані, що містять допоміжний характер (про особу підозрюваного, способи маскуванню злочинної діяльності тощо) і

можуть бути орієнтиром для вибору організаційних та тактичних прийомів проведення С(Р)Д та НС(Р)Д. Необхідними умовами використання отриманих результатів є: слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами:

- належність доказу, тобто якщо дані, отримані за результатами проведення відповідних слідчих (розшукових) дій, прямо чи опосередковано підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів;
- допустимість доказу, тобто якщо відповідні дані отримані у порядку, встановленому КПК (ст. 275);
- доказу, тобто підтвердження його істинності (перевірка через інші джерела)

Таким чином, невідповідність будь-якому із зазначених критеріїв даних, отриманих у ході використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами, унеможлиблює використання їх як доказів у кримінальному провадженні. КПК передбачає, що отриманий за результатами проведення будь-яких НС(Р)Д доказ підлягає оцінюванню слідчим, прокурором, слідчим суддею та судом для прийняття відповідного процесуального рішення – з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку.

Організаційні форми: участь у проведенні конкретного С(Р)Д або НС(Р)Д; забезпечення конкретного С(Р)Д або НС(Р)Д; створення умов для ефективного досудового розслідування у межах конкретного кримінального провадження; свідчення у суді на підґрунті псевдонімних заходів.

Під час реалізації другого виду форм використання конфіденційної співробітництва з іншими особами під час кримінального провадження необхідно: чітко визначити вид НС(Р)Д; його задачі; умови проведення; вимоги до здібностей та навичок конфідента для вирішення завдань НС(Р)Д; заходи з забезпечення учасників НС(Р)Д; заходи з реалізації отриманих матеріалів та легендування особи конфідента у кримінальному провадженні тощо.

Узагальнено алгоритм використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами під час проведення НС(Р)Д контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту та імітації злочинної діяльності складає наступні дії слідчих:

- 1) збір і аналіз інформації про слідчу ситуацію;
- 2) визначення наявності матеріальних та формальних підстав для використання слідчим конфіденційного співробітництва під час провадження конкретних НС(Р)Д;

- 3) визначення мети за тактичних задач НС(Р)Д вирішення яких потребує використання конкретної форми конфіденційної співпраці з іншими особами;
- 4) виконання всіх умов світових стандартів проведення ССМП – НС(Р)Д, здійснення тільки після вичерпання інших можливостей;
- 5) отримання заяви про погодження особи щодо прийнятті участі у НС(Р)Д та погодження на її легендування (заміни анкетних даних).
- 6) винесення постанови про залучення легендованої особи, в котрій розписуються її справжні анкетні дані (+копія паспорту) та обов'язкове вказування легендованих даних
- 7) допит в якості свідка легендованої особи з вказуванням у протоколі легендованих даних
- 8) погодження з прокурором (процесуальним керівником) з проведення НС(Р)Д;
- 9) Винесення постанови та отримання ухвали слідчого судді на проведення НС(Р)Д, що обмежують права і свободи людини;
- 10) по отриманні ухвали слідчого судді на проведення НС(Р)Д за участю легендованої іншої особи здійснюється планування та моделювання ситуацій, за фактами використання інших осіб під час провадження НС(Р)Д
- 11) виконання вимоги, що під час використання слідчим конфіденційного співробітництва щодо провадження конкретних НС(Р)Д, вирішується тактичне завдання щодо отримання даних, які самостійно або в сукупності з іншими можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин підготовки та вчинення злочину;
- 12) розподіл обов'язків між суб'єктами (учасниками), задіяними в діях пов'язаних з використанням слідчим конфіденційного співробітництва під час НС(Р)Д ;
- 13) здійснення запланованих дій;
- 14) аналіз результатів використання конфіденційного співробітництва.

10.3. ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Законодавець у статті 273 КПК України визначив, що за рішенням керівника органу досудового розслідування, прокурора під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби. З цією метою допускається виготовлення та використання спеціально виготовлених речей і документів, створення та використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій. Використання заздалегідь ідентифікованих або несправжніх (імітаційних) засобів з іншою метою забороняється.

Означені положення сприятимуть підвищенню ефективності здійснення окремих видів НС(Р)Д у тому числі пов'язаних з проникненням на публічно

недоступні об'єкти та злочинне середовище на думку законодавця, сприяє процесуальне закріплення в окремих статтях положень щодо:

- використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів;

- з цією метою допускається виготовлення та використання спеціальних речей і документів, створення та використання спеціально створених підприємств, установ, організацій;

- виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів оформлюється відповідним протоколом;

- несправжні (імітаційні) засоби, застосовані під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії, у тому числі виконання спеціального завдання, використовуються в процесі доказування у вигляді первинних засобів чи знарядь вчинення злочину(ст.273 КПК України) (схема 10.3.1).

Схема 10.3.1. Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій

Слід зазначити, що означені засоби також використовуються у сполученні з реальними матеріальними об'єктами, що мають індивідуальні ідентифікаційні ознаки (наприклад, серія та номер грошової купюри певного номіналу) або спеціально помічені (тобто на них нанесені певні позначки у зв'язку із проведенням негласної слідчої (розшукової) дії) (схема 10.3.2).

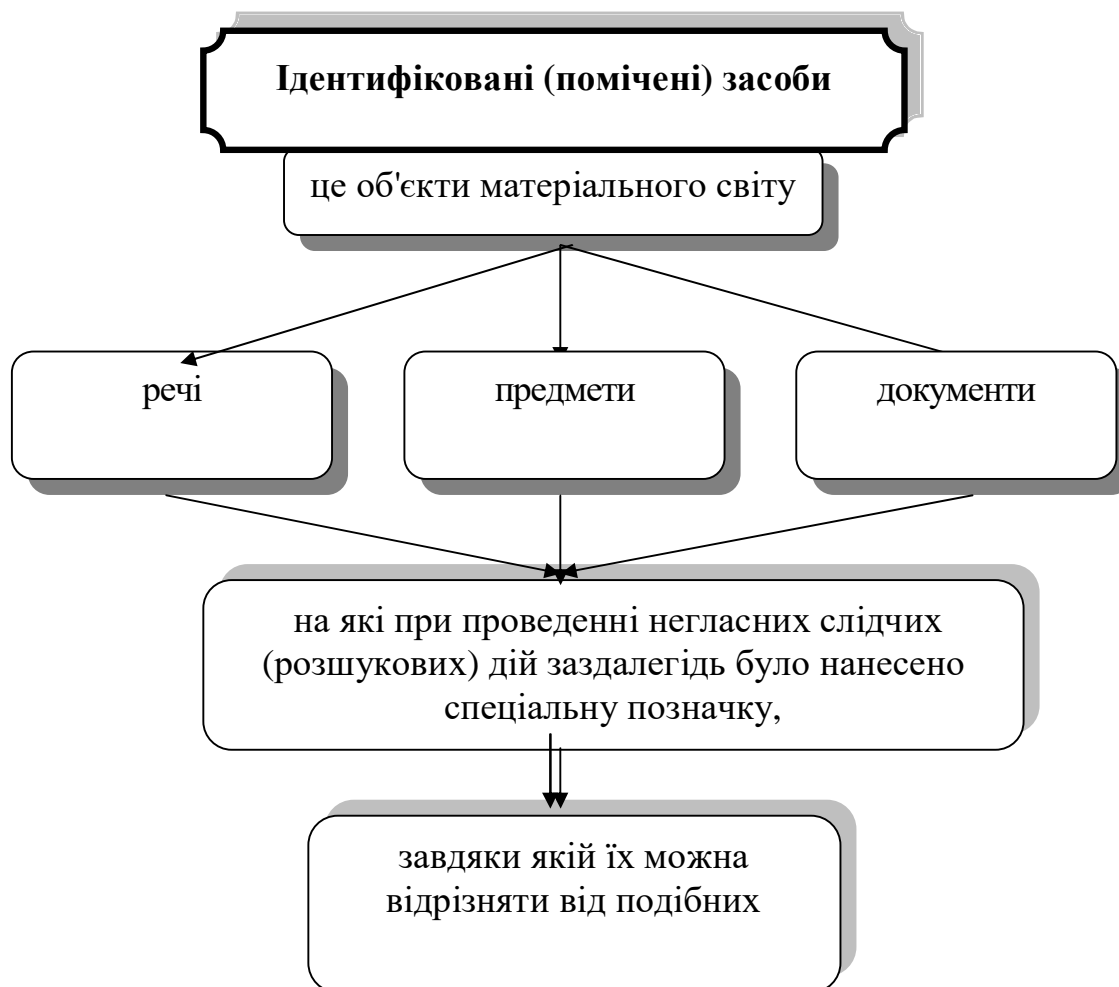

Схема 10.3.2. Поняття ідентифікованих помічених засобів

При чому практика та нормативні акти правоохоронних органів мають на увазі під НІЗ речі і документи, які спеціально виготовлені для проведення негласної слідчої (розшукової) дії, що повністю або частково мають ознаки матеріальних об'єктів, які ними заміщуються, або спеціально утворені підприємства, установи, організації, які спеціально створюються для забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій (схема 10.3.3).

Основним призначенням НІЗ – є забезпечення НС(Р)Д та безпеки її суб'єктів. За допомогою НІЗ зашифровують особу чи відомчу належність осіб, приміщень, транспортних засобів суб'єктів та учасників проведення НС(Р)Д, особу джерела інформації, якщо вона співробітничав з слідством на конфіденційних засадах.

Виготовлення та використання НІЗ – це комплекс заходів, який полягає у виготовленні, зберіганні та використанні, під час виконання завдань кримінального провадження та проведення НС(Р)Д, речей та документів з повною чи частковою зміною основних даних про особу та вигаданими атрибутами документального оформлення підприємства, організації, окремого приміщення, транспортного засобу і легендою щодо їх призначення та діяльності з метою забезпечення нерозголошення дійсних відомостей про осіб, які проводять або залучаються до проведення НС(Р)Д, конфіденційно співробітничать зі слідством.

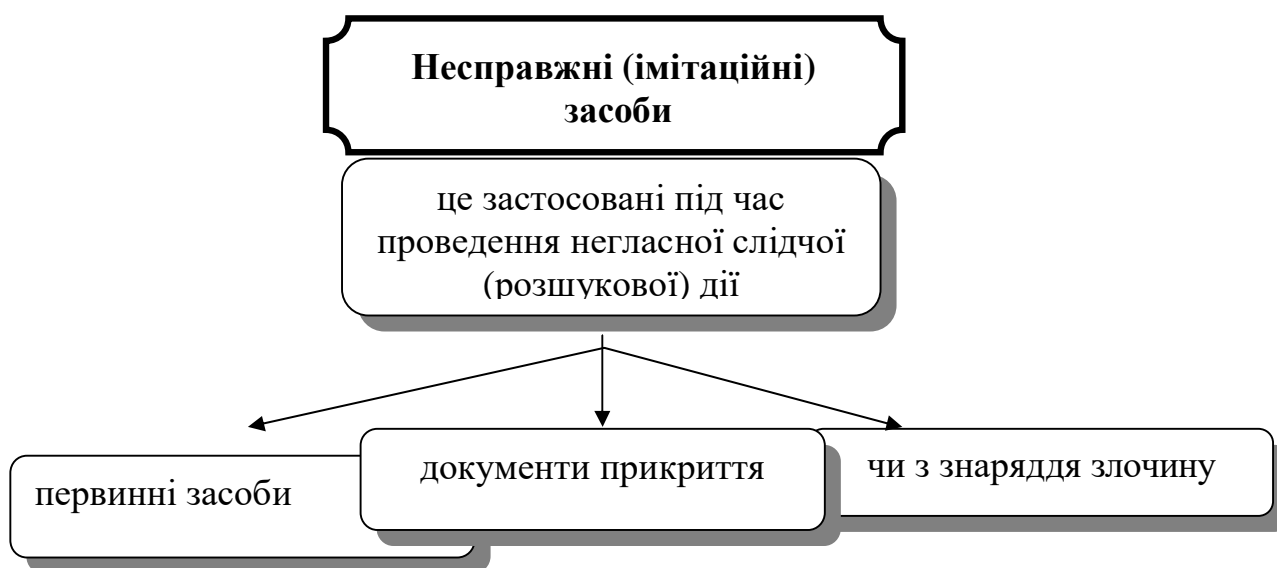

Схема 10.3.3. Поняття несправжніх (імітаційних) засобів

НІЗ виготовляються з метою забезпечення конфіденційності даних (оперативного прикриття, конспірації, зашифрування) про:

- осіб з якими встановлено конфіденційне співробітництво спеціально уповноваженими підрозділами Національної поліції України, щодо їх належності осіб до органів Національної поліції України або оперативних підрозділів цих органів, або осіб які на конфіденційній основі співробітничать зі слідчим щодо вирішення конкретних задач кримінального провадження;

- осіб (персональні дані, місце проживання та роботи, біографія, особисте життя, професійні здібності, індивідуальні можливості тощо), які проводили або залучались до проведення НС(Р)Д;

- участь осіб в тактичних комбінаціях та проведенні НС(Р)Д під час кримінального провадження;

сприяння в інших формах виконанню завдань кримінального провадження (схема 10.3.4).

Факт передавання особі імітаційних речей, документів тощо, або помічених матеріальних об'єктів, для використання їх під час проведення конкретної негласної слідчої дії, оформлюється в окремому протоколі або в протоколі цієї негласної слідчої (розшукової) дії.

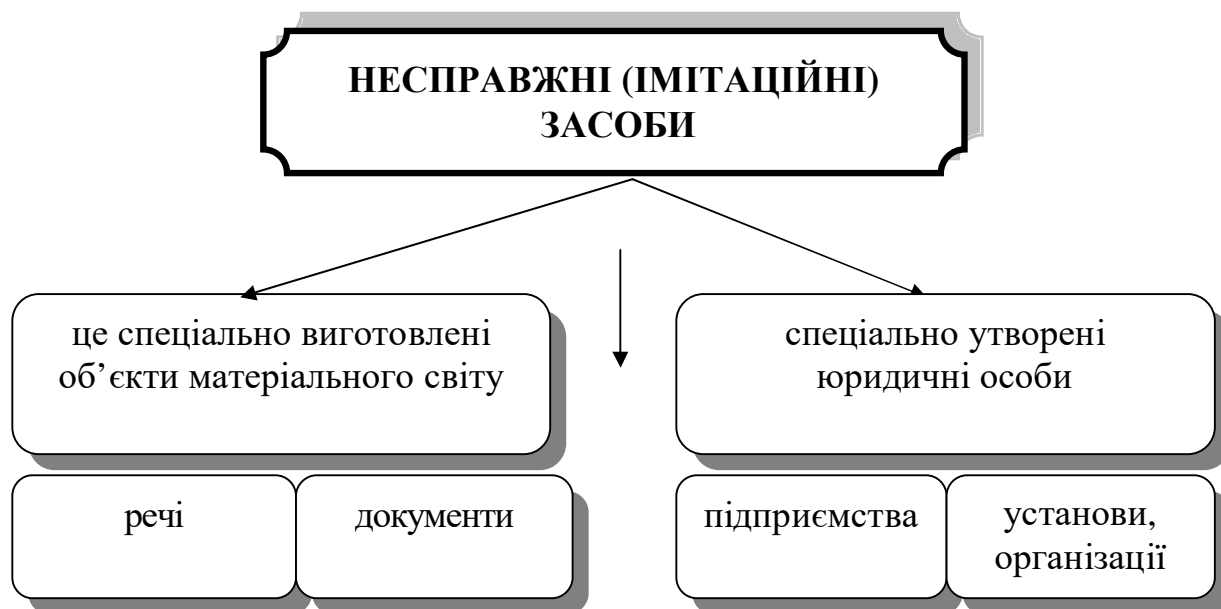

Схема 10.3.4. Поняття несправжніх (імітаційних) засобів

Виготовлення НІЗ забороняється, якщо:

- використання цих засобів безпосередньо призведе до незаконного обмеження прав і свобод людини, порушення їх особистої недоторканності, а також до заняття господарською діяльністю поза межами дотримання дозвільних процедур на отримання дозволу на певний вид діяльності;

- засоби надають спеціальні права та повноваження особі, якими вона не може бути наділена відповідно до чинного законодавства України та інших нормативно-правових актів;

- засоби призначені для мети, не пов'язаної із рішенням завдань кримінального провадження;

- засоби належать до грошових знаків, цінних паперів або інших платіжних засобів;

- засоби сприяють перетинанню державного кордону України, крім випадків, передбачених кримінальним провадженням.

Факт передавання особі імітаційних речей, документів тощо, або помічених матеріальних об'єктів, для використання їх під час проведення конкретної негласної слідчої дії, оформлюється в окремому протоколі або в протоколі цієї негласної слідчої (розшукової) дії.

У разі необхідності розкриття до завершення досудового розслідування справжніх відомостей щодо спеціально утворених суб'єктів господарювання

або щодо особи, яка діє без розкриття достовірних відомостей про неї, про це письмово повідомляється орган, співробітником якого є особа, яка таким способом здійснює негласні слідчі (розшукові) дії, та керівник органу досудового розслідування, прокурор, який прийняв рішення про використання таких засобів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (схема 10.3.5). Рішення про розкриття справжніх відомостей про зазначену особу, обставини виготовлення речей чи документів або спеціального утворення підприємства, установи, організації приймається керівником органу досудового розслідування, прокурором та оформлюється відповідною постановою (схема 10.3.6).

У разі необхідності щодо особи, відомості про яку підлягають розкриттю, вживаються заходи забезпечення безпеки, передбачені законом.

Ч. 4 ст. 273 КПК України надає несправжнім (імітаційним) засобам, застосованим під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії, статус у процесі доказування як первинних засобів чи знарядь вчинення злочину, крім випадків, якщо суд встановить порушення вимог цього Кодексу під час проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії.

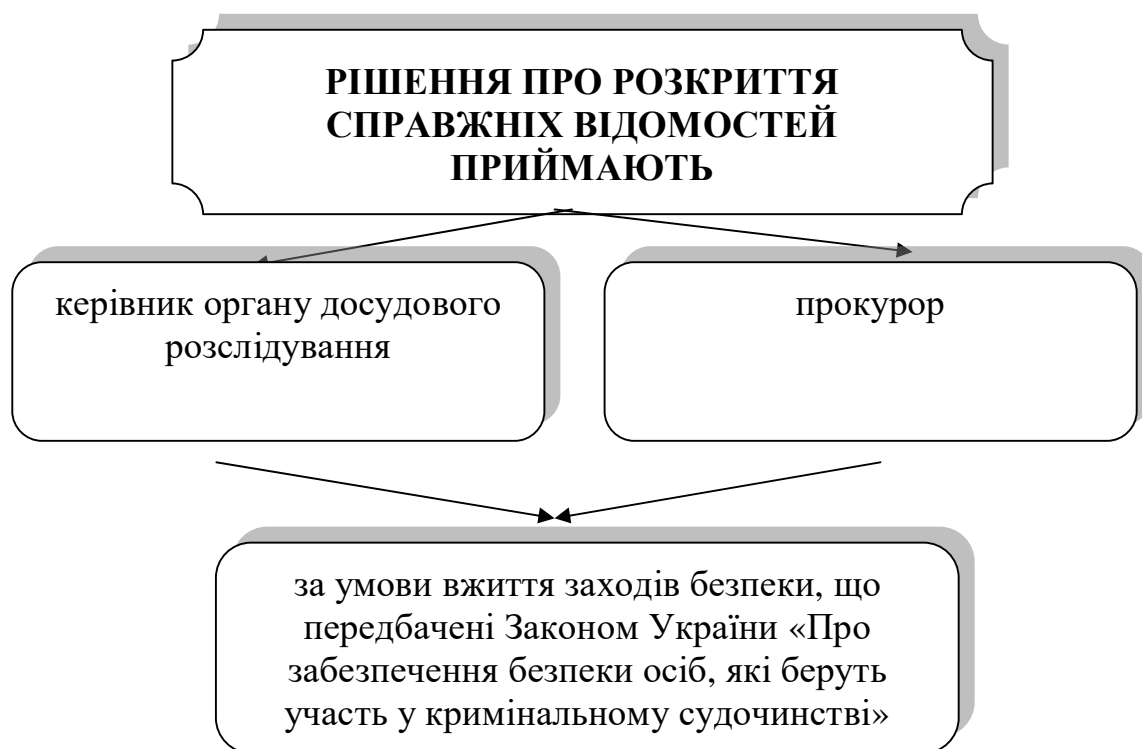

Схема 10.3.6. Суб'єкти прийняття рішення про розкриття справжніх відомостей про імітаційні засоби

Збереження засобів, що використовувалися під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, забезпечується прокурором та здійснюється в порядку, передбаченому ст. 100 КПК та визначеному Кабінетом Міністрів України.

Таким чином для забезпечення проведення НС(Р)Д та його учасників використовуються – реальні матеріальні об'єкти та несправжні імітаційні засоби. НІЗ є одним з основних засобів, що створюють умови ефективності проведення НС(Р)Д.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ ДО ДЕСЯТОГО РОЗДІЛУ

1. Розкрийте зміст поняття, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації?
2. У чому полягають завдання виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації?.
3. Що відноситься до формальних підстав та умов виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації?

4. З яких елементів складається організація виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації?

5. Які напрями використання матеріалів отриманих під час виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації?

6. У чому полягає використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами?

7. Які існують умови та обмеження щодо використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами?

8. Які існують форми використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами?

9. Які об'єкти відносяться до НІЗ, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій?

10. Які об'єкти відносяться ідентифікованих (помічених) засобів?

ТЕСТИ ПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ ПОЛОЖЕНЬ ДЕСЯТОГО РОЗДІЛУ:

1. НС(Р)Д «Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації», полягає у:

а) діях уповноваженої особи, з використанням імітаційних засобів, які створюють у оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення;

б) створенні працівником оперативного підрозділу відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину;

в) в імітації придбання у фізичних чи юридичних осіб, незалежно від форм власності товарів, предметів, речовин, у тому числі заборонених до обігу, послуг покупцем (покупцями), у ролі якого виступає уповноважена особа;

г) організації слідчим і оперативним підрозділом введення уповноваженої особи в організовану групу чи злочинну організацію під легендою прикриття для отримання відомостей, речей і документів, які мають значення для розслідування злочину або злочинів, які вчиняються цими групами.

2. Хто є ініціатором використання конфіденційної співпраці з іншими особами під час кримінального провадження:

а) слідчий;

б) керівник органу досудового розслідування;

в) прокурор;

г) оперативний працівник на свій розсуд без відносно до плану кримінального провадження.

3. У яких формах слідчий під час кримінального провадження може використовувати конфіденційну співпрацю з іншими особами відповідно статті 275 КПК України:

а) використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами;

б) залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій;

в) правильно «а» та «б»;

г) жодна відповідь не правильна;

4. Що є основним при формуванні організаційно-тактичного алгоритму використання конфіденційного співробітництва з іншими особами під час кримінального провадження у формі проведення НС(Р)Д:

а) визначення виду, задач, умови проведення НС(Р)Д, вимоги до здібностей та навичок конфідента для вирішення її завдань;

б) визначення терміну використання конфіденційного співробітництва;

в) визначення напрямків реалізації результатів використання конфіденційного співробітництва;

г) планування заходів убезпечення інших осіб;

5. Заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби можуть бути використані під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій за рішенням:

а) слідчого;

б) прокурора;

в) керівника органу досудового розслідування;

г) «б» та «в»;

6. Під час яких НС(Р)Д можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби:

а) контролю за вчиненням злочину;

б) контролю кореспонденції;

в) виконання завдання оперативно-розшукової діяльності;

г) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження;

7. У яких випадках слідчий має право проводити НС(Р)Д:

а) у разі досконалого володіння технікою і тактикою проведення такої дії;

б) забезпечення особистої безпеки та безпеки інших учасників слідчої дії, інших осіб, екологічної безпеки;

в) виконанні умов нерозголошення про факт, методи, річ, місце та особу, щодо яких проводиться ця слідча дія;

г) «а», «б», «в».

8. Виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних слідчих (розшукових) дій оформлюється:

- а) актом;
- б) довідкою;
- в) протоколом;
- г) рапортом;

9. Несправжні (імітаційні) засоби, застосовані під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії, використовуються у процесі доказування у вигляді:

- а) первинних засобів чи знарядь вчинення злочину;
- б) не можуть бути використані як докази злочинної діяльності;
- в) як привід для перевірки інформації наданої особою, що здійснювала імітацію злочинної діяльності;
- г) як привід для здійснення інших НС(Р)Д;

10. Скільки місяців не може перевищувати виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації:

- а) не може перевищувати шести місяців;
- б) не більше 2 місяців;
- в) не більше 12 місяців;
- г) не більше 18 місяців

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30(з наступними змінами).
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 // Юридический вестник. – 1998. – №4. – С.5.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 // Голос України. – 2001. – 10 січ.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності / Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. – ИАЦ Ліга бізнесінформ, 2006.
5. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – №25-26. – Ст.131 (з наступними змінами та доповненнями).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України // ВВР України. – 2012. – №3-4. – Ст.21.
7. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України {Із змінами, внесеними згідно із Законом № 5083-VI від 05.07.2012} (ч.12)/Верховна Рада України; Закон від 13.04.2012 № 4652-VI – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4652-17/page>

8. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні / Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від «16» листопада 2012 року №№ 114/1042/516/936/16875/5

9. Багрій М. В. : Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні : моногр. / М. В. Багрій, В. В. Луцик. – Тернопіль, 2014. – 308 с.

10. Негласні слідчі (розшукові) дії курс лекцій / *За загальною редакцією професора Д.Й. Никифорчука.* – Київ:НАВСУ, 2012. – 86с.

11. Негласні слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / Д. Й. Никифорчук, О. . Тарасенко, Є. В. Лизогубенко ; ред. Д. Й. Никифорчук ; рец.: О. В. Копан, В. О. Глушков, М. С. Цуцкірідзе ; Національна академія внутрішніх справ. – К. : НАВС, 2015 (Бровари). – 240 с. 100 экз.

12. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ : навч.-практич. посіб. / Б. І. Бараненко, О. В. Бочковий, К. А. Гусева та ін. ; рец.: К. В. Антонов, С. М. Дікій ; Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014 (Луганськ). – 416 с. 300 экз.

13. Проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні (Текст): практичний посібник-коментар. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 168 с.

14. Процесуальне керівництво прокурором негласними слідчими (розшуковими) діями : наук.-практ. посіб. / (Є. М. Блажівський, І. М. Козьяков, В. В. Мухін, О. В. Геселев, Л. В. Вигівська, О. І. Назарук, С. М. Скрипниченко, А. П. Слободзян, А. О. Штанько). – К. : Національна академія прокуратури України, 2014. – 304 с.

15. Шинкаренко І.Р. Організаційно-тактичні особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій : навчальний посібник. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2017. 264 с.

16. Шинкаренко І.Р. Правові та організаційні основи здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) підрозділами кримінальної поліції: навчальний посібник / І.Р. Шинкаренко, І.О. Шинкаренко, О.В. Кириченко/ за ред. професора І.Р. Шинкаренка. – Д. : ДДУВС, 2016. – 224 с.

РОЗДІЛ 11. ПРОЦЕДУРНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФІКСАЦІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ІНФОРМАЦІЇ, ЇЇ МАТЕРІАЛЬНИХ НОСІЇВ ТА ПРЕДМЕТІВ ОТРИМАНИХ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НС(Р)Д

11.1. ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОТРИМАННЯ ТА ФІКСАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ, ЗРАЗКІВ ОБ'ЄКТІВ, РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НС(Р)Д

Законодавець передбачає у чинного Кримінальному процесуальному кодексі, що проведення негласних слідчих (розшукових) дій може фіксуватися за допомогою технічних та інших засобів.

При цьому прокурор вживає заходів щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні.

Уповноваженими особами на використання спеціальних засобів під час проведення С(Р)Д та НС(Р)Д, законодавець до означеної категорії відносить наступних осіб: слідчих, дізнавачів, прокурорів або за їх дорученням працівників уповноважених оперативних підрозділів.

Таким чином постає питання, які само технічні засоби можливо використовувати.

У науці та практиці сформувалося стале поняття спеціальна техніка, як *сукупність технічних, програмно-технічних і програмних засобів, спеціальних пристроїв, речовин, науково обґрунтованих тактичних прийомів і способів їх використання правоохоронними органами, із неухильним дотриманням законності щодо протидії злочинності.*

Як свідчить практика застосування спеціальних технічних засобів під час НС(Р)Д, найчастіше приймається рішення про використання означених засобів за таких обставин:

- на підставі аналізу слідчої ситуації;
- на підставі аналізу матеріалів оперативних підрозділів щодо виконання доручень слідчого;
- визначення можливості та допустимості використання під час кримінального провадження інформації отриманої в наслідок здійснення НС(Р)Д з використанням спеціальних технічних засобів;
- не можливості вирішення завдань розслідування без здійснення НС(Р)Д з використанням спеціальних технічних засобів, а також інших осіб, які на конфіденційній основі сприяють досудовому слідству;

- необхідності забезпечення учасників досудового розслідування та забезпечення проведення НС(Р)Д з використанням спеціальних технічних засобів.

Відповідно до чинного законодавства підставами для використання конкретних спеціальних технічних засобів є наявність відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, які потребують перевірки, для їх підтвердження або спростування, за умови, що в інший спосіб, ніж шляхом використання спеціальних засобів. Враховуючи, що НС(Р)Д з використанням спеціальних засобів є діями, що суттєво обмежують права і свободи людини та проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, а також враховуючи вимоги КПК України до повідомлень про вчинення кримінального правопорушення можемо визначити групи інформаційних підстав проведення означених дій.

Особливості тактики та організації конкретних НС(Р)Д з використання спеціальних засобів визначається видом таких засобів. Практична діяльність під час кримінального провадження та думки науковців визнали декілька підстав класифікації спеціальних засобів, що використовуються для забезпечення вирішення задач НС(Р)Д.

За призначенням засоби, що використовуються під час проведення НС(Р)Д класифікують на:

- 1) засоби фіксації інформації;
- 2) засоби організації управління (засоби зв'язку, підсилення мови, системи збору, накопичення та аналізу інформації тощо);
- 3) технічні засоби охорони;
- 4) пошукову техніку;
- 5) засоби спостереження та контролю;
- 6) спеціальні хімічні речовини;
- 7) спеціальні засоби захисту;
- 8) засоби та системи негласного отримання інформації та слідів протиправної діяльності.

Завдання із використання технічних засобів під час проведення НС(Р)Д поділяються на загальні та спеціальні.

Загальні:

- забезпечення захисту суб'єктів та учасників проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- створення умов, що сприяють утворенню й виявленню слідів дій суб'єкту кримінального правопорушення;
- гарантування конспірації у процесі проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- виявлення й запобігання фактам використання суб'єктами кримінальних правопорушень технічних засобів стосовно учасників кримінального провадження взагалі та НС(Р)Д, зокрема.

Спеціальні:

- виявлення та фіксація інформації про протиправну діяльність;
- фіксації кримінально протиправної діяльності підозрюємих у вчиненні кримінальних правопорушень, для використання одержаних даних в кримінальному судочинстві;
- організація проведення моніторингу комп'ютерних систем, локальних і глобальних мереж для виявлення та розслідування кримінальних правопорушень.

Із урахуванням завдань кримінального провадження, **засоби, що використовуються під час проведення НС(Р)Д класифікуються за технічним спрямуванням** на засоби спеціального (основні) та загального (допоміжні) призначення.

Засоби спеціального призначення потребують спеціального нормативного регулювання і, з урахуванням новітніх технічних засобів, також **поділяються на дві групи:**

- 1) *спеціальні засоби негласного отримання інформації;*
- 2) *засоби забезпечення НС(Р)Д.*

Засоби негласного отримання інформації можуть спеціально розроблятися технічні засоби, пристосовані для негласного отримання інформації, програмні або програмно-технічні засоби, запрограмовані для цієї мети. До таких засобів відносяться:

- **засоби фото-, відеозйомки**, що застосовується для фіксування протиправних дій осіб під час проведення НС(Р)Д передбачених статтями КПК України:

- аудіо -, відео контроль особи (ст. 260 КПК);
- накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК);
- огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК);
- зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК);
- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК);
- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК);
- аудіо -, відео контроль місця (ст. 270 КПК);
- контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК);
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК);
- негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК);
- використання конфіденційного співробітництва (Стаття 275 КПК);

- **засоби магнітного, цифрового або оптичного запису** під час проведення НС(Р)Д передбачених статтями КПК України:

- аудіо -, відео контроль особи (ст. 260 КПК);
- накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК);
- огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК);
- зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК);
- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК);
- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК);
- аудіо -, відео контроль місця (ст. 270 КПК);
- контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК);
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК);
- негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК);
- використання конфіденційного співробітництва (Стаття 275 КПК).

- **спеціальні технічні засоби для спостереження, телевідеоапаратура й оптичні прилади** застосовуються під час проведення НС(Р)Д передбачених статтями КПК України:

- аудіо -, відео контроль особи (ст. 260 КПК);
- накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК);
- огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК);
- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК);
- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК);
- аудіо -, відео контроль місця (ст. 270 КПК);
- контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК);
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК);
- використання конфіденційного співробітництва (Стаття 275 КПК);

- **пошукові прилади** застосовуються під час проведення НС(Р)Д передбачених статтями КПК України:

- огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК);
- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК);
- установлення місцезнаходження радіобладнання (радіоелектронного засобу) (Стаття 268 КПК);
- контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК);
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК);

Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій

- негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК);
- використання конфіденційного співробітництва (Стаття 275 КПК);
- **засоби сигналізації та радіоприлади** застосовуються під час проведення НС(Р)Д передбачених статтями КПК України:
- аудіо -, відео контроль особи (ст. 260 КПК);
- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК);
- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК);
- аудіо -, відео контроль місця (ст. 270 КПК);
- контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК);
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК);
- використання конфіденційного співробітництва (Стаття 275 КПК);
- **спеціальні хімічні речовини** (використовуються для виявлення і закріплення слідів кримінального правопорушення, надання певним об'єктам (предметам, речам, речовинам, документам) специфічних ознак, що дозволяють виділити їх серед групи однорідних об'єктів, із метою встановлення шляхів їх пересування або переміщення, полегшення розшуку й затримання осіб, які вчинили протиправні дії), використовуються під час проведення НС(Р)Д передбачених статтями КПК України:
- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК);
- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК);
- контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК);
- засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (Стаття 273 КПК);
- негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК);

До **спеціальних засобів негласного отримання інформації** належать засоби:

- **негласного отримання та реєстрації акустичної інформації** (техніка прослуховування розмов, що відбуваються у приміщенні чи на вулиці);
- **негласного дослідження предметів і документів** (здебільшого криміналістичне обладнання у вигляді техніки фіксації та вилучення слідів; отримання речових доказів; засоби для виявлення спеціальних маркерів; засоби дактилоскопіювання та ін.);
- **негласного візуального спостереження та документування** (засоби для здійснення спостереження та документування зовнішньої обстановки у денний та нічний час; дистанційного прочитання та копіювання документів);

- негласної ідентифікації особи (аналізатори стресів та поліграфи; спеціальне психологічне тестування та біохімічний моніторинг особи);

- негласного прослуховування та фіксації телефонних переговорів (радіомікрофони, радіостетоскопи, контактні пристрої контролю, індукційні датчики, радіопередавачі, засоби комутації та аналізу телефонних каналів, багатоканальні пульти контролю; системи багатоканального запису інформації; скануючі радіоприймачі тощо) – НС(Р)Д передбачене Статтею 263 КПК України. Зняття інформації з електронних комунікаційних мереж;

- негласного перехоплення та реєстрації інформації з технічних каналів зв'язку (факсимільні радіопередавачі; комплекси перехоплення факсимільних повідомлень; апаратні комплекси перехоплення пейджингових повідомлень; системи контролю телексного зв'язку; системи перехоплення сигналів із комп'ютерних мереж та контролю телекомунікацій) – НС(Р)Д передбачене Статтею 264 КПК України. Зняття інформації з електронних інформаційних мереж;

- негласного отримання (зміни, знищення) інформації з технічних засобів її зберігання, обробки та передачі (програмно-технічні) (спеціальні сигнальні радіопередавачі, засоби контролю сторонніх випромінювань від ЕОМ, засоби програмного проникнення);

- негласного моніторингу телекомунікаційних мереж (програмно-технічні) (вбудовані системи діагностики та керування; аналізатори протоколів; експертні системи; мережні аналізатори);

- негласного контролю поштових повідомлень і відправлень (засоби подолання конвертового захисту (фізико-хімічні способи і засоби, що дозволяють конспіративне відкриття конверта, а також тимчасове «просвітлення» конверта для прочитання поштового повідомлення); спеціальні ендоскопи; засоби виявлення маркерного захисту (портативні джерела УФ випромінювання; настільні пристрої для дослідження документів у відображеному видимому світлі та при УФ опромінюванні; детектори магнітних маркерів, тощо);

- негласного проникнення й обстеження приміщень, транспортних засобів та інших об'єктів (діагностична техніка; спеціальний слюсарний інструмент);

- негласного контролю за переміщенням транспортних засобів та інших об'єктів (радіомаяки; спеціальна маркувальна техніка).

До спеціальних засобів забезпечення належать засоби:

- забезпечення безпеки інформації;
- прихованої передачі інформації;
- фіксації психофізіологічних параметрів особи й оцінки достовірності вказаної нею інформації (поліграфи);
- забезпечення безпеки суб'єктів та учасників НС(Р)Д;
- спеціальні хімічні речовини.

Окрім названих критеріїв засобів НС(Р)Д, у фаховій літературі запропоновано й інші критерії, зокрема:

За видом, оперативну техніку поділяють на:

- засоби фото-, та відеофіксації;
- засоби телеспостереження;
- засоби отримання та фіксації аудіоінформації;
- засоби пенітративної техніки;
- засоби пошукової техніки;
- засоби оптичного спостереження;
- прилади бачення в темряві;
- засоби сигналізації та радіоприлади;
- спеціальні хімічні речовини;
- засоби оперативного дактилоскопіювання.

За «матеріальною» складовою:

- засоби пошукової техніки, призначені для отримання інформації, що має знаковий характер, тобто свідчать про наявність або відсутність певного об'єкта у конкретному місці;

- засоби кондиціональної техніки, призначені для створення умов, що сприяють виникненню інформації;

- засоби, що застосовують для захисту оперативно-розшукової інформації від несанкціонованого зняття та витоку технічними каналами;

- засоби захисту, призначені для захисту особового складу під час проведення НСРД;

- технічні засоби комунікації, які забезпечують зв'язок і транспортування суб'єктів НС(Р)Д.

За «методологічною» складовою (тактичними прийомами):

- **кон'юнктивні** – тактичні прийоми, пов'язані з перебуванням суб'єкта НС(Р)Д разом із засобом на контрольованому об'єкті (у приміщенні, автомобілі тощо);

- **діакон'юнктивні** – перебування суб'єкта НС(Р)Д разом з засобом поза межами контрольованого об'єкта;

- **диз'юнктивні** – тактичні прийоми, пов'язані з розміщенням на контрольованому об'єкті лише засобів отримання інформації, при цьому суб'єкт НС(Р)Д перебуває поза межами об'єкта.

11.2. КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НС(Р)Д

Ефективність застосування спеціальних засобів під час проведення НСРД пов'язана із певними факторами, що безпосередньо на неї впливають у процесі такої діяльності.

Розглядаючи ефективність застосування спеціальних засобів щодо вирішення задач кримінального провадження слід враховувати:

1) ступінь досягнення мети використання технічних засобів (отримання оптимальних результатів найбільш раціональним шляхом);

2) витрати (матеріальні, часові, людські й т.д.) для досягнення мети.

За такого підходу ефективність визначається завдяки *співвідношенню результатів* проведення НС(Р)Д та спричинених ними *витрат*.

Водночас, ефективність застосування спеціальних засобів може визначатись і з урахуванням внеску, який вона здійснює для досягнення цілей досудового розслідування кримінального провадження.

Відповідно, до критеріїв (факторів), що впливають на ефективність використання спеціальних засобів в цілому під кримінального провадження та проведення НС(Р)Д зокрема, відносяться: *правовий, організаційний, технічний, тактичний, кадровий*.

1. Правовий – як оптимальність нормативно-правового регулювання діяльності щодо застосування спеціальних засобів під час проведення НС(Р)Д. Визначається такими показниками, як:

- наявність законодавчих норм, що регламентують допустимість використання технічних засобів під час проведення НС(Р)Д;

- нормативна регламентація організації, тактики і методики застосування окремих видів спеціальних засобів під час вирішення різноманітних задач кримінального провадження;

- нормативна регламентація використання результатів застосування спеціальних засобів під час проведення НС(Р)Д;

- нормативна регламентація технічної експлуатації спеціальних засобів;

- нормативна регламентація забезпечення органів досудового розслідування спеціальними засобами;

- нормативне оформлення кваліфікаційних вимог для слідчих, дізнавачів та працівників уповноважених оперативних підрозділів із засвоєння та використання спеціальних засобів під час досудового розслідування кримінального провадження.

2. Організаційний – спрямований на створення сприятливих умов для застосування спеціальних засобів під час проведення НС(Р)Д. Зазначимо, що організація діяльності із впровадження та використання технічних засобів під час кримінального провадження передбачає забезпечення уповноважених оперативних підрозділів:

- необхідними технічними засобами у відповідності до норм належності;

- правомірного застосування спеціальної техніки з метою забезпечення ефективного досудового розслідування кримінального провадження;

- здійснення систематичного контролю за належною експлуатацією технічних засобів;

- взаємодії структурних підрозділів із організації впровадження та ефективного застосування спеціальної техніки під час кримінального провадження;

- внутрішньої (у межах слідчого підрозділу) та зовнішньої (слідчого підрозділу з уповноваженими оперативними підрозділами) взаємодії з питань застосування технічних засобів під час кримінального провадження;

- періодичного аналізу стану використання технічних засобів, виявлення та заохочення позитивного досвіду слідчих та працівників уповноважених оперативних підрозділів щодо застосування технічних засобів;

- технічної підготовки та перепідготовки персоналу на підставі активного оновлення технічної оснащеності уповноважених оперативних підрозділів, спеціальних тактичних прийомів та методик використання оперативної техніки, сприяння науково обґрунтованих, правомірній ініціативі, винахідливості, раціоналізації слідчих та працівників уповноважених оперативних підрозділів.

3. Технічний – визначає ефективність застосування спеціальної техніки та позначається такими показниками:

- наявність необхідних технічних засобів, що задовольняють потреби уповноважених оперативних підрозділів;

- технічна справність, забезпеченість комплектуючими, витратними матеріалами підрозділів у відповідності до норм належності;

- надійність технічних засобів, що використовуються уповноваженими оперативними підрозділами..

4. Тактичний – становить оптимальну реалізацію конкретних способів правомірного використання технічних засобів, тактико-технічні характеристики яких на даний час якнайкраще забезпечують досягнення необхідної мети. Цей критерій визначається:

- відповідною ситуацією, що виникає у процесі кримінального провадження, за якої застосовується відповідний засіб спеціальної техніки;

- тактико-технічними характеристиками засобів спеціальної техніки, що використовуються у відповідній ситуації;

- методикою застосування засобів спеціальної техніки;

- положеннями відомчих нормативно-правових актів, що регламентують межі правомірного використання спеціальної техніки.

5. Кадровий – визначає рівень спеціально-технічної підготовки працівників слідства, дізнання та уповноважених оперативних підрозділів, організацію вивчення оперативним складом оперативної техніки і є важливим складником їх фахової підготовки. В цьому контексті окрім теоретичного навчання необхідно напрацьовувати навички практичної роботи з технікою, формувати типові тактичні прийоми її конкретного застосування. Цей критерій має вирішальне значення, адже цілком очевидно, що при забезпеченні відповідного структурного підрозділу необхідним комплектом

найсучасніших засобів спеціальної техніки постає питання про те, хто їх застосовуватиме. За відсутності у підрозділі співробітників, які мають навички та володіють прийомами використання технічних засобів, недоцільно визначати ефективність застосування спеціальної техніки.

Отже, ефективність використання спеціальних засобів визначається комплексом показників, що відносяться до критеріїв (факторів, чинників) *правового, організаційного, технічного, тактичного та кадрового* характеру.

Загалом, правовий критерій характеризується наявністю правових (юридичних) норм, що регламентують усі аспекти діяльності, пов'язані із застосуванням спеціальної техніки у діяльності підрозділів дізнання, слідства та уповноважених оперативних підрозділів; організаційний, що впливає на використання спеціальної техніки – діяльністю керівників відповідних підрозділів слідства, дізнання та уповноважених оперативних підрозділів; технічний – наявністю достатньої кількості справних та надійних засобів спеціальної техніки для виконання завдань кримінального судочинства; тактичний – способами оптимального використання спеціальної техніки у різноманітних ситуаціях кримінального провадження; кадровий – наявністю суб'єктів, здатних застосовувати спеціальну техніку під час проведення кримінального провадження.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ ОДИНАДЦЯТОГО РОЗДІЛУ

1. Надайте поняття спеціальної техніки.
2. Завдання використання технічних засобів під час проведення НС(Р)Д.
3. Види засобів, що використовуються під час проведення НС(Р)Д.
4. Класифікація засобів спеціального призначення, що використовуються під час проведення НС(Р)Д.
5. Спеціальні засоби отримання інформації під час НС(Р)Д.
6. Спеціальні засоби забезпечення НС(Р)Д.
7. Підстави класифікації засобів, що використовуються під час проведення НС(Р)Д.
8. Уповноважені особи на використання спеціальних засобів під час проведення С(Р)Д та НС(Р)Д.
9. Підстави використання спеціальних засобів під час проведення НС(Р)Д.
10. Особливості оцінки ефективності застосування технічних засобів під час проведення НС(Р)Д.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30(з наступними змінами).
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 // Юридический вестник. – 1998. – №4. – С.5.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 // Голос України. – 2001. – 10 січ.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності / Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. – ИАЦ Ліга бізнесінформ, 2006.
5. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – №25-26. – Ст.131 (з наступними змінами та доповненнями).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України // ВВР України. – 2012. – №3-4. – Ст.21.
7. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України {Із змінами, внесеними згідно із Законом № 5083-VI від 05.07.2012} (ч.12)/Верховна Рада України; Закон від 13.04.2012 № 4652-VI – режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4652-17/page>
8. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні / Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від «16» листопада 2012 року №№ 114/1042/516/936/16875/5
9. Оперативна техніка (загальнотеоретичні положення): посіб. (укл.: М.В. Кобець, М.М. Алексійчук). – К.: НАВС, 2014. – 124 с.
10. Негласні слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / Д. Й. Никифорчук, О. . Тарасенко, Є. В. Лизогубенко ; ред. Д. Й. Никифорчук ; рец.: О. В. Копан, В. О. Глушков, М. С. Цуцкірідзе ; Національна академія внутрішніх справ. – К. : НАВС, 2015 (Бровари). – 240 с. 100 экз.
11. Проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні (Текст): практичний посібник-коментар. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 168 с.
12. Шинкаренко І.Р. Правові та організаційні основи здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) підрозділами кримінальної поліції: навчальний посібник / І.Р. Шинкаренко, І.О. Шинкаренко, О.В. Кириченко/ за ред. професора І.Р. Шинкаренка. – Д. : ДДУВС, 2016. – 224 с.
13. Правові та організаційні основи використання спеціальної техніки у протидії злочинності : навч. посібник / (Д.Б. Санакоєв, І.Р. Шинкаренко) / за

заг. ред. проф. І.Р. Шинкаренка. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 260 с. (Рекомендовано вченою радою 26 квітня 2016 р. Протокол №4)

14. Шинкаренко І.Р. Організаційно-тактичні особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій : навчальний посібник. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2017. 264 с.

15. Особливості підготовки матеріалів для призначення судових експертиз : навч. наочн. посіб. для працівників правоохоронних органів / Укладачі: О.П. Угровецький, В.В. Аброськін, І.Р. Шинкаренко та ін. / Міністерство юстиції України; Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса. Харків: ХНДІСЕ, Прміль, 2019. 180 с.

16. Шинкаренко І. Р., Шинкаренко І. І. Кримінальне право: склади окремих видів кримінальних правопорушень: навчально-наочний посібник: структурно-логічні схеми. Харків : Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» ; «Факт», 2021. 312 с. ISBN 978-966-637-980-4 (інв№№ kn0873943 – kn0873960; ел.копія: <http://library.khai.edu/>)

17. Шинкаренко І. Р., Спіцина Г. О. Склади окремих кримінальних правопорушень відповідно умов особливого та воєнного періодів, бойових дій. Харків : Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»; «Факт», 2022. – 64 с. ISBN 978-966-637-989-7

РОЗДІЛ 12.

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ УБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ОТРИМАНОЇ ТА ПІД ЧАС НС(Р)Д ПРО ФАКТ ТА МЕТОДИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ

12.1. ЗВЕДЕННЯ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, ЯК СКЛАДОВА ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ

Практика проведення НС(Р)Д з метою вирішення задач досудового розслідування кримінального провадження, виробила відповідні процедури щодо вимог законодавства зі зберігання в таємниці інформації про методи, тактику проведення НС(Р)Д та здійснення заходів щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні.

Таким чином під час досудового розслідування взагалі та в результаті проведення НС(Р)Д отримуються об'єкти, що потребують здійснення заходів щодо зберігання таємниці про них.

Серед науковців та у чинному законодавстві визначено, що під інформацією розуміє: *будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.* (Ст.1 Закону України «Про інформацію»).

Більш конкретизовано поняття інформації, що отримується під час реалізації владних повноважень у законі України «Про доступ до публічної інформації» виокремлена така категорія інформації, як публічна інформація, під якою розуміють відображену та задокументовану будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом.

За порядком доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом.

За загальним правилом будь-яка інформація є відкритою. Виключенням є тільки та інформація, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом. (ст.20 ЗУ «Про інформацію»)

Інформація з обмеженим доступом поділяється на: конфіденційну, таємну та службову інформації.

Конфіденційною є інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може

поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом.

Відносини, пов'язані з правовим режимом конфіденційної інформації, регулюються законом.

Порядок віднесення інформації до таємної або службової, а також порядок доступу до неї регулюються законами.

До конфіденційної інформації віднесено, зокрема:

інформацію про національність особи, її освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адресу проживання, дату і місце народження (частина друга статті 11 Закону України «Про інформацію»);

інформацію про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторону життя громадянина, яка стала відома особі у зв'язку з виконанням нею професійних або службових обов'язків (стаття 40 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»);

відомості щодо предмета договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, ходу його виконання та одержаних результатів (стаття 895 Цивільного кодексу України);

відомості з Державного реєстру фізичних осіб-платників податків, крім відомостей про взяття на облік фізичних осіб-підприємців та осіб, які провадять незалежну професійну діяльність (пункт 70.15.2 статті 70 Податкового кодексу);

інформація щодо осіб, які звернулися до кризового центру про допомогу (частина третя статті 8 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»);

інформацію, що стосується митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України (частина перша статті 56 Митного кодексу України);

первинні дані, отримані органами державної статистики від респондентів під час проведення статистичних спостережень, а також адміністративні дані щодо респондентів, отримані органами державної статистики від органів, що займаються діяльністю, пов'язаною із збиранням та використанням адміністративних даних (частина перша статті 21 Закону України «Про державну статистику»);

відомості про місце проживання або місце перебування особи (частина восьма статті 6 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»);

матеріали заявки фізичної чи юридичної особи на реєстрацію сорту та результати експертизи сорту рослин (стаття 23 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»);

дані про особу, взяту під захист у кримінальному судочинстві (стаття 15 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»);

дані про працівника суду або правоохоронного органу, взятого під захист (стаття 10 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»);

первинні (персональні) та інші дані, отримані у процесі проведення перепису населення (частина перша статті 16 Закону України «Про Всеукраїнський перепис населення»);

відомості, що подаються заявником на визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, інформацію про факт подання заяви про визнання особою, яка має право на захист в Україні (частина десята статті 7 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»);

інформацію про пенсійні внески, пенсійні виплати та суму пенсійних коштів, що обліковуються на індивідуальному пенсійному рахунку учасника пенсійного фонду; з пенсійних депозитних рахунків фізичної особи; про умови та стан виконання договорів страхування довічної пенсії (частина третя статті 53 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення»);

відомості про особисте життя громадян, одержані із звернень громадян (стаття 10 Закону України «Про звернення громадян»).

Не може бути віднесена до конфіденційної, зокрема:

– інформація, зазначена в частинах першій і другій статті 13 Закону «Про доступ до публічної інформації»;

– інформація про прізвища та ініціали суддів, які ухвалили судові рішення; імена (ім'я, по батькові, прізвище) учасників судового процесу та посадових чи службових осіб, які, виконуючи свої повноваження, беруть участь у цивільній, господарській, адміністративній чи кримінальній справах, справах про адміністративні правопорушення (проступки) (стаття 7 Закону України «Про доступ до судових рішень»);

– статут товариства з обмеженою відповідальністю (частина друга статті 143 Цивільного кодексу України);

– фінансова звітність політичної партії (стаття 17 Закону України «Про політичні партії в Україні»);

– прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримали бюджетні кошти, здійснюють володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном.

Згідно з частиною другою статті 5 Закону України № 2297-VI не є конфіденційною інформацією персональні дані, що стосуються здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень.

Таємна інформація – інформація, доступ до якої обмежується відповідно до чинного законодавства, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю.

Особливу групу складають відомості обмеженого поширення, які не віднесені до таємної інформації, однак їх відкрите використання внаслідок різних обставин визнане не доцільним, такі відомості віднесені до категорії для службового користування (службова інформація).

До службової може бути віднесена інформація, що:

1) міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрівідомчу службову кореспонденцію, зокрема, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішення;

2) зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, досудового розслідування кримінального провадження у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці.

Під внутрівідомчою службовою кореспонденцією слід розуміти будь-який документ незалежно від його назви та реквізитів, який підготовлений будь-якою особою (службовцем) всередині суб'єкта владних повноважень та адресатом якого є інша особа чи структурний підрозділ цього суб'єкта владних повноважень.

Забороняється віднесення до державної таємниці будь-яких відомостей, якщо цим будуть зужуватися зміст і обсяг конституційних прав та свобод людини і громадянина, завдаватиметься шкода здоров'ю та безпеці населення.

До інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені такі відомості:

1) про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту;

2) про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей;

3) про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;

4) про факти порушення прав і свобод людини, включаючи інформацію, що міститься в архівних документах колишніх радянських органів державної безпеки, пов'язаних з політичними репресіями, Голодомором 1932-1933 років

в Україні та іншими злочинами, вчиненими представниками комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів;

5) про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб;

б) щодо діяльності державних та комунальних унітарних підприємств, господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі або територіальній громаді, а також господарських товариств, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких належать господарському товариству, частка держави або територіальної громади в якому становить 100 відсотків, що підлягають обов'язковому оприлюдненню відповідно до закону;

б) інші відомості, доступ до яких не може бути обмежено відповідно до законів та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст.21 ЗУ «Про інформацію»).

Таким чином обмеження доступу до інформації здійснюється відповідно до законодавства при дотриманні сукупності таких вимог:

- виключно в інтересах національної безпеки;
- територіальної цілісності;
- громадської безпеки або громадського порядку;
- з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

На підставі Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, визначено, що до таємної інформації обмеженого користування відносяться:

- відомості про факт або методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії;
- відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться чи планується проведення негласної слідчої (розшукової) дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам і безпеці.

Вище наведені відомості не відносяться до державної таємниці, але Ч. 1 ст. 254 КПК України містить пряму заборону щодо розголошення особами, яким стало відомо під час відкриття матеріалів сторонам кримінального провадження, передбаченому ст. 290 КПК України, про факт та методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій, осіб, які їх проводили, інформацію, отриману в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, в тому числі щодо приватного (особистого чи сімейного) життя інших осіб. Про кримінальну відповідальність за розголошення такої інформації ці особи повідомляються письмово у відповідному протоколі.

В той же час інформацію отриманою під час НС(Р)Д та в цілому відомості про зміст матеріалів дізнання (досудового слідства), можливо віднести до державної таємниці з грифом ОВ, ЦТ та таємно.

Закон України «Про державну таємницю» є основним законом, що регулює суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України.

Згідно із ст.1 цього Закону *державна таємниця (секретна інформація)* – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.

Інформація, що складає державну таємницю відрізняється *по ступеню секретності*, яка являє собою категорію, що характеризує важливість такої інформації, ступінь обмеження доступу до неї і рівень охорони її державою.

За ступенем секретності інформація поділяється на «особливої важливості», «цілком таємну» і «таємну».

До особливої важливості відносяться відомості, розголошення яких може надати негативний вплив на якісний стан військово-економічного потенціалу і державної безпеки України або нанесе серйозного збитку її політичним інтересам.

До цілком таємної відноситься інформація, що складає державну таємницю, але не віднесена до категорії особливої важливості.

До таємної інформації в будь-якій області виробництва відноситься інформація, науки, управління, розголошення якої може нанести збитку Україні.

Державна таємниця за своїм правовим статусом та порядком обігу, захисту та охорони дещо відрізняється від інших видів таємної інформації.

Віднесення інформації до державної таємниці здійснюється мотивованим рішенням державного експерта з питань таємниць за його власною ініціативою, за зверненням керівників відповідних державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій чи громадян.

Державний експерт з питань таємниць відносить інформацію до державної таємниці з питань, прийняття рішень з яких належить до його компетенції згідно з посадою. У разі, якщо прийняття рішення про віднесення інформації до державної таємниці належить до компетенції кількох державних експертів з питань таємниць, воно за ініціативою державних експертів або за пропозицією Служби безпеки України приймається колегіально та ухвалюється простою більшістю голосів. При цьому кожен експерт має право викласти свою думку.

Інформація вважається державною таємницею з часу опублікування Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, до якого включена ця

інформація, чи зміни до нього у порядку, встановленому цим Законом. (ст.10 ЗУ «Про державну таємницю»).

З метою охорони державної таємниці впроваджуються у всіх органах де використовується інформація обмеженого користування особливий порядок роботи з нею:

- єдині вимоги до виготовлення, користування, збереження, передачі, знищення, транспортування та обліку матеріальних носіїв секретної інформації ;
- дозвільний порядок провадження органами досудового слідства, прокуратури та суду, уповноваженими оперативними підрозділами діяльності, пов'язаної з державною таємницею;
- обмеження оприлюднення, передачі іншим особам або поширення іншим шляхом секретної інформації;
- режим секретності, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею;
- спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці;
- технічний та криптографічний захисти секретної інформації.

12.2. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСЕКРЕЧУВАННЯ ТА РОЗСЕКРЕЧУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ НОСІЇВ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Відповідно до вимог чинного законодавства та практики використання інформації обмеженого користування та її та матеріальних носіїв існує особливий порядок їх засекречування. Це стосується й матеріальних та інтелектуальних носіїв інформації, а також інших об'єктів отриманих за результатами НС(Р)Д.

Засекречування матеріальних носіїв інформації здійснюється шляхом надання на підставі Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (розгорнутих переліків відомостей, що становлять державну таємницю), відповідному документу, виробу або іншому матеріальному носію інформації грифа секретності посадовою особою, яка готує або створює документ, виріб або інший матеріальний носій інформації.

Засекречування документів здійснюється лише в частині відомостей, що становлять державну таємницю. У разі подання запиту на документ, частина якого засекречена, доступ до такого документа забезпечується в частині, що не засекречена.

При чому гриф секретності кожного матеріального носія секретної інформації повинен відповідати ступеню секретності інформації, яка у ньому

міститься, згідно із Зводом відомостей, що становлять державну таємницю, – «особливої важливості», «цілком таємно» або «таємно».

Реквізити кожного матеріального носія секретної інформації складаються із:

- грифа секретності;
- номера примірника;
- статті Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, на підставі якої здійснюється засекречення;
- найменування посади та підпису особи, яка надала гриф секретності.

Якщо реквізити, неможливо нанести безпосередньо на матеріальний носій секретної інформації, вони мають бути зазначені у супровідних документах.

Забороняється надавати грифи секретності, матеріальним носіям іншої таємної інформації, яка не становить державної таємниці, або конфіденційної інформації.

В правоохоронних органах, їх підрозділах дізнання та досудового розслідування, а також уповноважених оперативних підрозділах використовують текстові документи, інформація у яких фіксується рукописним, машинописним (друк атестованими принтерами) і типографським засобами.

Всі види організаційно-розпорядчих документів в системі правоохоронних органів України та їх органів досудового розслідування можна класифікувати за такими ознаками:

1) *за найменуванням:* наказ, розпорядження, вказівка, рапорт, довідка, доповідна записка, пояснювальна записка, службовий лист, службова телеграма, протокол, план, звіт, акт, подання, атестаційний лист, припис та ін.

Наказ – основний розпорядчий документ, що видає керівник органу внутрішніх справ (підприємства, організації) на основі єдиначальності і містить індивідуальні приписи або правові норми з питань внутрішньої організаційної діяльності, адресовані підпорядкованим органам і працівникам.

Розпорядження – документ, що видає одноосібно керівник органу внутрішніх справ (підприємства, установи, організації), а також керівник колегіального органу державного управління для виконання оперативних завдань.

Вказівка – правовий акт, що видає орган державного управління, переважно з питань інформаційно-методичного характеру, а також із питань, зв'язаних з організацією виконання наказів, інструкцій, інших актів зазначеного та вищих органів управління.

Рапорт – письмове звернення працівника органу внутрішніх справ (військовослужбовця) до вищої посадової особи з викладом питань службового чи особистого характеру і висловленням у зв'язку з цим відповідного прохання.

Довідка – це:

1) безадресний документ, що містить опис (стислий чи розгорнутий) і підтвердження тих чи інших фактів і подій, у якому відсутні висновки;

2) документ, який одна організація, установа передає іншій і який підтверджує факти біографічного чи службового характеру.

Доповідна записка – це документ, що адресований керівникові установи, підприємства, організації, яким останній інформується про невідомий йому факт, подію, з обов'язковим внесенням пропозицій.

Пояснювальна записка – це:

1) документ особистого характеру, в якому автор пояснює СВОЇ певні дії, факти, вчинки;

2) документ, який пояснює зміст окремих положень основного документа.

Службовий лист – це узагальнена назва різноманітних за змістом службових документів, що є засобом спілкування між підприємствами, установами, організаціями, приватними особами, повідомлення й оповіщення про що-небудь.

Протокол – це:

а) документ, який фіксує хід обговорення питань і прийняття рішень на зборах, засіданнях, нарадах, судовому процесі, конференціях колегіальних органів;

б) документ, який засвідчує певний факт, подію і т. ін.

План – це документ, в якому викладено точний перелік робіт або заходів, призначених до виконання, їх послідовність, обсяг і терміни проведення; тимчасові координати керівників і конкретних виконавців. Плани можуть бути перспективні, розраховані на декілька років, річні, кварталні, місячні, тижневі і т. ін.

Звіт – це документ, що містить відомості про виконану роботу (план, завдання з питань підготовки і проведення будь-яких заходів, доручень тощо).

Акт – це документ, який видає, у межах своєї компетенції, державний орган, орган місцевого самоврядування, посадова особа або громадська організація: закон, указ, постанова, наказ, розпорядження і т. ін.

Подання – документ, що містить пропозиції про призначення, переміщення або заохочення особового складу, а також рекомендації щодо визначених дій і заходів з питань діяльності установ.

Атестаційний лист – документ, в якому дається оцінка ділових і моральних якостей працівника, висновки про відповідність посаді, пропозиції про подальше проходження служби.

Припис – це документ, в якому визначено повноваження підлеглого, надані йому для виконання службових обов'язків чи конкретного доручення.

2) за джерелом – службові (офіційні) і особисті:

Правові та організаційні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій

- службові документи утворюються організаціями, підприємствами і особами, які їх подають по службі;

- *особисті документи* створюють окремі особи поза сферою їх службової діяльності.

3) *за місцем виникнення* – внутрішні і зовнішні:

- *внутрішні документи* мають чинність тільки всередині тієї організації, установи або підприємства, де їх склали;

- *зовнішні документи* є результатом спілкування установи з іншими установами або організаціями.

4) *за призначенням* – організаційні, розпорядчі, довідково-інформаційні, обліково-фінансові, господарсько-договірні, відносно особового складу;

5) *за спрямуванням* – вхідні і вихідні;

6) *за формою* – стандартні (типові) і індивідуальні (нестандартні):

- *стандартні* – це документи, що мають однакову форму і заповнюються у певній послідовності і строго за певними правилами (типові листи, типові інструкції, типові положення і т. ін.);

- *індивідуальні документи* створюються в кожному конкретному випадку для вирішення окремих ситуацій, їх друкують або пишуть від руки (протоколи, накази, заяви іт. ін.).

7) *за терміном виконання* – звичайні (нетермінові), термінові і дуже термінові:

- *звичайні нетермінові* – це такі, що виконуються в порядку загальної черги;

- *термінові* – з встановленим терміном виконання. До них належать також документи, що є негайними за способом відправлення (телеграма, телефонограма іт. ін.);

- *дуже термінові* з позначкою «дуже термінові».

8) *за ступенем гласності* – *секретні*, *для службового користування*, *несекретні*.

Секретні документи мають вгорі праворуч позначку у вигляді грифу «особливої важливості», «цілком таємно», «таємно», а документи, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави, відповідно, гриф «для службового користування». Розголошення змісту такого документа призводить до адміністративної або кримінальної відповідальності.

9) *за стадіями створення* – оригінали, копії, виписки, дублікати:

- *оригінал* – це основний вид документа, перший і єдиний його примірник. Він має підпис керівника установи і у випадку необхідності завірений штампом і печаткою;

- *копія* – це точне відтворення оригіналу. На копії документа вгорі праворуч обов'язково робиться позначка «копія». Під час листування між підприємствами, організаціями та установами у справах завжди повинні

залишатися необхідні для довідок копії. Оригінал і копія мають однакову юридичну силу.

- при необхідності відтворити не весь документ, а лише його частину, робиться *виписка*;

- якщо документ загублений, видається його другий примірник-*дублікат*. Юридично оригінал і дублікат рівноцінні.

10) *за складністю* – прості і складні;

11) *за терміном зберігання* – постійного, тривалого (більш 10 років) і тимчасового (до 10 років) зберігання;

12) *за технікою створення* – рукописні і створені механічним способом;

13) *за носієм інформації* – оформлені на папері, гнучкому магнітному диску, фотоплівці, магнітній стрічці, перфокарті і т. ін.

Організація роботи з документами в органах внутрішніх справ і діяльність щодо їх створення іменується діловодством.

В структурі цієї діяльності виділяються два елемента: документування і документообіг.

Під документуванням розуміється сукупність процесів для утворення всіх видів документації (укладання, оформлення, виготовлення, друкування, розмноження документів і т. ін.), що відображають діяльність підприємства, установи або організації.

Документообіг – це рух документів всередині органу внутрішніх справ з моменту їх надходження або створення до закінчення виконання, відправлення, направлення до справи або знищення. Іншими словами, під документообігом розуміється комплекс робіт з документами, укладеними чи отриманими установою або організацією (прийняття, розподіл, реєстрація, контроль за виконанням, формування справ, зберігання й використання документації, рух документованої інформації між відповідними інстанціями).

Практика проведення НС(Р)Д та вимоги чинного законодавства визначають, що під час проведення означених дій створюються та підлягають засекречуванню наступні документи:

1. Постанова слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) ді.

2. Клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії..

3. Ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії та додатки до нього.

4. Протокол про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які містять відомості про факт та методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

5. Відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться або планується проведення такої дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам та безпеці, підлягають засекречуванню.

Засекречування таких матеріальних носіїв інформації здійснюється слідчим, прокурором, співробітником уповноваженого оперативного підрозділу, слідчим суддею шляхом виконання вимог чинного законодавства на підставі Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, відповідний гриф секретності.

Гриф секретності повинен відповідати ступеню секретності інформації, яка у ньому міститься, згідно із Зводом відомостей, що становлять державну таємницю, – «особливої важливості», «цілком таємно» або «таємно».

Матеріальні носії інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій повинні містити такі реквізити:

- гриф секретності;
- номер примірника;
- статтю Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (пункт Розгорнутого переліку відомостей, що становлять державну таємницю), на підставі якої здійснюється засекречування матеріального носія секретної інформації;
- дату засекречування;
- підпис, його розшифрування та посаду особи, яка надала гриф секретності.

У разі виготовлення секретних документів з використанням засобів обчислювальної техніки мають бути забезпечені вимоги законодавства у сфері технічного захисту інформації.

Матеріальні носії інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які містять відомості, що становлять державну таємницю, підлягають реєстрації в режимно-секретному підрозділі у встановленому чинним законодавством порядку без розкриття відомостей про особу, стосовно якої заплановано проведення негласної слідчої (розшукової) дії, та виду цієї слідчої дії.

Матеріальні носії інформації щодо:

- організації негласних слідчих (розшукових) дій (постанови, клопотання, ухвали, доручення);
 - результати проведення цих дій (протоколи та додатки до них);
 - відповідне службове листування (листи, доповідні, рапорти тощо)
- зберігаються в окремих номенклатурних справах "Документи (постанови, клопотання, ухвали, доручення, листи, доповідні, рапорти тощо) щодо організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій", що проводяться співробітниками (працівниками), які мають безпосередній стосунок до організації та проведення цих заходів.

Ведення та зберігання номенклатурних справ з організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється з дотриманням вимог законодавства у сфері охорони державної таємниці щодо секретного діловодства.

Забезпечення охорони державної таємниці та дотримання інших вимог законодавства про державну таємницю при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій покладається на слідчих, прокурорів, слідчих суддів та співробітників уповноважених оперативних підрозділів, які виконують негласні слідчі (розшукові) дії.

За порушення законодавства про державну таємницю зазначені особи несуть дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із Законом України "Про державну таємницю".

Розсекречування матеріальних носіїв інформації за результатами НС(Р)Д.

Після завершення проведення негласних слідчих (розшукових) дій грифи секретності матеріальних носіїв інформації щодо їх проведення підлягають розсекреченню на підставі рішення прокурора, який здійснює повноваження прокурора в конкретному кримінальному провадженні у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, з урахуванням обставин кримінального провадження та необхідності використання матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій як доказів після проведення таких дій, у випадку, якщо витік зазначених відомостей не завдасть шкоди національній безпеці України.

Таке рішення оформлюється постановою прокурора, який здійснює повноваження прокурора в конкретному кримінальному провадженні у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що погоджується керівником прокуратури.

Для розсекречення конкретних матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії керівник органу прокуратури надсилає керівнику органу, де засекречено матеріальний носій інформації, клопотання, у якому зазначаються підстави для скасування грифа секретності, обліковий номер та назва матеріального носія інформації.

До клопотання долучаються матеріальні носії інформації, грифи секретності яких пропонується скасувати.

Після отримання клопотання про необхідність скасування грифів секретності матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій та відповідних документів керівником органу, де здійснювалося їх засекречування, створюється експертна комісія з питань таємниць (далі – експертна комісія), якій доручається підготовка рішень про скасування грифів секретності цих матеріальних носіїв інформації.

Експертна комісія створюється у складі не менше трьох осіб, зокрема фахівців, які мають відповідний рівень знань та досвід роботи у сфері охорони

державної таємниці (залежно від органу: слідчий суддя, слідчий, прокурор у конкретному кримінальному провадженні у формі процесуального керівництва, керівник слідчого чи оперативного підрозділу), працівники режимно-секретних підрозділів, які мають допуск до державної таємниці відповідної форми.

Основною формою роботи експертної комісії щодо скасування грифів секретності є засідання, необхідність проведення якого та перелік питань для розгляду визначає голова комісії. Він завчасно призначає доповідача зі складу комісії та забезпечує можливість висловити свою думку всім присутнім на засіданні членам комісії.

Експертна комісія має право одержувати в установленому порядку від прокурора необхідні для виконання покладених на неї завдань інформацію та матеріали, а також готувати з цією метою відповідні запити до інших підприємств, установ, організацій та громадян.

Результати засідання експертної комісії фіксуються у протоколі, у якому відображаються питання для обговорення та їх результати, запитання, зауваження та пропозиції членів комісії. До протоколу може бути внесена інша інформація, необхідна для розгляду питання по суті.

Рішення комісії оформляється актом скасування грифів секретності матеріальних носіїв секретної інформації, який затверджується керівником органу.

В акті зазначається:

- назва матеріального носія інформації, документа або стислий зміст відомостей, що у ньому містяться, обліковий номер і дата реєстрації;
- гриф секретності, стаття Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, на підставі якої матеріальному носію секретної інформації надано гриф секретності;
- посада, прізвище та ініціали посадової особи, яка надала гриф секретності;
- місцезнаходження матеріального носія інформації (номер справи, том, розрахунок розсилки тощо);
- підстава для скасування грифа секретності;
- реквізит, який наданий матеріальному носію секретної інформації.

В органах прокуратури скасування грифів секретності матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється в тій прокуратурі, де засекречено такий матеріальний носій інформації, у порядку, передбаченому цією Інструкцією.

Скасування грифів секретності здійснюється працівниками РСО шляхом закреслення однією тонкою лінією попереднього грифа секретності та написання знизу або поруч позначки "Не таємно". Такі виправлення із зазначенням дати засвідчуються підписом начальника РСО або його

заступника та скріплюється печаткою РСО. Виправлення в журналах або картках обліку робляться таким самим чином.

Матеріальні носії інформації мають бути розсекречені в максимально стислий строк, але не більше 10 діб з моменту отримання клопотання.

Після розсекречення зазначених матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймається рішення про їх зняття з обліку в РСО та долучення до матеріалів кримінального провадження у встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України порядку.

Про розсекречення матеріальних носіїв інформації службова особа, яка його здійснила, зобов'язана письмово повідомити прокурора, якому такі носії секретної інформації або документи були передані. У письмовому повідомленні зазначається підстава (реєстраційний номер та дата затвердження акта експертної комісії) для скасування грифа секретності, обліковий номер та назва матеріального носія секретної інформації, документа, попередній гриф секретності та наданий після перегляду реквізит.

Розсекречені матеріальні носії інформації, які прокурор має намір використати як докази під час судового розгляду, зберігаються на розсуд прокурора в його службовому сейфі чи в сейфі слідчого за вказівкою прокурора.

До розсекречених матеріалів доступ надається разом з іншими матеріалами досудового розслідування в порядку ст. 290 КПК України.

У разі наявності в матеріалах щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій відомостей, що становлять державну таємницю, досудове розслідування та судове провадження у кримінальному провадженні проводяться з дотриманням вимог режиму секретності та в порядку, передбаченому главою 40 КПК України.

Громадяни та юридичні особи мають право внести посадовим особам, які надали гриф секретності матеріальному носію секретної інформації, обов'язкову для розгляду мотивовану пропозицію про розсекречування цього носія інформації. Зазначені посадові особи повинні протягом одного місяця дати громадянину чи юридичній особі письмову відповідь з цього приводу.

Рішення про засекречування матеріального носія інформації може бути оскаржено громадянином чи юридичною особою в порядку підлеглості вищому органу або посадовій особі чи до суду. У разі незадоволення скарги, поданої в порядку підлеглості, громадянин або юридична особа мають право оскаржити рішення вищого органу або посадової особи до суду.

До особливостей ознайомлення з матеріалами НС(Р)Д, що становлять зміст їх протоколів, які містять інформацію щодо приватного (особистого чи сімейного) життя інших осіб, захисник, а також інші особи, які мають право на ознайомлення з протоколами, попереджаються про кримінальну відповідальність за розголошення отриманої інформації щодо інших осіб.

У разі якщо власник речей або документів, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, може бути зацікавлений у їх поверненні, прокурор зобов'язаний повідомити його про наявність таких речей або документів у розпорядженні прокурора та з'ясувати, чи бажає він їх повернути. Допустимість дій, передбачених цією частиною, та час їх вчинення визначаються прокурором з урахуванням необхідності забезпечення прав та законних інтересів осіб, а також запобігання завданню шкоди для кримінального провадження.

12.3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА ІНФОРМАЦІЮ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ СТОСОВНО НЕЇ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ(РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Відповідно до права особи на інформації мають право:

- знати у період збирання інформації, але до початку її використання, які відомості про неї та з якою метою збираються, як, ким і з якою метою вони використовуються, передаються чи поширюються, крім випадків, встановлених законом;

- доступу до інформації про неї, яка збирається та зберігається;

Окрім того особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження.

У повідомленні зазначається:

– вид негласної слідчої (розшукової) дії;

– також подальше використання отриманих матеріалів у кримінальному провадженні або їх знищення.

Конкретний час повідомлення визначається із урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Відповідне повідомлення про факт і результати негласної слідчої (розшукової) дії повинне бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом. Окрім того з метою обмеження розповсюдження поза межами кримінального провадження отриманої про особу-фігуранта передбачений особливий порядок знищення носіїв такої інформації.

Процедура знищення відомостей, речей та документів, що є результатом проведення НС(Р)Д входить до системи охорони державної таємниці в органах дізнання, досудового розслідування, уповноважених оперативних підрозділів та суду.

Відповідно до чинного законодавства визначено, що знищення відомостей, речей та документів здійснюється на підґрунті постанови прокурора та під його контролем відповідно до наступних вимог:

1. негайно знищуються відомості, речі та документи, отримані в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії, які прокурор не визнає необхідними для подальшого проведення досудового розслідування.

2. Повинна бути знищена інформація (ст. 250 КПК України), отримана в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій до постановлення ухвали слідчого судді, якщо він постановив ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

3. Отримані слідчим чи оперативним підрозділом відомості, речі і документи внаслідок такої дії підлягають передачі прокурору як тільки слідчий суддя відмовить у наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії для розгляду питання щодо повернення власнику речей, документів чи прийняття рішення про їх знищення (ст. 255 КПК України).

Постанова прокурора з рішенням про знищення відомостей, речей та документів повинна містити:

1. Відомості щодо кримінального провадження;
 - його реєстраційний номер;
 - короткий виклад обставин кримінального правопорушення;
 - правова кваліфікація кримінального правопорушення;
 - відомості про проведення негласної слідчої (розшукової) дії (щодо ухвали слідчого судді чи постанови слідчого, прокурора, одержані матеріали);
 - які матеріали використано як докази;
 - які матеріали підлягають знищенню;
 - підстави, передбачені КПК України;
 - співробітник РСО, якому доручається знищення.
2. Повний перелік матеріалів, які підлягають знищенню:
 - їхні реквізити, назви, ознаки тощо;
 - відомості про те, що власник документів і речей не зацікавлений в їх поверненні, про що є відповідна його заява (ст. 255 КПК України).

Практика та законодавство визначають, що знищення відомостей, речей та документів здійснюється у спосіб, що:

- унеможлиблює їх відтворення;
- у спеціально обладнаному режимному приміщенні, яке визначено наказом керівника органу, у складі якого діє слідчий підрозділ, керівника Генеральної прокуратури України, прокуратури області, прирівняної до неї.

Під час знищення вказаних об'єктів повинні виконуватися наступні вимоги:

- заборона доступу сторонніх осіб до приміщення під час знищення секретних документів та речей;

– знищення матеріалів, одержаних у ході негласної слідчої дії, не повинне завдати шкоди для кримінального провадження (ст. 255 КПК України);

– за результатом знищення складається акт, у якому зазначаються реквізити речей чи документів, орган, який надав гриф секретності, відображається спосіб знищення.

– знищення інформації, відомостей, речей та документів до затвердження акта не допускається.

Окремі передруковані та браковані аркуші проектів клопотань, протоколів негласних слідчих (розшукових) дій, окремі аркуші, чернетки клопотань здаються слідчим, прокурором для знищення до РСО. За результатами знищення оформлюються Акти щодо знищення, що зберігаються в РСО.

Знищення відомостей, речей та документів, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, не звільняє прокурора від обов'язку здійснення повідомлення згідно з вимогами статті 253 цього Кодексу про обмеження прав особи під час НС(Р)Д.

У разі використання для доказування результатів негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути допитані особи, з приводу дій або контактів яких проводилися такі дії. Такі особи повідомляються про проведення негласних слідчих (розшукових) дій тільки щодо них у такий самий строк, і в тому обсязі, який зачіпає їх права, свободи чи інтереси (ст. 256 КПК України).

У разі вилучення речей чи документів прокурор при направленні повідомлення повинен з'ясувати, чи бажає власник їх повернути. При цьому враховується необхідність забезпечення прав та законних інтересів особи, а також запобігання завданню шкоди кримінальному провадженню (коли речі чи документи є речовим доказом у кримінальному провадженні, у разі виявлення предметів, заборонених до обігу).

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ДВАНАДЦЯТОГО РОЗДІЛУ

1. Публічна інформація та її види.
2. Класифікація інформації в залежності від порядку доступу до неї.
3. Інформація з обмеженим доступом: поняття та види.
4. Таємна інформація.
5. Особливий порядок роботи з інформацією, що відноситься до державної таємниці.
6. Порядок Засекречування матеріальних носіїв інформації отриманої під час НС(Р)Д.

7. Порядок розсекречування матеріальних носіїв інформації за результатами НС(Р)Д.

8. Зміст права особи на інформацію щодо проведення стосовно неї негласних (слідчих) дій.

9. Порядок знищення відомостей, речей та документів отриманих під час НС(Р)Д.

10. Зміст постанови прокурора про знищення відомостей, речей та документів отриманих під час НС(Р)Д.

10. Спосіб знищення отриманих під час здійснення НС(Р)Д відомостей, речей та документів здійснюється у спосіб

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30(з наступними змінами).

2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 // Юридический вестник. – 1998. – №4. – С.5.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 // Голос України. – 2001. – 10 січ.

4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності / Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. – ИАЦ Ліга бізнесінформ, 2006.

5. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – №25-26. – Ст.131 (з наступними змінами та доповненнями).

6. Кримінальний процесуальний кодекс України // ВВР України. – 2012. – №3-4. – Ст.21(з наступними змінами та доповненнями).

7. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 р. // ВВР. – 2008. – № 27-28. – Ст. 93. (з наступними змінами та доповненнями).

8. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>

9. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22 грудня 2005 року № 3262-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15>

10. Про Єдиний реєстр досудових розслідувань : наказ Генеральної прокуратури України № 139 від 06.04.2016р.

11. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 р. // ВВР. – 1994. – № 11. – Ст. 296.

12. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю Наказ Служби безпеки України від 23.12.2020 № 383 зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 січня 2021 р. за № 52/35674.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text>

13. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні / Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від «16» листопада 2012 року №№ 114/1042/516/936/16875/5

14. Крамаренко Ю.М. Робота з інформацією з обмеженим доступом: конспект лекцій. Дніпро: ДДУВС, 2020. 35с.

15. Шинкаренко І.Р. Правові та організаційні основи здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) підрозділами кримінальної поліції: навчальний посібник / І.Р. Шинкаренко, І.О. Шинкаренко, О.В. Кириченко/ за ред. професора І.Р. Шинкаренка. – Д. : ДДУВС, 2016. – 224 с.

16. Правові та організаційні основи використання спеціальної техніки у протидії злочинності : навч. посібник / (Д.Б. Санакоєв, І.Р. Шинкаренко) / за заг. ред. проф. І.Р. Шинкаренка. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 260 с. (Рекомендовано вченою радою 26 квітня 2016 р. Протокол №4)

17. Шинкаренко І.Р. Організаційно-тактичні особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій : навчальний посібник. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2017. 264 с.

18. Особливості підготовки матеріалів для призначення судових експертиз : навч. наочн. посіб. для працівників правоохоронних органів / Укладачі: О.П. Угровецький, В.В. Аброськін, І.Р. Шинкаренко та ін. / Міністерство юстиції України; Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса. Харків: ХНДІСЕ, Прміль, 2019. 180 с.

19. Шинкаренко І. Р., Шинкаренко І. І. Кримінальне право: склади окремих видів кримінальних правопорушень: навчально-наочний посібник: структурно-логічні схеми. Харків : Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» ; «Факт», 2021. 312 с. ISBN 978-966-637-980-4 (інв №№ kn0873943 – kn0873960; ел. копія: <http://library.khai.edu/>)

20. Шинкаренко І. Р., Спіцина Г. О. Склади окремих кримінальних правопорушень відповідно умов особливого та воєнного періодів, бойових дій. Харків : Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»; «Факт», 2022. 64 с. ISBN 978-966-637-989-7

21. Методичні рекомендації щодо практичного впровадження Закону України «Про доступ до публічної інформації» / (М. В. Лациба, О. С. Хмара, В. В. Андрусів (та ін.); 2-е вид. допов. – К.: (Агентство «Україна»), 2012. 164 с.

ПІСЛЯМОВА

Розглянуті у посібнику організаційно-тактичні засади проведення НС(Р)Д, є узагальненням праці багатьох науковців та практичних працівників органів дізнання, досудового розслідування та уповноважених оперативних підрозділів. По деяким НС(Р)Д було достатньо матеріалу, що дозволило ґрунтовно надати не тільки теоретичні положення а й надати прикладні рекомендації щодо організаційно-тактичних моделей їх підготовки та проведення. В той же час існує низка проблем, що потребує удосконалення.

Відсутня конкретизація в чинному законодавстві за якими об'єктами та які уповноважені оперативні підрозділи проводять слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за дорученням слідчого, прокурора в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України. Письмові доручення щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, надані слідчим, прокурором у межах компетенції та в установленому порядку, є обов'язковими до виконання оперативним підрозділом».

У цьому випадку виникає декілька питань: які негласні слідчі (розшукові) дії і хто саме їх буде виконувати? У практиці склалося, що у правоохоронних органах України) здійснюють окремі види НС(Р)Д спеціалізовані оперативні підрозділи та оперативно-технічні підрозділи. Проведення означених заходів іншими оперативними підрозділами не дозволяється виходячи з вимог конспірації особового складу та засобів означених підрозділів.

У той же час п. 6 статті 246 КПК наголошує, що проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, дізнавач які здійснюють досудове розслідування кримінального правопорушення, або за їх дорученням – уповноважені оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів бюро економічної безпеки, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України та ін. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи. Означена норма йде у протиріччя з теорією та практикою і неможлива до виконання стосовно окремих НС(Р)Д. Таким чином для ефективного проведення НС(Р)Д необхідно конкретизувати законодавство та відомчу нормативну базу відповідно до стандартів ЄСПЛ

ГЛОСАРІЙ

Аудіо-, відеоконтроль місця – полягає у застосуванні технічного обладнання у публічно доступному місці з метою фіксації відомостей (розмов, поведінки осіб, інших подій), які мають значення для вирішення завдань кримінального провадження, без відома присутніх у ньому осіб.

Аудіо-, відеоконтроль особи – вид втручання у приватне спілкування, що полягає у застосуванні технічного обладнання, яке дає змогу без відома особи, приховано отримувати і фіксувати інформацію про обстановку, в якій вона перебуває, про її контакти, розмови та дії.

Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, (ст. 272 КПК України), полягає в організації слідчим і оперативним підрозділом введення уповноваженої особи в організовану групу чи злочинну організацію під легендою прикриття для отримання відомостей, речей і документів, які мають значення для розслідування злочину або злочинів, які вчиняються цими групами.

Використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами – слід розуміти передбачену чинним законодавством діяльність слідчого спрямовану на визначення можливості та використання добровільної конфіденційної допомоги конкретної особи для вирішення стратегічних та тактичних задач кримінального провадження.

Державна таємниця – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.

Зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома їх власника, володільця або утримувача – полягає у застосуванні технічного обладнання для одержання інформації, яка міститься в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютер), автоматичних системах, комп'ютерній мережі, мережі електрозв'язку.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – полягає у застосуванні технічного обладнання, яке дає змогу зафіксувати факт контакту у мережі, а також аудіовізуально сприймати, фіксувати та

відтворювати інформацію, що передавалася цим каналом зв'язку, у тому числі її зміст.

Зняття інформації з електронних інформаційних систем або їх частин, доступ до яких не обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту – полягає у застосуванні технічного обладнання для одержання інформації з електронних інформаційних систем, що містять відповідну інформацію.

Імітування обстановки злочину – полягає у діях слідчого, уповноваженої особи, з використанням імітаційних засобів, які створюють у оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення.

Інформаційна система – організаційно упорядкована й відповідно оформлена множина даних (документів), інформаційних потоків, каналів зв'язку, технічних і технологічних засобів, що забезпечують взаємозв'язок між елементами системи з метою її ефективного функціонування і розвитку.

Контрольована поставка – полягає в організації слідчим та оперативним підрозділом, а також здійсненні контролю оперативним підрозділом за переміщенням (увезенням, вивезенням, транзитом) територією України товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення злочину та осіб, які його вчинили.

Контрольована закупка – полягає в організації слідчим та оперативним підрозділом і здійсненні контролю оперативним підрозділом за придбанням, відчуженням, обміном фізичною особою матеріальних об'єктів.

Конфіденційне співробітництво – негласне з дотриманням сурової конспірації співробітництво громадян з оперативними підрозділами правоохоронних органів, яке полягає у наданні ними на засадах добровільності систематичної законспірованої допомоги у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності.

Накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України) полягає у забороні на підставі ухвали слідчого судді, постанови слідчого, прокурора установам зв'язку та фінансовим установам вручення без їх відома кореспонденції адресату.

Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України) полягає у діях слідчого чи уповноваженої

особи, які дозволяють без відома власника чи володільця отримати зразки матеріалів, сировини, виробів, у тому числі у публічно недоступних місцях.

Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи – що полягає у проникненні слідчого чи уповноваженої особи без відома власника чи володільця, приховано або під легендою, у приміщення та інше володіння для встановлення технічного обладнання або безпосередньо з метою виявлення і фіксації слідів злочину, проведення огляду, виявлення документів, речей, що мають значення для досудового розслідування, виготовлення копій чи їх зразків, виявлення осіб, що переховуються від органів розслідування, або з іншою метою для досягнення цілей кримінального провадження.

Огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України) полягає у обстеженні поштової кореспонденції, з метою виявлення та фіксації відомостей, що містяться у кореспонденції, стосовно обставин вчинення кримінального правопорушення, за наявності підстав – фізичного вилучення, затримання матеріальних об'єктів.

Оперативна закупка – полягає в імітації придбання у фізичних чи юридичних осіб, незалежно від форм власності товарів, предметів, речовин, у тому числі заборонених до обігу, послуг покупцем (покупцями), у ролі якого виступає слідчий чи уповноважена особа, з метою виявлення злочину та осіб, які його вчинили, запобігання збуту наркотичних засобів, зброї, радіоактивних речовин, торгівлі людьми тощо, вилучення із обігу інших предметів, речовин, заборонених до обігу.

Оперативно-розшукове провадження – негласне здійснення у межах оперативно-розшукової справи комплексу оперативно-розшукових заходів стосовно особи або групи осіб, що обґрунтовано підозрюються у підготовці або скоєнні злочину, з метою його попередження або розкриття, або з метою розшуку злочинця, що переховується від слідства і суду, коли іншим шляхом досягти зазначених цілей неможливо або вкрай важко.

Охорона державної таємниці – комплекс організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на запобігання розголошенню секретної інформації та втратам її матеріальних носіїв.

Поліграфне опитування – це захід, що полягає у психофізіологічному тестуванні особи, стосовно якої отримано відомості про її можливу

причетність до протиправної діяльності з використанням спеціальних технічних засобів та відповідних методик.

Публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених чинним законодавством України.

Розсекречування матеріальних носіїв секретної інформації – зняття в установленому законодавством порядку обмежень на поширення та доступ до конкретної секретної інформації шляхом скасування раніше наданого грифу секретності документам, виробам або іншим матеріальним носіям цієї інформації.

Спеціальний слідчий експеримент – полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину.

Спостереження за особою (ст. 269 КПК України) – полягає у візуальному спостереженні за особою слідчим чи уповноваженою особою для фіксації її пересування, контактів, поведінки, перебування у певному місці тощо або застосуванні з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження.

Спостереження за річчю або місцем – полягає в організації та безпосередньому проведенні візуального спостереження за певною річчю або певним місцем слідчим чи уповноваженою особою для фіксації її пересування, контактів з нею певних осіб, подій у певному місці, для перевірки відомостей або застосуванні з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження.

Таємна інформація – інформація, доступ до якої обмежується відповідно до вимог законодавства України, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі.

Технічні засоби НС(Р)Д – система спеціально виготовлених або пристосованих приладів, пристроїв, апаратів, хімічних речовин, індикаторів тощо переважно для негласного (зашифрованого) застосування при здійсненні

НС(Р)Д та науково обґрунтованих прийомів їх правомірного використання у процесі кримінального провадження

Установлення місцезнаходження радіобладнання (радіоелектронного засобу) – полягає у застосуванні технічного обладнання для локалізації місцезнаходження радіобладнання, у тому числі мобільного терміналу, систем зв'язку та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, які мають значення для вирішення завдань ОРД та кримінального провадження.

Рекомендована література

ОСНОВНА:

1.1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30(з наступними змінами).

Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 // Юридический вестник. – 1998. – №4. – С.5.

1.2 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 // Голос України. – 2001. – 10 січ.

1.3 . Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності / Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. – ИАЦ Ліга бізнесінформ, 2006.

1.4 Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – №25-26. – Ст.131 (з наступними змінами та доповненнями).

1.5. Кримінальний процесуальний кодекс України // ВВР України. – 2012. – №3-4. – Ст.21.

1.6. Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 ВВР України. – 1994. – №16. – Ст.93 (з наступними змінами та доповненнями).

1.7. Закон України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» від 23.12.1993 // ВВР. – 2009. – № 36-37. – Ст. 50.

1.9 . Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 // ВВР України. – 1992. – №48. – Ст.650.

1.10. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 // ВВР. – 1994. – № 11. – Ст. 296.

1.11. Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 04.03.1998 // ВВР. – 2009. – №10-11.

1.12. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 // ВВР. – 2011. – №32. – Ст.314.

1.13. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 // ВВР. – 2011. – №23. – Ст.160.

1.14. Закон України «Про прокуратуру» від 05.11.1991 // ВВР. – 2011. – №30. – Ст.279.

1.15. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 р. // ВВР. – 1994. – № 11. – Ст. 296.

1.16. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю Наказ Служби безпеки України від 23.12.2020 № 383 зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 січня 2021 р. за № 52/35674.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text>

1.17. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення:Наказ Генеральної Прокуратури України

30.06.2020 № 298 «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення». (Зі змінами, внесеними наказом Генерального прокурора від 23.11.2021 № 377)

1.18. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні / Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від «16» листопада 2012 року №№ 114/1042/516/936/16875/5

1.19. Науково-практичний коментар розділу IV «Повноваження поліції» та розділу V «Поліцейські заходи» Закону України «Про Національну поліцію» / за заг ред. Т.П. Мінка. – Х.: Право, 2016. 178 с.(1 авт лист- 10% – ст. 23)

ДОПОМІЖНА:

2.1. Негласні слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / Д. Й. Никифорчук, О. . Тарасенко, Є. В. Лизогубенко ; ред. Д. Й. Никифорчук ; рец.: О. В. Копан, В. О. Глушков, М. С. Цуцкірідзе ; Національна академія внутрішніх справ. К. : НАВС, 2015 (Бровари). 240 с. 100 экз.

2.2. Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні (навч. наочн. посіб. у схемах і таблицях] / О. А. Осауленко, А. В. Самодін, Г. М. Степанова та ін. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 140 с.

2.3. Проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні (Текст): практичний посібник-коментар. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 168 с.

2.4. Процесуальне керівництво прокурором негласними слідчими (розшуковими) діями : наук.-практ. посіб. / (Є. М. Блажівський, І. М. Козьяков, В. В. Мухін, О. В. Геселев, Л. В. Вигівська, О. І. Назарук, С. М. Скрипниченко, А. П. Слободзян, А. О. Штанько). К. : Національна академія прокуратури України, 2014. 304 с.

2.5. Крамаренко Ю.М. Робота з інформацією з обмеженим доступом: конспект лекцій. Дніпро: ДДУВС, 2020. 35с.

2.5. Шинкаренко І.Р., Шинкаренко І.О., Кириченко О.В. Правові та організаційні основи здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) підрозділами кримінальної поліції: навчальний посібник / Іза ред. професора І.Р. Шинкаренка. Д. : ДДУВС, 2016.– 224 с.

2.6. Правові та організаційні основи використання спеціальної техніки у протидії злочинності : навч. посібник / (Д.Б. Санакоєв, І.Р. Шинкаренко] / за заг. ред. проф. І.Р. Шинкаренка. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр.

справ, 2017. – 260 с. (Рекомендовано вченою радою 26 квітня 2016 р. Протокол №4).

2.7. Шинкаренко І.Р. Організаційно-тактичні особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій : навчальний посібник. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2017. 264 с.

2.8. Особливості підготовки матеріалів для призначення судових експертиз : навч. наочн. посіб. для працівників правоохоронних органів / Укладачі: О.П. Угровецький, В.В. Аброськін, І.Р. Шинкаренко та ін. / Міністерство юстиції України; Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса. Харків: ХНДІСЕ, Прміль, 2019. 180 с.

2.9. Шинкаренко І. Р., Шинкаренко І. І. Кримінальне право: склади окремих видів кримінальних правопорушень: навчально-наочний посібник: структурно-логічні схеми. Харків : Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» ; «Факт», 2021. 312 с. ISBN 978-966-637-980-4 (інв №№ kn0873943 – kn0873960; ел.копія: <http://library.khai.edu/>)

2.10. Шинкаренко І. Р., Спіцина Г. О. Склади окремих кримінальних правопорушень відповідно умов особливого та воєнного періодів, бойових дій. Харків : Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»; «Факт», 2022. 64 с. ISBN 978-966-637-989-7

2.11. Методичні рекомендації щодо практичного впровадження Закону України «Про доступ до публічної інформації» / (М. В. Лациба, О. С. Хмара, В. В. Андрусів (та ін.); 2-е вид. допов. – К.: (Агентство «Україна»), 2012. 164 с.

2.12. Справочное руководство по уголовному судопроизводству (Електронний ресурс). – Режим доступу: http://polis.osce.org/library/f/3071/1897/OSCE-AUS-SPM-3071-RU-Справочное_руководство_по_уголовному_процессу.pdf.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:

3.1. Верховна Рада України. URL : <https://www.rada.gov.ua/>

3.2. Президент України. URL : <https://www.president.gov.ua/ru> 3. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/perelik_sprav/

3.3. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/index.html> 5. Національна академія правових наук України. URL: <http://www.aprnu.kharkiv.org/>

3.4. Конституційний Суд України. URL : <https://ccu.gov.ua/>.

3.5. Газета "Урядовий кур'єр" URL : <http://ukurier.gov.ua/uk/>

3.6. Газета "Юридична практика" URL: <http://presa.ua/juridicheskajapraktika.html>

- 3.7. Міністерство внутрішніх справ України. URL : <https://mvs.gov.ua/uk/contacts/ministry-internal-affairs>.
- 3.8. Міністерства Юстиції України www.gdo.kiev.ua
- 3.9. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/>
- 3.10. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
- 3.11. Бібліотечно-бібліографічні ресурси Верховної Ради України. URL : <http://lib.rada.gov.ua/static/about/welcome.html>
- 3.12. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL : <https://nlu.org.ua/>
- 3.13. Науково-технічна бібліотека Національного аерокосмічного університету ім. М.Є Жуковського (ХАІ). URL : <https://library.khai.edu/>
- 3.14. Website of the Budapest Convention. URL : <https://www.coe.int/en/web/cybercrime/home>
- 3.15. Cybercrime Convention Committee (T-CY) – Negotiations of a draft Second Additional Protocol to the Convention on Cybercrime. URL : <https://www.coe.int/en/web/cybercrime/t-cy-drafting-group>
- 3.16. Directorate General Human Rights and Rule of Law – Cybercrime Convention Committee (T-CY). URL : <https://www.coe.int/en/web/cybercrime/tcy>
- 3.17. Directorate General Human Rights and Rule of Law – European Committee on Crime Problems (CDPC). URL : <https://www.coe.int/en/web/cdpc/home>.

Навчальне видання

ШИНКАРЕНКО Ігор Ростиславович
СПЩИНА Ганна Олександрівна
ШИНКАРЕНКО Ірина Ігорівна
ПЕРЕПЕЛИЦЯ Сергій Іванович

**ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ
НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ**
Навчальний посібник

Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 18,2. Наклад 50 прим. Зам. № 137
Видавництво «Факт» Україна, 61166, м. Харків, вул. Бакуліна, 11, оф. 2-26. +38
(057)768-01-01, publish_fakt@ukr.net, www.fakt.kh.ua
Свідоцтво про держреєстрацію: серія ДК № 3172 від 22. 03. 2004 р.
Виготовлювач — Видавництво «Константа», Харківська область, м. Харків,
вул. Космічна, 26 Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №376 від 22. 01. 2001